

**THE BOOK WAS
DRENCHED**

UNIVERSAL
LIBRARY

OU_206118

UNIVERSAL
LIBRARY

ఆశ్చర్య రామాయణము.

బాలకాండ ప్రథమ భాగము.

(ఆంధ్ర తాత్పర్య సహితము.)

ఇ య్య ది

౪౭

శ్రీ రామకథావిశేషములకుఁ దెలిసికొనఁగోరువాళ్ళు
కన్యంతోషము క్షమగునటుల

బెజవాడ పురనివాసులను, రామాయణ కేసరిత్వాది విరుదాక్షిపములు

బ్రహ్మశ్రీ లక్ష్మణవర్ణుల వెంకట కృష్ణశాస్త్రిగారిచే

రచింపఁబడి

పండితులచేఁ బరిష్కరింపఁబడి

హేంకట్రామ ఆండ్ కో., వారిచే

బ్రకటింపబడెను.

౧-౩-౪౫

కాపీరైలు రిజిష్టరు]

[వెల రు 2-4-6

ద్వితీయ మద్రణము
౫౦౦ పాఠాలు.

ఎలూరు శ్రీ పాండురంగ ముద్రాక్షరశాల యందు ముద్రింపబడినది.

1945

కృతినమర్పణము.

శ్లో॥ శ్రీభద్రాచలరామచంద్ర! చరణద్వంద్వేశ్వరీయేమయా
లక్ష్మణద్వంద్వై కృష్ణరామక భవద్దాసేన సంకుంభితం
భక్త్యా చాఽంకితనూపతోఽర్పిత మిదం త్వాత్పర్య

రామాయణం ౩

జీయాదారనిచంద్ర తానః మలం మచ్ఛేయ సేభూయసః॥

బాలకాండము.

(ప్రథమ భాగము)

విషయసూచిక.

మాహాత్మ్యము.	పుట.- 1-19.
ప్రథమసర్గము - రామచంద్రవంశావళి ప్రారంభము, నూర్వచరిత్ర వర్ణనము.	20-33.
ద్వితీయసర్గము - వైశస్వతమను పరిపాలనము, కిక్కుర్కుడు మొదలు రణాశ్వునిపర్యంతము గల నూర్వవంశపురాజుల పరిపాలనకాల వర్ణనము.	34-59
తృతీయసర్గము - యువనాశ్వ మాంధాత సౌభరుల విచిత్ర చరిత్ర వర్ణనము.	60-72
చతుర్థసర్గము-పురుకుశ్శచక్రవర్తి మొదలు కొని యంబరీషుని పర్యంతము గల నూర్వ వంశరాజుల చరిత్ర వర్ణనము.	74-105.
పంచమసర్గము - సింధుద్వీపుని మొదలుకొని యజమహారాజువరకు గల రాజుల చరిత్ర వర్ణనము.	106-135.
షష్ఠసర్గము - దశరథచరిత్ర, కౌసల్యాపరిణయము, శాంతాజనక తత్స్వయంవరముల వర్ణనము, సుమిత్రాస్వయంవరము, నారద సమాగమము.	136-155.

సప్తమసర్గము-కై కేయిలవాహవర్ణనము, దశరథ
శంబరుల యుద్ధము, దశరథ సాధ్యుల
యుద్ధము, పుత్రోత్పత్తివిషయమై దశర
థుడు వసిష్ఠాదులను సంప్రదించుట. 156-163

అష్టమసర్గము-ఋష్యశృంగుని చరిత్రవర్ణనము. 165-211

నవమసర్గము-దశరథుని యశ్వమేధపుత్రకామేష్వుల
వర్ణనము, రావణుని వధింప నవతరింపు
మని బ్రహ్మాది దేవతలు విష్ణుమూర్తిని
ప్రార్థించుట. 212-243

దశమసర్గము-సాయననిభాగవిచారము, శ్రీరామావ
తారఘట్టము, రామనామనిర్వచనము, 244-277

ఏకాదశసర్గము - కౌసల్యా, సుమిత్రా, కై కేయిల
పూర్వజన్మవృత్తాంతము, దశరథపూర్వజన్మ
వృత్తాంతము. 278-283

ద్వాదశసర్గము - శ్రీరామకర్మవర్ణము బ్రహ్మాది
దేవతలువచ్చుట, కైలాసమునుండి శివుడు
భిక్షురూపముతో వచ్చుట. 284-289

త్రయోదశసర్గము-రామలీలలు. 290-293

చతుర్దశసర్గము-రామలీలావర్ణనము, కాకభుశుండ్లో
పాఖ్యానము. 294-297

పంచదశసర్గము-రాముడు మొదలగు బాలురసంత
సమునకై దేవగంధర్వుని గానము రామా
దుల యుపనయనము, విద్యాపరిపూర్తి. 298-314

శ్రీ రస్తు—శుభమస్తు

ఉపోదాతః

భోభో విద్వద్భృందారకాఃస్వీక్రియతామియం విజ్ఞప్తిః
రామా యణంరామాయణమితి శిరోభిరహ్యతేఽలీలాలబాల
గోపాలం, రఘువంశప్రశంసాపతాకీకా లోకపావనీ కాచి
త్కథానుథాన్పుష్టమేవ విదపాం - తత్ప్రపంచోపవివ్యాస
వాల్మీకివిశ్వమిత్రాదికఃసత్తమై ర్మహత్కథి స్వస్వభక్తి
పారివశ్యాద్భూమాధా వర్ణితఃతి. తతాశ్చస్తి భిద పరస్పరం
రామాయణానామితి రణరణకం కృత్వా మూలన్యాన్య
ప్రమాణతాం సంపాదయంతిస్మాధునికాః- తిదపనోదమిచ్చుభిః
శ్రీరామాయణతీర్థేత్యాదిభిరదాంతైఃలక్కావర్ణ్యుల వెంకట
కృష్ణశాస్త్రిభిః పరిశీల్యచత్వారింశద్రామాయణానాం పరి
గృహ్య సారం పరిభాష్య పరిభాషం చిలీపచరితశాంతా
జననస్వయంవరాదిచిత్రకథాకలనేన స్వకృతే రాశ్చర్య
రామాయణమితి నామ నిర్వాహ్య వేదోపబృంహణాయే
దమితిహసమితి వాల్మీకిపరీజ్ఞావివేచనాయ తత్రతత్ర
పదగతధర్మప్రవృత్తింసూత్రాదిభిః ప్రమాణయన్ వ్యాఖ్యాయ,
గీర్వాణభాషానభిజ్ఞానా ముపకారాయ ప్రతిశ్లోక మాంధ్ర
వచనరచనయాన్యగృహ్య పరిష్కృతం పరితోధునా పర
ముపకురుత ఇదం పుస్తకం పండితసామరాజాం, అపిచ భవిష్య
పురాణానుసారేణ ద్వాపయ్యై రామపూర్వాణాం రాజ్ఞాం
పరిపాలనకాలవిశేష శ్చ నిరధారి - తత్తత్కథాన్యోన్యః

శ్రీ రస్తు — శుభమస్తు.

ఉపోద్ఘాతము.

ఓపండిత శ్రేష్ఠులారా! ఈ విన్నపమును స్వీకరింపుడు. ఋషువశ ప్రశంసకలతాకమగు, లోకపావనమునగు రామకథావృత్తమును, రామాయణము రామాయణమని యాబాలగోపాలము తను శిరములచే వహించుచుండెననియు, నాఃకాప్రపంచమున, వ్యాసవాల్మీకి విశ్వామిత్రాది కవినస్తమతగు మహాత్ములు తమతమ భక్తిపారశశ్యముచే ననేక విధములగ వర్ణించిరి యనియుఁ బండితులకఁ చెల్లినవిషయము యైయున్నది. ఆరామాయణమలకును బరిష్కరి భేదమున్నదియని యాధునికులు మాలములకఁగూడ నప్రామాణ్యమునుఁ గల్పించుచుండిరి. వాని నన్నిటిఁ బోగొట్టదలచి రామాయణతీర్థత్యాగి బిరుదాంకితులగు అక్కానధ్యుల వేంకటేశ్వకామ్రీగారు నలుఁదిరామాయణములనుఁ బరిశీలించి వాని లోని సారమును గ్రహించి పరభాషమునుఁ బరిభవించి దిలీపచరితము, కాంతాజననము, కాంతాస్వయంవరము, మొదలగుచిత్రకథాసంకలనముచేఁ దనగ్రంథమున కాశ్చర్యరామాయణమను నామమును నిర్వహించి, రామాయణము వేదోపబృంహకమనెడి వాల్మీకి ప్రతిజ్ఞను వివరించుటకు నచ్చుటచ్చుట పదములయందలి సర్వప్రవృత్తికి నూత్రాదులనుఁ బ్రమాణమునగాఁజూపుచు వ్యాఖ్యానమునుఁ జేయుచు, సంస్కృతభాషను గుర్తెఱుంగనివారల యుపకారమునకై సృష్టిశోకమున కాంధ్రతాత్పర్యమును వ్రాయుచు నారితఁ బరిష్కృతిమైన యాపుస్తకము పండితపాదులకు మిక్కిలి యుపయోగకరింపఁ యున్నది. మఱియు రామచంద్రమూర్తికిఁ బూర్వులగు నలువదియదరురాజుల పరిపాలనకాల నిర్ణయములను భవిష్యపురాణానుసారముచే నిరారణముచేసిరి. ఆయాఃఫలకుఁ బరిస్పరసంబంధము పూర్వజన్మవృత్తాంతమల వర్ణనము, మనమును మిక్కిలి యాశ్చర్యరసములొమానుగునట్లు చేయుచున్నందున సీగ్రంథమున కాశ్చర్య రామాయణమని నామకరణమునుఁ జేయుట యుక్తమని తలచెదను.

సంబంధః పూర్వజన్మాదివర్ణనంచాత్మీయ మన ఆత్మగ్యనిమ
గ్నంతనోతీతి యక్తమస్యాశ్చగ్నరామాయణత్వ మితిమన్యే -
తత్తద్భుట తత్తద్భుటప్రశ్నోక్తే స్సంధాన ప్రయోజనై
స్సుకీయైశ్చాన్వైస్సంధానాధిభావం గ్రంథః. సంపత్యేన
జానపూర్వ్యా చరకాలాభి నితం గామాయణ కథాసం దేహ
కంటక శోధనంకుంత్వా గ్యాఇతి ప్రార్థనూమహే - తత్త్రిధ
పంత శ్వాప్రీవర్ణాః శృష్టామండ లాత్కరత పామరుగ్రామ
వాస్తవ్యా శ్చిరకాలాభ్యుపిత విజయవాటికా హైదరాబాద్
కలాశాలాప్రధాన సంస్కృతోపాధ్యాయపదవీకా స్తగ్మ
వేదాంతజ్యోతి రాదీశాస్త్రశత్ర్వ పారదృశ్యాన స్పష్టతత్వా
రింశశ్చువయో విభాజితా స్తత్త్రిశత్ర్వి ప్రశేతస్వరామా
యణాను వచనేన సంపాదితా నీక బిరుదా రారాజంతే సర్వ
విధయా సమృధ్యా- ఇతఃపరవిశేషాన్ గ్రంథ రాజపవాచనగ
మయితేతి విరమ్యైతాదృశ మహాకృతి సంతానఃరచనాయ
ప్రేమతోన్ భర్తయన్ తేషాం దీర్ఘాయురారోగ్యాది ప్రానా
నాయ భగవంతి ముమాకాంతం రమాకాంతంచ ధ్యాయన్
హుప్రయాసా సాదితస్యైతస్య గ్రంథస్య ముద్రిణాది ద్రివ్య
సాధ్యప్రయోజనేషుసర్వేన్వి సహాయా భవంశ్చితి ప్రార్థయ
న్నితో విరత ఏనాహం-అనసూయాగ్నిహగ్నిస్తప్యాయేభ్య
స్సర్వేభ్యోన్విరోచతప నాయున్విరోచ-రోచతపనాయున్విరోచ

25—8—35,
బె జ వా డ.
ఆల్ మ కాం.

ఇశం, పంక్షినిధేయః
తాజ్జెపల్లి రాఘవనారాయణశాస్త్రి.
శతావధానీ, చందవోలు.

అయాభుట్టను అయందు నాయామహర్షి ప్రణీతములగు శ్లోకములను పుస్తకశ్లోక సంధానముతోను మధ్యమశ్యమందు స్వయంకృతశ్లోకములను మఱియు నితరులగు శ్లోకములనుగూర్చి యాగ్రంథము కూర్చుబడినది. ఈగ్రంథము నానాపూర్వగాఢముచిన శ్రీ జీవకౌముదుండి యభిలషింపఁ జూడు రామానుజకథాసందేహకటక శ్లోకము నామృతము చేయుదురుగాక యని ప్రార్థించుచున్నాడను.

పూజ్యులగు శాస్త్రాలవాగు కృష్ణమండలములోని పామర్రు గ్రామ నివాసులను, చిరకౌలమునుండి బెజవాడ పురమునందలి హిందూ హైద్రాబాద్ లో ప్రధాన సంస్కృతోపాధ్యాయుని పదవి నొనకరించిన వారును తిక్క-వేగాంత ప్రసిద్ధిశాస్త్రుని శాస్త్రోత్సములయంద బూర్తిగా జూచిన వాఁడను. నలుబదియేడు సంవత్సరముల వయస్సుచే నొప్పునానయంద ముచే రచింపబడిన యాశ్చర్య కామానుషముగ సంకల్పబడి వినిపించి తిరుదములను సంపాదించిన నామృత సర్వసమ్మగ్ధచే నొప్పుయందరి. ఇంతకంటె విశేషములను నీగ్రంథమున తెలియఁజేయులసరి పొందుచు యిటువంటి ముష్కంధములను రచించుటను శ్రీ శాస్త్రులగారినిఁ ద్రోసివైచుచు వారికి గీర్ణముగానో గూడుల నిచ్చుటకు భిషగుడైన యుమాకౌముని రమాకౌముని ధ్యానించుచు, బహుప్రమాదముచే సంపాదించబడిన యాగ్రంథ ముయొక్క-ముద్రణము మొదలగు ద్రవ్యసాధ్యములగు శాగ్రములయందు నందఱు సహములగుచు గాత్రయచి హైద్రాబాదు వింతటితో నేను వికసించుచుంటిని.

అయాయాగ్రహగ్రంథకృతములు కౌనివారలందఱు నీగ్రంథమును చించును. ఈగ్రంథము రచించును.

25—8—36,

బెజవాడ
అత్మమకం.

}

ఇట్లు శంకితవిధేయుడు,
తాడేపల్లి రాఘవవారాయణశాస్త్రి,
శతాధిపతి, నందవోలు,

ఆంధ్రదేశీయవిద్యత్పరిషదభిప్రాయః—

శ్రీమద్భిర్రామాయణకేసరీత్యాది బిరుదాంకితైర్విజయ
వాటికాహిందూన్నతాంగ్ల కళాశాలాసంస్కృత ప్రధానోపా
ద్యాయై ర్లక్కావరూప వేంకటకృష్ణశాస్త్రిభి సంగ్రహిత శ్రీమ
దాశ్చర్య రామాయణవిషయే విజయవాటికాసమాగతై రభి
లాంధ్రగ్రామ్యై సనాతనధర్మద్వితీయ వార్షికసభాంతర్భూతి విద్య
త్పరిషదధ్యక్షైః కార్యదర్శిభి రితరైః పండితవర్తైశ్చ ప్రకటి
తోఽయ మాశయః

శ్రీమద్భిశ్శాస్త్రివర్తైర్గృహతా ప్రయత్నేన చత్వారింశద్రామాయణేభ్యః పురాణాభ్య శ్చాపైపూర్వాన్ కథా
విశేషాన్ సంగ్రహ్య పండితానాం సామరాణాం చ సుబోధ
కయా శైల్యా ఆశ్చర్యరామాయణంనామగ్రంథవిశేష స్సం
గ్రహితః-గ్రంథోఽయంసర్వేషామాస్తి కానా మాదరశీయ ఇతి
మన్యామహే తత్రత్వాన్ కథావిశేషా నసూర్వాన్ దృష్త్వా
ప్రముదతావయం సర్వధేదమాశ్చర్య గామాయణం సార్థ
సమాఖ్య మితిమన్యామహే - శాస్త్రిణాం ముద్రణోద్యమ
శ్చాపైచిరకాల ఏవసగలో భవన్విత్యా శాస్త్రహే-

హరినాగభూషణః, విద్యత్పరిషదధ్యక్షః

“తర్కవేదాంత విశారద”

ముదిగొండ వేంకటరామశాస్త్రి.

అఖిలాంధ్రదేశీయపండితపరిషత్ కార్యదర్శి.

“వేందాత వ్యాకరణశాస్త్రము”

లంక నరసింహశాస్త్రి.

వారణాసి సుబహ్మణ్యశాస్త్రి,

పీఠికాపుర పర్వత్రయభక్తార్థాంక సభాధ్యక్ష:

చెరువు బాపన్నశాస్త్రి,

సాహిత్యనిర్వాహక: ఉభయభాషాప్రవీణుడు.

లంక లక్ష్మీనారాయణశాస్త్రి

సంస్కృతశ్రావ్య పాఠాజ్ఞ:

లేళ్ళపల్లి వెంకటశాస్త్రి, వే-దాంతశాస్త్రాధ్యక్షతా.

శిష్యా లక్ష్మీకాంతశాస్త్రి,

ఉభయభాషాప్రవీణుడు, అనువాదాజ్ఞ.

అప్పారావు రామమూర్తిశాస్త్రి,

శంకరవల్లభ సంస్కృత పాఠశాలా ప్రధానపండితుడు. డి 20—6—1936

శ్రీ ధర్మోజయతు మామే.

సమూహపత్రికా.

అద్వైతమతస్థాపక నందిరాజుపూర్ణచంద్రశాస్త్రి, కార్యదర్శి.

వర్ణాశ్రమధర్మోద్ధారకసభా, రేపల్లె. డి 23-2-34.

శ్రీ మద్రేవలైపురీస్థవర్ణాశ్రమధర్మోద్ధారక సభాకార్య దర్శిభి రితరైఃపండితవరైఃతాకికై శ్చ సాదరం దక్షిణం సమూహపత్రికా - శ్రీమచ్చీముఖవశ్చి రేమాఖశుక్లసప్తమీ దివసే స్య యం కృత శ్రీ మదాశ్చర్యామామాయణగ్రంథ ప్రచారార్థం సమామితాఃకలదేశ్యాః కృష్ణామండలాంతర్గతవిజయపురీవాస్తవ్యాః, రామాయణతీర్థ బ్రహ్మశ్రీలకావర్యులవేదాఃకృష్ణశాస్త్రీవర్యాః అస్మదీయాభ్యర్థనావశేన రామకథావిషయే మానవేష్యయ్యుత్సాహత్యాంశత్రామాయణసారభూత మాశ్చర్యరామాణం, రామాయణతీర్థత్వత్వాత్ పూర్వజన్మవృత్తాంతాః, శత్రుశ్యపూర్వపక్ష సిద్ధాంతోపన్యాసైస్సహసన్ముక్త్యాచ్యుత్వాశ్రోతూకా, ఆనందవిర్భరాంశ్చక్రుః-అస్యాశ్చసభామూః బహవఃవైదిక సమాతనధర్మశ్రద్ధాశవః తాకికాః పండితప్రకాండా శ్చసమాయాతాః-బ్రహ్మశ్రీశాస్త్రివర్యాణాం ప్రవచనశైలీ సకేరలం పండితవరాన్అపితు, తాకికాసపిసర్వానానందవిర్భరాంశ్చకార-శాస్త్రిణాంవిషయవివేచనపాటవం, శివపాదసమహిమా, రామకథాసంగ్రహణే అతీవ కాశలం, సర్వమేతదతీవరమణీయం, హృదయంగమం, శ్లాఘాస్పదంచ, రామకథాప్రసవనేవతావత్

జ్ఞానం, త్రత్యవిశేషవచనానాం ముఖిస్థీకరణంచ, అత్యంతం
సభ్యనాం విస్మయాపాదకమజని- తేహంద త్తపూర్వం రామా
యణతీర్థ విరద మనుమోద్య రామాయణ కేసరీతి
విరుదాస్తరేణ బ్రహ్మశ్రీ శాస్త్రివర్యాక్ భూషయితు మః
లవ్యతత్పదంసాదరంఢశామథితేమ్—

1. అద్వైతమత స్సాక్షికః పరిరాజపూర్ణచంద్ర శాస్త్రి-కార్యదర్శి
 2. చిట్టి సూర్యనారాయణమూర్తి, కార్యదర్శి.
 3. గొల్లపూడి హనుమంతరాయశర్మ, ఉపాధ్యక్షః
 4. చిట్టి వీరరాఘవయ్య
 5. చిట్టి వెంకటకృష్ణయ్య
- సంఘసభ్యైః—

చామర సనాతన వర్ణాశ్రమ ధర్మసంఘము

పండిత సన్తానము

విజయవాటికా హైంగవాంగ కళాశాలా సుస్కృత ప్రధాన పండితులగు బ్రహ్మశ్రీ లక్కావర్పుల వేంకటకృష్ణ శాస్త్రిగారికి

5-9-32 తేదీనంచి నేటి శ్రీరామ పుట్టాభిషేక నమయ వ్యంతము శ్రీ వేంకటేశాలస్వామి యాలయమున సకలరామాయణ సారమైన యాశ్చర్య రామాయణమును స్వజన మనోరంజకముగ వినేక నూతన విశేషాంశములతో పూర్వపక్ష సిద్ధాంతములతో తమరు మాకు విపిండిన పారాణికోపన్యాసములకు మాకుగల భక్తిరూచకముగ తమకు “రామాయణాత్మిక” అను బిరుదమును భక్తిపూర్వకముగ సమర్పించుచున్నాము.

స్వీకరింప ప్రార్థితుం.

ఇట్లు సనాతనసంఘ పక్షమున

- 1 ఘడియారం వేంకటాచలం (సభాపతి)
- 2 తమ్మా వేంకటాద్రిరెడ్డి (పూర్వపురపాలకాధ్యక్షుడు)
- 3 వేమూరి సీతారామశాస్త్రి

శ్రీ మత్పరచేవతామైనము.

ప్రశంసాపద్యములు.

మ॥ పదియేడుల్ పలుపాస్తముల్ చదివి, సంపాదింపఁ గారానిపు
ణ్యదచిత్రాతినిఁగిత్ర రామకథనన్నా! రెండుమాసమ్ములన్
మృగుగంభీరవచో విశేషముల నెమ్మిన్విల్చి గ్రామస్థులన్
ముద మొందించితి వెల్లుతీర్తుగో? ఋణమ్ముకొకృష్ణవిద్యనన్మో!

మ॥ అనుగుంబుతిక్రయిర్వదేండ్లపయి ప్రాయంబందు గూరంపు
దైవనియోగమ్మునజేసి కాలగతికిం బొలైవ నాదుఃఖమున్
మనమంగుంచక కృష్ణపండితుడు సర్వాన్యాయ, రామాయణం
బుచువినించె గలంపఁజాలునె సుఖమ్మున్ దుఃఖమున్ విజ్ఞులన్॥

చం॥ అనుదినమేగుదెంచి నననాశ్చర్యతూహలముండఁగాని జీ
వనమునఁగీః మాట నలుపాల్పడదయ్యెన; గాక శ్రేణుమున్

వెనుకొని యుండు విఘ్నమునపెద్దలు వాకొనుచుగ్రుగాదెనె
మృగముదెయింతకేతనిసె మాయభివాదమిదేగ్రహింపుమా॥

మ॥ ప్రజకెల్లన్ శుభమబ్బుగాక, నెల మువ్వారే పడుంగాకని
త్యజయంబబ్బుక సత్యగ్రుములకన్ దాగిద్యమల్ ఖోభముల్
రుజులన్ బొయునుగాక, లోకమునఁగూడుంగాక యశ్యోన్యహం
ర్దజ, ముద్యుచ్చుధ మైకనుత్యముమహాత్మా రామచంద్రవ్రహ్మ॥

ఇట్లు

విద్యదిగ్ధేయః

వేమూరి సీతారామశాస్త్రి 27-10-32.

చామర్రు బోర్డుపైసూలు పృథానాంధోపాధ్యాయః

శ్రీ రస్తు.
శుభ మస్తు.

విజ్ఞప్తి.
భూ—

భోభో విపశ్చిదస్తత్రభవద్భిన్నవస్థి నిదితమేనైకత్వే.
యత్పరాధీనేపి భారతే వస్తి, సనాతనధర్మవిచ్ఛేదాయ
విరుద్ధాచరణైర్భహుభిర్భహుభా క్మవేపి క్రియమాణేపి
కరిష్యమాణేపి యత్నే, వాల్మీక్యాదుహస్తి క్మపానముల్లస
ద్ధర్మావబోధక రామాయణాదీతిహసనచార్యవచన పర్యం
తం వస్తేపి స్థిరభవపి కదాపి సహిధర్మలోప స్పంద
నేదీతిచిరా ద్భారతివర్ష రక్షకోధర్మః ధర్మరక్షకో భారతవర్ష
ఇతిచ" అంహునా" ధర్మరక్షతీ రక్షితఇతి మహావాక్యం
తు సహి కదాపి మిథ్యాభూవ, సభవతి, సభవితా చేతి,
దృఢంవత్స్యే - తతఃపరేపిభారతీయా మహాజనాస్సత్వే
సాంకృప్తికాపరిపద్యాః గిరికందర వినింతరాశ్యకాత్మతే
వ్యవస్థితతయా పరిపద్యా సాధనేనానుపమధర్మ సాధకా
వపాభవత్, యశః" అథపరా యయా తదక్షర మధిగ
మ్యతే" యేనావం నామృతా స్వాంకి మహం తేన
కుర్యా మితీశుతీ, క్రమా దక్షర ప్రాపకపద్యాయా ఏవ
పరాత్వ, మసక్షరప్రాప్తి హేతునామర్థతాం చ బ్రూతః"

ఏవంచ అహుపిధేమ సత్స్వప్యక్షరప్రాప్తి సాధనేషు
కలిమలవిజృంభితే కలికాలే చిరాయరనిష్ఠేయ తపోయోగ

శ్రీ రస్తు.

శుభమస్తు.

(శ్రీరామశ్మరణంతును.

విజయి

—

ఓవిలుగులారా! భారతవర్షము పరాక్రమమై యుండినను, సనాతన ధర్మవిశ్లేషమునై విరద్ధధర్మాచరణముగల యశకులనేఁబధముల గల బ్రయాత్నిములనఁ జేసిననుఁ జేయుచున్ననుఁ జేయనున్నను వాస్తవ్యాని మహన్నుల కృపారసముచే విలసిల్లుచున్న ధర్మబోధకములగు రామాయణము మొదలగు నిరహసముల పునారమున్నంతిపర్యంతము, భారతవర్షమున ధర్మలోపమెప్పుడు నెలుగానఁగానేరదనియుఁ జిరకాలమునుండి భూతి వర్షమును ధర్మము, ధర్మమును భారతవర్షము రక్షింపుచున్నదినియుఁ బూజ్యులగుతిముఁ జెలిసినవిషయమే. ధర్మము మనలచే రక్షింపబడినచో ధర్మము మనలకు రక్షించుచుండునను వచనాకృత్యము పూర్వమెప్పుడు ననర్థము కాలేదనియు, ఎప్పుడు నగుటలేదనియు మందును గాదనియు నేను దుర్భుమగఁ జెప్పగలను.

ఏవిధవలన బ్రహ్మప్రాప్తికలుగునో యదియే పరివ్యయనెడి శుభివాక్యముచే. బ్రహ్మప్రాప్తికలుగు విద్యనఁ జెరిత్వమును, విధనముచే నేనుముక్తిఁజెందనో యాధనముచే నేనుప్రయోగనము. అనుశుభివాక్యముచే బ్రహ్మప్రాప్తి సాధనముకాని పదార్థములకు నిర్లక్ష్యత్వము చెప్పి బ్రహ్మసాధక నే ముటనుండెడిది. భారతవర్షములగు సనాతన దృష్టి ఫలములగు నపవిత్ర్యమునుండిని సువ్రతిగుహలు, సననధ్యవ్రాజకములు మొదలగు నేకాంతిఫలములయు దనస్యముననుక్తిలై ప నిద్యకు సాధించుటచే ధర్మసాధకలై. అహవిశములగు పగుపురుషార్థసాధనములుండినను పాపభూయిష్టముగు నీ కలికాలమున చిరాయుష్యులచే నగు స్త్రీంపదగిన రహాధ్యానయోగకర్మానుష్ఠానము లల్పాయుష్యులకాచరింప నశక్యమని రతచి కృపారసముకలవాడన, లోకహితార్థియు నగు శంకర

కర్మవృత్తాద్యుపాస మచిరాయుషా మాచరితు మశక్య
మితి శృణునా లోకహితకామేన శంకరభగవత్పాదపూ
జ్యేనాఽపి “రామస్మరణా దన్యోపాయం నహి పశ్యామో
భవతరణే” ఇత్యభిహితం - తదాచరణరూపేణ ప్రపర్తయితు
కామానా మివ, భర్మవిప్లవసమయేఽప్యస్మిన్నహర్షశం
రామోరామోరామితి రామభజనరూప మన్యాప్యా
పంచమానాం జనానాం కలకలం శ్రూయమాణమేవ
నివేదయతి రామకథామహిమాన మభిరుచించ జనానా
మితి, స్వస్వాపకస్య శ్రీరామచరితాశ్మకవైక్యై కై కామర
సహశ్రశ్రవణ శృతాయపి సకలమదిత్యయంకరస్య రామాయ
ణస్యాఽబాలగోపాలవిదితస్య మహిమాయచర్లనే సహస్ర
వదనేన వినా సకోపి తుచు ఇత్యుక్తి రతిశయోక్తిర్న భవ
తీతిమన్యే.

కీంబహురా, రామాయా మితి స్వనామైవ స్వయా
హాత్మ్యం ప్రకటయతిక్య త్రాపి నశిచ్చి దప్యతిశయః॥ (కుత్షితి
చేమన్యతే) రామ మమితి స్వామిప్రతీతి రామాయణం,
యన్యా రామః శిష్యుత ప్రాప్యతే ౭ నేనేతి రామాయణం,
‘అథ నా’ రామ మమితి జ్ఞాపయతితి రామాయణం ‘ఉత’
రామం రామకథా మమితి జ్ఞాపయతితివా రామాయణ
మితి, యన్వారామస్యామయం సాకమితి రామాయామితి,
ప్రస్తుత్యా తస్య స్వనామయవతేనైవ రామచంద్రస్వామి
నూపవరమపు సాక్షాత్ ప్రతిపాదనా త్సిద్ధై రామాయ స్వ
సంస్కృత్యతా సకలశిష్టామణీమతా నిశ్చేయస్థాథన
తావ - తాదృశం రామాయణం” మహర్షీణా ప్రస్తుతయో

భగవత్పూజాన్ని చే, సంసారసముద్రమును దాటుటకు రామనామ
స్మరణముఁ జేవేటంపానములేదని చెప్పబడినవాక్యమును సదాచారమన
ముఁద్రబ్రవర్తింపజేయుఁగోరికచే ననబంచములకుఁగలజనులచే నీ భర్తృనిష్ఠ
సమయమందును రాత్రింబవళ్ళయందుఁజేయబడుచున్న రామ, రామ, రామ,
అను రామభజనరూపకమగు కలకలధ్వనియే రామకథామహిమను జనులకు
గల రామకథాభిరుచిని జెలియఁజేయుచున్నది. కాన సర్వవ్యాపక
మును, హక్ష్మికయక్షరమాత్రమును, శ్రవణముఁజేసినవారలకును సకల
చరితక్షణమును జేయుచున్నయును, నాబాలగోపాలవిధియు నగు రామ
చరిత్రమాలకమగు రామాయణముయొక్క మహిమను వర్ణించుటకుసమర్థు
ముఖములగుఁగల యాదికేఘ్నికంటె నితరుడెవ్వఁడు సమర్థుఁడుకాదని చెప్పిటా
యతియొక్కకొనేదని తలచెదను.

రామాయణమును వామను తనమాహాత్మ్యమును బ్రకటింపఁగున్నదని
చెప్పుటయు నతిశయముకాదు. (ఏలనన) రామాయణమనగా రామనామ
బ్రవర్తించునది కాన రామాయణమనియర్థము లేక, రామాయణమన రామనామ
జెలియజేయుననిగాన రామాయణమని యర్థము. లేక, రామ, అనుకల్పమునకు
రామకథయని యర్థమును, లాక్షణికముగాజెప్పినచో రామకథనుకెలియజేయు
నదిగాన రామాయణమని యర్థము. లేక రామనకుసానముకొన రామాంజ్ఞ
నమని యర్థము. కాన రామాయణము స్వనామనిర్వచనముచేరిన రామ
చంద్రప్రాప్తిరూప పరమపురుషార్థమును జెలియఁజేయుచుండుటవలన
రామాయణము సర్వోత్కృష్టమును సకలవిస్తారణీయమనియును
మోక్షసాధనమనియు స్పష్టమయ్యెను.

రామాయణవృత్తుని భాగః సాత్తాథ మేయని భాగమును జెలియజేయు.

లోహితయైవ భవంతీతి లోకే బోధయతుకామనేవ
 శ్రీరామచరితములాచ్చిష్టాచారం లోకేనువర్తయతుహన
 నేవ పరమకృపాభునాశ్రీవాల్మీకినామహర్షిణాధర్మతాత్పర్యేణ
 కావ్యరూపేణ ప్రతిపాదితమితి విదితమేవ - నను రామాయ
 యణే ధర్మతాత్పర్యప్రతిపాదన మపచుపన్నం సర్వత్ర
 రామాయణే రామచరితప్రైవ వర్ణితతయా ధర్మతాత్పర్యే
 ప్రమాణాభావా దితి చేన్న.

“రామో విగ్రహవా స్థర్మః” ఇతి, రామస్య ధర్మ
 స్వరూపశ్చప్రతిపాదః ధర్మద్వేషిమ రీచవచనేన,, యస్మి
 న్నచలతే ధర్మో యోధర్మం నాతివర్తతే. ఇతి యద్ధకాండే
 శుకవాక్యేన, (చాతుర్వర్ణ్యం చ లోకేస్మిన్నేవ ధర్మే
 నియోక్త్యతీతి నారదవాక్యేన,) అయోధ్యాకాండే,, విద్ధి
 మాం ఋషిభిస్తుత్వం కేవలం ధర్మ మాస్థితం,, ఇతి, రామ
 చాక్యేన, ధర్మాత్మా సశ్యసంధ శ్చ రామో దాశరథి ర్యది
 పౌరుషేచా ప్రతిద్వంద్వః శరైః సం జహి రావణి॥ ఇతి
 ధర్మస్వరూపశ్చప్రతిపాదకశివధరూప లక్ష్మణవాక్యేన

యద్ధకాండే,, లోకానాం స్వం పరో ధర్మః, ఇతి
 బ్రహ్మవచనేన,, ధర్మసంస్థాపనార్థాయ సంభవామి యగే
 యగే, ఆతిసర్వేషాం విష్ణువతారాణాం ధర్మప్రతిష్ఠాపకత్వ
 ప్రతిపాదకగీత సభగవద్వచనేన చ,, ధర్మజ్ఞత్వ ధర్మానుష్ఠా
 దృత్వధర్మస్వరూపత్వ విశిష్టప్రైవ రామస్య చరితం వర్ణిత
 విశేషగమ్యతే. తస్మాత్థర్మ తాశ్చ్య ముపపన్నం-అతివచ
 శ్చట్టాచారైరుక్తం, రామేన ద్వర్తరిత్యం సధర్మః రావణవ
 ద్వర్తరిత్యం సోఽధర్మః ఇతి-కించ” వేదః ప్రాచేతసాదాసీత్సా

వలయుననియో శ్రీరామచరితములమున సుదాచారమును భోగమునందను
 వర్తింపజేయవలయుననియో కోరికకలవాడైకృపతోవాల్మీకమహర్షి, రామా
 యణమును ధర్మతాత్పర్యముతో కావ్యరూపముగ రచించెనను విషయ
 మందఱకుఁజెలిసినవిషయమే. (ఇందుపై) రామాయణమునందు ధర్మతాత్పర్యము
 యుక్తము కాదనియో, రామాయణము నందంతటను రామచరితము వర్ణన
 బడినది యగుటచే ధర్మతాత్పర్యమునందు, బ్రహ్మణము లేవనియుఁ గొంద
 టాశంకించెదరు. అందునకుసమాధానము చెప్పఁబడుచున్నది, అరిగ్యకాండ
 మున, ఆకారమునుగరించినధర్మము రాముడు, అని రాముడుధర్మస్వరూపుడని
 చెప్పిన ధర్మదేవీశుగు మారీనునివచనమువలనను; యుద్ధకాండమున, ఎవరి
 యందుధర్మముచరింపదో యెవడుధర్మము నతిక్రమింపడో యారామునితో
 విరోధము లేదని రావణునితోఁ జెప్పిన శుకుని వాక్యమువలనను; ఆర్యో
 భ్యాకాండమున, సేతుఋషీశుల్యుడవనియుఁగేవలముధర్మము నాశ్రయించిన
 వాడననియుఁ జెప్పిన రాహవచనమువలనను; యుద్ధకాండమున, రాముడు
 ధర్మాత్ముడును సత్యసంధుడు నైనపక్షమున, ఓ బాణమా! మేఘనాదుని
 సరిహరింపుము, అని రాముడు ధర్మస్వరూపుడని తెలియజేసిన శశధరూప
 మగు లక్ష్మణుని వచనమువలనను, యుద్ధకాండమున, నీవుపరమధర్మమూర్తివి.
 అనిచెప్పిన బ్రహ్మవచనము వలనను, ధర్మసంస్థాపనమునకై ప్రతియుగమున
 నేనవతరించెదను, అను ధర్మసంస్థాపకత్వమునుఁ జెలియఁజేయు భగవద్గీతా
 వచనమువలనను; ధర్మజ్ఞుడును, ధర్మస్వరూపుడును, ధర్మానుష్ఠాతయు నగు
 రామునిచరితమే వాల్మీకిచే వర్ణింపబడినదని తోచబడుచున్నది-ఆహేతువు
 వలన రామాయణమున ధర్మమునందు తాత్పర్యము యుక్తమే, కావుననే
 రామునివలెఁ బ్రవర్తించుట ధర్మమనియు, రావణునివలెఁబ్రవర్తించుట అధ
 ర్మమనియు, ధర్మాధర్మస్వరూపమునుబోధించు భట్టాచార్యుడు చెప్పి యుం
 డెను. వేదము రామాయణరూపముగా నయ్యెననియుచి మహర్షివచనము
 వలనను, రామాయణము వేదరూపమనికూడఁ జెలియుచున్నది. “వేదము

తాదామాయణాత్మనా,, ఇత్యనేన రామాయణస్య వేదరూ-
 పత్వ మవగమ్యతే-వేదోధర్మమూల మితి, గౌతమవచన
 పర్యాలోచనయా వేదస్య ధర్మమూలత్వా ద్వేదస్యాపి
 ధర్మమూలత్వ మవ్యాహతం” తాదృశధర్మ శ్చ దేశకాలాధి-
 కార్యః స్థాభేదేన విస్త్రాశమాదిభేదేన చ ఒహుధా స్మృతిషు
 నిబద్ధః॥ వేద స్మృతి స్పదాచారః స్వస్యచక్రియ సూక్ష్మః!
 ఏత చ్చతుర్విధం ప్రామా స్సాత్మా ధర్మస్య లక్షణం” మితి
 శునువచనేన సదాచారస్యాపి ధర్మతా ప్రతిపాదితా-
 తథాచ శ్రుతిః “అలూతూధర్మకామా న్స్యః యథా తే
 తత్ర వస్తేత తథా తత్రవస్తేధాః” ఇతి॥ యచ్ఛ్రోత్వాః
 క్రియమాణం ప్రశంసంతి సధన్యః యదగ్రంతే సాధర్మ-
 ఇతి-సతు సదాచారః శ్రుతిస్మృతిహిసం రాణాదిష్యేకైకో
 విశకలితశ్చియా శేనశేన సచరణః తేనతేన తత్తత్ఫలం
 ప్రాప్త మితి ప్రతిపాదితః-ఏస్య పురషస్య క్షాన్తిరచిత్ర
 మాఖ్యాయికారూపేణ క్షమేణ క్వాపి సప్రతిపాదిత-శత్రు
 కస్యచి త్పురషధౌయస్య సమగ్రధర్మానిష్ఠానకర్తుశ్చిత్ర
 మేకేన నిబంధేన కర్తవ్యంతేన సన్వోపి సదాచారః ప్రద
 ర్శనీయ ఇత్యభినందాయ లోకోపకారాయ రఘువరచరితం
 కావ్యరూపేణ కృతం వాల్మీకినా మహర్షినా-తత్ర శ్రీరామ
 చరిత-గర్లనేన సదాచారలక్షణో ధర్మ స్తాప్తశ్చేణ ప్రతిపా-
 దితః- నను కావ్యే అసద్వస్తుఃరూపణ అసద్వస్తు సద్వ-
 స్తుశ్చేన ప్రతిపాదన, మర్థవాద బాహుళ్యం, కావ్యాలాపాంశ్చ
 వర్ణయేదితి-షేధ శ్చేవమాదిదోషబాలే స్థితే, ధర్మాధర్మ
 వివేచనం కథం కావ్యరూపేణత్రయత ఇతి చేత్, నిషేధస్యా-

ధర్మమాలము.” అను గౌరవపదము వాలోచించిన రామాయణము
వేదరూపముగాన వేదము ధర్మమాలమైనందున, రామాయణము ధర్మమూ
లకననుట సమంజసము. అట్టి ధర్మము శేషకాలాధికార్యకర్తాభేదము
చేతను, పర్వాశ్రమాది భేదముచేతను హవిధములుగ స్ఫుటమయిండు
జెప్పబడినది.

వేదము, స్ఫుటియ, సదాచారము, అశ్మిగంతప్తి, అను నాలుగును
ధర్మస్వరూపములని మనువు చెప్పియుండుటచే సదాచారము ధర్మరూప
మనియే తెలియుచున్నది. అవిధముననే శ్రుతియును చెప్పెను. ధర్మము
నభిలషించెడి శిష్టుశిష్యిధమునఁ బ్రకటించెదరో యవిధమున నీవు ప్రప
త్తింపుము, అని గురువు శిష్యునకు శాసించినట్లు శైలిరీయోపనిషత్తునందుఁ
జెప్పబడినది. మరియు, అశ్మలచేఁగొనియో దబడుట్లు చేయబడినది ధర్మ
మనియు వాక్యమచే నిరదిపబడుటయు చేయబడినది యధర్మమనియు
శిష్టులు చెప్పియుంటిరి అసదాచారరూపముగ ధర్మము నొక్కొక్కడొక్క
కముగ వాచరించుటకు తత్తశ్శిలమును వాయా మహానాశిక్కుడు
పొందినట్లును, ఇతిహాసపురాణాదులయందుఁ జెప్పబడినది. కాని యొక పురు
షునియొక్క సవగ్రహైవచిత్ర మాఖ్యాయితరూపముగ నెచ్చటనుఁ
జెప్పబడియుండలేదనియు సర్వధర్మమలను సంపూర్ణముగ వాచరించిన
యొకానొక పురుషోత్తముని సంపూర్ణచిత్రము నొకప్రబంధముగఁ జేసి
సమస్తసదాచారములను లోకమునకుఁ జెలియజేయవలయుననియు వాలో
చించిలోకోపకారమునకై శ్రీరామచరితమును వాల్మీకిమహర్షి కావ్యరూప
ముగఁజేసి శ్రీరామచరిత్రవర్ణనము లకముగ సదాచారరూపధర్మమునకు
చెలియఁజేసెను.

ఇందుపైఁగొంగరీక్రిందివిధముగ వాసింకిచెదడు. (ఏమన) వాల్మీకి,
రామాయణమును కౌశ్యరూపముగాఁ జేసెనుగదా! కావ్యమునందసద్వస్తు
వుల నిరూపించుటయు, అసద్వస్తువును సద్వస్తువునుగా నిరూపించుటయు
అర్థవాదిబాహుళ్యము (అనగా సుతివాక్యములధికముగనుండుట) కావ్యా
లాపములను విడువవలయునని నిషేధము, ఈ మొదలగు దోషములు కౌవ్య
మునందుండకునదా, అట్టి దోషభూయిష్టము కౌవ్యమైనపుడు ధర్మా
ధర్మవిచేపనము కావ్యరూపముచే నెటులఁజేయఁడుననియు శంకరాగా
సమాధానము చెప్పబడుచున్నది. కావ్యాలాపములను వర్జింపవలయుననెడి

సక్ష్మతాఽసన్నాయక ప్రతిపాదకాఽధర్మప్రతిపాదకప్రాకృత
 కావ్యనివయత్వాత్, మహాకవిభిః కావ్యాని సన్నాయక
 ప్రతిపాదకాని పురుషార్థసాధకాని కృతానిసభిః పరిగృహీ
 తాని చ అతఏవ కాళిదాసకృతానాం కావ్యానామపిస్మృతి
 త్వేన మహతా మంగీకారః, ఏవం తే మహర్షిణా పరమ
 పురుషస్యచరితవర్ణనాధర్మ ప్రాధాన్యేన వేదోపబృంహక త్వేన
 పరమపురుషార్థసాధక త్వేన చ కృతం స్మృతితుల్య మిశ్య
 వివాదం-తాదృశధర్మప్రతిపాదకేషు శబ్దమధురేష్వరగంభీ
 రేషు వాల్మీక్యాదిమహర్షికృతేషు రామకథానకేషు బహుషు
 సత్సు కిమర్థ మపూర్వోఽయ ముద్యమ ఇతి చే ద్రణో
 చ్యతే-శ్లో॥ యది త్సుణ్ణం పూర్వైతి । జహతిరామస్యచరణం
 గుణై రేతావద్భిరగతి పునరన్యోజయతి కః॥ ఇతి భట్టమరారి
 వచనేన తాదృశలోకోత్తరగుణవిశిష్టనాయకస్య శరస్వా
 భావాత్ప్రదామచరితమేవస్వోత్తరాధారం సర్వైర్వర్ణిత ఇతి
 సార్వకవిజనీనోద్యమో మామకినోద్యమశ్చ-ఆపిచ, తస్మై నా
 మాయానామధ్యే కానిచిద్భక్తిప్రధానాని, కతిచిదధ్యాత్మ
 ప్రధానాని, కానిచి ధర్మప్రధానాని కానిచి ద్వివిత్రకథా
 విశేషవిలసితానీతి బహుధా వర్తంత, తాః సర్వాణ్యపి,
 చతుశ్శతాయమాఽపిద్రష్టుమశక్యానీతి, కించ, ఏవంనవ
 ప్రియోలోక ఇతి న్యాయేన నవనవప్రీతిమతా మధు
 నాతనానాం, హరికథాదావపి విచిత్రకథాదావభిరుచిమతాం
 మూఢ్యమికానాం, కేవల ధర్మతత్పరాణాం మహాజనానాం చ
 భక్త్యపేక్షకానాం రామభక్తానాం, చారిత్రకామానాం,
 నాగరికాణా మధ్యాత్మకామానాం జ్ఞానినాం సర్వేషాంచ

విషేధము. ఆయోగ్యులచే జేయబడినట్టియు, అసన్మాయకులను నధర్మమును జెప్పునట్టియు ప్రాకృతకౌట్యముల విషయము కాని, యనిషేధము, మహాకవులచే రచింపబడి యోగులగు నాయకులుగల్గి ధర్మమును జెల్పునట్టి పురుషార్థసాధకములగు సత్కావ్యముల విషయము కానేరదు. కావుననే మహాకవులచే గావ్యములు రచింపబడుచున్నవి. అసత్కావ్యములు సత్పురుషులచే బరిగ్రహింపబడుచున్నవి కావుననే కాలినానుడు జేసిన కౌట్యములను స్ఫురితుల్యములను గాఢెద్దలంగీకరించిరి.

(ఇట్లుండి) వాల్మీకిమహర్షిచే రచింపబడిన క్రితానుచరిత్రరూపకముగు రామాయణము ధర్మప్రధానమనియు, వేదోపబృంహకమనియుంబడ మత్తుగుషర్థసాధకమనియు స్ఫురితుల్యమనియుం జెప్పుట నిర్వివాదవిషయము. ఇందుపైనొక యాశంకలుగుచుండెను. (ఏమనగా) అట్టిధర్మప్రతిపాదకములైన శబ్దమూర్ఖులము, అర్థగాంభీర్యముకలిగి రసముచే నొప్పు వాల్మీకిరామాయణము మొదలగు రామాయణములనేకములుండగా నీయ పూర్వోద్యమ మొనరికని (యాశంకరాగా) మరొకవియే యందునకు సమాధానమును జెప్పియుండెను. (ఏమన) పూర్వులచే రామచరితము క్లుప్తముగా వర్ణింపబడినదని యారామచరితమును విడిచినచో నట్టిదగ్ధుగా పరిపూర్ణుడగు నాయకుడితరుడు దెవ్వడుండెనని చెప్పెను. కాన నట్టిరహస్యపరిపూర్ణుడగు నాయకుడితరుడు లేనందుననే మహాకవులందఱును, తాముతరించుటకు నారాముని చరితమునే వర్ణించుట కుక్కుమించిరి. నాయుకమృతమునందునకేముని యెఱుంగనగును. (ఇదియునుగాక) కొన్ని రామాయణములు భక్తిప్రధానములుగాను మఱికొన్ని రామాయణము లధ్యాత్మప్రధానములుగాను, మఱికొన్ని రామాయణములు ధర్మముప్రధానముగాగలవిగాను, మఱికొన్ని రామాయణములు వివిధవిధానికేషములచే నొప్పునవిగాను బహువిధములుగ నుండుటవలన వానివన్నిటినిఁ జూచుటకు పందల సంవత్సరము లాయుర్థాయము కలవాడును నసమాధుడనియు, మఱియు, లోకము కొత్తకొత్త వస్తువులయందును బ్రీతికలిగియుండునను గాఢాక్షచే క్రొత్తక్రొత్తగ్రంథములయందుం బ్రీతిగల యాధునికులుకును హరిఃధలయందునలె వివిధవిధలయందభిరుచి కలవారికిని" కేవలధర్మమునందే యాసక్తికల మహాజనులకును, భక్తివశేషీంచు రామభక్తులకును, చరిత్రలయందభిరుచికల నాగరికులకును, ఆత్మకత్త్యము నశేషీంచుజ్ఞానులకును

యథాయథ మిదముపకురత ఇత్యాశయేనచ ధర్మ
 భక్త్యాది బోధకత త్తద్రామాయణస్థిత తత్కథావిశేష సార
 మేకత్ర సంగ్రహ్య మయాఽయం గ్రంథో నిరమాయ...
 అత్ర రామచంద్ర వంశావళి, రామపూర్వాణాం రాజ్ఞాం
 పరిపాలన కాల నిర్ణయః, కాసల్యాపై కేయూది వివాహానర్ణనం,
 ఋష్యశృంగజననక్రమః, విశేషతః శత్రుత్రత ధర్మవిశేష
 నివేదనం, శాంతాజననస్వయంవరాదినిర్ణయం, పాయస
 విభాగఃచారః, శ్రీరామజన్మఘట్ట, రామనామనిర్వచనం
 రామలీలావిశేషవర్ణన మిశ్యేవమాదివిశేషాస్తు నిష్కృ
 ప్తైకత్రపద్యితా ఇత్యస్తి మహాస్విశేషః ప్రాక్తనరచ
 నాభ్యః ప్రకృతరచనాయాః, తమేతి నూమూలసూచన
 పతతాం శృణ్వతాంచ సకలరామాయణకథా విశేషధర్మా
 వగమ స్సుగమ శ్చ ధ్రువంభవితేష్యే తావాఽప్రయాసః
 సంస్కృతాంధ్రీ హింద్యాదిభాషా స్వరూపానైకైర్నిహర్షి
 భిర్మహాఃభి ర్ధునాతనైశ్చపి తేషుః ప్రశ్నాధానై ర్విశ్లేష
 సార మాదాయ త్తత్రత్రత్ర ప్రాచీనాధునికమహావిశ్లేశా
 వృద్ధమధురా నిర్ధగభీరాఽపి సవిలసతాస్సంగ్రంధ్య గ్రంథోఽ
 యంనిఙ్గః సకేవలం పరికియానామేవ పద్యనాం పరిపాలనే
 మయా భూయసీ శ్రద్ధా వ్యధాయి - పరంతు సత్రుశత్ర
 స్వకీయావ్యవృద్ధాధికాని పద్యగద్య వివరణాని వర్తంతి ఇతి
 విజ్ఞాప్యతే - అత్రరామాయణగత మాశ్చర్యం కీర్తయతి
 ద్వాపరోఽపి సంజాయేతైతద్గ్రంథనామ శ్రుతిమతా
 మత్రోచ్యతే - "ఆశ్చర్యవ త్పశ్యతి కశ్చిదేనమి" ఆశ్చర్యో
 ఏకాక్షరేన ఽస్యైవ" ఇతి శ్రుతివాక్యానసారేణ ధర్మ

నందజకును సీగ్రంధముపకరించునను నభిప్రాయపడియు రామాయణ మందిలి వాల్మీకిధర్మతత్పర్యమును బోధించుచుననియు నేసీగ్రంధమును విర్ణించితిని.

ఇచ్చట రామచంద్ర పంకావళియు. రామచంద్రపూర్వలగు రాజుల పరిపాలనకాలనిర్ణయము, కౌశల్యకైకేయ్యాది వినాహవర్ణనము ఋష్యశృంగజననాదివర్ణనము, అచ్చటచ్చట విశేషధర్మయాలను చెల్లుటయు, శాంతాజననశాంతా స్వయంవరముల వర్ణనము పాయసవిభాగ విచారము, శ్రీరామజన్మఘటనము, రామనామనిర్వచనము, రామలీలా వర్ణనము, ఈ మొదలగు విశేషములన్నియు నీయుక్తోచితం బుద్ధర్మింపఁ బడినందునఁ బూర్వగ్రంథములకంటె సీగ్రంధమునందు విశేషముండెను. అయీగ్రంధమును నామాలాగ్రముగఁ జదివినవారలకును వినినవారలకును బహురామాయణములలోని కథాకైకీత్ర్యములును విశేషధర్మములును సుగమములు కౌగలకని యాద్రయాసము.

సంస్కృతాంధ్ర హిందీభాషలయందనేకలగు మహర్షులు మహాకవులు నాథునిపిలువగు కవులచేసిననేకఃఫలములగు వర్ణింపఁబడిన యాయాకథా వైచిత్ర్యములయందలి సారమును గ్రహించి యుచ్చటచ్చట శబ్దసాధురములు సర్గసంభరములగు ప్రాచీనాధునిక మహాకవిశ్లోకములనుఁ గూర్చియు సంస్కృతిభాష తెలుగునివారల యుపకృత్తికై యాంధ్రతాత్పర్యయుతిముగ సీగ్రంధము రచింపఁడెను. కేవలము సగముశ్లోకములను సగకూర్చియే యా గ్రంధము నిర్మింపఁబడిలేదు. ఇది నేమని స్వకీయాములగు పద్యగద్య పేషరణ వ్యాఖ్యానములు మొదలగునవి సగముకంటె నెక్కుడుగానున్నవని యెఱుగనగు. ఇచ్చట రామాయణమునందలి యాశ్చర్యపెట్టిదని గ్రంథనామమును విననవారలకు సంతకముండవచ్చును. అన్విషయము చెప్పుడుచున్నది. ఈంద్రవిష్ణుసమయమున భగవత్కథను జెప్పువాడని వినువాడును చెప్పెడిము విడిదిము సర్వము, ఆశ్చర్యముకాన నచ్చటచ్చట ధర్మవిశేషముల నీరామాయణము తెలియఁజేయుటయే రామాయణగతిమైన యాశ్చర్యమని యాంత రంగికశయము. మఱియు, అశ్చర్యమగు కథలతోఁగూడియుండుట కలనన

విస్లసనమయే తత్ర తత్ర సత్తద్ధర్మనిశేష నివేదకనివేదన
యోరప్యశ్చర్యత్వా త్త త్తద్ధర్మనిశేషనివేదకత్వమేవ
గ్రంథగతమాశ్చర్యమిత్యాంతరంగికాశయః” యస్యా,
అశ్చర్యకథోపేతత్వ మేవ గ్రంథగతమాశ్చర్యమితి. గ్రంథేఽ
స్మి స్మంభితానాం కథానిశేషాణా మాలోకనేన
తత్రభవతాం భవతాం మూససం సర్వాజరమణీయం
భవేతిమన్యే, అస్య చ సదుపయోగ మనేకదాచిరపరి
చితాః విపశ్చిద ఏవ విదంతీతి నాస్తిమే కించిదప్యత్రకథ
నీయావసరః. తత్రభవతాం సమర్పణచాలోఽయ
మాశ్చర్యరామాయణాఖ్యగ్రంథసూక్ష్మసూపబాల కాం డ
ప్రథమభాగవత గ్రంథపర్యాణపరిశ్రమం రచనావిధానం చ
ఽజ్ఞాత్రతయా ప్రదర్శయిష్యేతిమామకీనోఽయం విశ్వాసః.

మమ గ్రంథముద్రదాపణ పూర్వపరిచయశూన్యత్వా
న్ముద్రదాలయప్యాఽప్యసంస్కృతగ్రంథ ముద్రకత్వాత్. అనా
రోగ్యాదివశేనేతర త్రస్థితే ర్మమూఽసన్నిహితత్వాద్గ్రంథాల
యస్య దోషజ్ఞానహితత్వాచ్చ దీర్ఘబిండువి సర్గవర్ణవ్యత్యా
సాదిశబస్థాలిత్యా న్యతార్థస్థాలిత్యానివా, ఋకారస్యరేఫః
రేఫస్యఋకారః. అనుదర బిండుస్థలేషూదరబిండుః ఉదరబిం
దుస్థలేష్వునుదరబిందుస్థితీరిత్యేవ మాదీనినా ముద్రణప్రమాదా
స్మత్ప్రమాదా ద్వా యది దృశ్యేరన్, తాసగుణగ్రాహక
పాఠకమహాజనాఃగుణదోషపత్రికావలోకనేన శుద్ధానికృత్వా
సంపత్యమామకీనాపరాధం క్షమధ్వమితి నుబహు ధార్యతే
మయా, యతోఽహం సవిద్యాన్న చ గ్రంథకరణక్షమః.
పరతు శ్రీరామచంద్ర చరణకమలభక్తి పా ర వ శ్యాత్త

అశ్చర్యరామాయణమని నామముసార్థము.

ఈ గ్రంథమునందు గూర్చబడిన కథావిశేషములనుఁ జూచుట చేతఁ బూజనీయులగు మీదుమానసములు నిర్వాజరమణీయములగుననితల చెదను. ఈ గ్రంథముయొక్క సదుపయోగమునుఁ జిరపరిచితులగు పండితులే తెలిసికొనెదరు. కాన నేనీవిషయమునఁ జెప్పఁదగిన యవసరములేదు. మీకు నమర్పింపఁబడే యీ అశ్చర్యరామాయణనూత్నరూపముగు బాలకాండ ప్రథమభాగమే గ్రంథనిర్మాణ ప్రశ్రమమును రచనావిధానమును దిబ్బా శ్రమగాఁ బ్రదర్శింపఁగలదని నావిశ్వాసము నేనింతకఁబూర్వము. గ్రంథముల ముద్రింపించుటలో బరిచయము లేనివాడగుటవల్లను, ముద్రణాలయమును సంస్కృతగ్రంథ ముద్రణపరిచయము లేనిదగుటవలనను, నేననా తోగ్యవశముచే సమీపమాన నుండకపోవుటవలనను, ముద్రణాలయములో పండితులు లేని కారణమువలనను, దీర్ఘలిండు ప్రవృత్త్యాసాది స్థాలిత్యములు కాని మఱియు చరస్థాలిత్యములుకొని పొట్టలో నున్నటులేని సలములయందు నున్నలుపడుటయు నున్నలుండదగిన సలములయందు బడకపోవుటయు, ఋకారమునకు రేఫయు రేఫకు ఋకారము మొదలగు స్థాలిత్యములు కాని 'ముద్రణప్రమాదముచేఁగాని నాప్రమాదముచేఁగాని కన్పడిన వానినిఁ దప్పింపఁగల పట్టినఁజూచి శుద్ధకలనుఁగాఁ జేసికొని చదివి నాయపరాధములను తమింపవలయునని ప్రార్థింపఁబడుచున్నది. (అని.) నేను గొప్పపండితుడనుకాని గొప్ప గ్రంథములను రచింప శక్తుడను కాని కొను (ఇక నేను) శ్రీరామచంద్ర చరణకమలములయందలి భక్తిపారవశ్యమావలన నిగ్రంథమునుఁ గూర్చుకడ్యమింపితిని.

చ్చితచరిత్రాత్మకగ్రంథగ్రథనే సముద్యతో ౭ హం
తత్రధవతాం సమర్ప్య మాణో ౭య మాశ్చర్యగామాయ
గ్రంథసూక్ష్మరూపభూతబాలకాండ ప్రథమభాగవవ గ్రంథ
నిర్మాణపరిశ్రమం రచనావిధానం చ దిజ్ఞాత్రతయా ప్రవర్ణ
యిష్యతీతి మానుకీరో ౭య విశ్వాసః- గ్రంథోప
న్వేషాం గమ్యమానా నాశయా సంలేఖ్య ప్రేష మంత్వితి
దోషజ్ఞా న్నప్రశయ మహ మభ్యర్థయే-

శృ త జ్ఞ తా ని వే ద వం

మజ్జిమగూఢాణాం వాచి గురూణా మాదా గ్రామ
జీవాం పశ్చత్కర్తాంతిక గ్రామణీణాం తత స్తీర్థేషుక్తాణాం
సంస్మృతౌ విరక్తాణాం తాతపాదాణాం సుసేవితయోగిజన
భవాబ్ధిపోతపాదాణాం లక్ష్మవర్షులవంశముక్తాఫలాణాం
పిశ్యాణాం సుబ్రహ్మసింహాంతిణాం చరణయుగళస్య,

కావ్యగురూణా మధీతపాణిసీయానా ములంకృతమాజ
విటిసంస్థాన స్థితశ్రీరాజోన్నతాంగకలాశాలా ప్రధానపండిత
పాణాణాం బాలవ్యాఘ్ర (సూనపులి) వంశముక్తాఫలాణాం
సువృత్తానా మావృత్తాణాం చ పూర్ణమృశాస్త్రీణాం చరణ
యుగళస్య,

న్యాయగురూణాం సకలవిద్యానాచస్పృశీణాం స్వచరణ
కమలసంసేవనబద్ధచైరుమ్యబహుళతాం తేనాసినా నాది
భట్టపంశముక్తాఫలాణాం కీర్తిశేషాణాం రామమూర్తిశాస్త్రీ
పర్యాణాం చరణయుగళస్య,

తదవంశరన్యాయగురూణా మనధీతైకశాస్త్రాణాం
స్వప్రతిభావిశేషాన్యసికల శాస్త్రీణాం శ్రీపతికాపుసం

గ్రంథముపైఁ దమకుఁ దోచబడే యభిప్రాయములను వ్రాసి పంపవలయునని పండితులను వివేచనపూర్వకముగఁ బ్రార్థించుచున్నాను.

కృజ్జ తానివేదనము.

నా జననగురువులును వాక్కునందు గురువులును (అనగా వాక్కులో బృహస్పతితో సమానులును.) మొదట గ్రామాధికారిపదవి నొంకరించిన వారును, చివ్వుట సిద్ధాంతులలో నగ్రపరులై పంచాంగములనుఁజేయు సమర్థత కలవారై తదనంతరము సంసారవిముక్తులై పుణ్యతీర్థముల నేవించు వారై సంసార తారకములగు మహాయోగి పాదములను నేవించువారై పూనీయులైన మాతఁడ్రుగరిగు లక్ష్మీవర్ముల సుబ్రహ్మణ్య సిద్ధాంతిగారి చరణములకును,

కావ్యగురువులును, బ్యాకరణశాస్త్రాధ్యేతరును, మాజవీటి సంస్థానమునందలి శ్రీ రాజా నైస్కూలులలో ప్రధాన పండితులును సర్వస్వత్రికల వారును, నాకు బాసగాదు నగు మావపులి పూర్ణయ్యకాస్త్రీగారి చరణ కమలములకును,

మొదట, న్యాయశాస్త్రగురువులును సకల విద్యావాచస్పతులును, తమ చరణకమలముల నాశ్రయించిన యనీక విద్యార్థులకుఁ బాండిత్యమునుఁ గలుఁజేసినవారును, ఆదిభట్టపంక ముక్తాఫలధూతులును, కిర్తికేసులును నగు రామమూర్తిశాస్త్రిగారి చరణకమలములకును,

తదనంతరము న్యాయగురువులును, నొక శాస్త్రమునైనను జరువని వారైనను స్వప్రతిభావిశేషముచేతను సమన్వయించి సకలశాస్త్రములను సుపూర్ణముగా విద్యాగతులకుఁ బాఠములనుఁ జెప్పినవారును, శ్రీ పితామహ సంస్థానమునందు న్యాయశాస్త్ర పరీక్షకుల నగు బ్రహ్మశ్రీ శ్రీ పాదక అక్షీప్త చిహ్నములతోఁగలిగి పాదక స్మృతులును,

స్థానన్యాయశాస్త్రపరీక్షాధికారిణాం శ్రీపాదవశంముక్తాఫలా
నాం లక్ష్మీస్థానీహ శాస్త్రీణాం చరణయుగళస్యచ,

వేదాంతగురుణా మధీతన్యాయనిగమాంతానామ్నద్యై
తోవన్యాసవిశేషసంతోషితసకలదేశీయూనాం దిగంశవిశాంతి
యశసాం వల్లాదిరామకృష్ణచయనినాం చ కృశ్ణతా పూర్వ
కాభివందనాని సమర్ప్యంతే యశః, యద్యద్గురప్రసాదాత్మిం
చిజ్ఞానా సహ మభూవం. అపిచ. సశ్రీపికార్యజాతేమదీయా
మగ్నార్థనా మరణీకృత్వ పరిశీల్య చ గ్రంథ వేతనూమూల
చూడం విస్మయనీయభూమికాపితేభి కన ప్రసన్నేభ్య శ్శతఘ
టికవితా విరాజమానేభ్యో విరచితానేప్రబంధేభ్య స్తాడేవై
రాఘవనారాయణశాస్త్రీభ్య శ్చ కృశ్ణతాపూర్వమావశే
నాని సమాంసీతి : జ్ఞాప్యతే-కించ యద్యద్గుహర్షి మహాకవిప్రణీ
తకోశజాతం మదీయ రచనాసహ కార్యభూత్, శతస్మహర్షి
మహాకవిజనతాయై సహస్రవంద నార్పణం వినా సహస్య
స్తతదృణినివర్తకోపాయ ఇతి చ : జ్ఞాప్యతే-పుత్రికాస్మతిః

అపిచ, ద్వా విశతివర్షీయాయాః పితృభక్తినిగాజనూ
నాయాః మజ్జేష్ఠచత్రత్యా స్సుబ్బమాంబాయాః ప్రేమభూమి
శాయాః విశిష్టమైహికం సుఖ మితి బోధయతుకామాయా
ఇవ గౌరీలోకం గతాయా స్సర్వస్సర్వదాకరోత్వాశ్మశాం
తిం జానకీజాని రితి శ్రీరామచంద్రచరణయుగళప్రార్థనాం వినా
సహితదీయోపకృతి పితృభక్తోరన్యదృణినివర్తనాధనం దర్శ
దృశ్యత ఇతి : జ్ఞాప్యతే-యతః-యద్వియోగ క్లేశమసమానం
హర్షిశమనేకరామాయణ దర్శనైతద్దగ్ధంధ కరణ భాగ్యవాన
భూవంతస్మాత్పుత్రికాస్మతిః కృతేతి : జ్ఞాపతే.

ఇథం గ్రంథరచయితా. లక్ష్మీవర్ణుః పెంకటకృష్ణశాస్త్రీ-

వేదాంతగురువులును శాస్త్రయ వేదాంతములయందుఁ బూర్ణసాండిత్యముగల వారును, ఆచార్యోపన్యాసములచే సకలదేశీయులను సంతసింపఁజేసిన వారును, సకలదిక్కులయందు వ్యాప్తమైన కీర్తిగలవారునగు బ్రహ్మశ్రీ మల్లాది రామకృష్ణచైతులుగారి పాదపద్మములకును గృతజ్ఞతా పూర్వక మగు నాయభినందనములని విన్నవించబడుచున్నది. మరియు, తమకార్యములన్నను శాస్త్రార్థన సంగీకరించి యాగ్రంథమును సమగ్రముగఁ బరిశీలించి యాశ్చర్యమగు నుపోద్ఘాతమునువ్రాసి యనుగ్రహమునుఁ జూపినట్టియు గడియకు నూరుశ్లోకములనుఁ జెప్పనట్టి యాశుక విశ్వముచే నొప్పునట్టియుననేక గ్రంథములను రచించినట్టివారునగు బ్రహ్మశ్రీ తాడేపల్లిరాఘవనారాయణశాస్త్రిగారికిని నానమస్కారములని విన, వింపబడుచున్నది. మరియు నేయే మహర్షులచే నేయే కవులచేఁ బ్రచీరణాలగుపురాణరామాయణాది గ్రంథములు నాగ్రంథరచనకు సహకారములయ్యెనో యానూమవార్షి మహాకవిజనసమూహమునకు సహస్రబంధనముల నర్పించుటకంటె వారిల ఋణమునుఁ దీర్చునపాయము మరియుకటిలేదని విన్నపము.

పు త్రి కా స్మృ తి.

మరియు, నిరుపది రెండుసంవత్సరముల మనుష్యకలిగినట్టియుఁ బితృభక్తి గలిగినట్టియు, శాస్త్రమధుమికయగు నాజ్యేష్ఠపుత్రకరైన నుబ్బనూంబ యిహలోక సౌఖ్యము వినశ్యరమేయని లోకమునకు జెరియఁ జేయునదివలె నైహికమునువిడిచి గౌరీలోకమునుఁ బొందియుండెను శ్రీరామచంద్రమూర్తి నామెయాత్మకు కాంతినిఁ గలుగజేయుగాకయని శ్రీరామచంద్ర చరణయుగళమునుఁ బ్రార్థించుటకంటె నామె యుపకృతి పితృభక్తులకు వేలువిధముగ ఋణమునుఁదీర్చుసాధనము కన్పడదని విన్నపము. (ఏలనన) ఏనుబ్బనూంబవియోగమవలనఁ గలిగిన క్లేశమును సహింపలేక రాత్రిఁబర్యాయందుఁ దల్లెక్కపరిహారముకొలుకు నానారామాయణములనుఁ జూచుభాగ్యము నీగ్రంథమును రచించుభాగ్యము నాకుఁగలిగినదో యందువలనఁ బుత్రికాస్మృతి యవసరమని విన్నపము.

ఇట్లు గ్రంథరచయిత,

లక్కావర్పుల వెంకటకృష్ణశాస్త్రి.

అశ్చర్య రామాయణే

చాలిత్రాండః.

శ్రీరామ
శుభమస్తు
అవిష్ణుమస్తు
శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మదేవతా నమః

ఆ శ్చ ర్య రా మా య తే

మా హా త్మ్య ప్రా రం భః.

శ్లో॥ శ్రుతిశాఖి పల్లవాభ్యాం । స్మృతిమాత్రప్రావితార్థిసౌఖ్యా
భ్యాం । గరిజితమతగజాభ్యాం సతి రస్త్యేషా గణేశచర
ణాభ్యాం ॥

శ్లో॥ భక్తిర్ముక్తివిధాయినీభగవతశ్శ్రీరామచంద్రస్య హేలోకాః
కామదుఃఖాంఘ్రిపద్మయుగళం సేవధ్వమత్యుత్సుకాః ।
నానాజ్ఞానవిశేష మంత్రవిరతిం త్యక్త్వాసుదూరే భృశం ।
రామంశ్యామతనుంస్తరారిహృదయేభాంతంభజద్వంబుధాః

శ్లో॥ పురా కైలాసశిఖరే । విష్ణుమారాధ్య శంకరః ।
ఉపవిష్టస్తతో భోక్తుం । ద్వాదశ్యామాహ పార్వతీం॥ ౩

1. త్వసంగ్రహ రామాయణం.

శ్రీ రస్తు
శుభ మస్తు
శ్రీ గణేశాయనమః
శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

ఆశ్చర్య రామాయణమునందుఁ

బ్రథమమున మాహాత్మ్యము చెప్పబడుచున్నది.

౧ తా॥ శ్రీమదఖండ విజ్ఞానరూప మగు వేద మనెడి వృక్షమునకు
(ఋగ్వేదాది) కాఖలకుఁ జిగుళ్లువంటివియు, స్మరణమాత్రముచేతనే
యర్థిజనుతకు సర్వాభీష్టముల నొసగునట్టివియు, మదపుటేస్థుల నడక
లతో సమాన మగు గమనము గలవియు నగు గణేశుని పాదము
లకు నా నమస్కారము.

౨ తా॥ ఓ జనులారా ! కలియుగమున సంసార మను సముద్రమును
దాటుటకు భగవద్భక్తి యను నావకంటె వేఱు సాధనము లేనం
దున సంసారతారకమును, సర్వాభీష్టప్రదము నగు శ్రీరామచంద్ర
పాదారవిందయుగళమును సేవింపుడు. ఓ విబుధులారా ! మోహ
కరములగు నితర మంత్రతంత్రములను దూరముగా వదలి శంక
రుని హృదయకమలమున నెల్లప్పుడు భావించెడి యా క్యామల
విగ్రహుని భజింపుడు.

౩ తా॥ పూర్వకాలమునఁ గైలాసమునందు శంకరుడు ద్వాదశీదినమునందు
విష్ణు నారాధించి భుజింపఁబోవుచుఁ దార్వతీదేవితో నిట్లనెను.

పార్వత్యేహి మయా సార్థం భోక్తుం భవన వందితే ।

తమాహ పార్వతీ దేవీ । జప్త్యా నామసహస్రకం ॥ ౪

తతో భోక్తృమ్యహం దేవ । భుజ్యతాం భవతా వ్రహ్మ ।

తత స్తాం పార్వతీం ప్రాహ ప్రహసన్పరమేశ్వరః ॥ ౫

ధన్యాసి కృతకృత్యాసి । విష్ణుభక్తాసి పార్వతి ।

దులభా వైష్ణవీ భక్తి । రాభగధేయవిశేషా ॥ ౬

రహస్యమంత్రం తే వచ్చి । శత కోటిప్రవిష్టరే ।

రామాయణే ప్రియే గుప్తం । శ్రేష్ఠం నామసహస్రతః ॥ ౭

శ్రీరామరామరామేతీ రమే రామే మనోరమే ।

సహస్రనామ తత్తుల్యం । రామనామ వరాసమే ॥ ౮

రామేత్యుక్త్యామహదేవి । భుంక్త్యుసార్థమయా భునా

పార్వతీ శ్లో॥ వామదేవేన గురుణా విజ్ఞోర్నామసహస్రకం

మమోపదిష్టం భగవత్ । కరోమి నియతం విభో

రామేతివర్ణదివ్యయే తాదృశం మహిమాన్తి కీ॥ ౯-౧౦

౪-౫. లోకపందితురాలవగు నో పార్వతీ! నాతోఁగూడ భుజించుటకు రమ్మనెను. అప్పుడు పార్వతీదేవి తనకు విష్ణు సహస్రనామ పారాయణము కాలేదనియు, చిమ్మట భుజించెదననియు, మీరు భుజింపుదనియు, జెప్పగా మందహాసము జేయుచు, బరమేశ్వరుడు పార్వతితో నిట్లనెను. (వాసుదేవునివలన దేవి విష్ణు సహస్రనామముల సుపరేక మును బొందినట్లును, ప్రతిదినమునందున భోజనమునకుఁ బూర్వము సహస్రనామ పారాయణము చేయుచుండెడిది యనియు, పాద్యపూజాము నందు చెప్పబడియున్నది.)

౬. ఓ పార్వతీ! విష్ణుభక్తిగలదానవగుటచే నీవు దన్యాత్మురాలవు. పూర్వసుకృతములేనిదే విష్ణుభక్తి కలుగుట కడుదుర్లభము.

౭. శతకోటి విస్తరమగు రామాయణమున విష్ణుసహస్రనామములకంటె శ్రేష్ఠమగు గోప్యమైన రహస్యమంత్ర మొకటి కలదు. దానిని జెప్పెదను వినుము.

౮. ఓ పార్వతీ! శ్రీరామ రామ యని యుచ్చరింపుము. ఆరామ యను నామము విష్ణు సహస్రనామముతో నమానమైనది. (ఈగా విష్ణు సహస్రనామ పారాయణమువలన గలుగు ఫలము రామ యను వర్ణద్వయోచ్ఛారణముచేతనే కలుగుచున్నదని భావము.)

౯. ౧౦. ఓ పార్వతీ! రామయను నామము నుచ్చరించి నాతోఁగూడ నిపుడే భుజింపుమని శివుడు పలుకగా దేవా! నాకు వాసుదేవుడను మహర్షి యొకానొకప్పుడు విష్ణుసహస్రనామ పారాయణము మహాఫల ప్రదముగాన నామసహస్రపారాయణముచేసి భుజించుచుండుమని చెప్పెను. రామ యనెడి వర్ణద్వయమునందే యట్టి మహిమ కలదా? యని పరమేశ్వరుని ప్రశ్నించెను.

శివః॥ అన్యోపదేశతో రామ నామ్ని ముక్తిప్రదాయని ।

సతిసాక్షాద్రామనామకీర్తనం ముక్తిదాయకం ।

కథంనభవతీశాని తస్మాన్నామైవకీర్తయేత్ ।

ఇతిహాస మిమంవచ్చి శృణు దేవి సమాహితా॥ ౧౧ ౧౨

1 వనే చరామో వసుచాహరామో । నదీస్తరామో నభయం

స్మరామః॥ ఇతీరయంతోపి వనేకిరాతాః॥ ముక్తిగతా రామ

పదానుపగౌహే॥ ౧౩

2 అన్త్రైవోదాహరామ్యశ్య మితిహాసంవరంశృణు

అవంతివిషయే కశ్చిద్బ్రాహ్మణోఽభూత్పురా శివే॥ ౧౪

విహాయ వై డికాన్ధర్మాన్ శృతి స్మృత్యురరీకృతాన్

పాపంఙ్ఘైః కృతసంస్కరో పరచారితోఽభవత్॥ ౧౫

సప్తేషు ద్రవ్యజాతేషు స్వభారనిరతోఽభవత్

సాపి తీవ్రక్షుధా దగ్ధా పంచత్యం చ గతా శుభా॥ ౧౬

¹ బ్రహ్మాండ పురాణం. ² శత్రుసంగ్రహ రామాయణం.

౧౧-౧౨. ఓ పార్వతీ! అన్యపదేశముననే రామ యను నామము మోక్ష ప్రదమగుచుండఁగ, సాక్షిద్రామనామ సంకీర్తనము మోక్షప్రద మెట్లుకానేరదు? కాన రామ యను నామమునుఁ గీర్తించినచా లనెను. మఱియు నీకొక యతిహాసమును చెప్పెదను వినుమనెను.

౧౩. (అర్జును) (వనే) అడవియందలి (కిరాతా) బోయలు (వనేచ రామః) అడవిని సంచరించెదము. (వసుదాహరామః) ఛనమును తీసుకొనివచ్చెదము (నదీస్తరామః) నదులనుదాటుచుము (నభయం సృరామః) భయమును అలవటంచెదము.¹

(ఇతి) ఈ ప్రకారముగ (రహస్యంతోఽపి) చెప్పుకొను చున్న వారై నప్పటికి (రామపదానుషంగార్) రామయనుపదము కలియుట వలన (ముక్తింగతాః) మోక్షమునుబొందిరి. (పూర్వమున కొంత మంది బోయలుకూడిన వారై (వనేచరామ ఇతి) (వసుదాహరామ ఇతి) నదీస్తరామ ఇతి (నభయంసృరామ ఇతి) అను మాటలను గ్రమముగా వనము సంచరించెదము. ఛనమునపహరించెదము. నదులను దాటెదము. భయమును దలవము. అను నభిప్రాయ ములతోఁ జెప్పుకొనినను రామయను పదమా మాటలతో నుపయోగించుటచే మోక్షమును బొందిరిని యభిప్రాయము.)

౧౪. ఓ పార్వతీ! ఈ విషయమున నీకు మరలమొక యతిహాసమునుఁ చెప్పెదను వినుము. అంతిదేశమునందుఁ బూర్వకాలాంతనందొక బ్రాహ్మణుడుండెను. అతనిని విద్యాభరుడను నామముతోఁ బిలిచెదరు.

౧౫. ఆబ్రాహ్మణుడు, వేదశాస్త్రములయందుఁజెట్టుబడిన వైదికధర్మములను విడిచి వేదబాహ్యులతో సంబంధము గలవాడై పరశ్రీలోబడై భార్యను విడిచియుండెను.

౧౬. ద్రవ్యమంతయుఁబోయినపిదప ధుర్వృత్తిని వదలి స్వకళత్రమునందపేక్షగలవాడయ్యెను. కాని యామె యన్నపానాదులు లేనికతమున నప్పటికే మృతినొందెను.

హతా రామేతి విజాయ చింతయానో నివానిశం
విషయేష్యమరక్తో సా । హారామేతి రురోదహ॥

౧౭

హా రామే యమ రామేతి । క్వ రామేతి మనోరమే
ఇమం శబ్దం సుబహుశః । కర్వన్మంచరతి క్షీతౌ

౧౮

ఏవం కాలే బహు గతే గతకల్మషపంజరః
నామస్మరణమాహాత్మ్యా జ్ఞేవస్మక్తశ్చచారసః॥

౧౯

ఏవాభూతం ద్విజవరం పింకరాః కాలచోదితాః
సంగృహ్య సర్వతః ప్రాణాన్ కన్తముద్యోగమాస్థితాః॥

౨౦

పాశం ప్రాణేషు సంయోజ్య । ప్రాణం స్తేజసియోజితాః
తేజస్యాకృష్యమాణాతు । తత్త్రివవిలయం గతః॥

౨౧

విద్యాధర మదృష్ట్వా తే । క్వ గతో బ్రాహ్మణాధమః
ఇతి శంకిత చిత్తా సై । మార్గం తేస్మ పరస్పరం॥

౨౨

మార్గిల్వా బహుకాలం తు దూతాః ఖన్నముఖా భృశం
రాజ్ఞే నివేగయామాసుః బ్రాహ్మణానయవక్రియాం॥

౨౩

దూతాః॥ శృణు ప్రేతపతే యుష్మద్గణకస్య విచేష్టితం
వాక్యమాకర్ణ్యహి వయం గతాస్మ బ్రాహ్మణాంతికం॥

౨౪

౧౭. భార్య మృతినొందెనవి తెలిసి యహోరాత్రములయందు, నామెనే తలచుచు విషయలోబడై ఓ రామాయని (అనగా, ఓ ప్రియురాలాయని) యేడ్వసాగెను.

౧౮తా. అబ్రాహ్మణుడు హా ప్రియురాలా, నా ప్రియురాలా, నా ప్రియురాలెక్కడ, నామనోరమ యేమయ్యెనని, యర్థమును బోధించు (హారామా) మమరామా, క్వరామా, యను శబ్దములను తఱచుగా నుచ్చరించుచు, భూమియందు, సంచరించుచుండెను.

౧౯తా. ఈ ప్రకారము బహుకాలము గలింపగా నాబ్రాహ్మణుడు, పాప రహితుడై రామాయను నామోచ్చారణమువలన జీవక్ముక్తుడయ్యెను. (అనగా పైనచెప్పబడిన (హారామా) (మమరామా) క్వరామా) అను పదముల నుచ్చరించుటలో రామ యను సక్షరములు మిళితములై, యున్నందున నతడు, వేణువిధమగు నర్థముతో నుచ్చరించినను రామనామస్మరణమాహాత్మ్య ఫలముగలిగి జీవన్ముక్తుడయ్యెనని భావము.

౨౦తా. ఇట్టి బ్రాహ్మణునకుఁ గాలమానన్నమురాగా యమకిండులువచ్చి యతని ప్రాణములమీదఁ బాళములను ప్రసరింపజేసిరి.

౨౧తా. పైవిధముగ యమకింకరులు, యమపాళములను ప్రాణములయందుఁ బ్రసరింపజేసి యా ప్రాణములను లేజస్సునందు సంయోజనము చేయుచుండ నాజీవుడు బ్రహ్మలేజస్సునందు లయమై యదృశ్యుడయ్యెను.

౨౨తా. కింకరులకు నాజీవుడు కన్నడనందున నీ బ్రాహ్మణాధముడేమయ్యెనని సంశయచిత్తులై వెదకిరి.

౨౩తా. బహుకాల మివ్వితమున వెదకినను కన్నడనందుడ భేదమునొందిన వారలై యమపురమునకువచ్చి యీబ్రాహ్మణవిషయమునంతయుఁ దమ ప్రభువునకు నిట్లుజెప్పిరి.

౨౪తా. యమధర్మరాజాః మీచిత్రగుప్తుని చేష్టితమునుచినుము మమ్ములను విద్యాధరుడను బ్రాహ్మణునిఁ బాళబద్ధునిజేసి తీసికొనిరమ్మని వంపగా మేము వెళ్ళితిమి.

బహుళో యత్నసూక్ష్మాయ బ్రాహ్మణగ్రహణే కృతే
తం తత్ర కంచనాదృష్ట్వా నిరాశాః ధీవితే వయం॥ ౨౫

ఇత్యుక్తో మాతముఖ్యైస్తు । చిత్రగుప్తః సుహృద్భీషణమ్
యమః॥ ఆలోక్య చక్షు గణక । కృతంకర్మద్విజేనవై॥ ౨౬

గణకః॥ అయం విద్యాధరో బిద్రః పాపినామగ్రణీ రభ్రుశం
వృషలీగమనాద్విద్రః శుంభీషాకేషు పచ్యతాం॥ ౨౭

యతీనాం నిందక శ్చాయం మహతాం మామః స్తభా
ఏవమాదీని సాసాని కృతవాన్ బుద్ధిపూర్వకం॥ ౨౮

తస్మాద్విదేహ నిర్వాణ పదివీంశార్వాతి ద్విజః॥ ౨౯

చిత్రగుప్తేనైవముక్తః కాలో దండధరో రుషా
దండంముద్రాంచ సంగృహ్యేధసోంతికమాగమత్॥ ౩౦

యమః॥ భగవన్దేవదేవేశ మహాపాతకినాం వరః
విద్యాధరఃకథం విప్రఃసాయుజ్యం మోక్షమన్వయాత్॥ ౩౦౫

బ్రహ్మ॥ ధర్మరాజ । ప్రవక్ష్యామి విప్రస్య చరితంమహత్
యస్య స్మరణమాత్రేణ । జీవన్ముక్తో భవేన్నరః॥ ౩౦౬

౨౫౮. మేము పాశములతో బ్రాహ్మణుని బంధించుటకు బహుప్రయత్నమును జేసితిమి. కాని యతడు తేజస్సునందే లయమై యదృశ్యుడగుట వలన నిరాశఁజెంది వచ్చితిమి.

౨౫౯. ఇట్లు కింకరులు చెప్పగా యముడు చిత్రగుప్తునిఁబిలిపించి, యో చిత్రగుప్తా విద్యాధరుడను నాబ్రాహ్మణునిచేఁ జేయఁబడిన కుట్రకు భ కర్మనుఁ జెప్పుమని యడిగెను.

౨౬౦. చిత్రగుప్తుడు లెక్కలనుఁజూచి యమునితో విటులఁజెప్పెను. ఓ రాజా! ఈవిద్యాధరుడను బ్రాహ్మణుడు పాపాత్ములలో నగ్రేసరుడు. స్వభార్యను విడిచి కూద్రస్త్రీలతో నెప్పుడునుండువాడు కాన కుంభీపాశమునఁ బడవము చేయబడవలెను. (అనగా కాగుచున్న సూనెకొట్టెలో పడవీసి పడవము చేయబడవలెను.)

౨౬౧. మఱియు నా బ్రాహ్మణుడు యతులను నిందించువాడు మహాత్ములను దూషించువాడు. ఇట్టిపాపముల ననేకముగా బుద్ధిపూర్వకముగా జేసెను.

౨౬౨. ఆ కారణములవలన విదేహనిర్వాణపదవికి (అనగా బ్రహ్మయందు లయమగునట్టి విదేహకై వల్యమునకు) నా బ్రాహ్మణుడనర్హుడని చిత్రగుప్తుడు చెప్పెను.

౨౬౩. చిత్రగుప్తు డివ్వధముగఁ జెప్పగా యముడు కోపమొంది బ్రహ్మదేవుడు తనకుఁ బూర్వమిచ్చిన దండమును, ముద్రను (శీలును) తీసికొని బ్రహ్మదేవు నొద్దకు వెళ్లెను.

౩౦౪. యముడు బ్రహ్మదేవునితో నిట్లు జెప్పదొడగెను. దేవదేవా! మహాపాతకులలో శ్రేష్ఠుడగు విద్యాధరుడను బ్రాహ్మణుడు మోక్షము నెట్లు పొందెను) ఇట్టి మహాపాతకులకు మోక్షమిచ్చుచుండినచో నాయధికారమేల? మీరిచ్చిన దండమును శీలునుఁగూడఁదెచ్చితిని. తీసికొను డనెను.

౩౦౫. బ్రహ్మ యిట్లు చెప్ప నారంభించెను. “ఓ ధర్మరాజా! ఆ బ్రాహ్మణుని చరిత్రము మహా త్తరమైనది. చెప్పెదను వినుము. ఆబ్రాహ్మణుని స్మరించిన మనుజుడు జీవన్ముక్తుడగును.

అయం బ్రహ్మణదాయాదో రామనామ సదాస్మరత్
సహస్రనామసదృశో రామనామాత్మకో మనుః॥ 3౨౫

కోటియజ్ఞసమో రామభద్రచంద్రదేవ్యమం మనుః
రామేతి రామభద్రదేతి రామచంద్రదేతి వా మనుః
యావజ్జీవం జప స్మర్యో జీవన్ముక్తో న సంశయః॥ 33-3౪

తస్మాత్కోశికగోత్రోఽయం జపన్వై పరమం మనుః
రామచంద్రస్య సతతం ముక్తి మాప నుదుర్లభాం॥ 3౫౫

యమః॥ అనేన సర్వపాపంచ శృతం బుద్ధిపురస్సరం ।
బుద్ధిపూర్వకృతేపాపే ప్రాయశ్చిత్తం నవిద్యతే॥ 3౬

బ్రహ్మ॥ శ్రీరామనామాసదృశ మవతేచాపి సంగృణాత్ ।
ముక్తింప్రాప్నోతి మనుజః కింపున ర్బుద్ధిపూర్వకం॥ 3౭

రాశబ్దోచ్చారణే జాతే వక్త్రా త్పాపస్య నిర్గమః ।
మకార శ్రవణే జాతే భస్మీభావం గమిష్యతి॥ 3౮

బ్రహ్మహత్యాసహస్రాణి స్వర్ణస్తేయశతానిచ ।
సురాపానశతంచాపి నశ్యంతే రామకీర్తనాత్॥ 3౯

రఘునాథస్య నామాని యే గృణంతి నరా భవి ।
విముక్త సర్వపాపాస్తే మోదంతే విష్ణు మందిరే॥ ౪౦

౩౨౪. ఈ బ్రాహ్మణుడు మొదట దుర్వృత్తికలవాడైనను బిమ్మట రామ నామము నెల్లప్పుడును స్మరించెను. ఆ రామనామమును మంత్రము విష్ణుహస్తనామములతో సమానమైనది, పావనమైనది.
- ౩౩-౩౪. మఱియు, "రామభద్ర" రామచంద్ర" యను మంత్రము కోటి యజ్ఞములతో సమానమైనది. "రామ" యని గాని, "రామభద్ర" యని గాని, "రామచంద్ర" యనిగాని యీ మంత్రములను యావ జీవము జపించిన మనుజుడు జీవన్ముక్తుడగుటకు సంశయములేదు.
౩౫౪. ఆ హేతువువలనఁ గొళికగోత్రుడైన యా బ్రాహ్మణుడు పరమ మంత్రమగు రామనామమును జపించిన కతమున దుర్లభమగు మోక్షమునుఁ బొందెను. అని బ్రహ్మదేవుడు యమునితోఁ జెప్పెను.
౩౬. అప్పుడు యముడు బ్రహ్మతో నిట్లనెను. ఈ బ్రాహ్మణుడు బుద్ధిపూర్వకముగ సర్వపాపములను జేసెనుగదా? బుద్ధిపూర్వకముగఁ బాపములనుఁ జేసినపుడు ప్రాయశ్చిత్తములేదని శ్రుతులయందు కలదు" గదా యనెను.
౩౭. అప్పుడు బ్రహ్మ యమునితో నిట్లనెను. "శ్రీ రామనామ మనదృశమైనది. దానిని బుద్ధిపూర్వకముగా నుచ్చరింపకపోయినను నన్య పదేశముచే రామనామోచ్చారణము జేసినను మనుజుడు ముక్తినిఁ బొందును. బుద్ధిపూర్వకముగ రామనామముఁ జేసిన మనుజుడు ముక్తినిఁబొందునని చెప్పనదియేమి యని యనెను.
౩౮. మఱియు "రా" యను శబ్దము నుచ్చరించుటతోడనే లోనిపాపములు బయలువెడలను. "మ" కారము నుచ్చరించుటతోఁ బాపములు భస్మమగును.
౩౯. మఱియు (రామ) అను నామము నుచ్చరించుటవలన సహస్ర బ్రహ్మ హత్యా పాపములును నూరుసువర్ణస్త్రేయ పాతకములును, సురా పానశతకమువలన సంభవించిన కల్మషములును నశించును.
౪౦. తా॥ శ్రీరఘునాథుని నామములను యేమనుజులు కీర్తించెదరో వారు సర్వపాపవిముక్తులై విష్ణుమందిరమునందు బ్రహ్మానందముతో నుండెదరు.

శ్రుత్వా యమో విశ్వసృజశ్చ వాక్యం । నివృత్తకోప శ్చతు
రాననస్య । భృత్యైస్తత స్సంయమనీ । మగాత్పురీం పున
స్తథా విశ్వసృజం క్రణమ్య॥ ౪౦

ఏవం శ్రుత్వా రామరామ ప్రభావం పరమేశ్వరాత్ ।
తుష్టా రామేతి నామాక్వా భక్త్యాఽధ పఠిమాహ సా॥ ౪౧

1ధన్యాస్మ్యనుగృహీతాస్మి శృతార్థాస్మి దయాసధే ।
యద్రామనామసూహృత్త్వం శ్రుతం త్వన్ముఖసృతం॥ ౪౩

దేవేశ మహిమస్త్యేవం రామనామ్నేయ కేవలం ।
శ్రీరామచరితే కీదృక్ఫలం శామాయణే వద ॥ ౪౪

శివః॥ రామాయణ ఫలం దేని రామో వేత్తి నచాపరః ।
తథాపి ద్యథాబుద్ధి ఫక్ష్యే శృణు సమాహితా॥ ౪౫

1రామాయణకథా దేవి శతకోటిప్రవిస్తతా ।
శ్రుత్వా యత్రాక్షరం మర్త్య స్సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే॥ ౪౬

బ్రహ్మలోకేచ సతతం శతకోటి ప్రివిస్తరం ।
బ్రహ్మణాశ్రూయ తేనిత్యం మార్కం డేయాద్విజోత్తమాత్॥ ౪౭

౪౧. తా॥ యమును బ్రహ్మచార్యములను వినినవాడై శోపరహితుడై
బ్రహ్మదేవునికు నమస్కరించి తదానతికొంది తనపల్తనమునకు
వెళ్లెను.
౪౨. తా॥ ఇద్విధముగఁ రామనామప్రభావమునుఁ జరమేశ్వరునివలనఁ
బాంధ్యతి నీని యాశ్చర్యకరలోషముల నొంది రామయను నామో
చ్చాపముఁ జేసి భుజించి తిరిగి పరిమేశ్వరునితో నిట్లనెను.
౪౩. తా॥ ఓదయానిధి! నీయుభారవిందమునఁ జరులువెడలిన రామనామ
మహాత్మ్యమనెడి మరలంపమును గ్రోయటచే నేనుభన్యాత్మరాలను
శృతార్థులనైతిని
౪౪. తా॥ మహాదేవా? కరుణా సముద్రా? రామయను నామమునందే
యిట్టిపహిమముండెనే యారామచరితమగు రామాయణమునందెట్టి
మహిమ ముండెనో యనుగ్రహించి నాకుఁజెప్పమని పార్వతి పరి
మేశ్వరునిఁ బ్రశ్నించెను.
౪౫. తా॥ పరిమేశ్వరుడు పార్వతితో నిటులఁజెప్పనారంభించెను ఓదేవి!
రామాయణ మహిమమును, రాముచొక్కడే పూర్తిగ నెఱుగును.
గని యితరుడెవ్వడును బూర్తిగ నెఱుగడు.
అట్లయ్యును నాబుద్ధికేదగినటులఁ జెప్పగలను సావధానచిత్తము
గలిగి వినుమనియెను.
౪౬. తా॥ మఱియు నోదేవి, రామచరితము శతకోటి విస్తృతమై
యుండెను. ఆ రామాయణమునందొక యక్షరమును వినినను
సమస్తపాపములు నశించును.
౪౭. తా॥ ఓదేవి! శతకోటి విస్తరమగు నీ రామచరితము నెల్లప్పుడు
బ్రహ్మలోకమున బ్రహ్మదేవుడు, మార్కండేయ మహర్షివలన
వినుచుండును.

బ్రహ్మలోకే విష్ణులోకే కైలాసే విష్ణుమందిరే ।

అష్టదిక్పాల లోకేశు నాగాదీనాం చ సదృశు ॥ ౪౮

జనభ్యావ్యేషు లోకేశున్యైష్య విశ్వం వ్యవస్థితా ।

సకృద్బ్రాహ్మణ్యం శ్రుత్వాజన్మ పావన మత్తమం ॥ ౪౯

రామాయణకథామేవ యే శృణ్వంతి నరా భువి ।

విధూతపాపాస్తే యాంతి విష్ణులోకం ననాతనం ॥ ౫౦

శృణ్వన్ రామాయణం భక్త్యా యః పాదం పదమేవవా ।

సయాతి బ్రహ్మణ స్థానం బ్రహ్మణా పూజ్యతే నదా ॥ ౫౧

అత్యైవోదాహరంతీమ మితిహాసం పురాతనం ।

విభ్రాః కశ్చిన్మహాబుద్ధిః రామార్చన పరోఽభవత్ ॥ ౫౨

గచ్ఛన్బ్రాహ్మంతరం మధ్యేమార్గం వటతరో రథః ।

స్నాత్వా సరసి తత్తీరే రామాయణ మధాపఠత్ ॥ ౫౩

తులాద్రవ్య గ్రహాదృశ్యాబ్రహ్మణా బ్రహ్మరాక్షసాః ।

సంస్థితా సత్రే బహవో వట వృక్షే సువిస్తరే ॥ ౫౪

౪౮-౪౯ తా॥ బ్రహ్మలోకమునను, పైకుంతమునందును, కైలాసము నందును అష్టదిక్పాలక లోకమునందును నాగలోకమునందును జనలోకము, భూలోకము మొదలగు లోకముల యందును, వ్యాపించి యుండెను. ఒకపర్యాయమైనను రామాయణమును వినినవాని జన్మము పాపనమని చెప్పనొప్పును.

౫౦. తా॥ మమియు రామాయణకథను నేనునుజులు శ్రవణముజేయుచురో వారలు స్వపాపవిముక్తులై శాశ్వతమగు పైకుంతమునుబొంద గలరు.

౫౧. భక్తిపూర్వకముగ రామాయణమునందలి లోకమునైనను, నొక పాదమునైనను నొకపదమునైనను వినినవాడును, బ్రహ్మలోక మునుబొంది బ్రహ్మచే బూజింపఁబడుచునుండు నన రామాయణమునుబూర్తిగ వినివారిఫలముజెప్పునది యేమియనెను.

౫౨. తా॥ ఓదేవి! నేను చెప్పునదంతయు స్తోత్రవిరమని తలచకుము. ఇవిష్టమునును బురాణములందు చెప్పిన పురాతనమైన యితహాస మునుజెప్పెదమినుము. పూర్వకాలమునందొక బ్రాహ్మణుడు రామారాజునపరుడైయుండెను.

౫౩. తా॥ అబ్రాహ్మణుడు గ్రామాంతరము వెళ్ళుచు మార్గమధ్యమున నొక సరోవరము కన్పడగా నాసరస్సులో స్నానమునుజేసి తత్తీరమునందలి వటవృక్షముక్రింద కూర్చొని రామాయణ పారాయణము జేయుచుండెను.

౫౪. తులాభారము తూగిన ద్రవ్యమును గ్రహించినందునఁ గొంతయు బ్రాహ్మణులు బ్రహ్మరాక్షసులై యావటవృక్షముపై నుండిరి.

రామాయణకథాపాఠే మంగళాన్యకరో ద్వివిజః

రామాయణ ప్రభావేణ సర్వే నాశితపాతకాః ౬౫

దివ్యరూపధరా భూత్వా దేవానీతవిమానగాః

రామాయణపఠంతం తం సమస్కృత్యా బుధిమంశ్చతే ॥ ౫౬

వైభవం భవతోఽధీనం పరలోక నిజ్ఞుంభితం

శ్రితా రామాయణకథా త్వం విశిష్టోఽసి నాచకః ॥ ౫౭

ముక్తింగతా వయం సర్వే భవతోఽస్య చ దర్శనాత్

రామాయణకథాం శ్రుత్వా వయం పాపస్య నిర్గమాత్

ఆరుహ్య స్వర్గసాఖ్యాని భజామఃకృతినోయథా ॥ ౫౮

ఇత్యుక్త్వా బ్రహ్మ రక్షాంసి పరిక్రమ్యప్రణమ్యతం ।

దేవత్వం సమనుప్రాప్య యుద్ధేవగతింతదా ॥ ౫౯

రామాయణఫలదేవీ శ్రుత్వైవం ప్రాహ శంకరం ॥ ౬౦

పార్వతీ॥ భగవన్ దేవదేవేశ శ్రీరామాయణ వైభవం

శ్రిత్యాత్వన్ముఖతోఽభూవం కృతార్థాహంససంశయః ॥౬౧

ఇత్యాశ్చర్యరామాయణే

రామాయణ మాహాత్మ్యం సంపూర్ణం

తత్త్వ సంగ్రహరామాయణే రామోత్సవ రత్నాకరేష

౫౫-౫౬. అపటవృక్షము క్రిందున రామాయణ పారాయణముఁ జేయు చున్న బ్రాహ్మణుడు రామాయణమునందలి మంగళ శ్లోకములనుఁ బఠించుచుండగా వటవృక్షముపై నున్న బ్రహ్మరాక్షసులు మంగళ శ్లోకములనువినినమాత్రముననే సర్వపాపవిముక్తులై దివ్యరూపములను ధరించి తమకొఱకుఁ దీసికొనిరాబడిన విమానముల నెక్కిన వారలై రామాయణమునుఁ జదువుచున్న బ్రాహ్మణునకు నమస్కరించి యిటులఁబలికిరి.

౫౭. తా॥ ఓద్యుజో త్తమడా! పరలోక వైభవము నీయధీనమైయున్నది. సర్వపాప హరమగు రామాయణకథను నీవు పఠింపగా మేము వింటిమి. నీవు గొప్ప కథకుడవు, అని యాబ్రాహ్మణుని బ్రహ్మరాక్షసులు పొగడిరి.

౫౮. మఱియు నీట్లనిరి. ఓ మహాత్మా! నీ దర్శనమునను నీవు పఠించిన రామాయణ శ్రవణము వలనను మాపాపములన్నియు నశించిమేము ముక్తినిఁబొంది విమానములనెక్కి పుణ్యవంతులవలె స్వర్గసౌఖ్యములనొందఁ బోవుచుంటిమి.

౫౯-౬౦. ఇవిధముగ బ్రహ్మరాక్షసులు చెప్పి బ్రాహ్మణునకు నమస్కరించి దివ్యరూపములతో దేవలోకమునకుఁబోయిరి. ఇవిధముగ శంకరుడు రామాయణ ఫలమునుఁ జెప్పగాఁ బార్వతి విని సంతసమునుఁబొంది శంకరునితో నిటులఁబల్కెను.

౬౧. ఓ దేవదేవా! నీ వలన రామాయణ మాహాత్మ్యమునువిని కృతార్థులైనానని పరమేశ్వరునితోఁ బల్కెను.

ఆశ్చర్యరామాయణమున
రామాయణ మాహాత్మ్యము సంపూర్ణము.

శ్రీమదాశ్చర్య రామాయణే

బాలకాండే ప్రథమ స్కంధః

వందామహే మహేసానచండకోదండ ఖండనం ।

జానకీ హృదయానంద చందనం రఘునందనం ॥

౧

* ఏకదా మునయ స్సర్వే నానారణ్యనివాసినః ।

సత్రయాగం ప్రకుర్వాణా స్సంస్థితానై మిశేవనే ॥

౨

* ఏతస్మిన్సమయేతత్రసమాగాద్రోమహర్షణః ।

తం పూజయిత్వా పప్రచ్ఛ రావ్య సశిష్యం తపోధనాః ॥ ౩

* ౨ వ్యా॥ ఏకదేతి - నై మిశమితి - ఏకదా మహర్షయః వేధసోఽంతికం గత్వా తపస్తప్తుమేకం సావసం స్థలం క్రద ర్భయేతి ప్రార్థయామాసుః తదా బహ్మ కుశై ర్శేమిం (చక్రం) కృత్వా హస్తేన తాం గృహీత్వామునీ నవాకిర భోమహర్షయః మయేయముతి ప్యేత యత్రేమంపతేత్ తత్ఫలం పవిత్రమిత్యక్త్వా, నేమిందూరతస్తా ష్టే పయామాసా యత్రనేమిః పతితా తత్ఫలం నైమిశమభూత్, తత్ఫలస్వారణ్య మయత్వా నైమిశారణ్యమిత్యాఖ్యా సమజనీతి.

నానారణ్యాని ధర్మారణ్య వింధ్యారణ్యాదీని పుణ్య రణ్యానీత్యర్థః.

* ౩ వ్యా॥ రోమహర్షణితి. యస్య సుభాషితై శ్లోకైర్మోక్షాణాం శరీరేషు రోమహర్షణం (రోమాంచః) జాయతే సరోమహర్షణితి వాయుపురాణే 1 అధ్యాయే ప్రతిపాదితం.

ఆశ్చర్య రామాయణమునందు

బాలకాండ పాఠము.

౧ తా॥ మహేశ్వరుని ధనువును ఖండించినవాడును, జానకీహృదయానంద కరుడునగు శ్రీరామచంద్రుని నమస్కరించెదను.

౨*తా॥ ఒకానొకప్పుడు నానారణ్యములయందుగెడి మహర్షులందఱును నైమిశారణ్యమునందుఁగలసి దీర్ఘ సత్రయాగమును జేయుచుండిరి.

౩*తా॥ ఈనమయమునందు నచ్చటకు రోమహర్షణుడను వ్యాసశిష్యుడు వచ్చెను. అచ్చటి మహర్షులు వ్యాసశిష్యుడగు నా రోమహర్షణుని బూజించి ప్రశ్నించిరి.

✓ వ్యా॥ నైమిశారణ్యమనగాఁ బురాణముల యందివివరమునఁ జెప్పబడి నది. (ఏమన) ఒకప్పుడు మహర్షులు బ్రహ్మదేవునొద్దకువెళ్ళి మేము తపస్సు చేసికొనుటకుఁ బవిత్రమయిన స్థలమునుఁ జూపుమని ప్రార్థించిరి. అప్పుడు బ్రహ్మదేవుడు మహర్షులతో నిట్లనెను. ఓ మహర్షులారా కుశలతో నేనొక చక్రమునుఁగల్పించి దూరముగా విసరివేయుదును ఈకుశచక్రమెచ్చటబడునో యదిపవిత్ర స్థలముగా భావింపుడని చెప్పి యానేమిని (చక్రమును) విగరవేసెను. అనేమి (అచక్రము) పడినప్రదేశము నైమిశమయ్యెను. అది యరణ్యప్రదేశ మగుటవలన నైమిశారణ్యమని పిలువబడుచున్నది.

నానారణ్యములనగ ధర్మారణ్యము, వింధ్యారణ్యము, మొదలగు పుణ్యారణ్యములు.

✓ * (రోమహర్షణుడు) ఏమహనీయుని కథాశ్రవణముచేత భక్తులగు శ్రోతలకు, రోమహర్షణము (అనందముచే శరీరమున గగ్నాట) కలుగునో యామహాత్మునకు రోమహర్షణుడను పేరు కలిగెనని వాయుపురాణమునందు 1 అధ్యాయమునఁ జెప్పబడినది.

పౌరాణిక మహాబుద్ధే' రోమహర్షణ సువ్రత
త్వత్తస్మృతామహాపుణ్యాపురా పౌరాణికీకథాః ॥ ౪

స మనో నిర్మలం జాత మస్మాకం రోమహర్షణ ।
తస్మాద్రామకథాం బ్రూహి పాపహం చ త్తశుద్ధిదాం ॥ ౫

రామాయణాని బహుశ స్మృతీతి శృణుమో వయం ।
తేషాం సారం సముద్భృత్య కథాంశ్చోచస్తుమర్హసి ॥ ౬

సూర్యవంశభవానాంహి రాజ్ఞాం చాస్మిత్ర మద్భుతం ।
ప్రథమం సంగ్రహేణోక్త్యా త్వాయీసూర్యాజసుతావధి ।
వశ్చాత్త్వం రఘువీరస్య చరితం విస్తుతం వర ॥ ౭౪

సూతః॥ ధన్యామూయం ద్విజశ్రేష్ఠాః యేషాంవోమతి రీదృశీ
రఘువీర పదద్వంద్వ మకరంద స్సృజావతీ ॥ ౮౪

సఫలం జీవితం మేఽద్య యద్రామ స్మృతిః పునః ।
సురాసురకిరీటాఘ మణి నీరాజితాంఘ్రికః ॥ ౯౪

రావణారికథావార్థౌ మశకో మాదృశః కియాన్ ।
యత్ర బ్రహ్మదయో దేవామోహితా నవిదంత్యపి ॥ ౧౦౪

తథాపి వో మయా త్వద్య వక్తవ్యం స్వీయశక్తితః ।
పక్షిణ స్స్వగతిప్రాయం ఖే గచ్ఛన్తి సువిస్తరే ॥ ౧౧౪

౪. సర్వపురాణములనుఁ దెలిసిన మహాబుద్ధిమంతుడ వగు నో రోమ హర్షయిడా! పూర్వమునందు నీవలన మేము సర్వపురాణ గాథలను విని యుంటిమి.
౫. ఓరోమహర్షణుడా నీవలన బురాణములన్నియు వినినను నాకుఁజిత్ర శుద్ధి కలుగనందునఁ జిత్రశుద్ధినిఁ జేయునదియును, సర్వపాప హరమునగు రామకథను జెప్పును.
౬. తా||రామాయణము లనేకములుగా నున్నవని నీమహర్షము ఆరానూ యలాను లన్నిటిలోని సారములెత్తి యొకకథనుగా జెప్పుము.
౭౪. తా||మహర్షమును సూర్యపరంపరాచల చరిత్ర మత్యద్భుతముగానఁ బ్రథమమున సూర్యుడు మొదలుగ దశరథుని పర్యంతముగల కథ భాగమును సంప్రహరింపగ జెప్పి యనంతరము సూర్యవంశ ముచి ఘోరుడగు నా రామచంద్రుని కథావృత్తాంతమును విస్తారముగ వర్ణింపుమని మహర్షులు కోరిరి.
౮౪. తా||రోమహర్షులు డిట్లు చెప్పఁబొడంగెను. ఓమహర్షులారా మీరు చిత్రము శ్రీరాముని పాదాలవలెనుల యందలి మకరందమును గ్రోల నుద్యమించిన తలంబున మీరు ధన్యాత్ములైతిరి.
౯౪. మఱియు నోమహర్షులారా! మీరు ధన్యాత్ముల రగింపయేరెదదు సురాసురల కెగిరిములల కెల్ల చాలులచే నీరాజింపటను పాద పద్మములుల యారాములైనవి స్మరణము నాకు లభించినందున నేనును శృతార్థుడనైతి. నా జన్మము సఫలమయ్యెను.
౧౦౪. తా||మహర్షులారా! బ్రహ్మాది దీవలలును మాయామోహితులై యే రామకథను బుర్ణముగ దెలియుజాలకుండిరో యీరామకథ యనెడి మహాసముద్రమున నాబోటియల్పు దొక దోమయని చిహ్నసాప్పును (అనగా మహాసముద్రమునంటి యీ రామకథను వర్ణించిచెప్పుటకు నేనెంతవాడనని భావము.
౧౧౪. తా||అట్లయ్యెను, బహువిశాలమగు నాకాశమునందుఁ బక్షులు తమ గమనానుసారము సంచరించిన విధమునఁ నాశక్తికొలది మీకుఁ జెప్పెదను.

రఘునాథస్య సతీర్నిర్మలమృతీ విర్మలీమసాం ॥

కరిష్యతేఽగ్నిసంపర్యా త్కనకం త్వమలంబుధా ॥ ౧౨౪

పురా కైలాసశిఖరే పార్వతీం ప్రతి శంకరః ।

తత్పుష్ట్యూహంకథాంప్రాహతామేవాద్యవదామివః ॥ ౧౩

ఏవమశ్వామునీ స్సర్వాన్ ధ్యానస్తిమితలోచనః ।

జ్ఞానేనాలోక్య వై చిత్రాంకథాంవక్తుముపాక్రిమత్ ॥ ౧౪౪

కథా ప్రారంభః

1 తేనా నాయకాద్భిహ్నా భూస్థగీర్దిష్టధేనుతః ।

మరీచేః కశ్యపః పుత్రీః లోకేస్సప్తిపవర్ధకః ॥ ౧౫౪

2 అవతి స్సుఖవే పుత్రీమాదిత్యం కశ్యపా ద్విజాః ।

సూర్యస్య పతీన్ సుజ్ఞానభూ తనయా విశ్వకర్మణః ॥ ౧౬౪

అసూత తపసా సాతు మనుం త్యేష్ఠం వివస్వతః ।

యమాపున రసూతాసా యమంచ యముకాంతతః ॥ ౧౭౪

శతవర్ణంచ తద్రూపం దృష్ట్వా సంజ్ఞా వివస్వతః ।

అసహంతీ స్వకాం ఛాయాం సవర్ణాం నిర్మమే తదా ।

ప్రాంజలిఃప్రయతా భూత్వాఛాయాసంజ్ఞామభాషత్ ॥ ౧౮౪-౧౮౫

1 ఆనందరామాయణే 2 నాయుపురాణే 3 అధ్యాయేష

౧౨౪ మహర్షులారా! సుషర్ణమునందలి మాల్విన్య మగ్నిగుండర్కముచేఁ
బోయిన కథమున నా బుద్ధియందలి మాల్విన్యము రఘువీరుని
సత్కీర్తిని వర్ణించుటచే నశింపగలదు.

౧౨౫ తా|| మహర్షులారా! మీరలు నన్నడిగిన విధముననే పూర్వమునఁ
గ్లాసపర్వతమునం దొకప్పుడు పార్వతి పరశేశ్వరుని రాసు
కథనుఁ జెప్పిరలసినదిగాఁ బ్రశ్నించెను. అప్పుడు పార్వతికేఁ
గరమేశ్వరుడు చెప్పిన కథనే నేనిప్పుడు మీకుఁ జెప్పినను వినుడని
రోమహర్షులు మహర్షులతో ననెను.

౧౨౬ తా|| పైవిధముగ రోమహర్షులు మహర్షులతోఁ జెప్పి నేత్రములకు
మూసి ధ్యానముచేసి సమస్తమును జ్ఞానదృష్టిచేఁ జూచి మహర్షు
లకుఁ జిత్రమగు కథానకమునుఁ జెప్ప నారంభించెను.

(కథాప్రారంభము)

౧౨౭ సీ మహర్షులారా! నారాయణమూర్తివలన బ్రహ్మయు బ్రహ్మవలన
వర్చియు వానివలన కశ్యపుడును జనించెను.

౧౨౮ కశ్యపునకడితియందు సూర్యు డాద్యవించి తపస్సుచేత క్రమరాజై
యై న్నను విశ్వకర్మపుత్రుకయగు సుజ్ఞానేవిఁ బెండ్లియాడెను.

౧౨౯ ఆ సుజ్ఞానేవియుఁ దపముచేసి యా తపోఽలముచే సూర్యునివలన
నొక పుత్రునిఁ గలెను అపుత్రునిను వైద్యతమనుమక నామమునఁ
పిల్చుట నని యొక పుత్రుడును పుత్రియుఁ జన్మించిరి. అ పుత్రునకు
యమునియుఁ బుత్రికు యమునియునీయు నాకుములై యున్నవి.
వైదికుని మనువు, యముడు, యముని, అను మువ్వురు సుజ్ఞానేవికి
మూర్త్యునివలనఁ గలిగిరి.

౧౩౦ తా|| సుజ్ఞానేవి దుష్సహమగు సూర్యుని కేసును సహింపలేనట్లై
తనతో నమానాకౌంటుల ఛాయను (నీపను) తన తపోమహిమచే
బ్రాణవంతురాలనుగాఁ గల్గించెను.

అచ్చాయాదేవి ప్రాంజలియు సుజ్ఞానేవితో నిట్లనెను.

- 1 శ్లో॥ వదస్వకిం । మయాకార్యంసా సంజ్ఞాతా మథాబ్రవీత్
అహంయూష్యామి భద్రం తే । స్వమేవ భవనంపితః॥ ౨౦
- శ్లో॥ త్వయేహ భవనే మహ్యం వస్తవ్యం నిర్విశంకయా
ఇమా చ బాలకా కన్యారక్షణీయా స్వయామయ॥ ౨౧
- శ్లో॥ భక్తివైవైవ మాశ్లేయ మిదం భగవతే శ్వయా
ఏవమక్తాబ్రవీత్సంజ్ఞాంఛా మాప్రాసంజలిసంయుతా ॥ ౨౨
- 1 శ్లో॥ ఆకేశ గ్రహణా ద్వేవి ఆశయం వైవ కర్మ చిత్
అఖ్యాన్యామి మతం తే త్వంగచ్ఛదేః! స్వయాలయం॥ ౨౩
- శ్లో॥ సమాధాయ చ తాం సంజ్ఞా తథే త్యక్తా తయాచ సా
త్వష్ట సమీప మగమ ద్ద్విడితేవ తపస్వినీ॥ ౨౪
- శ్లో॥ పితా తా మాగతాం దృష్ట్వాశ్రీధ సుంజ్ఞామథాబ్రవీత్
భర్తుస్సమీపం గచ్ఛ త్వం మాజగుప్సదివాకరం॥ ౨౫
- శ్లో॥ అగమ దృశబా భూత్వాఽచ్చాన్య రూప మనిందితా
ఉత్తరా న్నా కురూన్సత్వా । శృణాన్యథ చచార సా ॥ ౨౬
- శ్లో॥ ద్వీతీయా యాఽతుసంజ్ఞాయాం సంజ్ఞేయమితిచింత్యతాం
ఆదిత్యో జనయామాస పుత్రా వాదత్సవర్చసా॥
శనైశ్చరం మనం చాన్యంఛా మాదేవ్యాంతశఃపం॥ ౨౭

౨౦-౨౧ ఓ సంజ్ఞాదేవి! నన్ను నీవిటులసిద్ధించుటకు నావలనఁ గావగిన కార్యమెదియో చెప్పుము. అని ఛాయాదేవిపల్కగా, సంజ్ఞాదేవి, యచ్చాయాదేవితోఁ ద్వైధముఁజెప్పెను. నీకుశుభము గలుగుగాక నేను నాపుట్టినింటికి వెళ్ళెదను. నాకఁ బ్రతినిధిగ నీవు నాదుగృహంబుననుండి నానువ్వురు పిల్లలకు రక్షించుచుండుము.

౨౨ మఱియు నా వృత్తాంతమును నాభర్తయగు నూర్యునకుఁజెప్పకుము. అని చెప్పగా ఛాయాదేవియుఁ దీటులజోడించి సంజ్ఞాదేవితోఁడు లఁబల్కెను.

౨౩ ఓదేవి, నాకబ్రాహ్మసంకటము కలుగునంతవఱకు నేను చెప్పకు నీవు పిశ్యగృహమునకు వెళ్ళినుండు.

౨౪ ఆపుడు సంజ్ఞాదేవి, ఛాయను సమాధానపరచి లజ్జపడుచు, దీను రాలవలె పిశ్యగృహమునకు వెళ్ళెను.

౨౫ తా|| సంజ్ఞాదేవి తండ్రియగువిశ్వకర్మ, తనకృపామునకు వచ్చినకొమఁ తనఁజూచి కోపమునొంది, యటులఁ బుత్రికిఁ బ్రోచుటలేక, పుత్రి! నీవు, తిరిగి, భర్తృసమీపముననుఁ బొమ్ము. భర్తయగునూర్యుని నవమానించి యటులనచ్చట, యుక్తముకొదనెక.

౨౬ పూత్యురాలగు సంజ్ఞాదేవి, పైవిధమున తండ్రిచెప్పగఁ నచ్చటనుండి బయలుదేరి సజమీపమునుఁ గప్పిపుచ్చి, యాడగ్నస్థము యూహమున ధరించి, యుత్తర కురుదేశమునొంది యచ్చట త్రూములను భక్షించుచుండెను.

౨౭ భక్త|| సఞ్జాదేవికిఁ బ్రతినిధియగుఛాయను సంజ్ఞాదేవియని తలచియామెతో నూర్యుడు ముఖముచుఁ నామెవలన శనైశ్చరును పావర్జితుడననుఁ బుష్కలపుత్రులనుఁ బడసెను.

౨౨-౨౯ ఛాయాదేవి తన పుత్రులయందెట్టి ప్రేమతోనుండెనో, సంజ్ఞా
దేవిపుత్రులయందెట్టి ప్రేమతోనుండకపోయెను. ఛాయాదేవిదుష్కృ
త్యమును ముపు సహించెను కాని యముడు సహింపకపోయెను.

౩౦౪. యముడు ఛాయాదేవివలన ననేకపర్యాయము లవమానింపబడి
ఒకప్పుడు ఖిగుడై రోషముచేతన, బాల్యముచేతను, భానికార్య
బలముచేతన, కాలితో దిష్టెదనని ఛాయను నియమిత్తెను.

౩౦౫-౩౨. పిమ్మట ఛాయాదేవి కోపముతో యముని శపించెను. ఓ
యముడా! యశస్కరపన్నరాలను తల్లికియగు నన్ను పాదముతో
దిష్టెదనని భయపెట్టినకతంబున నీపాదము పడిపోగాక యని
శపించెను.

౩౩. తా|| యము డాకాపముచేతను మిక్కిలి పీడింపఁబడిన మనస్సు గల
వాడై తన సోదరుడగు వైరస్వత మునుపుతోగూడఁ దండ్రీసమీప
మునకు వెళ్ళి వృత్తాంతమునందనుఁ జెలియఁజేసెను.

౩౪. తా|| సూర్యుడు ఛాయాదేవితో నిలువఁ బెట్టెను. ఓ ప్రియురాలా!
నీకు కొమకులదలు సమానులైనను, గొందఱియందే యధిక
ప్రేమతో నుండుటకుఁ గారణంబెమనెను.

౩౫. తా|| వైవిధముగ భిక్షయగు సూర్యుడు ఛాయాదేవినిఁ బ్రశ్నించినను
సమాధానము జెప్పకుండెను.

౩౬. తా|| ఛాయాదేవి సమాధానము చెప్పని కారణమున సూర్యుడు
కోపించి నళిపుమరి శపింప నుద్యుక్తుడు కాగా నప్పుడు భయ
మొంది ఛాయాదేవి సూర్యునకు జరిగిన వృత్తాంతము నంతను
యథార్థముగాఁ జెప్పెను

౩౭. తా|| అప్పుడు సూర్యుడు యోగదృష్టిచేత (తన భాగ్యయగు సంజ్ఞా
దేవి నాడకఁజూచు రూపముతో సర్వధూతములకు నదృశ్యుడై
యుత్తరవరుడేశమునందున్న దానినిగాఁ జెలిసికొనెను.

శ్లో॥ ఆశ్చర్యావేణ మార్తాండ స్తత్రగత్వాతయాన్వితః
జనయామాసనాసక్యం దస్త్రంతస్యామఘాశ్వినౌ॥ 52౪

సంజ్ఞాదేవీ సమాశ్వాస్య రవి స్తాం గృహ మానయత్
విశ్వకర్మా సుతాం ద్రష్టుం సమాగాద్రవిమందిరం॥ 5౨౫
రవి మాహ తత స్వప్తా సాంక్యపూర్వంబ్విజోత్తమాః ౫౨౬

1 తవాసహంతీ భగవన్ మహత్తైజ స్తమానుదం ।
బడబాయావ మాస్థాయ గతా సంజ్ఞా దివారం॥ ౫౨౭

అవశ్యామి తే తేజో యంత్రే కృత్వాదివాకర ।
తథేత్యుక్త స్స రవిణా భ్రమశా కృత్వా దివాకరం॥ ౫౨౮

వృథాకార తత్తేజః విష్ణో శ్చక్ర మకల్పయత్ ।
త్రైశూలంచైవ శర్వస్య వజ్ర మింద్రస్య చాధికం॥ ౫౨౯

ఏనం శ్రుత్వా రవే ర్వృత్తం ప్రపచ్ఛా రోమహర్షణం ।
ఋషయ స్తుష్టమనసో మహాశ్చర్యశరం తదా॥ ౫౩౦

శ్లో॥ నూర్యపుత్ర కథాం శ్రోతుంపరం కౌతూహలంహిః ।
యమస్యశాపముక్తిం చ వద న స్సూత సత్వరం॥ ౫౩౧

32౪. తా|| అనంతరము సూర్యు డశ్వరూపమునొంది బడబాహుపముతో
(అడగుట్ట కూరూపముతో) నున్న సంజ్ఞాదేవియొద్దకువెళ్ళి, యామెనుఁ
గలిసి యామెయందు దేవవైద్యులగు నశ్వినీదేవతల నిబ్బరసుఁ
బట్టించెను. (వారికే నాసర్వుడనియు దద్రుడనియు నామములు.)

3౨౫. తా|| అనంతరము సూర్యుడు సంజ్ఞాదేవిశోదార్పియామెను స్వగృహ-
మునకుఁ దీసికొనివచ్చెను విశ్వకర్మయును సంజ్ఞాదేవి సూర్యునిఁటికి
వచ్చినదని తెలిసి తనపుత్రుకయగు సంజ్ఞాదేవిఁ జూచుటకు సూర్యు
నిగృహమునకు వచ్చెను.

3౨౬. తా|| ఓమహర్షులారా? పిమ్మట విశ్వకర్మ. సూర్యునిగూర్చి నామ
వాక్యములతో నిటులఁబల్కెను.

౪౦. తా|| భగవానుడగు నో సూర్యుడా? అంధకారమునుఁ బోసొట్టు
నదియు మహత్తరమునగు నీరు తేజస్సును నాకొనుటకై, సహింప
లేక బడబాహుపమునొంది (అడగుట్టమురూపమునొంది) కురుదేశ
మునకు వెళ్ళిపోయెను

౪౧.౪౨. తా|| ఆ కాగణమువలన నీతేజస్సును యంత్రమునందుంచి కొంత
భాగమునుఁదగ్గించెనను. అని విశ్వకర్మ చెప్పుగా నందునకు సూర్యు
డంగీకరించెను అప్పుడు విశ్వకర్మ సూర్యుని, ప్రయయందుంచి
యెరిసి తేజస్సును సానబట్టెను అట్లుసానబట్టగావచ్చిన తేజస్సునో
|| విష్ణుమూర్తికిఁ జక్రమున, శంఖమునఁ ద్రిశూలమును దేవేంద్రునకు
వజ్రాయుధమును విశ్వకర్మ చేసింపచ్చెను.

౪౩. తా|| ఇవిధముగా మహాశృంగులను సూర్యుని పృథ్వాంతమును,
రోమహర్షులనుచెప్పఁగా మహర్షులువిని సంతసించి తిరిగి యాశో
మహర్షుల నొకఁడనించెరి.

౪౪. తా|| ఓ రోమహర్షుడా? సూర్యపుత్రులకథనంబుడ మాకు నిమ
కుతూహలముఁడుటవలన జెప్పుము. పుత్రయు. యమనకు ఛాయాదేవి
వలన కాపయకలిగినని చెప్పి యుంటివి కాపనిముక్తి యెరిసికి నెల్ల
య్యోనో యావృత్రాంతమును గూడఁ జెప్పుమని మహర్షులు సూతుని
బ్రక్షించిరి. (సూతునకే రోమహర్షులొండని నామాంతరము)

సూతః॥ ౧॥ కరాధయ న్మహాదేవం లోకపాలత్వ ముత్తమం ।

పితృణా మాధవత్వం చ శాపమోక్షం యమస్తథా

లబ్ధవా దేవదేవస్య ప్రసాదా చ్ఛూల పాదినః॥ ౨॥

ఛా మాదేవసుతో యోఽసౌ ద్విశీయః కథితోమహః ।

పూర్వజస్య సవన్దోఽసౌ సావర్ణి స్తేనకథ్యతే॥ ౩॥

శర్క్రహత్వం యమునా నదీరూపం తథాఽభజత్ ।

వై వస్వశమనో ర్వృత్తం వదేయం శృణుత ద్విజాః॥ ౪॥

ఇత్యాశ్చర్యరామాయణే ప్రథమస్కంధస్తోత్రం.

౪౫౪ నూతుడిటులఁజెప్ప నారంభించెను. ఓ హహన్సలారా! యముడు ఛాయాదేవతన శపింపఁజేడి యాకాపముచే నొకపాదముకట్టిపడి పోగా దుఃఖిత్తులై పరిమేశ్వరుని గూర్చి చిరకాలము తపముచేసి యాపరిమేశ్వరుని యనుగ్రహమును సంపాదించికొని కాపవిముక్తిఁ గొంది తిరిగి పడిబోయినపాదమునఁ బొంగుటయే కాక యుత్తమమును లోకపాలకత్వమునగూడ నాపరిమేశుని యనుగ్రహము వలనఁ బొందగల్గె.

౪౫౫ || ౧ యాదేవియంచు నూత్యనకుష్మవింశిన రెండవవసువు, సంజ్ఞాదేవి శుక్రుడుగు వైవస్వతి మనువుతో సమానశక్తము గలవాడగుట చేతను సాక్షిమనువని పిలువఁబడుచుండెను. (బుద్ధుడవచ్చు మన్వంతరము సావర్ణిమన్వంతరమే)

౪౫౬ || ౨ హహన్సలారా! యాశుక్రుడుగు శవైష్ణవుడు. తపోఽలముచే ననుగ్రహములతో నొక గ్రహముకట్టినఁ బొందెను. నూత్యని వలన శక్తిదేవియందు జనించిన యమున, నదీరూపమునొంది భోక్తోపకారియయ్యె - నూత్యశత్రులతో వైవస్వతమనువృత్తాంతమును జెప్పెదను - సావధానులై వినుడని నూతడు శౌనకాది మహర్షులకుఁ జెప్పెను.

అశ్వర్యరాజాయగమన

రథమగ్గము సమాప్తమయ్యెను.

ద్వితీయ సర్గః.

* వైవస్వతమనుం భూమ్యాః పాలనే² నియుక్తవాణా
తస్య శ్రద్ధా మనోః పత్నీ పతిభక్తిరతా³ సతీ॥ ౧

అయోధ్యా నిర్మితా తేన పతి భూమి స తస్మిన్ కశా
ఏకదా స మను ర్యస్తు ముక్కుకో గురు మబ్రవీత్॥ ౨

యజ్ఞం కర్తుమనా శ్చాచం త్వయా⁴ క్రియతేయ⁵ ౩౪

అత్ర తీర్థం సరం నాస్తి నాస్తి శ్రేష్ఠా మహా⁶ దీ
ఆనయస్య నదీం రిన్యాం మానసాత్పాశకాపహా॥ ౩౫

తద్గురో ర్వచనా ద్రాజా మనుర్వైవస్వతో మహా⁷
రణశ్కృశ్య మహచ్ఛపం సుదధి శర ముత్తమం॥ ౩౬

శ్లో॥ స శరో మాః సు భిత్వా తస్మాన్నిష్కాస్య తాం నదీం
అయోధ్యా మానయామాసపుధానం దశ్శునున్నివ॥ ౩౭

శ్లో॥ అసీతా సా శరే⁸ వ శరయూ శ్చేతి కథ్యతే
సరోవరాశ్చుద్భూతా సరయూ శ్చేతి కేచన॥ ౩౮

* వాయుభరాణో రితి ఆధ్యామే శివరామాయణేషు.

రెండవసర్గము.

౧౪౮౥|| బ్రహ్మదేవుడు సూర్యులకుఁ దైవ వైరస్వరూపులను, భూపరిపాలనమునకు నియోగించెను. అతడు బ్రహ్మచేయిమింఁగండి భూమండలమును ధగ్గముగాఁ బరిపాలించుచుండెను. ఆ వైరస్వరూపులను శ్రేష్ఠులనెడి భార్యకలను. ఆమె పతిభక్తికలపై యుండెను.

౧౪౮౯|| ఆ వైరస్వరూపును వయోధ్యును పుత్రులను నిర్మింపజేసి యచ్చటనుండి రాజ్యపరిపాలనము చేయుచుండెను. వైరస్వరూపును వాకానొకప్పుడు యజ్ఞమునఁ జేయఁదలచి గురువగు వసిష్ఠుఁడొనెట్లుల బ్రేక్షెను.

౧౪౯౦|| ఓ గురువర్యా! నీవంగీకరించితివని నేనొక యజ్ఞమునఁ జేయఁదలచితి ననెను.

౧౪౯౧|| అప్పుడు వసిష్ఠు డిట్లునియెను. ఓ రాజా; నీవు యజ్ఞమునఁ జేయఁబూనినాకు సంతసమేకాని యిచ్చట మహావీరాని సర్వముకొని లేదయ్యె (యజ్ఞము మహానదీ ప్రాంతమునఁ బడిననో మహాఫలప్రదమని యాశయును) కాన మహాపాపహరమగు నొక రహ్యమగు నదిని మానస సరోవరమునుండి దీసికొని రహ్యునిను.

౧౪౯౨|| వసిష్ఠుని వాక్యమును విని వైరస్వరూపులు కలహంకారముఁ దీసి యా ధనువునందు బాణమును సుఁధించి విడిచెను.

౧౪౯౩|| ఆ బాణము మహావీరముగా, మానస సరోవరమును భేదించి యా సరోవరమునుండి యొకనదిని బయలుదేరఁదీసి మర్గమును జూపుచున్నదివలె నయోధ్యాపురికిఁ దీసికొనివచ్చెను.

౧౪౯౪|| ఆ నది శరముచేఁ (బాణముచే) దీసికొనిరాబడినది కాన శరయూనది యని చెప్పఁబడుచున్నది. మఱికొండలు మానస సరోవరమునుండి యుత్పత్తిగలది కాన సరయూ నది యని చెప్పవచ్చును.

అథాకరో త్సుత్రకామః పరమేష్ఠిం ప్రహపతిః ।

తత్ర శ్రద్ధా దుహిత్రం హోతారం సమయాచక॥

తేన హోత్రపదాశేణ శిష్యేకానామ సాక్షిభవన్తి ॥ ౭-౮

మిత్రావరుణయో రాసీ శ్వసాదాశ్వుశ్చ ప్రియా॥౭ ౪

*శ్లో॥ సుశ్యమ్న ఇతి విఖ్యాత స్త్రిపుః లోకేషు పూజితః ।

గత్వా శరివసం తత్రపునఃస్త్రిరూప మాప న॥ ౮-౪

వ్యా*సుశ్యమ్న ఇతి సుశ్యమ్నస్య పునః స్త్రిరూపత్వ
ప్రాప్తేః కారణం మత్స్యపురాణం । అథ్యాయే ప్రతిపాదితం॥
తథాహి - రమతే యత్ర దేవేశః శంభు స్సోమార్థశేఖరః
ఉమయా సమయస్తత్రపురాశరివనేశ్వతః॥ పునామసత్త్వం
యత్కించి దాగమిష్యతి తే వనే । స్త్రిశ్వమేష్యతి తస్సర్వం
దశయోజన మండలే । అజ్ఞాత సమయోరాజా ఇలశ్శరవనే
పురా, స్త్రిశ్వ మాప విశన్నేవ బడబాత్వం హయస్తథా॥ఇతి॥

౭౫ తా|| అనంతము వైవస్వతమనువు పుత్రకామదై పుత్రకామేష్టినీ
జేసెను. అయ్యమున వైవస్వతమను భార్య కాదు శ్రద్ధాదేవి, హోతమను
తనకుఁ బుత్రక కలగుటకు హోతమనునఁ జేయవలయునని
ప్రాప్తింపగా నాహోతమను, శ్రద్ధాదేవి కోరిక ననుసరించి
మిత్రావసుణులకు నాహోతముల నిచ్చనపుడు పుత్రక
కలుగఁజేయుచు ప్రార్థించగా, నాదేవతలు స్వీకరమున నే
యగ్రహింపిరి ఇష్టిధమున హోతయగుచారముచేఁ బుత్రకనకుఁ
బడున పుత్రకజన్మించెన, (ఆమెకు, ఇళయని పేరు)

౭౬ తా|| వైవస్వతమనువు, తనకుఁ బుట్టుటకుఁ జేసిన పుత్ర) కా
మేష్టివలనఁ బుత్రకయెట్లు జన్మించి తెలిసికొని తిరిగి
మిత్రావసుణులనుఁ బ్రార్థించగా వారిలనుఁ గ్రహించి యిళయను
వాకిన్యనుఁ బిరిగి పుత్రమనిఁ గాఁచెడి.

* ౭౭ తా|| ఆపుకాదు సుద్యమున నామముతోఁ గ్రహింకములనుండఁ
బ్రాసెను. యొక నొకప్పుడు వేదకర్తవ్యమునకేరి యశ్వముచే
జముమారము తీసికొనిపోడి క్రావనమను నొక వనమును
జేసెను. అదనమునుఁ బ్రవేశించుటనోడనే తనపుత్రవరూపముపోయి
తిరిగి సుద్యుచ్చుడు స్త్రీరూపమునఁ బొందును.

* సుద్యము, నకుఁగిరిగి స్త్రీరూపము కలుగుటకుఁ గల కారణము మత్స్య
పురాణమున పదునొకఁడగు యథ్ధాయమునఁ జెప్పఁబడినది (ఏమన)
చంద్రశేఖరుడును శంకరుడు పావ్యతీరేవిలో నొకప్పుడు శరవనము
నందుఁ గ్రేరించుచుండగఁ గొండలు నున్నట్లు పావ్యతీరమేశ్వరుల
సంద్యక్షమున కిచ్చుటకు గానఁ దవ్యతి జన్మతురాలై యాదనము
నకుఁ గ్రేరి విధమున శాపమిచ్చెను. దశయోజః విస్తీర్ణముగల
(పరియాయుడల చతురముగల) శరవఃమునకు నేపురుషజన్మమైనఁ
బ్రవేశించిచో, స్త్రీ రూపమునఁ బొందగలదనఁ సుద్యముచే,
పావ్యతీ శాపవృత్తాంతము నెఱుగక యవ్యవమునఁ బ్రవేశించి
స్త్రీరూపమునొకఁడె ననియు సుద్యుచ్చుడెక్కిన మొగట్టుముకూడ
వెంటనే యాడగఁగి నుయినననియుఁ జెప్పబడినది.

శ్లో॥ బుధస్యాశ్రమ మాసాద్య మైధునాయోపమంతితా ।

సోఽపపుత్రాద్బుధా చ్చాస్యా యోజ్యేపురుషావాః॥౧౦౪

శ్లో॥ తతః పుంస్త్యాభిలాషాచ్చ మునిభి శ్చ ప్రసాదితా ।

పునః పుస్త్యం గతా నానీ ప్రేపౌర్వాన్యద్రాజ్యభాషహి॥

వసిష్ఠ వచనా చ్చాసీ శ్రుతిషానపులేతు సః ॥౧౦౫

శ్లో॥ క్షువతశ్చ మనోః పశ్చా ద్దిత్వాకు రభినివృతః ।

సతు రాజ్యాభిషి క్తస్సన్పాలయామాస మేదినీం॥ ౧౦౬

1 శ్లో॥ మంత్రిష్వాధాయ వై రాజ్యంచకార సుమహత్తపః

సాక్షాత్కృత్య హరి స్తస్య దదౌ శ్రీరంగమండిరం॥౧౦౭

శ్లో॥ సప్తర్షిపవతీం భూమిం సశైలవనకాసనాం ।

పాలయామాస ధర్మాత్మా పూర్వానప్రితమార్గతః॥ ౧౦౮

౧౧౪ త|| సుశ్రుత్తుడు వైవిధముగ స్త్రీరూపమ నొంది యచ్చటచ్చట
సంచరించుచు బుధుని యాశ్రమమునఁ జేరి బుధునిచేఁ గామ
ప్రీడలకఁ బ్రేరేపింపఁడి యశ్వినో గలసి సుఖించుచుండగా
గొంతకాలమునకు నామెకు బుధునివలన నొక కొమరుడు
కల్గెను. *తడే పురూరవుడని పిల్వబడుచుండెను. (ఇతని కల
ననే చంద్రవంశమభివృద్ధినిఁజెంపెను)

౧౧౫ తా|| ఇళయనుషేరుతో నాపె తనబుధుని గృహమునందుండి,
పురూరవుడు కలిగిన పిమ్మట బురషరూపము బొందదలచి, య
చ్చటి మహర్షులను బ్రార్థింపగా, నామహర్షులవగ్రహించిన కౌర
ణమునఁ దిరిగి యామె పురషరూపమునఁ బొందెను, కాని యతడు
మొదట స్త్రీరూపమతోజుండిన, హేతువుచే రాజ్యాస్థుడుకా
డయ్యె, పసిష్ఠుడు చేసిన కౌరణమున ప్రతిష్ఠా నగరమును మనువు
నిర్మింపఁజేసి, సుద్యమ్నున కివ్వగా, నచ్చటనే, యతడు నివా
సముగా నుండెను.

౧౧౬ తా|| అనంతర మొకానొకదినమున వైరస్వతవసువు, తుమ్ముచుండ
గా వైవస్వంకల్పముచే నొకశిశువు జన్మించెను. (ఆనగా తుమ్మునపుడు
లోపలనుండి బయల్పడెను.) అహేతువువలననే యిక్ష్వాకుని
నానికి నామకరణము చేసిరి) ఆ యిక్ష్వాకువు రాజ్యాభిషిక్తుడై
భూముని ధర్మముగాఁ బరిపాలించుచుండెను.

౧౧౭. ఇట్లుగొంతకాలము, రాజ్యమును పరిపాలించి, యిక్ష్వాకువు రా
జ్యమునుమంత్రులకప్పగించి వనమునకేగి గోవుశపస్సుచేసెను.
శ్రీహరి ప్రత్యక్షమై, యతనికి కిరంగ మందిరమును పూజానిమిత్త
మొసంగెను.

౧౧౮. పిమ్మట తిరిగి వచ్చి మహపుత్రుడైన యిక్ష్వాకువు, పర్వతారణ్య
సహితమును సప్తద్రీపములమునగు భూమిఁ బూర్వల
మార్గము ననుసరించి ధర్మముతో బాలించుచుండెను.

తస్య పుత్రశతం హ్యసీ దిత్వాత్మోస్తు మహాత్మనః |
 తేషాం విచిత్రచరితా వికృషిర్నిరుదంశకా || ౧౩
 శకునిపముఖా స్తస్య పుత్రాః పంచాశశస్తు తే
 ఉత్తరాపథ దేశస్య రిషి తారో మహీషిశః || ౧౪

శ్లో॥ తేషాం స్తస్య సుతా రాష్ట్రాః | దక్షిణాపథరక్షిణా || ౧౫
 తేషాం జ్యేష్ఠో వికృషిస్తు గురైః శ్రేష్ఠోఽననస్తిభా || ౧౬

శ్లో॥ ఇత్వాకుస్తు వికృషిం వై అష్టకాయానుధా శత
 మాంస మాంసయశ్రా ధేన్వంమృగాస్త త్యామహాబలి || ౧౭

2 సగత్వా మృగయాం కృత్వామృగాన్ హత్వాశ్రమాస్విత
 భుక్త్వా చ శతం తత్ర వికృషిర్గృహమాగత || ౧౮

శ్లో॥ ౧౫ తే తు కుర్వం శు సమాంసే సవరాధిపః |
 వసిష్ఠం చోదయామాస మాంసం వై ప్రోక్ష్యతామితీ || ౧౯

శ్లో॥ సకృద్భ్యవహతం మాంసం క్రద్ధో రాజా న ముద్రసిత్
 త్సురేణోపహతం మాంసం పుణ్యేనైవ తవ పార్థివ || ౨౦

శశభక్షణతీ - భోజ్యం తవ మాంసం మహావృతే |
 శశో దురాత్మనాఽనేన భక్షిణో యేన వై శృప |

శశాద ఇతి లోకేస్మి న్నాఖ్యాతశ్చ భవే దయం || ౨౧

శ్లో॥ ఇత్వాకుస్తు తతః క్రద్ధో వికృషి మిర ముద్రవీత్ || ౨౨

౧౬. ఆతనికి మార్గపుత్రులుగల్గిరి, ఆమార్గగురు పుత్రులగా నిదిత్ర
చరిత్రముగల వారలు మువ్వకుండిరి. (విశ్వా, నేమి, దండుడు, అను
వారలు)

౧౭. ఆపుత్రులలో శకుని మొదలగు నేబదిమందిపుత్రు లుత్తరదేశమును
బహిషాలించుచుండిరి. మిగిలిన వారిలో నలుబది యేడుగురు
దక్షిణదేశమునఁ బరిపాలించుచుండి.

౧౮. ఇత్యౌత పుత్రులలో వ్యేష్ఠుడగు విశ్వా, గుణగణముచే శ్రేష్ఠుఁ
డైయుండెను.

౧౯. ఇత్యౌత మహారాజౌకప్పు డష్టకౌక్రద్ధమునుజేయఁదలచి, విశ్వాని
మాంసమును దెచ్చుటకు నియమించెను.

౨౦. అశ్వమేధుడై నియమింపఁజేసి, వేటమఁబోయి, క్రాద్ధాత్మము
లగు వృకములను గొన్నిటిని జంపి, శ్రమచే నొకచోట విశ్ర
మించి తుదాధాచే నొకకుంజాటి మాంసమును భుజించి, పిమ్మట
గృహమునకు వచ్చెను.

౨౧. ఇట్లు విశ్వ, మాంస సహితముగా గృహమునకు రాఁగా నిత్యో
దయకు సగగురువగు. వశిష్ఠు లో, మాంసమును బ్రోక్షించవలసిన
దిగాఁ జెప్పెను.

౨౨. అవ్యవస్థుడు విశ్వాచే విశిష్టాని రాజుడని మాంసమునుజూచి
యాద్రహించి రాజుతో నిట్లనెను, ఓరాజా! తుద్రబుద్ధిగల నీ
పుత్రునిచే మాంస మసమిక్రమా గాఁ జేయఁబడినది.

౨౩. ఓరాజా! దుగాత్ముడగు నీపుత్రునిచే నొక పెలులపిల్లి మాంస
భక్షింపఁబడిన కారమున, ఈమాంసము భుజింపఁకగవి
గ మృత్యు. ఇంద్రులలో మునశకాగుఁడను నామముతోఁజెప్పు బతుము.

౨౪. ఇత్యౌతపు విశ్వం గోపమతోఁ దనపుత్రుడగు, విశ్వానిగూర్చి
యటులపలికెను.

పిశృకర్మణి : రిష్టే మయా త్వం మృగయాం గతః |

శశం భక్షయసే రణ్యే నిర్భుణః పూర్వమద్యనః || ౨౧

శ్లో॥ తస్మా త్పరిత్యజామి త్వాం గచ్ఛ త్వం స్వేన కర్మణా |

ఏవ మిత్యాశుగా త్యక్తో వసిష్యేననివారికః || ౨౨

*1 శ్లో॥ ప్రజాసంక్షోభకరణా దిత్వాకు ర్దండ మత్యజత్ |

ప్రితా నిష్కాసికో దండః వనం గత్వా టవిశనాన్

వశీకృత్యైవయం తేషాం ప్రభుభూత స్సచూవసత్ || ౨౩

శ్లో॥ సంపద్య రాజ్యం గహనే స్థిత స్సన్నేకదా తు నః |

శుక్రకన్యాం తపస్యంతీం దృష్త్వా మోహవశం గతః || ౨౪

* ప్రజాసంక్షోభకరణి — సంక్షోభామకల్పి దిత్వాకుసు
త, సత్పుత్రశతాంశర్గత ఏవాసీత్, శస్త్రప్రణానం వీడాకర
త్వాత్, సతుప్రితాః స్కాసికః : స్థింశ్చిద్వనేత్వాటవికై
ర్మిళిత్యా తేషా మమ ప్రభుభూత్వా క్రిమేణ
రాజ్యమపి సంపద్య, స్థిత స్సన్నేకదాచన శుక్రకన్యాం
బలాత్కృతవాన్, తత్పితృశుక్రశాపా తృప్తాహవస్యంతం
తద్రాజ్యే మృద్ధృప్తిపతన శ్వర్వం తద్రాజ్యం వినష్ట మభవత్
క్రిమేణ వన మప్యభవత్ తదేవ దండకారణమితి, లోకే
ప్రభితమితి, దండవన దండక ఇతివ్యవహృతిః

౨౧. ఓరినీచుడా ? పితృకర్మనివిత్రమై నాచేనియోగింపబడి నీవరణ్యమునకేగి వృషములను వేటాడి యొక శశమాంసమును భక్షించి, అగ్నివిడిచి, యెటులను చిరించుచుంటివి?

౨౨. నీవెచట నుండెదవాపు. కాన నిన్నుఁ బరిత్యజించితిని. నీన స్కృత్యముచే, నీవెచ్చటికైనను బొమ్మని పుత్తు', నిత్యైకపు పరిత్యజింపఁగా, పసిష్ఠమహర్షినివారింఁచెను,

౨౩. - ఓనుహర్షలారా. ఇత్యైకపుత్తులలో విచిత్రచరితము, గల మున్నగులలో విశిష్టచరితముఁజేసితి. దండుడను వానివృత్తాంతముఁ జెప్పెదను వినుడు. దండుడను నిత్యైకపుత్తుఁడగు బ్రజలనిహింపింపఁచుదండుటలని పుత్తుఁడగు దండుని తనదేశము నుండి నిత్యైకపు వెడలఁగొట్టెను. ఇట్లు వెడలఁగొట్టి బడిదండుఁడు వనమునకేగి యున్నట్టి గుడివినులతోఁ జేరిమిఁచేసి వారలను స్వాధీనముఁజేసికొని తానువారలకఁ బరువుగాఁ జేడెను.

౨౪. అతఁడు గొంతరాజ్యమును సంపాదించి పాపహరించుచునొకనొకప్పుడు వనమునఁ దపము జేయుచున్న శుక్రాచార్యుని కొను తిడఁ జూచి మోహంభుండయ్యెను

✓ * దండును నడు, ఇత్యైకపుత్తుడొందుడెను. అతడు ముగ్గురు పుత్తులలో నొకఁడై యుండెను అదండుఁడు ప్రజలను కాధించుచుండుట కలన నిత్యైకవతినిని దేశ నుండి వెడలఁగొట్టెను. అతడు వనమునకేగి యాటఃకులతోఁ గలిసివారికి బ్రభుత్వముగా రాజ్యమును సంపాదించి యుండి యొకనొకప్పుడు శుక్రాచార్యుని కొను తిడు బంతుకొంటి యామెతఁ డ్రివిగు శక్తుని కి వానిని నేడు. దీని లునట్టి వానివియు గావనిరాజ్యముండు యొ ప్తమయ్యెను క్రిమిగా గా ప్రదేశము. తయు సరణ్యమయె ను అయిది దిక్కొక వనిలో ముఁద్రబంధం య్యెను. దండున కేదండకుఁడనిగ్యవచాము.

శ్లో॥ బలాత్కృత్యచతాందండః శస్త్రస్తద్గుణాభవత్ ।

శుక్రశాపాత్తుతద్రాజ్యం వినష్ట మభవ ద్ద్రిశం

తదేవ దండకారణ్య మిక్ష్వాద్యాప్రిపథాం గతిః॥౨౯, ౩౦

* శ్లో॥ సిమిర్నామ మనోః పాశః వికుక్షే రనుజస్తు యః ।

సశాపేన వసిష్ఠస్య విదేహ స్సయపర్యతః॥ ౩౧

* సిమిరితి—ఇత్వాకుసుతానాం మధ్యేత్రయో, విచి
త్రచరితా, ఇతి, ప్రథమత, స్తూత్తం. ఏకః, వికుక్షిః, ద్వితి
యో, దండః, శృతీయః, నేమిరితి, ద్వయో, ర్వుత్తాంత
ముత్త్యై, తార్తీయూకం, బ్రహ్మినేమి, స్పర్శదా, యజ్ఞాదీ,
స్కర్శన్వాసీత్, ఓకవారం, కేమి, స్వగురుం, వసిష్ఠ,
మహస్వశ్యయాగం, కారయేత్సువాచ, సకరుస్తు, ఇతఃపూ
ర్వమేవ, యాగం కృతవానసి, పున, రిదానీమేవ, యాగం,
కరోపిచేత్, యాజుస్య, మమాపి, శ్రమ, స్సాభవేత్,
తస్మాత్కించితాకలముపేక్ష్య, పశ్యాతు, వ్యిత్తువాచ, సనే
మిస్తు, ధర్మస్య, త్వరితా, గతి చిత్తన్వాయేనా, ద్వైవ,
కర్తు, సహద్యోహం, మాన్యధావక్తవ్యమితి, పార్థయా
మాస, సకరుస్తువాగతు మన్యాహ మఃమితి యదావద
త్, తదానేమి రన్యం గురు మానీయ యాగం కరవాణీత్సు
వాచ, తదావసిష్ఠశ్శాప త్వం విదేహోభవేతి.

౨౯౪-30. అదందుడు. శుక్రకన్యకను బలాత్కరింపఁగా నామె రండ్రి తోఁజెప్పగా నాశుక్రుఁడు దండుని నీటుల శపించెను. అదందుఁ డా. నీరాజ్యము వీడుదినములు మట్టివానకురిసి నవ్వునుగుగాఁ నీవును నశించెదవుగాక” ఇట్లు శుక్రకాపమువలన దండుఁడు నిజరాజ్యము తోఁగూడవలెననెను. నవ్వుమీన దండికరాజ్యప్రదేశ మరణ్యమయి మగుటచే దండికరాజ్యముని ప్రసిద్ధి నొందెను. దండునకే దండికఁ డనియు నామాంతరముకలదు.

*30 ఇన్వీశు పుత్రులలో నిమియనురాజు వసిష్ఠునికాపముచే పరేహుడయ్యెను (దీహములేనివాడయ్యెను)

* (నిమి, దీహములెల్లఁ బడుచున్నది)

(మనుపుత్రు)లలో మువ్వగు విదిత్రచక్రతులు కలవని ప్రథమ మనఁ జెప్పుడిఁది (1 విశత్తి, 2, దండుఁడు, 3. నిమి) ఇరవైరవృత్తాంతములఁ జెప్పి, మూడవవాఁడగు నిమి వృత్తాంతము జెప్పఁబడుచున్నది.

నిమియను రాజు (రాజ్యముబాలించుచు) నెల్లప్పుడు యాగమాత మతముచుండెను. ఒకప్పుడు నిమి తనగురువగు వసిష్ఠుని సమీపించి గురువర్యా! నేను మరల యాగము చేయుటకు సంకల్పించితి నయింపున నవ్వసిష్ఠుడు నిమిరాజోత్తమా? ఇతరకఁపూర్వముయాగమా నుజేసి మరల నివృద్ధియాగముఁజేసితి నేని, యాజుడనగునాకును గర్భముగానేయుండును. కానికొంత కాలముఁజేక్షించియనంతరమునఁ జేయువనియెను అప్పుడు నిమియనురాజు నిట్లనెను ధర్మకాగ్యముఁ చేయవలెనని సంకల్పముపొడిమి నపుడే దానినినెరవేర్చులెననకి యాశ్చర్యకృతచే నేనిప్పుడేచేయుటకుద్దమించితిని. మఱియొకధము గాఁ జెప్పుకుడనిప్రార్థింపఁగా నవ్వసిష్ఠుఁడు నీవిపుడే చేసినవో నేను వచ్చుటకువీలుకొదనఁగా, నిమిచక్రవర్తి, మఱియొకపురోహితు నేర్పఱచుకొనియజ్ఞముచేసెదనని వసిష్ఠునితోఁ జెప్పెను. అప్పుడు వసిష్ఠుఁడు యోగించి నీవువిదేహుఁడగుమని శపించెను.

శ్లో॥ వైవస్వతమనోః పుత్రైః ఇత్యైకుప్రహ్లాహో వరాత్ ।

దివ్యం యానం సమాసాద్యనారాయణపరాయణః

3 మట్టింశవృషహస్రాణిత్వ్యాన్ రాజ్యంతాకరోత్ ॥ 3౨

1 శశాదోవ్యథ ధర్మో స్వప్రభాః పరిపాలయన్ ।

శతహీనాంస్తవద్దాంశ్చ రాజ్యం కృత్వాదివం గతః॥ 33౪

* శశాదస్య తు దాయాదః కకుత్స్థస్సేనామ ఏవ్యచాన్ ।

1 ఇంద్రస్య వృషభూతస్య కకుత్స్థస్తేన । సస్పృశః

2 కకుత్స్థేన కృతం రాజ్యం శతహీనం తద్బంధకం॥ 3౪-౩౫

* విశుక్షే శేః శశాదఇతి నామాంతర మితి పూర్వం ప్రదిపాదితం తస్యపుత్రైః పురంజయః తస్యైవకకుత్స్థఇతి నామాంతరం కర్మణానమభూదిత్యక్రమేనానామానంద రామాయణాదికం తథాహ-విశుక్షేస్తు కకుత్స్థశ్చ ససాత్ర పురంజయ ఇతి పురంతు కకుత్స్థ ఇతి నామపురంజయస్య కథమాగత మిక్యత్ర బ్రహ్మాండవాయు లింగ పాన్మాదిషు

3. భవిష్యరాణే ప్రతిసర్గం ర్విణి । ఆధ్యాయం.

1 శశాదస్య రాజ్యపాలన కాలః (3౫౦౦) ఇతి భవిష్యే

శశాదస్యైక్యైకుపుత్రైః త్వేతి నంద రామాయణంచ ప్రమాణం

కకుత్స్థరాజ్యపాలన కాలః (3౫౦౦) ఇతి భవిష్యే.

3౨. వైవస్వతమను పుత్రుడగు నిష్క్వకుపు వైవిధమున నూర్వరు పుత్రులు
గలవాడై యొల్లప్పుడు భగవద్భజన జేయుచు బ్రహ్మదేవుని పరత్ర
భావముచే నొకదివ్యవాహనము జూచిదానితో సంపదించుచు ము
ప్పదియారువేల సువత్సరములు రాజ్యపరిపాలనము చేసి తనపు
త్రులతో వ్యేష్ణుడగు శతానురత రాజ్యమునిచ్చివైసుంజమునొంచెను

(3౩) తామంతరము, ఇత్యుపి వహరాజు పుత్రుడు నిష్క్వకుమను
నామాంతరముచే నొప్పు శతాదుడను రాజుభగ్నముతో దనప్రజలను
పాలించుచు దన తండ్రికంటె నూరు సంవత్సరములు తిక్తవగా
(అనగా ౩౩,౦౦౦) రాజ్యముచేసి పిమ్మట స్వర్గమునకేగెను.

(3౪-౩౫) శతాదుని యనంతరము తక్కువ్రుడగు పురంజయుడు రాజ్యము
జరిపాలించెను. అతడు రాజ్యమున, పాలించు కాలమున దేవదాన
వుకను యుద్ధమునకి యాయుధమున నింద్రులు పరాజయము
నొంది విష్ణునొద్దకై తమ యపరయవృత్తాంతమును జెప్పిశొనగా
నమ్మాధపుడు పురంజయుడు రాజునిందు నాశక్తని బ్రవేశపె
ట్టెదను మీరువానిని సహాయునిగా గోరతీనికొనవచ్చితిరిగి యుద్ధము
చేసినచో నారాక్షసులు నశించెదననిచెప్పగా, నింద్రుడు పురంజ
యుని సహాయునిగా గోరలు అతడు మహేంద్రునితో సిలుత
కెప్పెను. నీవువృషభరూపమును ధరించినయెడల నీమూపురముమీద
నెక్కి యుద్ధముచేసి రాక్షససంహారము చేసెదనను నందున కమ్మ
హేంద్రుండు డొంగిరిచి వృషభరూప మొందగా నశని మూపు
రమున గూర్చుండి యుద్ధముచేసి నిష్క్వంశము తనయందు
బ్రవేశించియందులచే దాపులను సంపదించెను అతడు పైధము
గ వృషభరూపముగల యింద్రునిమూపురమునందుండి యుద్ధముచేసి

3 అనేనాస్తు కకుత్స్థస్యదాయాదః పరికిర్తితః।

శతహీనం కృతం రాజ్యం తేన రాజ్యాపి భూతలే॥ 33

తత్ప్రతిపాదితం శధాహి॥ ఏదా॥ దేవదానవానాం సమశే
దేవాః పరాభూతా మారి శరణమాగతా స్త్వం
తస్మైస్యవేదయన్, తదా శ్రీహరి స్తానాహ భోదేవాః!
భూలోకే, పురంజయోనామ, రాజాస్త్రి, మత్తేజస్తస్మి న్నా
వేశయేయం, తం, సహాయకృత్వా, పునస్సమరం దాస
వైకుంఠ, జయస్సంధవేద్యస్త్రిత తచ్ఛ్రుత్వామహేంద్ర
స్వయమేత్య, పురంజయం సహాయం, వ్రవే సపురం
జయం స్వేవమవోచత్ మహేంద్ర యదిశ్యం వృషరూపం
ధృత్వా, వాహన భూత, స్వాశ్చేత్తదా, సమాగచ్ఛేయ
మహద్వితి. మహేంద్రోపితదైవాధిపత్, తదాపురంజయః,
వృషభూతస్య, మహేంద్రస్య, కకుది, స్థిత, స్సమశే
దానవాన్నిహత్యాగతః, తస్మాత్కకుత్స్థ, ఇతి గౌరవనామ
సమభూత్ ఏవం పురంజయస్య, కకుత్స్థ, ఇతినామాంతరం
నతు కకుత్స్థస్వపితకృతహీనా పూర్వోక్తాబ్ధాన్ రాజ్యం,
కృతవానితి.

౩౬. కరుత్సునియనంతరము వానిదాయాదుడు అనేనుడు” అనురాజభూమినిబిరిపాలించెను. ఆతఁడునువనతఁద్రీకంటె నూరుసంవత్సరము అతక్కువుగా (అనఁగా (౩౫౭౦౦) సంవత్సరముల) గ్రామి యందు రాజ్యపాలనము చేసెను.

న కారణముచేతఁ గరుత్సుఁడనిబిరి దునామముకలిగెను. ఆప్పటినుండిఁ కరుత్సుఁడని పురంజయునకు నామాంతరము గలిగెను ఆకరుత్సుఁడును వనతఁద్రీకఁపాలనకాలముకంటె నూరుసంవత్సరములు తక్కువగాఁ అనఁగాముప్పదియైదువేలయేనిమిదివందల సంవత్సరములు రాజ్యమును బాలించి పిమ్మట శ్వర్గస్థుఁడయ్యెను.

శ్లో॥ పృథు రానేన స శ్చాపి శతహీనం తదబ్ధకం ।

రాజ్యం చకార ధర్మేణ స్వప్రకా స్త్వసురంజయః॥32

శ్లో॥ తస్మాజాతో విశ్వకశ్చ శతహీనం తదబ్ధకం ।

రాజ్యంచకార ధర్మేణ ద్వానముద్రామహిమమాం॥33

శ్లో॥ తదాశ్మజ సాన్ధ్యోకోపి శతహీనం తదబ్ధకం ।

ఆనముద్రక్షితి శానో పాలయా మారగర్మకః॥ 34

✓ వ్యా॥ అయం పృథు రన్యః వైవస్వతి మన్వంతరాం తర్జునః, యేన గోరూపనరా, భూమి ర్భూతా, యేన భువః పృథ్వితి వ్యవహృతి ర్లోకేనయజఃసచాపః పృథుః చాక్షుషమన్వంతరీయ ఇతి నాయుపురాణే 62 అధ్యాయే దృశ్యతే. తథాహి॥ శ్లో॥ చాక్షుషన్య సిసర్గేతు సంభూతిః కశ్యపాన్వయే తస్మాన్వవాయే సంభూతః పృథుర్వైన్యః ప్రతాపవాసతి॥

2 పృథోపుత్రః శ్వ ఇతి లింగపురాణే॥

విశ్వకశ్చ ఇతి భవిష్యే—

పృథురశ్వ ఇతి వాచసాభిన్నథాన ర్తతే ఏకస్యైవతాని నామాంతిరాణీత్యను సంభేయం ఆర్ద్రకః విశ్వకపుత్ర ఇతి లింగపురాణే భవిష్యే చ ఎర్తతే.

1 నాయుపురాణే 85 అధ్యాయేభవిష్యపురాణే ప్రతిసర్గే రాజ్యకానిర్ణయశ్చ

* 1 పృథోః రాజ్యపాలనకాలః, సం॥ 35600—

2 విశ్వకపాలన కాలః ...సం॥ 35500

3 ఆర్ద్రకపాలన కాలః ...సం॥ 35400

32 తా|| అనేనసునిపుత్రుడగు పృథువు తండ్రికంటె నూలు సంవత్సరములు చక్కువగా (అఃగా 3౫౬౦౦) సం|| ప్రజలను సంహోష పెట్టించు ధర్మముగ రాజ్యమును చాలించెను.

3౩ తా|| పృథువుపుత్రుడగువిశ్వకుడును జతుస్వముద్రవర్ణంతముగల భూమి నంతినుధర్మముగాఁబరిపాలించెను. అతనిరాజ్యపాలనకౌముతండ్రి కంటె నూలుసంవత్సరములు తక్కువ(అఃగా 3౫౫౦౦) సంవత్సరములని యెఱుంగవగును.)

౩౪ తా|| విశ్వకుని పుత్రుడగు నార్జునుడును దనతండ్రికంటె నూలుసంవత్సరములు తక్కువగా (3౫౪౦౦ సం||) సముద్ర పర్యంతక మైన రాజ్యమును ధర్మముగఁ జాలించెను.

35 జైఃస్వతిమన్వంతరాంతర్గతుడగు నీపృథువువేసయెఱుంగునది,విపృథువు వలన భూమికి పృథివి యనివ్యవహరము కన్గెనో, గోరూపమును ధరించిన భూమియందుసర్వోషధులను నేర్పిగవు పిదికెనో,యాపృథువు చాక్షుషమన్వంతరాంతర్గతుడని వాయువురాణమున గిడి అధ్వా యమునఁ జెప్పబడినది. (విమన) చాక్షుషమన్వంతరమునందు కశ్యపవంశీఁడగు వేషఁడు, అను రాజుయొక్క దక్షిణహస్తమునునుధించి గఁబుట్టిన పృథువు చక్రవర్తియు మహాప్రళాపవంతుఁ డొకఁడు. కల్పదనిఁ

శ్లో॥ యవనాశ్వ స్తతుస్తశ్చ శతహీనం తదబ్ధకం ।
 రాజ్యంకృత్వదివం యాతఃధగ్ధతఃపాలయన్ప్రజాః॥ ౪౦

కాబ స్తిపాల యామా శతహీనం తదబ్ధకం
 ఆసమ ద్రక్షితిం ధర్మా చ్ఛాబ స్తి యేన నిర్మితా॥ ౪౦

ఉదయా దస్తవ్యంశం దైర్ఘ్యపై ర్భూమిమండలం
 భుక్తం నీతిపరై ర్భూపైః శ్రావస్తేన చ భూతలే॥ ౪౧

శ్లో॥ శ్రావస్తస్యతు దాయాదః బృహదశ్వా మహాయశః
 * శతహీనం కృతం రాజ్యం తేన రాజ్ఞాపి భూతలే॥ ౪౨

1 శ్లో॥ కవలాశ్వం స్వపుత్రింతు శూరముత్తమ ధార్మికం
 బృహదశ్వం భృషిచత్తం తస్మిన్నాప్తేన రాధిః
 పుత్రింకామితశ్రీః వనం గతు మియేష శ్లో॥ ౪౩

1 వాయా ౬8 ఆధ్యాయే ఆనందరామాయణేచ పంశక్రమోఽస్తి
 ౬౮౫పూరాణే 65 ఆధ్యాయేచ॥

2 కాబస్తిరాజ్యకాలః సం—351000

1 యవనాశ్వరాజ్యకాలః సం—35300

3 బృహదశ్వరాజ్యకాల సం—25000

సర్వేషాం రాజ్ఞాం రాజ్యపాలన కాలనిర్ణయస్తు భవిష్య
 పురాణేప్రతిసంగ్రహితమనన్యత్రైవ మయాత్రలిఖ్యతే.

సం తా|| అర్చకుని పుక్తులను యువనాశ్వుడు తలచికంటే నూలు సంవత్సరములు తిక్కులుగ (అనగా 200 సం||) రాజ్యమును బాంపించి స్వర్గమునకు వెళ్ళినా”

౪౧ యువనాశ్వ పురుషుడు శాబస్తియునురాజు తన పేరుతో శాబస్తియును
పత్తనమును నిర్మింపజేసి సముద్రపర్యంతః మైన భూమిని ధక్మము
తో బాంధించెను. అతని రాజ్యపాలన కాలము ౩౫౦౦ సంవత్సర
ములని యెఱుంగవచ్చు.”

౪౨ తా|| ఇహ్వానువంశీయులగు రాజులందఱును నీతితో సుకయోద్రిమేంద
లకొని యున్నాడై పర్యంతము భూమిఁ జూలించినవిధముననే కాబ
ప్తియును భూమండలమును ఉదయోద్రిమేందలకొని యున్నాడై
పర్యంతము కలిసాలించెను కాబస్తీత్రావస్తుచవియు నామాంతర
మని యెఱుంగవలెను.

౪౩ కాజి ప్రభుత్వోద్యమంపై హఠాత్వం మహాత్మా గాంధీని సంపాదించి రంధ్రీకంటె నూలు సంవత్సరములు లెక్క-ప (అనగా ౩౫౦౦౦ సంవత్సరము లు) రాజ్యమును బాలించెను.

కరణ్య బృహదశ్వమహారాజు తనపుత్రులకును కూడఁడును ధార్మికుఁడునగు
కుమలయాశ్వనిని ఋషిభిక్షులఁగాఁజేసి పుత్రునకురాజ్యలక్ష్మిని
సంక్రమింపఁజేసి తపస్సునఁ జేసికొనుటకు వనమునుగూర్చి పోవ
నిశ్చయించెను.

శ్లో॥ బృహదశ్వం మహారాజం సూర ముత్తమధార్మిణం ।

1 ఉత్తంశస్త్రపయాంతంతం బ్రహ్మిఃప్రకృవారయత్ ॥ ౪౬౪

ఉత్తంశస్త్రం శ్లో॥ భవతా రక్షణం కార్యం తత్తాపత్కర్తుమ్హతి
సరుద్విగ్నస్తపః కర్తుంసహిశకోమిరాధన ॥ ౪౬౫

శ్లో॥ సమాశ్రమ సమీపేషు సమీషు మరుధన్వసు!

సముద్రో వాలుకాపూర్ణః తత్ర తిష్ఠతి భూపతే ॥ ౪౬౬

శ్లో॥ దేవతానా మవధ్యస్తు మహాకాయోమహాబలః।

అంతర్భూమిగతస్తత్ర వాలుకాంతహితోమహాకా ॥ ౪౬౭

శ్లో॥ దంధు ర్లోకవినాశాయ తపతస్థాయదారుణం।

సంవత్సాస్య పర్యంతే సఃశ్వాసం విముంచతి

యదాతదా మహీ తత్ర చలకస్మ సకాననా ॥ ౪౬౮

శ్లో॥ తిస్యఃశ్వాస వాతేన రజకద్ధూయతే మహతః

ఆకృత్యపద మావృత్య సప్తాహం భూమికంపవం ॥ ౪౬౯

శ్లో॥ సవిస్ఫులింగం సజ్వలం సధూమమతిదారుణం ।

తేనరాజ న్నశకోమి తస్మిన్మాతుం స్వతశ్రమే ॥ ౪౭౦

- ౪౫ తపోవనము చూడజోవుచున్నట్టియు, ధార్మికుడనునుహాశూరుడనగు బృహదశ్వమహారాజు నొనగకు" ఉత్తరాకమహర్షి వచ్చి తపోవనము నందఁ బోవనుద్యుత్తుడైన యాబృహదశ్వ మహారాజును వారించి యిలులఁ బల్కినను.
- ౪౬ బృహదశ్వఁడా! నేను నిర్భయముగాఁ దపముచేసికొనుటకువీలఁజేసెనంటి నున్నందున నీవు నా యాశ్రమము నకువచ్చి రక్షణముచేయవలయును. కానఁ దపోవనమునకుఁ దోవఁజనదు.
- ౪౭ బృహదశ్వఁడా? నాయాశ్రమ సమీపమునందు కముద్రకంబంధ మగు నెనుకఁ బట్టుకొంటి యున్నా.
- ౪౮ అధూమిని పలనినుకఁజేఁ కప్పఁబడి గొప్పకీరముగఁజేసి మహాజల పంతుండై జేవతలను నవద్యుడైన దుంధువును పేరుగలవాఁడొకఁడు కలఁడు"
- ౪౯౨ తా॥ అదుంధువునవాఁడు లోక నాశమగునట్లు దారుణమగు తప మనుఁజేయుచు సంచత్పరిమునకొక పర్యామము నట్టొప్పిన యువున కడలుచుఁడును. అటుల వదలినపుడు ధూమి పర్యతారణ్యముల తోఁగూడఁ గలపించును.
- ౫౦-౫౧ త॥ అదుంధువువదలిన నిశ్వాసవాయువుచే ధూమినుండి గొప్ప ధూళి బయలుదేరి నూగ్రమఁ జూమును వ్యాపించి యేడి దనముల పర్యంతము భూకంపమాన జేయుచునే యుండును. మఱియు నాధూళి యగ్ని జ్వాలలతోను, ధూమముతోను నిండి భయంకరమై యున్న కౌరవముచేతను నేను నాయాశ్రమమునందుఁ దపముచేసికొనఁ జాలకుంటిని.

1 శ్లో॥ కం వారయ మహాబాహులోకానాం హితకామ్యయా
త్వం పాపస్య వధాన్థాయ సమధికాః క్షుణ్ణవీపతే॥ ౧౩

శ్లో॥ ఏవ ముక్తస్తు రాజ్ఞి రుత్తంకేన మహాశ్మనా
కువలాశ్వం సుతం ప్రాదా త్తస్మి న్దుంధునివారణే॥ ౧౪

శ్లో॥ రాజా సస్యస్థాస్థాహ మయం తు తనయో మమ
భవిష్యతి ద్విశ్రేష్ఠ దుంధుమారో నసంశయః॥ ౧౫

శ్లో॥ సతం త్వాశిశ్య తనయం దుంధుమారణ కర్తవీ ।
జగమ పర్వతాయైవ శివసే బృహదశ్వకః॥ ౧౬

శ్లో॥ కువలాశ్వస్తు ధర్మాత్మా పితు ర్వచన మాస్థితః
సహస్రై రేకవింశత్వా పుత్రానాంసహ హ్నివః
ప్రాయా దుత్తంక సహితోదుంధోస్తస్య నివారణే॥ ౧౭

శ్లో॥ త మూఃశ త్తతో విష్ణుర్భగవా న్నేన విజనా ।
ఉత్తంకస్యనియోగాత్తులోకానాంహితకామ్యయా॥ ౧౮

శ్లో॥ తస్యపుత్రైః భవద్భిస్తు వాలుకాంతర్హిత స్తనా
దుంధు రాసాదిత స్తత దిశ మాశ్రిత్య పశ్చిమాం॥ ౧౯

శ్లో॥ స త్వే దుంధుముఖశ్వాసానిలగ్ధాశ్రయ స్సుతాః ।
అవశిష్టా దృఢాశ్వస్తు చంద్రాశ్వ కపలాశ్వకా॥ ౨౦

౫౩, ౫౪, ౫౫ మహాశూరుడవగు నో బృహదశ్వమహారాజా! వానిని కధించుటకు నీవు సమర్థుడవు కాన లోకహితముకొఱకు వానిని కధించుమని యుత్తంక మహర్షి బృహదశ్వమహారాజుతోఁ జెప్పగా నాబృహదశ్వడును దుంధువును రాక్షసుని సంహరించుటకుఁ దన పుత్రుడగు కువలాశ్వుని నియోగించి యామహర్షితో నిటులఁబల్కెను. ఓయుత్తంకమహర్షి! నేను శస్త్రసన్యాసమును జేసియుంటిని కానఁ దిరిగి శస్త్రమును ధరించుట న్యాయము కాదు కాన నా కుమారుడు నీ వెంటవచ్చి దుంధువును సంహరించును. సందియ మొందవలదనెను.

౫౬ బృహదశ్వమహారాజా దుంధుమాలిమనకుఁ బైవిధముగఁ దనపుత్రుని నియోగించి యుత్తంకమహర్షి యానిచేఁ దపోవనమునకేగెను.

౫౭ ధర్మాత్ముడగు కువలాశ్వడును తన తండ్రి యావతిచే దుంధువును సంహరించుటకు నిరుపదియొక్కవేల సంఖ్యగల తనపుత్రులతోడన, మహర్షితోడనుగూడి దుంధువు తపము చేయుచున్న పశ్చిమ సముద్రతీరమునకుఁ బోయెను.

౫౮ అపుడామహర్షి యును కువలాశ్వునియందు విష్ణు తేజమును బ్రవేశపెట్టుటకు విష్ణుమూర్తిని బ్రాధింపఁగా నామాధవుడును మహర్షి కోరిక ననుసరించి తన తేజమును లోకహితముకొఱకుఁ గువలాశ్వుని యందుఁ బ్రవేశపెట్టెను.

౫౯ తా|| కువలాశ్వపుత్రులు పశ్చిమసముద్రతీరమునందలి వాల్మీకా ప్రదేశమును (ఇసుకతీర్పును) ద్రవ్యగా దుంధువును రాక్షసుడును కన్పడెను

౬౦౪ అప్పుడు దుంధువు దీక్షుకొముగా వేడినిట్టూర్పును విడువగా నానిశ్వాసాన్ని చేఁ గువలాశ్వపుత్రులందఱు దగ్ధమైరి. పైవిధముగఁ గువలాశ్వపుత్రులు (31000) లు (20997) దగ్ధముకొగా దృఢాశ్వడు, చంద్రాశ్వడు, విహిలాశ్వడు అను మువ్వురు మాత్రము మిగిలిరి.

తకస్సరాజాఽతి బలో దుంధుం సంహృశవాం స్తదా
ఉత్తంశ్చవరం ప్రాదాత్ తస్మైరాజ్ఞే మహాత్మనే
అదాత్తన్యాక్షయః విత్తం శత్రుభిశ్చాప్రభృష్యతాం॥ ౬౦

1॥ శతహీనం కృతం రాజ్యం కువలాశ్వేన భూతలే
దుంధుమార సమాఖ్యాంచలేభే సకువలాశ్వకః॥ ౬౩

2॥ శతహీనం కృతం రాజ్యం తత్పుత్రేణ మహాత్మనా
దృఢాశ్వేన యథాన్యాయం స్వప్రజాస్వభిరక్షతా॥ ౬౪

3॥ దృఢాశ్వస్య తు దాయాదః నికుంభస్త్వ భవన్నప్రపః
సహస్రహీనం రాజ్యం తు కృతం తేన మహాత్మనా॥ ౬౫

4॥ నికుంభస్య చ దాయాదః సంహతాశ్వోఽభవన్నప్రపః
సహస్రహీనం రాజ్యం తు కృతం తేన చ భూతలే॥ ౬౬

5॥ సంహతాశ్వసుత శ్చాభూత్ రణాశ్వ ఇతి విశ్రుతః
సహస్రహీనం రాజ్యం తత్కృతం తేనాపి భూతలే॥ ౬౭

ద్వితీయస్సర్గ స్సమాప్తః.

1 వాయు పురాణే కాల నిర్ణయస్తు భవిష్యః—

1. కువలాశ్వరాజ్యపాలన కాలః 34900.

2. దృఢాశ్వపాలన కాలః ౩౪౦౦. 34800,

3. నికుంభరాజ్యకాలః ౩౪౦ 33800.

4. సంహతాశ్వపాలన కాలః ౩౪౦. 32800,

5. రణాశ్వపాలన కాలః 31600.

౬౧ తా|| పిమ్మట నిష్ఠుశక్తికలిగిన కువలాశ్వడు దుంభువనురాక్షసుని సంహరించెను. ఉత్తరంకవహర్షియును సంతసించి కువలాశ్వమహారాజునకు వరములనిచ్చెను. (అవరము లెన్నియన ధనమున్నయుగ నుండుటయు శత్రువులకజేయుడగుటయు ననియెఱుగవగున్పు.

౬౨ తా|| అకువలాశ్వడు దుంభువును సంహరించిన కౌరణమున దుంభుమారుడని ప్రసిద్ధిచెందె. తనతండ్రికంటె నూలు సంవత్సరములు తక్కువగ (అనగా 34900) సం॥ రాజ్యమును బహించెను.

౬౩ ఆ కువలాశ్వని పుత్రుడగు దృఢాశ్వడును యథాన్యాయముగఁదన ప్రజలను రక్షించుచుఁ దన తండ్రికంటె నూలు సంవత్సరములు తక్కువగ (34800 సం॥) రాజ్యమును బాలించెను.

౬౪ తా|| దృఢాశ్వని దాయాదుడగు నికుంభుడను రాజును వైవానికంటె వెయ్యి సంవత్సరములు తక్కువగ (33300 సం॥) రాజ్యమును పాలించెను.

౬౫ నికుంభుని దాయాదుడగు సంహతాశ్వడును రాజు వైవానికంటె వెయ్యి సంవత్సరములు తక్కువగ (33200 సం॥) భూమిని పాలించెను.

౬౬ తా|| సంహతాశ్వని పుత్రుడగు రూశ్వడును వైవానికంటె వెయ్యి సంవత్సరములు తక్కువగ (33100 సం॥) భూమియును రాజ్యమును బాలించెను.

ద్వితీయ గర్గము సమాప్తము

శృతీయసర్గ ప్రారంభః

14 అథతస్యసుతోలోకే । యువనాశ్వఞ్చతిశుక్తః.

సహస్రహీవంరాజ్యంతు కృతవాన్భూతతేనృపః॥

౧

అత్యంతధార్మికా గౌరీ తస్య పత్నీ పతివ్రతా॥

అసపత్యత్వనిర్వేదా దృష్ట్యాశ్రమగతో నృపః

తేననై కారయామాసు రిష్టిం పుత్త్రప్రదాం చ తే॥౨౪

తస్యా మిష్టో మధ్యరాత్రే మంత్రపూతజలాన్వితం

కలశం వేదిమధ్యేచ నివేశ్య సుషుప్తుశ్చ తే॥

౨౪

పిపాసయా నృపో రాత్రౌ తజ్జలం కలశే స్థితం

స్వభార్యాగర్భసంధాయ పపా వజ్జానితావశాత్॥

౪

యవనాశ్చోదరే గభోః వపుర్ధే శూణమాత్రతః

దక్షిణాంశవతో భిత్వా సిశ్చక్రా మోదరం శిశుః॥

౫౪

1. యువనాశ్వఞ్చతిపాఠన కాలః (30800) సం॥

యవనాశ్వఃరణాశ్వపుత్రఇతి లింగపురాణే

ప్రసేనజతుత్ర)ఇతి వాయా భిన్నధానర్తరే

ఏకస్యైవరణాశ్వఇతిప్రసేన జిదితి

నామాంతర మిత్యూహ్యం.

మూడవ సర్గము.

* ౧ ఆనంతరము రణాశ్వుని పుత్రుడగు యువనాశ్వుడనురాజు తన తండ్రికంటె వెయ్యి సంవత్సరములు తక్కువగ (3080 సం॥) రాజ్యమును బరిపాలించెను.

౨౪ తా॥ ఆయువనాశ్వుని భార్యయగు గౌరీదేవియుఁ బరివ్రతయును ధార్మికురాలునైయున్నది. కానివారియ్యరకు సంతానము లేనందున గడునిచారముతోనుండిరి. ఒకప్పుడు యువనాశ్వుడు తనభార్యతో గూడ ఋష్యాశ్రమమునకు వెళ్ళి యచ్చటి మహర్షులతోఁ దమయనపర్యత్వమునగూర్చి చెప్పుకొనగావారలు యువనాశ్వునిచే బుత్తి కామేష్టినిఁ జేయించిరి.

3౪ మహర్షులు యువనాశ్వుని భార్యకు గర్భధారణమగునటుల మంత్రోదకము నభిమంత్రించి యా జలమును గలశము నందుంచి ప్రాతఃకాలమున యువనాశ్వుని భార్యకొలఱు నివ్వదలచి మంత్రోదకముతో నిండినకలశమును వేదిమధ్యమందుంచి యా రాత్రిభాగమున నమ్మహర్షులు నిద్రించిరి.

౪౪ తా॥ తనభార్యకు గర్భోత్పత్తినిఁ గలుగఁజేయు కలశమందలి జలమును యువనాశ్వుడు తెలియక దాహముచే బాసముచేసెను.

౫౪ తా॥ గర్భోత్పత్తినిఁ గలుగఁజేయు మంత్రోదకమును యువనాశ్వుడు త్రాగుటవలన వెంటనే యా యువనాశ్వునకు గర్భముకలిగి క్షణమాత్రములో వృద్ధి నొందెను. ఆగర్భమునందలి కిశువు బయటబడుటకు మాధ్వాంతరము లేనందున తనబొటవ్రేలతో నా యువనాశ్వుని యుదరమును జీల్చుకొని బయటబడెను.

✓ * యువనాశ్వుడు రణాశ్వపుత్రుడని లింగపురాణమునందును, ప్రసేనజిస్తుమారుడినివాయుపురాణము నందునుగలదు. ఒకనికే నామూరితరమని యూహింపవగును.

జాతో నామైష కం ధాన్యతీ తి తే మునయస్తనా
ప్రోచః పుష్పరం తత్ర దేవరాజ స్సమాగతః॥ ౬౪

మాంధాతా^౨యమితిప్రోక్తాః ధావయిత్వా^౩గుళింగతః
తేన మాంధాశ్శనామా^౪సౌ బభూవ ధరణీతలే॥ ౬౫

1 యవనాశ్వసుత శ్రీమాన్మా గాతా వృధివీపతిః
మాంధాతా భూమిసాలో^౨భూచ్ఛశ్రీహీనం తద్బంకం॥ ౬౬

మాంధాతా యావనాశ్వో^౩వైత్రేలోక్య విజయీస్సపః
అత్రాప్యదాహరంతీమంశ్లో^౪కం వంశవిదో జనాః॥ ౬౭

2 యావనాశ్వం వహత్యా^౩నం యజ్ఞాన మమితౌ^౪జనం
మాంధాతా తు తను ర్విష్ణోః పురాణజ్ఞాః ప్రచక్షు^౫తే॥ ౬౮

1. వాల్మీకిరామాయణే బాలకాండే సప్తతిసర్గే యువనాశ్వసు
తఃమాంధాతేత్యత్రప్రమాణం.

2. వాయుపురాణే 68 అధ్యాయే.

౬౪ అస్మదు మహర్షులును భయశంభ్రమములు కలవారై యాశ్వుత్తిశిశువు
స్తవ్యమలేక యెట్లు జీవింపఁగలను, దేనిని బాసము చేయును,
అని పరస్పరము సంభాషించుకొనుచుండగ నచ్చటకు దేవేంద్రుడు
వచ్చి మహర్షులతో నటులఁజెప్పెను.

౬౫ తా|| ఈశిశువు నాయంగులినిఁ బాసము చేసి జీవించునని మహర్షులతో
చెప్పి తన యమృతాంగులిని (తః ప్రేలును) శిశువునకుఁ గుడిపి స్వర్గ
మునకు దేవేంద్రుడు జెచ్చెను. దేవేంద్రుడు స్వయముగా వచ్చి
యా శిశువు నా యమృతాంగులినిఁ బాసము చేయునని చెప్పిన
కారణముచే నా శిశువునకు మాంధాతీయని నామము భూమియం
దఁ బ్రసిద్ధమయ్యెను. (కూ॥) నన్న అనగా నా ప్రేలును” ధాతా
పాసముచేయును అని యింద్రుడు చెప్పిన కారణమున మాంధాతీ
యని పేరు కలిగెనని భావము.

*౬౬ తా|| యువనాశ్వుని పుట్టుడుగు మాంధాతీ మహారాజు తన తండ్రి
కంటెఁ జాలు నలవత్సరిములు తక్కువగ (30700 సం॥) రాజ్యము
ను బాలించెను.”

౬౭ యువనాశ్వపుత్రుడుగు మాంధాతీ మహారాజు శిలోకమలను జయిం
చి ప్రసిద్ధి నొందెను. ఈ మాంధాతీ మహారాజు విషయమై పురాణ
జ్ఞులును వంశవృత్తము నెరిగినవాడనగు పెద్దలు క్రిందివిధముగఁ
జెప్పుదురు.

౬౮ యువనాశ్వపుత్రుడుగు మాంధాతీ మహారాజు మహాత్ముడనియు బహు
యాగములనఁ జేసివాడనియు, అమిత తేజస్సు గలవాడనియు,
విష్ణ్వంశసంధాతుండనియు బురాణవేత్తలు చెప్పుదురు.

* యువనాశ్వుని పుట్టుడుగు మాంధాతీయని వాల్మీకి రామాయణము
బాలకాండమున 70 శ్లోకమునఁగూడఁజెప్పెను. మఱియు శిధాశము : ప్లుపురా
ణము చతురాంశము 2 అధ్యాయమునఁ జూడఁదగు.

నాయుపు॥ 35 ఆధ్యాయమున బ్రహ్మ డపు॥ 63 అధ్యాయమున.

- 3|| యావత్సూర్య ఉదేతి స్తు యావచ్ఛ్రవతిష్ఠతి
స్వంతద్యావనాశ్వస్యమాంధాతుఃక్షేత్రీయుచ్యతే||౧౧౫
- 4|| తస్య బిందుమతీ నామ రూపేణా ప్రతిమా భువి
తస్యాముత్పాదయామాసమాంధాతాత్రీన్సతానభ్యః||౧౧౬
- పురుకుత్స మంబరీషం ముచుకుందంచ విశ్రుతం||
కన్యా శ్చ హవానాశ్వస్య పంచాశ స్థలే క్రిమాత్ || ౧౧౭
- కన్యా వవృధిరే గేహే తస్య రాష్ట్రం సులక్షణాః||
- * సౌధరి స్వేకదా౭౫శ్యమాంధాతార మువాచమా|| ౧౧౮

* సౌధరిర్నామ మహర్షి రంతర్జలే ద్వాదశాబ్దకాల
మువాస తత్రచాంతర్జలే సంనుదానామ బహుప్రజో ౭ కిప్ర
మాణ మీసరాజో ౭ వసత్ తస్య పుత్రీపౌత్రీదాహిత్రాః
వృష్ఠతో ౭ గృహః పాగ్నతశ్చ పరిభ్రమంతః సచాపశ్యస్ప
శోకపచీ మమానహర్షప్రకపోక బహుప్రకాం పుత్రపౌత్రా
దిభిః గేమే ఆధాంతర్జలస్థిత సౌధరిః ఏకాగ్రితాస కూధాన
మపహయానుదినం తస్మత్స్వస్యలలిత మవేక్ష్య చింతయా
మాస అసూయో ధన్యోమ మతిరమణీయః మమాపి
స్పృహం జనయతి.

అహ మప్యేవం పుత్రాదిభి స్సహ రమిష్యామితి
నిశ్చిత్వ జలాన్నిష్కమ్య సంతానకామః కన్యార్థం మాంధా
తార మగచ్ఛత్ తేనపూజితస్సౌధరిరువాచేత్యసిసంధేయం.

3. విష్ణుపురాణే చతుర్థాంశే 2 ఆధ్యాయే

4. బృహ్మండే పురాణే ఉత్తరే 63 ఆధ్యాయే:

౧౧౪ ఉదయాద్రి మొదలుకొని యస్తాద్రిపర్యంతముగల భూమండల మంతయు మాంధాతమహారాజు త్రేతమేయనికూడ జెప్పుదురు.

౧౧౫ అట్టి మాంధాత మహారాజునకు బిందుమరియనెడి భార్య కలదు. ఆమె త్రిలోకసుందరియని చెప్పినొప్పును. ఆమెయందు మాంధాతకు మువ్వరు పుత్రులు కలిగిరి. వారలు క్రమముగఁ బురుకుత్సునకు ఆంబరీషుడు, ముచుకుందుడను నామములతో నొప్పుచుండిరి.

౧౧౬ మాంధాతకుఁ బ్రేమవ్వరు పుత్రులైకొక యేబది పుత్రికలు కూడఁగలరు. వాగలంఁజును రూపలక్షణములకలవారై పితృ గృహమునందుఁ బెరుగుచుండిరి.

౧౧౭ ఒకానొకప్పుడు సౌధరియను మహర్షి మాంధాత సమీపమునకవచ్చి యిటులఁ బ్రార్థించెను.

సౌధరియను మహర్షి జలమలోపలఁదపముఁజేయుచు 12 సంవత్సరము లండెను. ఆజలమలోపల సంపదమను కేరుగల మత్స్యరాజునుండెను. ఆమత్స్యరాజుజలములో సంచరించుచుండగ దానికి నిలు పొరవ్వముల యందును జెరుకను ముందఱను దాని పుత్రులుపౌత్రులు మునునుకులు సంచరించుచుందురు. ఆమత్స్యరాజు పైన్యముతోఁ గలసి సంచరించుటపలనఁగల్గిన యానందముతో బహువిధములుగఁ దన పుత్రుల పౌత్రులదులతోఁ గ్రీడించుచుండెను. జలమలోఁదపము చేయుచున్న సౌధరిమహర్షి యామత్స్యరాజునుఁజూచియేకాగ్రతను వదలి ప్రతిదినమున మత్స్యరాజు చేష్టలను వాని గార్హస్థ్య సౌఖ్యమునుజూచి మనస్సునంది విస్మయనఁ జింతించెను. ఈమత్స్యరాజు కృతార్థుడు, కడుధన్యాత్ముడు, ఈమత్స్యరాజుయొక్క గార్హస్థ్యచేష్టిములు రమణీయములై నాకను గృహసాశ్రమ ప్రవేశ సంకల్పమును గలగఁజేయుచున్నవి. నేను నవిధముగ గృహసాశ్రమ సౌఖ్యములనుఁ బొందెదనని నిశ్చయించి జలమునుండి వెడలి సంతాన కామదై కన్యకాకొఱకు మాంధాతయొద్దకు వెళ్ళెనని తెలియనగును.

నిర్వేష్టు కామోఽస్మి సరేంద్ర కన్యాం ప్రయచ్ఛమే |
 మా ప్రణయం విభాంక్షీః | సహ్యాధినః కార్యవశా దు
 పేతాః | కక్షత్స్సనంశే విముఖాః ప్రయాంతి || ౧౧౫

అశ్యేపి సుత్యేవ నృపాః పృథివ్యాం | మాంధా
 త రేషాం తనయాః ప్రసూతాః | కింత్వర్థినా

మర్థితదానదీక్షాకృతవ్రతం నౌఘ్య మిదంశలంతే || ౧౧౬
 శతార్థసంఖ్యాస్తవ సంతి కన్యా స్తాసాంమమైకాం

1 నృపతే ప్రయచ్ఛ | యత్రార్థ నాభంగభయాద్భిభేష
 తస్మా దహం రాజవరాఽతిదుఃఖాత్ || ౧౧౭

ఇతి ఋషివచనం నిశమ్య రాజా శిథిలకనం జరయాస
 మీక్ష్య మానం | ముసవరగురుశాపత స్స భిభ్యన్నమిత
 ముఖ స్సనృప శ్చిరం విదధ్యౌ || ౧౧౮

2 సౌభరిః || శ్లో || సరేంద్ర కన్యా త్సముపైషి చింతా మసహ్య
 ముక్తం న మయా త్ర కిందిత్ | యాఽవశ్యజేయా
 తనయా తమైవ కృతార్థతా నో యదికిం న లబ్ధం || ౧౧౯

తదా ప్రాహ మునిం రాజా కన్యా త్వం వృణుతేయః
 నదాతు ప్రతిబంధో మే కులాచార స్వయంవరః

1 విష్ణుపురాణే చతుర్థాంశే 2 అధ్యాయే.

2 వి || పురాణే చతుర్థాంశే 2 అధ్యాయే మహారామాయణే చ.

౧౫౪ ఓ మాంధాత మహారాజా? నేను వివాహము చేసికొనఁగలచి నీసమీప మనకు వచ్చిని. నాకు కన్యకనిచ్చి వివాహము చేయుము నాకోరికను విఫలముగాఁజేయుమను కక్షత్వ వంశశత్రుగు రాజులయొద్దకు యాచకులుకొర్యార్థము వచ్చి విముఖులై యింతదనుక వెళ్ళియుండలేదు

౧౫౫ ఓ మాంధాత మహారాజా! ధూమియందనేక రాజులు కలరు. వారలయొద్దఁ గన్యకలును కలరు కాని యాచకుల యభీష్టముల నెవ్వరేర్పరుయందు దీక్షవహించిన పంశము నీది యొక్కటేయే, యని వచ్చినని సౌధరి పల్కెను.

౧౫౬ ఓరాజా! నీయొద్దను, ఏది పుత్రకలుగిడిరి. వారిలో నా కోరికమరిత నిచ్చివివాహము చేయుము. అతి దుఃఖకరమగు యాచ్ఛాభంగమునకు నేను భయపడుచుంటిని.

౧౫౭ ఇవ్విధముగ సౌధరి చెప్పిన వాక్యములను విని మాంధాత మహారాజు మదిమిచే శిథిలాంగుడగు నమ్మునినిఁ జూచి, కన్యక నివ్వనని చెప్పినచో ముని శపించునని భయముచే నేని చేయుటకుఁ దోచక విచారించుచుండుగా సౌధుఁ డిరిగి మాంధాతతోఁ గ్రిధివిధముగఁ బల్కెను.

౧౫౮ ఓ రాజా? నీవేల చింతించుచుంటివి? ఇవ్విధమున నీవు చింతించుటకు, నేను, సహింప శక్యము కాని సంగతిని నీకుఁ జెప్పియుండలేదు. ప్రయత్నిపూర్వముగా నీవు కన్యకను నెవరికైన నభివ్రమముగా నీయవలసినదేకదా? (అట్టి విషయమున సీత్రులుత్తు మక్కటలేకయే యాకార్యము సమకూరినపుడు సంతోషింపవలసినది కాని విచారింప నవసరములేదని తార్కికము)

౧౫౯ ఆప్పుడు సౌధరి మహర్షితో మాంధాత యటలఁ బలికెను. ఓ సౌధరి మహర్షీ! స్వయంవరము మా కలాచారము కావున నాపుత్రిక నిన్ను స్వయముగా వరించినచో నా ప్రతిబంధ మేమియులేదు.

ఇత్యుక్త్వా తం సమాసీయ కన్యాంతః పుర మావిసత్
సౌభరి ర్యోగసిద్ధ్యాతు దివ్యకూపధరో భవత్ ॥ ౨౧౪

శతమన్మథరూపః తం సౌభరిం తత్సుతాః పునః
హ్లాత్వాశ్చ త్తం పితృస్సన్యః పంచాశ ద్వవిరే సశ్చత్ ॥

వచితేయ శుభాకారాస్సౌభరిర్నృప కన్యకాః
మాంధాత్రనుజ్ఞాం సంప్రాప్య నినాయ నిజ మాశ్రమమ్ ॥ ౨౧౫

తత్రతాసాంస్వపత్నీనాం సౌభరిస్త్వతపోబలాత్
స్వర్ణ సౌధాది సంయుక్తం పునఃమేకంవిర్రమే ॥ ౨౧౬

నువర్ణ రత్న భూషాశ్చ స్వర్ణ మంచాసరాసచ
నువర్ణ షోలికా శ్చపి నందనోపమ వాటికాః ॥ ౨౧౭

దాసా నీజనాంశ్చపి స్వపత్నీనాం పృథ క్షృథక్
కల్ప య త్వాస్వయంతానాంగృహేష్వానపురజ్ఞుః ॥ ౨౧౮

ఏనం ప్రత్యేకశస్త్రాభిస్సహక్రీడావిరోదవాక్
గర్హస్థ్య సౌఖ్యమగ్నోభూత్సర్వదాసౌభరిర్నృపా ॥

పుత్రానైవృత్తౌచ్చదాహితాః పుత్రికాస్సౌభరిర్నృపా
పశ్యన్విబహూన్వృత్తాంస్తనినాయక్షణమాత్రతామ్ ॥ ౨౧౯

౨౦౪ ఇన్ద్రియముగ చెప్పి మాంధాత సౌభరినిఁ దీసికొని తన పుత్రిక లుం
డెడి యంతఃపురమును బ్రవేశించెను. అప్పుడు సౌభరి తన యోగ
శక్తిచే దివ్యరూపమును ధరించెను.

౨౦౫ మాంధాత పుత్రికలందఱు సౌభరి వచ్చిన సంగతిఁ దమ తండ్రి
వలనఁ దెలిసికొని తత్కాలముననే దివ్యరూపధరుడై శతమన్మథు
లను ధిక్కరింపఁయున్న యా సౌభరిని భర్తనుగా నొక్క పర్యా
యముగా వరించిరి.

౨౦౬ సౌభరి మహర్షి రాజకన్యకలను వివాహము చేసికొని మాంధాత
మహారాజు నెన్నఁగొనినది తన యాశ్రమమునకు వారినిఁ దీసికొని
వెళ్ళెను.

౨౦౭ సౌభరి మహర్షి తన తపోజలముచే రాజకన్యకలగు తన భార్యలకు
సువర్ణ ప్రాకారములతోఁ గూడిన సౌధములచే నొప్పునట్టి యొక
పురమును తపోవనమునందు నిర్మించెను.

౨౦౮, ౨౦౯ వఱియు నా సౌభరి మహర్షి తన భార్యలకు ప్రత్యేకసౌధ
ములను తపోమహిమచే నిర్మించి ప్రత్యేకముగ స్వర్ణరత్నాభరణ
ములను సువర్ణహంచములను, సువర్ణావళులను ప్రత్యేకముగ
వారి వారి సౌధప్రాకారములలోపల నిండనవసరముతో నగూనముగు
నుద్యావసరములను, దానదాసేవములను వేలు వేలుగ కల్పించి
తాను అనేకరూపములను ధరించి వారి వారి గృహములలో
నొక్కొక్కడుగ నుండెను.

౨౧౦ ఈ ప్రకారముగ సౌభరి మహర్షి తపోమహిమచే భార్యలందఱితో
గ్రీడావిసోదములను నల్పుచు గృహస్థాశ్రమ సౌఖ్యములలో నెల్ల
ప్పుడు ముంగియుండెను

౨౧౧ సౌభరిమహర్షి పుత్రులను, పౌత్రులను పుత్రికలను, దాహిత్రులను
జూచుకొనుచు సంతోషము నొందుచు బహుకాలమును తుణకాల.
మనుగాఁ గడపెను.

ఏవం బహుగతే కాశీ సాధరి స్తత్త్వ దృష్టిమాన్
 విచారయామాస హృది బహుథా సంస్మృతిం ప్రతి॥ ౨౯౪
 అహో మోహస్య విస్తార స్సంస్మృతౌ సంస్థితస్యమే॥ ౩౦

మనోరథానాం న సమాప్తి రస్తి వర్షాయుతేనావ్యథ
 వాపి లతైః పూణ్ణేషు పూణ్ణేషు పున ర్నవానాం
 మత్సత్తయ స్సంతి మనోరథానాం॥ ౩౧

పద్భ్యాం గతా యావనిన శ్చ జాతా దాలైశ్చ
 సంయోగమితాః ప్రమాతాః దృష్టాస్సుతా
 స్తత్తనయప్రసూతింద్రప్థంపునర్వాంఛతిమేంతరాత్మా॥ ౩౨

అమృత్యుతో వైవ మనోరథానామంతోస్తి
 విజ్ఞాత మిదం మయాఽద్య । మనోరథానక్తి
 పరస్య చిత్తం నజాయతే వై పరమార్థసంగి॥ ౩౩

స మేనమాధి ర్జ్ఞవానమిత్రమత్యస్యసూగా త్సహపైరనన్దః ।
 పరిగ్రహస్సంగకృతోమయాఽయం
 పరిగ్రహోత్థాచ మమాపి లిప్సా॥ ౩౪

౨౯౪ ఇవిధముగ మహాకాలము గడచిన పిదప సౌధి మహర్షి తత్త్వవృత్తిగలవాడై సంసారచక్రమునుగూర్చి యనేకవిధములగ హృదయమున విచారించుచుండెను.

౩౦ సౌధి మహర్షి యేమని విచారించె ననగా సంసారమునందుండి సర్వమును విడిచి యీ మోహములో పడుట యాశ్చర్యముని (విచారించెను.)

౩౧ మఱియు విచారించినదేమనగా, కోటికలకు సమాప్తి యనునది పరివేల సంస్కారములకైనను, అక్షుల సంవత్సరములకైన నుండ నేరదు. ఒక్కొక్క కోటిక తీరగా, మఱియుక కోటిక నూతనముగ బుట్టుచుండును.

౩౨ పిల్లలు పుట్టువఱకు సంసారములో నుండెదనని యనుకొంటిని. పిల్లలు పుట్టిన పిదప వారలు కొంచెము శిశువారలగునంతదనుక నుండ కోటిక యుదయించెను పిమ్మట వారలకు వివాహముకూడఁ జేసి సంసారమును వదలుకొందునని యనుకొంటిని. వివాహములైన పిదప వారల సంతానమును జూడవలయునని కోటికయు, వారలకు సంతానము కలిగిన పిదప వారల సంతానము చూడవలయుననియు, నామనస్సు కోటికలతో నిండియేయున్నది. కాని కాంతిం పడయ్యెనని సౌధి విచారించెను.

౩౩ శరీరపాతముగు నంతదనుక కోటికలకు సమాప్తియనునది లేదనెడి విషయమును నేరిప్పటికిఁ జెలిసికొంటిని. మనోరథములనుం దాసక్తి కలవాని మనస్సు పరమార్థ సంబంధముకలది కానేరదు

౩౪ నేను కాలములో జలవాసము చేయుచుం దపము చేయుచున్నరటి కొలనలోని మర్శ్యరాజ సంబంధముచేతను నా సాధియంతయు నట్టమిమ్మును మర్శ్యరాజ సహవాసమువలననే వాకీ సంసారము తియు నొప్పడెను. సంసార సంబంధమువలననే కోటిక బుద్ధియును ఓయు వానికి సమాప్తి లేకుండుటయు తటస్థమనించెను.

1 నిస్సంగతా ముక్తిసం యశీనాం సంగాద శేషాః
ప్రభవతి దోషాః ఆరూఢయోగోపివిపాత్య శేషః
సంగేన యోగీ కిముతాలృశక్తిః॥ 37

ఇత్యేవంచితముత్తా-సౌత్యక్త్యా సౌపరిచ్ఛరాత్
స్వభార్యాభిస్సాధిస్తు ప్రవివేకతపోవనం॥ 38

2 శతహీనంశృతం రాజ్యం మాంధాత్రాపిమహీనతే॥ 39

శృణు యాద్యోవరో భక్త్యా సౌభరేస్తు కథామయాం
అసన్నతి రధర్మశ్చవినశ్యేత్తస్య హేద్విజః ॥ 40

ఆనంతరీం కథాం వక్ష్యే యూయంశృణుతభో ద్విజాః
నద్వాపరః ప్రవర్తవ్యః భవద్భిర్గ్రంథవిస్తరాత్ ॥ 41

ఇతి శ్రృతీయస్సర్గః సమాప్తః.

31 యతులకు సంగరాహిత్యము మోక్షహేతువని చెప్పబడినది. సంగమువలననే యనే దోషములు పుట్టుచున్నవి. సంగమువలన ఆయా ధయోగియు సహపతికుండునునని తెలియుచుండ, నల్పశక్తిగల యాగుడత్తువగు యోగి సంగముచే భ్రష్టుడగునని వేల చెప్పునదేమి?

32 ఈ ప్రకారముగ సౌధరి మహర్షి మనస్సునందు నివారించి తన తపోమహిమచే గల్గింపఁబడిన సమస్తపరివరములను తిలోహితము అనుగాఁజేసి తన భార్యలతోఁగూడ దిపోవనమున కేగెను.

33 మాంధాత మహారాజా, ఇగవని తొమ్మిదిశేల యొరిమిది వందల సంవత్సరములు రాజ్యమును పరిపాలించెను.

34 ఓ మహర్షలాగా! ధూమయందలి యే మహిళలు సౌధరి కథను భక్తిభావముతో నినెకరో వారలకు సర్బుచ్చియు, ధర్మాసక్తియు కలుగును. (అపర్బుచ్చియు, సర్వప్రపృత్తియు నగుచును.)

35 ఓ మహర్షలాగా! అనంతర కథను జెప్పెదను నిమిష. గ్రంథవిస్తర ముద్వేగము సంతయింపకు డనియెను.

తృతీయః పర్వము ముగిసెను.

చ తు థ స్స ర్గః.

* పురుకుత్స శ్చక్రివర్తీ మాంధాతుశ్చాత్మజోమహా
భువం వై పాలయామాస శతహీనం తదబ్రుకం॥ ౧

షట్కూటి గంధర్వగణం నాగలోక గతశ్చయః
విష్ణ్వంశ సహితోయ స్తునీతో నర్మదయాఽజయత్॥ ౨

* పురుకుత్స విషయే విష్ణుపురాణే చతుర్థాంశే విస్త-
రతః ప్రతిపాదితం - రసాతలేచ మానేయానామ గంధర్వా
భభూవు షట్కూటిసంఖ్యా-స్థైరశేషాణి నాగకులాన్యవహృత
ప్రధానరత్నాధిపత్యా న్యక్రియంత-తైశ్చగంధర్వవీర్యావధూ-
తై రురగేశ్వరై ర్భగవా నశేషదేవేః స్తవ శ్రవణోస్మిలి-
తోన్నిద్రా పుండరీక నయనో జలశయనో సిద్రావసానవిబుధః
ప్రణిపత్యాభిహితః భగవ న్నన్మోక్ష మేతేభ్యోగంధర్వేభ్యోభ
యముత్సన్నం కథ ముపశమ మేష్యతీతి-ఆహ భగవా ననాది
నిధనః పురుషోత్తమో యోసా మాంధాతుః పురుకుత్స
నామా పుత్రి స్తమవప్రశస్యతాన శేషదుష్టగంధర్వా నుపశ-
మం నయిష్యామితి. తదాకర్ణ్య భగవతే జలశాయినే
కృతప్రణామః పునర్నాగలోక మాగతాః పన్నగాధిపతయో

నాల్గవ సర్గము.

౧ మాంధాత మహారాజ పుత్రుడగు పురుకుత్సుడు గొప్పచక్రవర్తియై తన తండ్రికంటె నూలు సంవత్సరములు తక్కువగా భూమిని బాలించెను. (అనగా 29100 సంవత్సరములు పాలించెను.)

* ౨ ఆ పురుకుత్సుడు తన పరిపాలనా కాలమున నర్మదయును నాగ కన్యచే నాగలోకమునకుఁ దీసికొనిపోఁబడి విష్ణుంశమతోఁగూడినవాడై యాటుకోట్ల గంధర్వలను సంహరించి నర్మదను వివాహమాడెను.

* పురుకుత్సుడు నాగలోకమునకేగి గంధర్వలను జయించిన విషయము గల కథాభాగము విష్ణుపురాణమున చతుర్దశమున విస్తారముగఁ జెప్పఁబడినది. (విమన) పాతాళమునందు మానేయులను గంధర్వ లారుకోట్లకలరు. వారిచే నాగలోకవాసుల యాధిపత్యము లపహరింపబడగా నా నాగలోకవాసులు భగవంతుడగు క్షీరసమద్రకాయయైన విష్ణుమూర్తిని ఓహరింపముగ స్తోత్రముచేయగ, నా దేవాదిదేవుడు వారల స్తోత్రములను విని పద్మస్త్రముల వంటి తన సేత్రములను జెరిచి మేల్కొనగా, నప్పుడు నాగలోకవాసు లివ్విధముగ క్రిహరితోఁ దమ కష్టములను జెప్పుకొనిరి. (విమన) ఓ భగవానుడా! మాకు గంధర్వలవలన భయముగలిగినది. ఆ భయమును నివారింపుమన నాశ్వంత రహితుడగు పురుషోత్తముడు వారలతో నిటులఁ బ్రెచ్చెను. మాంధాత మహారాజ పుత్రుడగు పురుకుత్సునియందు నాశక్తినిఁ బ్రవేశపెట్టి నకల గంధర్వలను సంహరింపజేసిదన నెను. ఆ వాక్యమును సర్పరాజులు విని భగవానునకు నమస్కారములనుజేసి తదనన్దు బడసి పురుకుత్సుమహారాజును భూలోకమునుండి నాగలోకమునకుఁ దీసికొనివచ్చుటకు

1॥ పురుకుశ్చస్యదాయాద స్త్రీసదస్యగ్మహాయశాః
సర్మదాయాం సముత్పన్నప్రింశదశ్వ స్స ఏవహి॥ 3

2॥ శతహీనం కృతం రాజ్యం । త్రింశదశ్వేనధీమతా
రథే యస్య స్మృతా వాహః । వాజిన ప్రాశతోవరా॥ ౪

అనరణ్యస్తతో జాతో । హ్యస్తావింశ సహస్రకం
రాజ్యం ద్వితీయచరణే కృతం సత్యయుగస్యవై॥ ౫

నర్మదాంచ పురుకుత్సానయనాయచోదయామానుః. సాచై
నం రసాతలం గతశ్చౌసాభగవత్తేజసా ప్యాయతవీర్య
స్సకలగంధర్వాన్నిజఘావ పునశ్చ స్వపురమాజగామ సకల
పన్నగపతయశ్చనర్మదాయై వరం దదుః యస్తే సుస్మరణం
శరిష్యతి, నతస్య సర్వఃషభయం భవిష్యతీతి అత్రచశ్లోకః॥
నర్మదాయైవమః ప్రాతః సర్మదాయై సమోచినమోస్తునర్మ
దేతుధ్యంతాహిమాం వివస్వతః॥ ఇతి “పూర్వోక్తమా
నేయానామ కాశ్యపత్యా మునేః పుత్రాశ్చిత్రసేనాద్యా
ఇతిజ్ఞేయం)”

1. అమ్మోడ	{	1. త్రింశదశ్వ రాజ్యపాలనకాలః	29600
2. శివిష్య		2. అనరణ్యపాలనకాలః	28000

౩ పురుకుత్సునకు నర్మదయందు శ్రీసదస్యుడను కుమారుడు కలిగెను. అతడు గొప్పకీర్తిని సంపాదించెను శ్రీసదస్యునకే త్రింశదస్యుడని నామాంతరమని యెఱుంగునగును.

౪ త్రింశదస్యుడను పేరు కలుగుటకు కారణ మేమనగా, ఆశ్రీసదస్యుని రథమునకు ముప్పది గుట్టములు పూన్పుబడును కాన త్రింశదస్యుడని ప్రసిద్ధిచెందినవాడై తన తండ్రికంటె నూలు సంవత్సరములు తక్కువగా రాజ్యమును బాలించెను. (తనగా 29600 సంవత్సరములు పాలించెను.)

౫ ఆశ్రీసదస్యునకు అనరణ్యుడు పుత్రుడు అతడు కృతయుగమున ద్వితీయ పావమునందు ఇరువదియొనిదివేల సంవత్సరములు రాజ్యమును బాలించెను.

నర్మదయను నాగకన్యను బ్రేరేపింపఁగా, నామె ధూలోకమున కేగి పురుకుత్సుని నాగలోకమునకుఁ దీసికొనివచ్చెను. అప్పుడు విష్ణుతేజము పురుకుత్సునియందుఁ బ్రకేపింప నతడు సకల దుష్ట గంధ ద్వులను సంహరించి, తన పురమున కేగెను. నాగరాజులు నర్మదకు వర మొసంగిరి. (ఏమన) వ్రాతఃకౌలమునందును, రాత్రి కాలము నందును విషసర్పములవలన నన్ను రక్షింపుమని యో నర్మదాదేవి ! నిన్నైవఱు ధ్యానించెదఁగో వారలకు సర్పవిషభయము లేకపోవుగాక యని. పైనఁ జెప్పఁబడిన మాళీయులను గంధర్వ లెవరనగా కౌశ్యభుని భార్యయగు మునియను నామెకు పుత్రులైన చిత్రసేనాదులని యెఱుంగునగును.)

* మరుత్తరాట్కృతౌ యస్తు । రావణేన హతోఽభవత్
మద్వంశ్యా జ్ఞే మృతిశ్చేతి । ధేనుశప్తదశాననః॥ ౬

౩ పృషదశ్వస్తతోజాతో । రాజ్యం పృషసహస్రకం
తదబ్దం భూతలే కృత్వా । స్వర్గలోకమవాప సః ౭

4 హర్యశ్వస్తతోజాతో । విష్ణుభక్తికులేనృపః
సహస్రహీనం రాజ్యంచ కృతంతేన తదబ్దకం॥ ౮

౫ తదాత్మజోవసుమనా । ధర్మేణ పృథివీ మిమాం
సహస్రహీనం శరదః । పాలయామాస రంజకః । ౯

* రావణేన మరుత్తయజ్ఞేనరణ్య స్సూహృతఇత్య
త్ర విష్ణుధర్మోత్తరే ప్రపంచితం - (తథాహి) మరుత్తస్యాధ్వ
రేవిప్రాః । ధక్షయామాస రావణః ఇంద్రోమయూరరూపేణ
తస్మాద్యజ్ఞాదపాక్రమత్ । మయూరస్యవరం ప్రాదాత్ । మే
ఘేనర్షతి సర్వదా । గమిష్యశ్యతులాం ప్రీతిం । మమనేత్ర
గుణాకృతిం । ధారయిష్యసి లోకేస్మిన్కులాపం సుమనో
హరం । కృకలాసస్య రూపేణ ధనాధ్యక్షో హ్యపాక్రమత్ ।

3. భవిష్యే	}	3. పృషదశ్వపాలనకాలః	6000
4. భవిష్యే		4. హర్యశ్వపాలనకాలః	5000
5. భవిష్యే		5. పసుమనరాజ్యకాలః	4000

* ౬ పిమ్మట మరుత్తుడను రాజు యజ్ఞమును జేయును, అనరణ్యునిఁ బిల్వగా, అనరణ్యుడు మరుత్తుని యజ్ఞమునకు శక్త్యను ఆయజ్ఞమునకు రావణాసురుడు వచ్చి హనిర్భాగములను దేవతల కివ్వకుండగ తమ రాక్షసుల కివ్వమనగా, నందునకుమరుత్తుడు సమ్మతింపకపోగా యుద్ధమునకు సన్నద్ధుడయ్యె. దేవతలు భయపడి పారిపోయిరి. అనరణ్యుడు రావణాసురునితో యుద్ధముచేసి వానిచే హతుడై ప్రాణములను వదలుచు నిటుల రావణుని శపించెను. ఓ రావణాదా ! నా వంశీకునివలన నీకు మరణము కలుగుగాక యని.

౬|| తా|| అనరణ్యుని పుత్రుడగు పృషదశ్వుడు అణువేలసంవత్సరములుభూమి యందు రాజ్యమును బాలించి స్వర్గస్థుడయ్యెను,

౭|| తా|| పృషదశ్వుని పుత్రుడగు హర్యశ్వుడు విష్ణుభక్తికలపంశమునజన్మించి తండ్రికంటె వెయ్యిసంవత్సరములు తక్కువగా రాజ్యమును బాలించెను = (ఆనగా ౫౦౦౦ సంవత్సరములు పాలించెననిభావము)

౮|| హర్యశ్వుని పుత్రుడగు కనుమనుడు ప్రజారంజకుడై తన తండ్రికంటె వెయ్యిసంవత్సరములు తక్కువగా (ఆనగా నాలుగువేల సంవత్సరములు) రాజ్యమును ధర్మముగఁ బాలించెను.

* రావణుడు మరుత్తుని యజ్ఞమునకు శక్త్యను విషయము విష్ణు ధర్మోత్తర మహాపురాణమునఁ జెప్పబడినది . (నిమనగా) మరుత్తుని యజ్ఞమునకు రావణుడు వెళ్ళి యచ్చటి బ్రాహ్మణులను హింసించుచుండగా, భయపడి యింద్రుడు నెమలిరూపముతోఁ బాటిపోయి నెమలిజాతి మాత్రమున కంతకు నిటుల వరమిచ్చెను. నా వాహన మగు మేఘము గర్జించి పర్షించినపుడు నెమిళ్ళకు ప్రీతికలుగుగాక మఱియు మనోహరమగు ఫింఛమును ధరించుగాకయని, కోడిరూపముతో కుబేరుడు మరుత్తునియజ్ఞమునుండి పాటిపోయి కోడిజాతి కంతకును వరమిటులనిచ్చెను. కోడినెత్తిమీద సువర్ణచ్ఛాయయుండు నటులను ధనమకూడ పంచెమాలయందు తచ్చిరమునం దుండునట్లును వరమొసంగెను, ఇలదేవతయగు వరుణుడు హంసరూపముతో

1 సతుసూర్యంస మభ్యర్చ్య | రాజా వసుమనాశ్శుభం
 లేభే త్వప్రతిమంపుత్రం | శ్రీధన్వాన మరిందమం | ౧౦
 ఆయజ చాశ్వ మేధేన | శత్రూకా జత్వాద్విజితమాః
 స్వాధ్యాయవా ధ్ధీ శీలః | తీర్థార్ధార్థ తత్పరః
 ఋషయస్తు సమాజస్మ ర్మజ్జనాటం మహాత్మనః || ౧౧౪
 తాన్ప్రణమ్య మహారాజః | పప్రచ్ఛనినయాన్వితః
 సమాప్య విధివద్యజ్ఞం వసిష్ఠాదీ స్త్విజితమాః || ౧౨౪
 కింహి శ్రేయస్కరశరం | లోకేస్మి న్భృహణర్షభాః
 యజ్ఞస్తపోవా సన్యాసః | బ్రూతమే సర్వవేదినః || ౧౩౪

వర్ణంతస్య సువర్ణభం సద్రవ్యంచతి తిథాశిరిః | వరుణశ్చైత
 దాప్రాగాత్ | హంసరూపేణ నిర్గతః | హంసస్యచవరంప్రా
 దాత్తోయేతి మవాప్యసి | యమోవాయస రూపేణ
 తస్మాద్ద్యజ్ఞా దప్రాకమత్ | వాయసస్యవరం ప్రాదాత్ |
 చిరజీవిత్వలక్షణం | యష్మద్దత్తేన చాన్నేన పరాం తృప్తింప్ర
 జామ్యహం వక్ష్యధ్వం బలిదాత్మాణాం నిష్కళితచేష్టయైః |
 మరుత్తస్యాధ్వరే త్రాసం కృత్వైవం సదివౌకసాం హవిర్భా
 గాన్రక్షసానాం దేహీత్యాహ దశాననః || తదానరణ్యస్సం
 క్రుద్ధో రావణానసమంతదా యద్ధం కృత్వాతేన హతశ్శశాప
 చదశాననం | మద్వంశీయా స్మృతిస్తే స్మాత్ | సహభృత్య
 హితాత్మజైః || ఇతి.

౧౦ తా|| కనుమనుడనురాజు తనపరిపాలనకాలమున సూర్యభగవాను
నారాధించిరదనగ్రహముచే నిరుపమానడగు త్రిశన్వుడను పుత్రుని
బొందెను.

౧౧౪ మఱియు ధర్మశీలడును శాంతుడును వేదవేత్తయునగు నానసుమ
నుడు శత్రువులను జయించి యశ్వమేధయాగము నొకప్పుడుచేసె
ను. ఆమహాత్ముని యజ్ఞవాటమునకు మహర్షు లనేకలు వచ్చిరి.

౧౨౪ తా|| వసువసుడు యధావిధిగాయ జముచుజేసి యాయజ్ఞమునకు వచ్చిన
మహర్షులకు నమస్కారముచేసి వినయపూర్వకముగ వారలను బ్ర
శ్నించెను.

౧౩౪ సర్వవేత్తలగునో మహర్షులారా! లోకమునందుఁ గొందఱుయజ్ఞముల
ను చేయుదురు మఱిగొందఱు తపమునఁ జేయుదురు కొందఱు
సన్యాసమును స్వీకరించెదరు. ఆయజ్ఞతపస్సన్యాసములలో నిపుడు
నాకేది శ్రేయస్కరమో విచారించి చెప్పుడని యడిగెను.

వెదిలి తనప్రాణరక్షణమును జేసినపేతువుచే హంసజాతికంతకును
వరమునిచ్చెను, (ఏమనగా) నాజలమునందు హంసలకు బ్రీతియుండు
గాకయః|| యమడు కాకిరూపముతోఁ బాటిపోయి కాకులకు వర
మొసంగెను. (ఏమనగా) చిర కాలముబ్రతుకునట్లును కాకులకుఁ బు
తృకర్మలయందు బలిగావేయబడిన యన్నముచేదనకుఁ దృప్తికలు
గునట్లును బలించుచువారలకు దిగ్దేశచేష్టితములచేతను శకునములను
జెక్వనట్లున, పరమాలనిచ్చెను, ఇన్విధముగ రావణుడు దేవతలకుసమీప
ము భీతిఁ గలుగఁజేసి హవిర్భాగములను రాక్షసులకు నీయుమని
మరుత్తునిగూర్చిపలికెను, అనరణ్యుడుకోపించి మరుత్తుని యజ్ఞము
ను నశింపఁజేయు సమగట్టిన రాక్షసునితో యుద్ధముచేసిహనిచే హ
తుడై రావణుని శపించెను (ఏమన) నావంశీకునివలన నీకు మరణము
కలుగుగాకయని.

ఋషయఃశ్లో॥ అధీశ్య విధివ ద్వేదాన్పుత్రాః | నుత్పాద్యయత్నతః
ఇప్సా యజ్ఞేశ్వరం యజ్ఞైః గచ్ఛేద్వనమథాత్మవితే || ౧౮౪

తచ్చృత్వావై వసుమనాః | రాజ్యం పుత్రే సమర్పయ
జగా మారణ్య మనఘ స్తప స్తపు మను త్తమం || ౧౮౫

సంవత్సర శతం తప్త్యా ప్రసాదా త్వరమేస్థినః
దివ్యం వై రాజకం స్థానం | జగామ తదనంతరం || ౧౮౬

11 తస్యపుత్రో^౨ భవద్రాజా | త్రిశన్వా ఛర్మ తత్పరః
సహస్రహీనం రాజ్యం త త్తేన రాజ్ఞాపి చాలితం || ౧౮౭

ప్రసాదా ద్భహ్మనూనో^౨ర్వై | తండినః ప్రాప్య శిష్యతాం
అశ్వమేధ సహస్రస్య ఫలం | ప్రాప్యశవాజ్ఞయా
గజైశ్చర్య మనుప్రాప్తః భవభక్తః ప్రతాపవాన్ || ౧౮౮-౧౮౯

12 త్రైయాంశుని స్తస్యసుతః భూమిపాలో^౨ భవత్తతః
సహస్రహీనం రాజ్యం త త్తేన రాజ్ఞా^౨వనాకృతం || ౨౦

తస్య సత్యవ్రతో^౨నామ | కుమారో^౨ భూన్మహాబలః
తేన భార్యా విధర్భస్య | హృతా సత్యవ్రతేనతు
పితృత్వ్యో^౨వనం యాత స్తత్రైవస్యవసద్వనే || ౨౧౪

నచైనంవారయా మాస వసిష్ఠో భగవాన్మృషిః || ౨౧౫

1 బ్రహ్మాండపురాణే ఉ 63౪ ధ్యాయే. (త్రిశన్వనఃపాలనకాలః (3000సం)

2 త్రైయాంశునిపాలనకాలః (2000 సం) ఇతిభవిష్యే.

౧౪౪౮ || పహర్షణివ్యధముగ వసుమనునితో జెప్పిరి ఓ వసుమతుడా! బ్రహ్మ
చర్యమున యథావిధిగ వేదాధ్యయనమును జేసి మర్యాదభివృద్ధి కలుగు
గృహస్థాశ్రమములొనికి వచ్చి పుత్రులను గని యాగములను జేసి
యజ్ఞేశ్వరప్రీతినొనరించితివి. వానప్రస్థాశ్రమమునకేగి తపమునుజేసి
కొనుట శ్రేయస్కరమైనది (అని చెప్పిరి)

౧౪౪౯ || వసుమతుడు బ్రహ్మర్షులవాక్యమును విని రాజ్యమును పుత్రుడగు
(తథన్వసకిచ్చి గోపతపమును జేయుటకు వసుమతే గెను)

౧౪౫౦ || నూలుసంవత్సరములు తపస్సుచేసి బ్రహ్మదేవుని సంతుష్టుని గాఁజేసి
యాబ్రహ్మసగ్రహముచే బిమ్మట విరాట్పురుషుని వసించిన దేవ
లోకమును బొందెను.

౧౪౫౧ || వసుమతుని యనంతరము తత్పుత్రుడగు తథన్వదను రాజా ధర్మ
ముగా తన తండ్రికంటె 1000 సంవత్సరములు తక్కువగా (అనగా
3000) సంవత్సరములు రాజ్యమును పరిపాలించెను.

౧౪౫౨-౧౯ || ఆత్రిధన్వదు, బ్రహ్మపుత్రుడగు తండిమహర్షికి శిష్యుడై
యతని యనుగ్రహముచే సహస్ర్రాశ్వ ఋషి ఘలమునుబొంది శివ
భక్తుడై, ప్రమథగణాధిపత్యము నొందెను.

౨౦ || అతని కుమారుడగు త్రయ్యారుణుడు రాజై తన తండ్రికంటె శయ్య
సంవత్సరములు తక్కువగా భూమిని పరిపాలించెను. (2000 సం).

౨౧ || అతని కుమారుడు సత్యవ్రతుడనువాడు మహాబలవంతు డుండెను.
అతడు వివత్సని భార్య నవహరించగ నా సత్యవ్రతుని తండ్రియగు
త్రయ్యారుణుడు పరిత్యజింప నతడు వసుమతుకేగి యచ్చటనే,
నివసించెను.

౨౨ || తండ్రి సత్యవ్రతుని రాజ్యమునుండి శివలగొట్టు సమయమున,
పూజ్యుడగు వసిష్ఠ మహర్షి సమీపమున నున్నను నతనిని వారింప
జెయ్యెను.

॥ దారాంస్తు విషయే తస్య । విశ్వామిత్రో మహాతపః
సన్యస్య సాగ రానూపే చచార విపులం తపః॥ ౨౩

తస్మింస్తు విషయేతస్య నావర్ష త్పాకశాసనః ॥ ౨౪ ॥

తస్యపత్నీ గళేబద్ధా । మధ్యమం పుత్రీ మహారసం
శిష్టానాం భరణార్థాయ । వ్యక్రీతుం నిర్గతా తదా॥ ౨౫ ॥

సత్త్వవతో మహాబుద్ధి స్థగణం తస్య చాకరోత్
విశ్వామిత్రస్య తుష్ట్యర్థ మనుకంపార్థమేవచ॥ ౨౬ ॥

సోఽభవద్దాల నోనామ । గళే బద్ధో మహాతపః
మృగమాంసేన తాస్య స్వాన్వోషయామాసవైన్మయః ॥ ౨౭ ॥

అవిద్యమానే మాంసేతు । వసిష్ఠస్య మహాత్మనః
సర్వకామదుఃఖాం ధేనుం । ఉఘాన బలినాంవరః॥ ౨౮ ॥

ప్రోవాచ చైవ భగవాన్యసిష్ఠ స్తం నృపాత్మజం
పితృశ్చాపరితోషేణ । గురుదోగ్ధీ) వధేనచ॥ ౨౯ ॥

అప్రోక్షిం పయోగాచ్చ । తిరిధస్తే వ్యతీక్రమః
తిరిశంకురితి హోవాచ । త్రిశంకుస్తేన సస్మృతః ॥ ౩౦ ॥

౨౩ అసత్యశ్రుతు డరణ్యమున నుండి యాటవిసులలో చెలిమిచేసి
యచ్చటనే నివసించుచుండ నతడుండిన ప్రదేశముననే విశ్వామి
త్రుడు తన భార్యపుత్రులను విడిచి గొప్పతపమును జేసికొనుటకు
మఱియొక ప్రదేశమున కేగెను.

౨౩౪ అసత్యశ్రుతుడుండిన దేశమునందు వర్షములేక ట్టెముము సంభ
వించెను.

౨౪౪ అట్టెము కాలమున విశ్వామిత్రుని భార్య తనపుత్రులను బోషించు
టకు తెజవుగానక తన మధ్యమ పుత్రుని విక్రయించి యాధనముచే
కేషించిన పుత్రులను పోషింపదలచి, యావశ్యమపుత్రుని మెడకు
త్రాడును గట్టి, చేతబుచ్చుకొని విక్రయింప బయలు వెడలెను.

౨౪౪ సత్యశ్రుతుడు, విశ్వామిత్రుని యనుగ్రహముకు సంపాదించుచుండి
విక్రయించుటకు తీసికొని పోబడుమన్నతత్పుత్రుని నివారించి
విశ్వామిత్రుని భార్యను శాంతపరిచి విశ్వామిత్రుడు సచ్చనశక
తాను గారినందఱుకు పోషించుటకు నొడంబడెను.

౨౬౪ గళమునందు (కంతమునందు) త్రాసుకట్టబడినవాడుకనుకనే
విశ్వామిత్రుని మధ్యమపుత్రునను గాంతువునామ మేర్పడెను సత్య
శ్రుతుడు వ్యగ్రనాంసమునో విశ్వామిత్రుని భార్యపుత్రులను ట్టెము
కాలమున పోషించుచుండెను.

౨౭౪ ఒకప్పుడు వ్యగ్రమాంసము వారినందున వసిష్ఠుని కామధేయపుత్రు
సత్యశ్రుతుడు మాంసానిమై సుహరించెను.

౨౮౪-౨౯౪ పూజ్యుడు వసిష్ఠుడు తన కామధేయపుత్రును సత్యశ్రుతుడు సుహరిం
చిన వృత్తాంతము వినికొని యతిడు త్రిశంకువునా మముతో
మీరు వ్యసహరింపబడు గాక యని శపించెను. త్రిశంకుడునగా
డు కలింకములు గలవాడని భావము; అవియొకరన (1) తండ్రికి
సంతోషకరముగ నుండకపోవుట (2) గురుధేయపుత్రులసంహరిం
చుట (3) మగత్రములచే ప్రోక్షింప బడని మాంసమును వినియోగిం
చుట)

విశ్వామిత్ర స్సమాగత్య । శ్రుత్వా జాయాముఖాత్తతః
సత్యవ్రతస్యోపకృతిం । రాజ్యే తం చాభ్యషేచయత్
సహస్రోద్వకం రాజ్యం కృతం తేన మహీతలే॥ ౩౦-౩౧

సశరీరస్వర్గకామో । స్ఫార్థయామాస వై గురుం
విరాకృతో వసిష్ఠేన తత్పుత్రానాప భూపతిః॥ ౩౨

గురుధిక్కారకరణాత్త్వం చండాలో భవేతి యైః
వసిష్ఠపుత్రై శ్శతస్స న్కొశికం శరణం గతః॥ ౩౩

1 మిషతాం సర్వదేవానాం । వసిష్ఠస్య చ కాశికః
తేన యాగంకారయిత్వా । దత్వాచస్వకపః ఫలం
సశరీరం తదా తం వై దివమారోపయ త్రభుః॥ ౩౪

విశ్వామిత్ర ప్రసాదేన త్రిశంకు ర్ద్వి రాజతే॥ ౩౪౫
తత్సుకన్తు హరిశ్చంద్రః । త్రిషు లోకేషు విశ్రుతః ౩౪౬

2 సతురాజా హరిశ్చంద్రః । త్రైశంకవ ఇతిశ్రుతః
ఆహర్తారాజసూయస్య । సప్రమాడితి పరిశ్రుతః
రాజ్యం వింశతీసాహస్రవక్షణం రాజ్ఞా కృతం భువి॥ ౩౪౭

2 త్రిశంకుపుత్రః హరిశ్చంద్ర ఇత్యత్ర వాల్మీకి రామాయణం
ప్రమాణం.

1 బ్రహ్మాండ పురాణే లింగపురాణే చ 63 ఆధ్యాయే

30-3౧ పిమ్మట విశ్వామిత్రుడు తపమాను చాలించి దారాపుత్రాదులయొద్దకువచ్చి భార్యవలన సత్యవ్రతుడు ఔమకౌమునజేసిన యుపకారమునువిని సంతసించి దానికిప్రత్యుపకారముగ సత్యవ్రతునిగోసల రాజ్యాభిషిక్తునిగాజేసెను. అసత్యవ్రతుడు పితృమయిన కోసల రాజ్యమును వెయ్యిసంవత్సరములు పరిపాలించెను.

3౨తా||ఒకప్పుడు త్రిశంకుడు శరీరముతో స్వర్గమునుబొందఁదలచి గురువగు వసిష్ఠునిఁ గలసికొని శరీరముతో స్వర్గమును బొందుటకుసాధనమును జెప్పుమని ప్రార్థింపగా, నతడునిరాశించెను అంతరముసత్యవ్రతుడు వసిష్ఠ పుత్రులయొద్దకు వచ్చి యవ్వధముననే ప్రార్థించెను.

33౪ వసిష్ఠ పుత్రులు కోపగించి, గురుధిక్కారమును జేసినవాడవుగాన నీవు చండాలుడవు కమ్మని త్రిశంకుని శపించిరి. ఇట్లువసిష్ఠపుత్రులచే శపింపఁబడి సత్యవ్రతుడు చండాలరూపుడై విశ్వామిత్రుని శరణము నొందెను.

3౪ సమర్థుడగు విశ్వామిత్రుడు త్రిశంకున కథయమిచ్చి దేవతలు వసిష్ఠుడు మొదలగువారు చూచుచుండగ వానిచే నొకయాగమును జేయించి తనతపఃఫలమునిచ్చి త్రిశంకుని శరీరముతో స్వర్గమునకందెను.

3౪౪ విశ్వామిత్రుని యనుగ్రహముచే త్రిశంకుడు స్వర్గమునఁబ్రకాశించుచుండెను.

3౫ అత్రిశంకునికుమారుడు హరిశ్చంద్రుడు ముల్లొకమలయందుఁ బ్రసిద్ధి నొందెను.

3౬౪తా||త్రిశంకుపుత్రుడగు నాహరిశ్చంద్రుడు రాజనూయయాగమునుజేసి సార్వభౌమాడని ప్రసిద్ధిఁజెంది యిరుపదివేల సంవత్సరములు రాజ్యమును బాలించెను.

- 1 హరిశ్చంద్రస్య తు సుతో రోహితో నామవీర్యవాన్
పితు స్తుల్యం కృతం రాజ్యం । తేన రాజ్ఞాపి భూతలే॥ 32౪
- 2 హరితో రోహితస్యాథ । స్వప్రజా స్త్వనురంజయన్
పితు స్తుల్యంచ కృతవా న్రాజ్యం నిష్కంటకం పునః॥ 3౨౫
- 3 చంచ భూప స్తత్సతో భూదాజా పరమధాన్వికః
పితు స్తుల్యం కృతం రాజ్యం । తేన రాజ్ఞాపి భూతలే॥ 3౨౬
- 4 పితు స్తుల్యం కృతం రాజ్యం । విజయేనాపి భూతలే
జేతా సర్వస్య క్రతస్య । విజయస్తేన సస్మృతః ౪౦౪

1 సర్వేషా మే కాది షడంక సూదితానాం రాజ్యపాలనకాలః
౨౦౦౦౦ ఇతిభవ్యః

1 హరిశ్చంద్రసుతః రోహిత ఇత్యత్ర వాల్మీక రామాయణే బా॥ 70 సర్గే

2 రోహితసుతః హరిత ఇత్యత్ర వాయూ లింగే భవ్యేచ

3 హరితసుతస్పృచురిత్యత్ర వా 88 అ. భవిష్యేచ.

4 చంచసుతః విజయ ఇత్యత్ర వాయూ భవిష్యేచ.

32౪ తా|| హరిశ్చంద్రుని కుమారుడు లోహితుడు మహాబలవంతు ధూమి

1 యందఁ దన తండ్రితో సమానముగ (అనగా 20000 సంవత్సరములు) రాజ్యమును బరిపాలించెను.

3౨౫ తా|| లోహితుని కుమారుడగు హరితుడు తన ప్రజలను సంశోషి

2 పెట్టుచు రాజ్యమును శత్రురహితముగ చేసి యరువదితేల సంవత్సరములు ధూమిని పాలించెను.

3౨౬ తా|| హరితుని కుమారుడగు చుంచుధూపుడు పరిమధ్యాక్షికుడై ధూమి

3 యందఁ దన తండ్రి పరిపాలించినంతకాలము (అనగా 20000 సం॥) రాజ్యమును బరిపాలించెను.

౪౦౪ తా|| చుంచుధూపుని కుమారుడు విజయుడను రాజు తన తండ్రి

4 పాలించినంతకాలము (అనగా 20000 సం॥) రాజ్యమును బరిపాలించెను. ననుష్ఠరాజుని జయించినవాడు గాన విజయుడని చెప్పబడెను.

పైన నూచింపబడిన 1 మొదలు 6 అంకవర్ణాంతము గల రాజులం జూచు 20000 సంవత్సరములు రాజ్యమును బాలించిరి యను విషయమున భవిష్యమహాపురాణము ప్రమాణము.

1 హరిశ్చంద్రుని కుమారుడు లోహితుడు అని చెప్పబడిన వాల్మీకి రామాయణ బాలకాండమున 70 సర్గము ప్రమాణము.

2 లోహితుని కుమారుడు హరితుడని వాయు లింగ భవిష్యమహాపురాణమున ప్రమాణము.

3 హరితుని కుమారుడు చుంచుధూపుడని వాయు 88 ఆధ్యాయమునను భవిష్యమహాపురాణమునను గలదు.

4 చుంచుధూపుని కుమారుడు విజయుడని వాయుపురాణమునను భవిష్యమహాపురాణమునను గలదు.

5 వితు స్తుల్యం కృతం రాజ్యం దుచకేవాపి భూతతే
నిష్కంబకం ధర్మయుక్తః । మాసముద్రక్షి తీతలం॥ ౪౧౪

6 తత్సుప్తేణ వృకేవాపి । స్వప్నా స్వభిరక్షతా
వితు స్తుల్యం కృతం రాజ్యం ధర్మేణ పృథివీతతే॥ ౪౧౫

1 వృకప్రసాదే బాహుసోపి పితృతుల్యసమా భవం
పాలయామాస శాచద్వైరాజ్యభ్రష్టోభవద్విహః ॥ ౪౧౬

2 నిరస్తో హోహయై రాబాహుః । హృతరాజ్యో నవంతతః
ప్రవివేక సపత్నీకః । చచార చ తపో మహత్॥ ౪౧౭

వృకత్వా ద్దృబ్బత్వాచ్చ । వ్యంతరా సయమారహ॥౪౧౮

భూపాశ్చ బాహుసేనాంతాః వైష్ణవాః పరికీర్తితాః
మణిన్వర్ణ సమృద్ధిశ్చ బహ్వాన్మం బహుమగ్ధకం॥ ౪౧౯

5 విజయముః రుచకఇత్యుక్త లింగే 6౮ అ॥ భవిష్యే ప్రతిసర్గే చ॥
రుచకస్య వాయా రుచకఇతివర్తతే తిథాపిరుచకస్యైవ రుచకఇతి
నామాంతర మిత్యాహ్యం

6 రుచకపుత్రః పృథివీత్యుక్తలింగే 6౮ అ॥ మత్స్యే 11 అధ్యాయే చ

1 బాహుకరాజ్య పాలనకాలః (౨౦౦౦౦ సం॥) ఇతి భవిష్యే.

2 బ్రహ్మదే.

౧౧౪ తా|| విజయుని కుమారుడు రుచకుడు చతుస్పముద్ర పర్యంతమైన
5 భూమిని శత్రుశూన్యముగాను, భర్తృముక్తముగాను ఇరువదివేల
సంవత్సరములు పరిపాలించెను.

౧౧౫ తా|| రుచకునిపుత్రుడగు వృకుడనురాజు తన ప్రజలను బాగుగ పక్షిం
6 చుచు తండ్రితో సమానముగా (అనగా ౨౦౦౦౦ సం) భూమి
యందు రాజ్యమునుఁ బాలించెను

౧౧౬ తా|| సీమహర్షులారా! పృథుని కుమారుడు బాహుకుడనురాజు తన
తండ్రి పరిపాలించినంత కాలము (అనగా ౨౦౦౦౦ సం) రాజ్య
మును పాలించి పిమ్మట రాజ్యభ్రష్టుడయ్యెను.

౧౧౭ తా|| హైహయరాజులు బాహుకునిమీదికి యుద్ధమునకువచ్చి, వానితో
యుద్ధముచేసి జయించి బాహుకునిరాజ్యము నాక్రమించుకొని యాత
నిని రాజ్యభ్రష్టునిఁ జేయుగా నా బాహుకుడు భార్యలతోఁగూడఁ
డహావమునకై గొప్ప తపమును జేయుచుండగా వృకుడగుట వల
నత, దుష్టులవలనను, మధ్యకాలమున మృతిశించెను.
(బాహుకునకే బాహుసేతుడిని నామాంతరముఁ యెఱుంగవగును.)

౧౧౮ తా|| బాహుసేతుడు పర్యంతముగల రాజులందఱు వైష్ణవులని (అనగా
విష్ణుభక్తులనియే యెఱుంగవగును. బాహుసేతుని పర్యంతము భూమి
యందుఁ బ్రజలను నువర్ణముతో సమృద్ధియు, అన్ని సమృద్ధియు
క్షీరసమృద్ధియు బాహునుండెను. స్మృతుకూడ పరిపూర్ణముగ
నుండెను.)

5 విజయుని కుమారుడు రుచకుడు పక్షింపరాముని ఆధ్యాతు
మునఁ గలడు విజయుని కుమారుడు రుచకుని వాయుపురా
మున నుండినను రుచకుని నామాంతరముఁ యెఱుగ
వగును.

6 రుచకుని కుమారుడు వృకుడునుబట్టి లింగపురామున 60 అభ్యా
యము సుశ్రీపురాము|| అభ్యాయము ప్రమాదము

వత్సీతు యాదవీకస్య । సగర్భా పృష్ఠతోఽస్యగాత్
సపత్నాయ చ గరస్తస్యై । దత్తో గర్భజఘాంసయా॥ ౮౭

సాతు భర్త శ్చితిం కృత్వా । వహ్నితే సమరోహయన్
జౌహ్వంతాం భర్గవోద్భష్టా కాశ్యాధి న్యవారయత్॥ ౮౮

సగరిస్తు సుతో బాహుః । జజ్ఞే సహగరేణ వై
భృగో రాశ్రమ మాసాద్య । హ్యార్యేణ పరిక్షితః॥ ౮౯

ఆశ్నేయ మస్త్రం ధ్యాతు । భర్గవాశ్శగరో నృపః
జఘాన పృథివీం గత్వా । తాశ్చిజంఘా స్సహాయాన్॥ ౯౦

అర్ధశకానాం శిరసో మండయిత్వా వ్యసర్జయత్
యవనానాం శిరస్సవ్యం । కాభోహనాం త్పైచచ॥ ౯౧

క్షేభార్యే సగరిస్సౌస్య భవతస్స్మగ్గణోత్తరే
త భ్యా మారాధితో వహ్ని ర్దదౌ వరమనుత్తమం॥ ౯౨

తద్వరా ప్రధమా జయా । పుత్రీం పౌనూత కేవలం
ద్వితీయా వప్తి సావసం । పుత్రాణాం సమజనతా॥ ౯౩

౪౭-౪౮ బాహుకడు మృతినొందు సమయమున నతని పెద్దభార్య గర్భవతిగానుండెను ఆమెయొక్క సవతి యనూయచే గర్భములోని శిశువు మృతినొందునట్లు బాహుకుని జ్యేష్ఠభార్యకు విషము పెట్టినను గర్భము చెడిపోక యుండియు గ్వభర్త మరణమునకు పిలిపించి సహగ మనముఁ జేకు నుద్యమించి చితినిఁ బ్రకటింపబోగా దత్సహిప ప్రదేశమున తపమున జీయుచున్న యోగ్యుడను మహర్షి దయారసము గలవాడై బాహుకుని జ్యేష్ఠభార్య సమీపమునకువచ్చి యోవార్షి గర్భవతినిగాన సహగమనమునూడవని వారింది తనయాశ్రమ మనకు నామెను దీసుకొని వెళ్ల కాపాడుచుండెను.

౪౯తా|| ఔర్వాశ్రమమునందు బాహుకునిభార్య ప్రసవించెను - శిశువు నశతిపెల్లిచే పెట్టబడిన గరములోగూడ (విషముతో) పుట్టినవాడుగాన నగుచుడని నామెయచేఁ బ్రసిద్ధుడై యోగ్యమహర్షి యాశ్రమమునందే యా మహర్షి చే రక్షింపబడుచుండెను.

౫౦తా|| అన్నేయాస్త్రమును సగరుడు భార్గవునివలన (ఔర్వానివలన) గ్రహించి తదస్త్రముచే శాశ్వతములను హైహయములను సంహరించి తన పితృమైన రాజ్యమును తిరిగి సంపాదించెను.

౫౧తా|| శకయవనకాంధోజరాజుల శిరస్సులకు ముండనముఁ జేయించి వారిని నిజదేశములనుండి సగరుడు వెడలఁగొల్పెను.

౫౨-౫౩ తా|| సగరునకు నెల్వారు గుఱవతులగు భార్యలుండిరి. వారు సంతానముకొలు కిన్ని జేవునారాధింపగా. నాయుగ్ని జేవుడు వారలకు సంతానము కలుగునట్లు వరముసంగెను. ఆవర ప్రభావముచేత సగరుని జ్యేష్ఠభార్యకు నొకపుత్రుడు దుదయించెను. రెండవభార్యకు నరువది వేల పుత్రులు దుదయించిరి.

ప్రజా సంక్షోభకరణా జ్యేష్ఠం తత్కాజ్ఞానై పితా
అసమంజస నామానం పుత్రుంశు సగరో నృపః ॥ ౫౪ ॥

ససర్వవిషయీ రాజా । వాసిమేధాయ దీక్షితః
అశ్వం వై చారయామాస । గురుణాభిప్రబోధితః ॥ ౫౫ ॥

1 యజ్ఞయాశ్శో హృతోఽభూ దైర్ । వాసవేనతుమాయినా
తస్మిన్నపహృతే ఋత్విగ్వజమానంత ముక్తవాన్ ॥ ౫౬ ॥

* ఆనీయతాం తురంశాశ్శో । వినిహత్యాపహరికం ।
యజ్ఞచ్ఛిదం భవత్యేవ । సర్వేషా మశివాయ నః ॥ ౫౭ ॥

నిహతస్యచ యజ్ఞస్యసవ్యఃకర్తా వినశ్యతి ॥ ౫౮ ॥

ఇత్యుక్తప్రప్తి సాహస్రపుత్రా । సప్రేషయన్నృపః
విచిత్వస్వతోభూమి మానేయోఽశ్వ ఇతీరయన్ ॥ ౫౯ ॥

తేసర్వే హృష్టమనసా । రాజపుత్రా మహాబలాః
జగ్గుర్మహీకలం సద్యః । పితుర్వచనయంత్రితాః ॥ ౬౦ ॥

1 వాల్మీకి రామాయణే బాలకాండే కథాసంస్పృహితా.

* ఆనీయతామితి. అనేనయజ్ఞయాశ్శహరణ మృత్వి
గ్వజమానాశుభకర మిత్యుక్తం భవతి, తిథాచ తైత్తిరీయ
కశ్రుతిఃయోఽలోశ్వమేధేనయజ తేయఃస్మితా అశ్వంపిరదే
హ మానేతా స్యయజ్ఞ ఇతి.*

౫౪ తా|| సగరచక్రవర్తి, తన జ్యేష్ఠపుత్రుడగు నామంజనుని, జనలను
బాధించుచున్నందువలన దేశమునుండి వెడలగొట్టెను.

౫౫ తా|| ఆ సగరచక్రవర్తి గురువగు పశిస్థునిచే బేరపింపబడి యశ్వమేధ
యాగముఁ జేయుటకు దీక్షను వహించి యశ్వమును విడిచెను.

౫౬ తా|| సగరచక్రవర్తి విడిచివెట్టిన యశ్వయాశ్వమును దేవేంద్రు
డపహరించెను. ఆ యశ్వ మెంత కాలమునకురానిందున యాగమును
జెయించుచున్న ఋత్విక్కు యజమానియగు సగరచక్రవర్తినిగూర్చి
యిటుల బెప్పెను.

౫౭* తా|| ఓ సగరచక్రవర్తి! నీ యశ్వాశ్వము పపహరించినవానిని సంహ
రించి శీఘ్రముగ నీవశ్వమును పిసికొని రావలయును. అవిధముగఁ
దీసికొనిరాకపోయినచో యజ్ఞగ్నిప్రముగు. దానివలన మనకందఱకు
నమంశము కాగలదనెను.

౫౮౪ తా|| నుతీయు యజ్ఞము నష్టమయినచో యాగకర్తయును వెంటనే
నశించుననెను

౫౮౫ తా|| ఇవిధముగ ఋత్విజుడు చెప్పిన సూరడు తన యరువకవేల
పుత్రులతో భూమినంతకు వెనకి యాగాశ్వమును వెనకి పిసికొని
రండని చెప్పి వారిని బంపెను.

౫౮౬ తా|| సగరచక్రవర్తిపుత్రులందఱు సంతసించి పితృవాక్యబద్ధులై
వెంటనే భూమియందు వెదకుటకు వెట్టిరి.

* వ్యా|| యాగాశ్వమును హరించుటవలన ఋత్విగ్యుజమానుల కమంశ
మును విషయమున తైత్తిరీయశ్రుతియు ప్రమాణమని యెఱుంగునగును.
ఏవడు వాజమేధమును జేయునో వాని యాగాశ్వమును విరోధు
లపహరించినచో యజ్ఞము విఫలమై యమంశము నొనగూర్చుకని
చెప్పబడినది.

యోజనాయామ విస్తారమేకైకో ధరణీతలం

బిభిషుః పురుష వ్యాఘ్రాః వజ్రస్పృశ్యమై ర్నైః || ౬౦౪

1 సాగరా భూమిఖననం కృత్వా | కపిలస్నిగ్ధా

ఆశ్వందృష్టాశ్వయంహస్తే శ్యేవంతేత్వద్రవశ్శుని || ౬౦౫

తతస్తే సాగరా స్సర్వే | దగ్ధస్తతోప వహ్నినా

సగరేణాంశుమన్మూలా ద్యౌః పూర్ణంకృశంపురః || ౬౦౬

శృతీయ చరణే మధ్యే సగరోనామ భూపతిః

త్రింశత్సహస్రవర్షం వై కృశవా న్రాజ్య ముత్తమం || ౬౦౭

2 సప్తేషు సాగరే ప్వేవ మసమంజస ఆశ్మజః

శతహీనంకృతం రాజ్యమంశుమాంస్తత్పుతోభవతి || ౬౦౮

1 శతహీనం కృశం రాజ్య మసమంజసుతేన చ

స్వపుత్రై రాజ్యభారంతుసమర్ప్యవిధినాంశుమాన్ || ౬౦౯

1 వాల్మీకి రామాయణే కాంకండే

2 భవిష్యపురాణే ప్రతిపదే పర్వణి అసమంజస రాజ్యపాలన కాలః
సం || ౨౯౯౦౦ ఇతి ప్రతిపాదితం.

1 అంశుమతః రాజ్య కాలః సం || ౨౯౯౦౦ ఇతి భవిష్యే.

౧౮౪ తా|| సగరపుత్రులలో నొక్కొకరుడు యోజనము వెడల్పు పొడవు గల భూభాగమును వజ్రముతో సమానముగు గోభృచ్చేంద్రవ్యధి.

౧౮౫ తా|| సగరపుత్రు లివ్వినదగు భూమినిద్రవ్య పాతాళమనశీగ కపిలమహర్షి సాన్నిధ్యమునఁ దమయాగాశ్వమును బాచి యా కపిలుడే తమ యశ్వమును హరించినవాడని యామునిని సంహరిం మటకుఁ బరుగిడిరి.

౧౮౬ తా|| పిదపఁ గపిలమహాముని యాకోలాహలము విని సహధిని విరమించి వారిని చూడగ నాముని కోపాగ్నిచే నా సగర పుత్రులు దగ్ధమైరి. పిదప సగరుడు తనపుత్రులు రాని కారణమున వారినితెదకుటకుఁ దన మనుమఁడైన యంశుమంతునిఁ బంపగా నతడు తిరిగి తిరిగి కపిలమహర్షి యాశ్రమమునఁ దన పితృపుత్రులు నశించిన విషయమును తెలిసికొని యాముని కాంతింపఁజేసి యశ్వమును దీసికొని వచ్చి సగరుని యజ్ఞమును బూర్తిఁజేయించెను.

౧౮౭ తా|| కృతయుగమునఁ దృతీయపాదమధ్యమున సగరచక్రవర్తి ముప్పది నేల సంవత్సరములు రాజ్యమును బాగుగఁ బాలించెను.

౧౮౮ తా|| సగరపుత్రులందఱు నష్టమొదగా సగరుని యనంతరము తన్నుత్తుఁడు నసమంజసుడు పితృమయిన రాజ్యమును తనకుఁ ద్రొక కంటే నూలు సంవత్సరములు తక్కువగా (౨౯౯౦౦ సం.) పాలించెను. అతని కంశుమంతుడను పుత్రుఁడగుడెను.

౧౮౯-౧౯౦ తా|| అసమంజసుని కుమారుడగు కంశుమంతుడును తన తండ్రి కంటే నూలు సంవత్సరములు తక్కువగా (౨౯౯౦౦ సం.) రాజ్యమును పాలించి రాజ్యభారమును దనపుత్రుని యందుంచి భస్మీధూతులగు సగరపుత్రులకు కరింపఁజేయు నుద్దేశముతో గంగను భూమి విడిచిఁ దీసికొని రాదలచి చిరకాలము తపముచేసి విషలుడయ్యెను.

- 2 గంగామానేతుకామ స్స స్తప్త్యా చవిఫలోభవత్ || ౬౬
 పిత ర్యపరతే పశ్చాద్ధిలీపోఽపాలయ న్మహీం
 శతహీనం కృతం రాజ్యంతేన రాజ్ఞాసి భూతతే || ౬౭

రాజ్యం భగీరథే స్థాప్య । గంగానయన యత్న వాన్
 విఢలో భూ త్తతః పశ్చాద్ధిలీపాల్ భూ ద్భగీరథః || ౬౮

- 3 శతహీనం కృతం రాజ్యంతేన రాజ్ఞాసి భూతతే
 ముత్రిష్వాధాయ తద్రాజ్యం । తప స్తేపే సుదారుణం || ౬౯

తతస్సురగైః స్సార్థం తప్యమాన మథాశ్ర మిత్
 భగీరథ మహాభాగ । ప్రీతస్తే హం వరం వృణు || ౭౦

భగీరథః || యదిమే భగవన్ప్రీతః । యద్యస్తి తపసః ఫలం
 సగర స్యాత్మజా స్సర్వే మత్త స్సలిల మాఘ్నయః || ౭౧

తథేతి గంగాం వ్యస్మత్ । ప్రవాహే గాగతాం నదీం
 చామోదర స్స్వపా దేతుగంగాం ప్రావేశయ త్తదా || ౭౨

2 వాల్మీకి రామాయణే దీర్ఘపాఠానాం: ౨౯౭౦౦ ఇతి ఛవిష్వే

3 భగీరథ పాలన కాలః సం ౨౯౬౦౦ ఇతి ఛవిష్వే

- ౨౩ అంశువంతుని కొమరుడగు దిగ్భదు తండ్రి యనంతరము భూమి పాటడై తండ్రికంటె నూలు సంవత్సరములు తక్కినగా (౨౯౭౦౦ రాజ్యమును జేసెను.
- ౨౪ దిగ్భదును ప్రాథమగఁ గొంతికాలము రాజ్యముచేసి తనప్రత్యుద్రైవ భగీరథునియంగు రాజ్యమునప్పించి గంగను దీసికొని వచ్చుటకుఁ బ్రయత్నించెను - కాని యతిడును విఫలపడయ్యెను - పిదప భగీరథుడు భూమిపాలుడయ్యె.
- ౨౯ అనంతరము భగీరథమహారాజును భూమిఁడనతండ్రికంటె నూరు సంవత్సరములు తక్కినగా (౨౯౭౦౦సఁ) బాలించి రాజ్యమును మంత్రిమంత్రి కప్పగించి గంగను భూలోకమునకందెచ్చుటకు దారుణముగు తపమును జేసెను.
- ౩౦ అనంతరము తీవ్రతపమును జేయుచున్న భగీరథుని సమీపమునకు దేవగణముఁతోఁగూడి బ్రహ్మదేవుడు వచ్చి యటులఁ బల్కిెను. భగీరథుడా! నీతపమునకు నేనునంతసీపించితి, పరమమును గోరుమనెను.
- ౩౧ తా|| భగీరథుడు బ్రహ్మదేవుఁతో నటులఁ బల్కిెను, ఓభగవానుడా! నాతపమునకు ఫలముండినచో, వలెయు నాయందు నీరుఁబ్రీతియుండిన యెడల, నా మత్తాతలగు సగిరఫల్రుల భస్మరాములు నావలన గంగచే నభిషేకింపఁబడుగాక. (అనిగా గంగను భూలోకమునకు విడువమని భావము)
- ౩౨ తా|| బ్రహ్మదేవుడు సమ్మతించి గంగను వదలిపెట్టెను ప్రవాహరూపముగా వచ్చుచుండెడి యాగంగను విష్ణుమూర్తి తనపాదమునఁ బ్రవేశపెట్టెను (వీలయిన) పతితపాపరియగు గంగ భూలోకమునకుఁ బోగూడదని)

దశ ఋషౌ సహ స్రాణి తపస్తేపే హరిం నృపః
అనుగృహ్య హరిః కించి ద్వ్యస్తృజ ద్భృతాంసదీం॥ ౭౩

ఆయాంతీంతాంశివో గంగాంజటాజాతేదధారహా॥ ౭౩౪

భగీరథోపి ఋషౌ స్పృష్టశ సాహస్రవత్సరాః
శివంప్రతి తపస్తేపే । శివ స్తాం కృపయాత్-త్యజత్॥ ౭౪౪

భగీరథరథా త్వశ్వా దాయాంతీంసహస్రనామకః ।
యజ్ఞదేశోన్మాదిసిం తాం పపా భాగీరథీం మునిః॥ ౭౪౫

భగీరథప్రార్థితస్సర్వోత్తాభ్యా మశ్యజచ్ఛ తాం ।
తస్మాద్భాగీరథ గంగాప్రచ్యుతే జాహ్నవీతిచ॥ ౭౫౪

భగీరథోపి రాజన్ ర్గంగా మాదాయ యశ్శతః ।
సాగరాణాం భస్మరాశిం ప్లావయామాస నై తతః॥ ౭౬౪

ప్రపితామహవర్గం చ స్వర్చినాయ భగీరథః॥
సోపి తప్త్వా చిరం స్వర్గం గతవాం స్తదనంతరం॥ ౭౭౪

శ్రుతనేన స్తతో రాజా శతహీనం తద్భుకం ।
రాజ్యం చ కార ధర్మేణ స్వప్రహ స్వమరంజకః॥ ౭౮౪

౭౩౮॥ ఆనంతరము భగీరథుడు పదివేలసంవత్సరములు శ్రీహరినిగూర్చి
తపముచేయగా బురుషోత్తము డనుగ్రహించి కొంచెముగా గంగను
భూమియందు విడిచెను.

౭౩౯॥ మహాప్రవాహరూపముగా వచ్చుచున్న యాగంగను శంకరుడు తన
జటాజూటమనందు ధరించెను.

౭౪౦॥ భగీరథుడు భేదమనొంది పదివేల సంవత్సరములు శంకరునిగూర్చి
తపముచేయగా నమ్మహాదేవుడు సంతసించి కృతతో గంగను
భూమియందు విడిచెను.

౭౪౧॥ భగీరథునిరథము వెనక వచ్చుచున్నట్టిదియు తనయాగభూమినిచూచు
చేయుచున్నట్టిదియునగు గంగను జహ్నుమహర్షి పానముచేసెను.

౭౪౨॥ పిదప జహ్నుమహర్షిని భగీరథుడనేకవిధములఁబ్రార్థింప నమ్మహర్షి
శ్రోత్రముల ద్వారా గంగను విడిచెను, ఆకారణముననే భాగీరథి
యైనగంగ, జహ్నువియని చెప్పబడుచున్నది.

౭౪౩॥ భగీరథుడు గంగనుదీసికొని పోయి సుగరపుత్రులభర్తా రాశినిచది
వెను.

౭౪౪॥ ప్రవితాపహూతగు సుగరపుత్రులను భగీరథుడు స్వస్థులను, తేసి
తానునజరకాలము తపముచేసి యనంతరము స్వర్గముడయ్యెను

౭౪౫॥ ఆనంతరము భగీరథపుత్రుడగు శ్రుతసేనుడు రాజై తఁడ్రడికంటె
నూలుసంవత్సరములు తక్కువగా, స్మృతముగా, రాజ్యమునుబాలిం
చెను. శ్రుతసేనుని పాలన కాలము ౨౯౫౦౦ సం॥ అనియెలుగనఁ
లయును.)

- 1 శైవాష్టత్తతసేనాంతాః । నాభాగోవైష్ణవో నృపః ।
శతహిసం కృతం రాజ్యం । తేన రాజ్ఞాసి భూతలే॥ ౧౦౪

తస్య పత్నీ శుభాచారా । హాపూజితా సనా
ప్రసుప్తాప కదాచిచ్ఛై । స్వప్నే సాక్షాత్కృతోహరిః॥౧౦౫

కిమిచ్ఛసి వరం భద్రే పుత్రీ స్వద్భక్తియాన్భవేత్॥౧౦౬

తథేత్యుక్త్వా ఫలం తస్యై దదావేకం జనార్దనః ।
భీషమాయాన సుదశ్య । ఫలం సంహృష్టయానసా॥ ౧౦౭

తతః కాలేన సా దేవీ । పుత్రం కులవివర్ధనం
అనూయత శుభాచారం వాసు దేవపరాయణం॥ ౧౦౮

అంబరీషఇతిఖ్యాతో । నాభాగస్యాత్మజఃపురః
పిత ర్యువ తేశ్రీమాన్ । అభిషిక్తో మహాత్మభిః ।
మంత్రిష్వాథాయ వై రాజ్యగతప ఉక్తం చ కార సః॥౧౦౯

ఆజామ సవిశ్వాత్మా । స్వలోకనమన్మృతః ।
విరావతమి నాత్మకం । కృత్వావైగ రుడంవారిః ।
స్వయం శక్ర ఇ నాసిపః । తమావాన్మవసత్తమం॥ ౧౧౦ ౧౧౧

ఇంద్రహమస్మిభద్రం తే । కిం దదామి త వాద్యవై॥౧౧౨

౨౦౪ సకరుడు మొదలు శ్రుతసేనుని పర్యంతముగల యాజుగురు రాజులు శివభక్తులై యుండిరి. శ్రుతసేనుని పుత్రుడగు నాభాగుడు విష్ణుభక్తుడై యుండెను. నాభాగుడు తండ్రి యగు శ్రుతసేనుని యనంతరము ౨౦౯౦౦ సంవత్సరములు రాజ్యపాలనము చేసెను.

౨౦౫ నాభాగునిభార్య సదాచారము కలదియు ఐహారిస్థానము పూజించునదియై యుండెను. ఓకప్పుడామె నిద్రించుచుండగా శ్రీహరి స్వప్నములో దర్శనమిచ్చి యోశుభాంగి! నీవు దేవిగారి నమ్మనిలంతరము సేవించుచుంటివో చెప్పుమనగా, నాభాగునిభార్య భగవంతుని నిలులఁబ్రార్థించెను. ఓభగవానుడా! నీయందు భక్తిగల పుత్రుడు నాకుఁగలుగునట్లు చేయుము; కోరెను.

౨౦౬ భగవంతుడాలాగేరిని చెప్పి యామెకొకఫలము నిచ్చి యంతరాన మొదగాఁబినప ఐహారియిచ్చిని ఫలమును నామె సంతసముతో భక్షించెను.

౨౦౭ అనంతరము నాభాగునిభార్య గర్భవతియై కొలదికాలములో వంశాభివృద్ధికరుడు హరిభక్తుడు సదాచారుడు నగు పుత్రునిఁ గనెను. వాని కంబరీపుడని నామ మిడిరి.

౨౦౮ నాభాగుపుత్రుడైన యంబరీపుడు తండ్రిహనంతరము పెద్దఁచేఁ బట్టాభిషిక్తుడై రాజ్యమునుఁ బాలించుచు నొకప్పుడు మంత్రులకు రాజ్యము నప్పగించి యుగ్రమై తపమును జేసెను.

౨౦౯ ప్రపంచస్వరూపుడును, సర్వలోకవందనకుడునగు శ్రీహరి, తన నాహనమును గరుత్మంతుని నైరాశ్యమునఁ గాఁజేసి నను దేవేంద్రుని వేషమును ధరించి విరావతమునఁ బయలంపు నొద్దకు వచ్చి వానితో నిలుల బలికెను.

౨౧౦ ఓయంబరీపుడా! నేను దేవేంద్రుడను నీకు మిత్రముకలుగునాక, నీ యభీష్టమెన్నియో చెప్పుము; ఇచ్చెదననియె.

అంబరీషః॥ శ్లో॥ నాహంత్యా మభిసంధాయ ।

తప ఆస్థితవానహం । త్వయాదత్తంచవేచ్ఛామి గచ్ఛ శక్ర
యథాసుఖం॥

తతఃప్రహస్య భగవాన్ స్వహుప మకరోద్ధః ।

త మాహ భగవాన్ విష్ణుః । కింతేహృదిచింతం॥

1 అంబరీషః శ్లో॥ త్వయిషిష్టాపరాశం దేవిశ్యం మే చ ర్తతాం మతిః

తథే త్యక్త్వా సగోవిందః । చక్రందత్వా రిపుక్షయే॥

అంతరానంగతోఽష్టః । వాజపేయాం శృకార సః॥

గృహే గృహే హరిస్తస్థా । వేద ఘోషో గృహే గృహే ।

నామ ఘోషో హరే శ్చైవ । యజ్ఞ ఘోష స్తస్మై వచ॥

అభవన్నృపశర్దూలే । తస్మిన్రాజ్యం ప్రశాసతి॥

2 అంబరీషేణ భూపేన శతకీనం కృతం పదం

ఏకోఽత్ర శతాహస్రవర్షాణి త్రిశతానిచ॥

నాభాగే రంబరీషస్య భూభాగ్యం పరిపాలితా ।

బభూవ వసుధాత్మకం । తాపత్రయ వివర్జితా॥

అంబరీషకథాం యస్తుశృణుయాత్సహరిం ప్రక్షేపే॥

ఇత్యాశ్చర్యరామాయణే చతుర్థస్కంధ స్సమాప్తః.

౪౮౪ అంబరీషునిబిరుబిరికెను. ఓ దేవేంద్రా ! నిన్న నుద్దేశించి నేను
తపమును జేయుచున్న వాడనుకొను. నీవిచ్చినదానిని నేనుస్వీక
రింపను. నేను శ్రీహరినుద్దేశించి తపము చేయుచుంటిని నీవు యథే
ష్ఠము గాఁబోతచ్చననియె.

౪౮౫ అనంతరము దేవేంద్రవేషముతోఁ బరిత్యజింపై వచ్చిన శ్రీహరి, విజ
రూపమును జూపి, ఓయంబరీషుడా ! నీమనుస్సులోని యభీష్టమును
జెప్పుచు నెను.

౪౮౬ అంబరీషుడు శ్రీహరితోనిట్లనెను. సచ్చిదానందరూపుడు గర్వవ్యా
పకడునగు నీయందనువామనన్సునిత్యము లగ్నమై యుండుగాక
యని కోరిను.

౪౮౭ అంబరీషుడు వైవిధముగఁగోరిగ శ్రీహరియు సర్విధముననే యగు
గాకయు చెప్పి శత్రుసంహారముకొఱచుఁ దనశక్తాయుధము నంబ
రీషునకిచ్చి యంతరానము నొంచెను. అనంతరమంబరీషుడు వాజ
శేయ యాగములననెకముగాఁజేసెను.

౪౮౮ అయంబరీషుడు రాజ్యమును బాలించుచుండగాఁ బ్రతిగ్గుహము
నందును వేదిఘోషము శ్రీహరిపూజయును హరినామ స్మరణమును
యజ్ఞ ఘోషమును జరుగుచుండెను.

౪౮౯ అంబరీషుడుహరాజు తనతండ్రికిఁజేయ నూఱుసంఖ్యకముల తక్కువగ
(అనగా ౨౯౩౦౦ సంఖ్యరములు రాజ్యమును బాలించెను.)

౪౯౦-౪౯౧ శాభాగపుత్రుడైన యంబరీషుని భుజములచేధూమి విక్కిరి రావ
త్రయరశీతముగఁబరిపాలించుబడినది.

అశ్వర్యరామాయణమున చతుర్థకర్ణము ముగిసెను.

పంచమసర్గ ప్రారంభః

సింధుద్వీపస్సుతస్తస్య । నిత్యం ధగ్ధపరాయణః ।
1 శతహీనం కృతం రాజ్యం । తేన రాజ్ఞాపి భూతలే॥ ౧

అయుతాయ స్సుతస్తస్య । పాలయూమాసమేదిసిం ।
2 శతహీనం కృతం రాజ్యం । తేనాపి పృథివీతలే॥ ౨

ఋతుష్ణస్సుతస్తస్య । పుణ్యనామా మహాయశాః ।
దివ్యాత్మ హృదయస్థైరసా । రాజా నలసఖో బలీ॥
3 శతహీనం కృతం రాజ్యం । తేన రాజ్ఞాపి భూతలే॥ 3౪

తవాత్మజ స్సర్వకామః । భవం పాలితవాంస్తతః ।
4 శతహీనం కృతం రాజ్యం । తేన రాజ్ఞా మహీతలే॥ ౪౪

సుదాసస్తస్యతనయో । రాజాత్స్వింద్రనమోభవత్ ।
5 శతహీనం కృతం రాజ్యం । తేన రాజ్ఞాపి భూతలే॥ ౫౪

1. సింధుద్వీప పాలనకాలః 29200 సం॥ ఇతిభవిష్యే.

2. అయుతాయపాలన కాలః 29100 సం॥

3. ఋతుష్ణపాలన కాలః 29000

4. సర్వకామపాలనకాలః 28900 సం॥ 5 సుదాసపాలన కాలః 28800

పంచమసర్గ పారంభము.

౧ అంబరీషుని పుత్రుడగు సింధుద్వీపుడు నిత్యము భగ్గుతత్పరుడై యుండెను. అని సింధుద్వీపుడును తండ్రికంటె నూలు సంవత్సరములు తక్కువగా (అనగా ౨౯౨౦౦ సంవత్సరములు) భూమి యందు రాజ్యపాలనము చేసెను.

౨ సింధుద్వీపుని పుత్రుడగు నయుతాయువు భూమిని దండ్రుకంటె నూలు సంవత్సరములు తక్కువగా (౨౯౧౦౦ సం) పరిపాలించెను.

౩౪ అయుతాయువు కుమారుడగు ఋతుపర్ణుడు పవిత్రమైన నామయి గలవాడును వహాకీర్తి సంపన్నుడును పాచకలాడుటయందు నిత్య బాగును నలచుచురాజునకు స్నేహితుడైయుండి భూమియందు (౨౯౦౦౦ సం.) రాజ్యపాలనమును జేసెను.

౪౪ పిదప ఋతుపర్ణుని పుత్రుడగు సర్వకాముడు భూమిపాలడయ్యెను. ఆ సర్వకాముడును భూమియందు (౨౮౯౦౦ సం॥) రాజ్యపాలనము చేసెను.

౫౪ సర్వకామునిపుత్రుడగు సుదాసుడునురాజు జేవేంద్రునితో సమానమై యుండెను. ఆతడును భూమియందు దన తండ్రికంటె నూలు సంవత్సరములు తక్కువగా (౨౮౮౦౦ సం॥) రాజ్యమును జూరించెను.

* సువాసస్య సుతఃప్రోక్తః । సావాసోనామ పార్థివః ।

శి ఖ్యాతఃకల్మాషచాదోవై । నామ్నామిత్రసహశ్చ సః ।

శతహీనం కృతం రాజ్యం తేన రాజ్ఞానిభూతలే॥ ౬౨-౨

* వ్యా॥ సువాసపుత్రస్య మిత్రసహశ్చ కల్మాషచాద ఇతి
నామాంత రాగమనకారణం విష్ణుపురాణే చతుర్థాంశే
విస్తారేణ ప్రతిపాదితః । తథాహి, సావాసోమిత్రసహా
నామాటవ్యామటన్ వ్యాఘ్రద్వయమపశ్యత్, తాభ్యాంచ
తద్వనమపగతమృగంకృతం మత్స్యాతయో రీకంబా తేన జఘాన
మ్రుయమాణశ్చై సా పతిభీషణాకృతి రతిక రాశవదనో రాక్ష
సోఽ భూత్ ద్వితీయోపి ప్రాక్రియాంశే కరిష్యామి
శ్మక్త్యాఽంతర్ధానంజగమ, కాలేనగచ్ఛతా ససావాసోయజ్ఞం
చికార పరినిష్ఠితయజ్ఞేచాచాన్యే వసి స్త్రినిష్కాంశే తద్రక్షో
వసిష్ఠరూపమాస్థాయ యజ్ఞవసానే మమ మనుష్యమాంస

శి సావాససానకౌః (౨౦౨౦౦ సం.)

*౬-౭ నుదాసునికుమారుడగు సౌదాసుడు తండ్రియనంతరము (౨౨౭౦౦) సం॥ రాజ్యపాతనము చేసెను ఆసౌదాసునకు మిత్రసహుడనియుఁ బ్రాశస్త్యపాదుడనియు నామాంతరములు కారణాంతరముచేఁగి లిగినవి.

* ✓ సౌదాసునకు మిత్రసహుడనియుఁ బ్రాశస్త్యపాదుడనియు నామాంతరములు కలుగుటకఁగారణము విష్ణుపురాణమునఁజేతురాశిమనో విస్తారముగఁ జెప్పఁబడినది (ఏమనఁ) సౌదాసుడో కానొకప్పుడు వనమునఁడు సంతరించుచుండఁగ రండు పెద్దపులులు కన్నడకు. ఆరెఁడుపులులచే వనమంతయుఁ బల్లకల్లోలము చేయబడుచుండఁగ సౌదాసుడు చూచి యాపులులలో నొక పులిని బాణముచేఁగొట్టెను - ఆపులి యిట్లు కొట్టబడి భయఁక రాకొరముగల రాక్షసుడయ్యెను రెండవ పులియును, ఓరాజా! నీకుఁదగిన ప్రతిక్రియను నేను సేసెదనని చెప్పి యంతరాన మొందెను. సౌదాసుడు స్వహమునకు వచ్చి కొంతకాలము గడచిన పిదప నొకయాగమునుఁ జేసెను. యజ్ఞపూర్తియైన సిమ్మట కలగురువగునెప్పుడు, స్వహమునకు జెళ్ళగా నాయవకొశమునుజూచి పంపమునందు వ్యాఘ్రహుపముగానుండి ప్రతిక్రియఁ జేయుననని చెప్పిన రాక్షసుడు వసిష్ఠచేషముతో వచ్చి సౌదాసునతో గిటులఁజెప్పెను, ఓరాజా! యాగాంతిమన నరమాంసభోజనము పురోహితునకుఁజెట్టకలయును కౌశిక్యుముగ నరమాంసమును బచనముచేయింపును. త్విదాకాలములో పచ్చెదనని యా వసిష్ఠచేషముతో వచ్చిన రాక్షసుడు చెప్పిజెల్చిపోయెను. ఓటిగి యారక్కసుడుచుటవానిచేదనును ధరించి, రాజానానతిచే నరమాంసమును బచనముచేసి రాజునకు విన్నవింపగా, నాసౌదాసుడు పక్షపైఁ నరమాంసమును హిరణ్యపాత్రమునందుంచి వసిష్ఠుని రాక కదురు చూచుచుండగా నిజమైన వసిష్ఠుడు వచ్చెను సౌదాసుడు నరమాంసమును బంగరు పళ్ళెమునందుంచి భుజింపుమని వసిష్ఠుని ముందుంచగా, నవ్వసిష్ఠుడు, సౌదాసుని దుష్కలమునకు విచారిచి త్రోధముచేగలువమైన మనస్సుగలవాడై సౌదాసునకు కాపయిచ్చెను (ఏమనఁ) సౌదాసుడా! నరమాంసము మావంటి మహర్షులకు భుజింపఁదగినదియని యెఱిగియుండి

* వసిష్ఠస్థు మహాతేజా । తే తేకల్పాషపాదకే ।

అశ్వకం జనయామాస ఇక్ష్వాకుకులవృద్ధయే॥

పితృస్తుల్యం శృణంరాజ్యం తేన రాజాపిభూతలే॥

౮

౮౪

* భోజనం దేయమితి, శిష్టింస్మి) యతాంతుణా దాగ
మయ్యావ్యాత్యుక్త్యా నిష్కాంకః, భూయస్సుద వేషంశ్రత్వా
రాజాజ్ఞయా మానుషమాంసం సంస్కృత్య రాజేన్యవేద
యత్, అసావపి హిరణ్యసాత్ర స్థితమాదాయ వసిష్ఠాగమవ
శ్చపతీత్తో భవత్ ఆగతాయ వసిష్ఠాయ నివేదితవా, సచాప్య
చింతయత్ - అహోఽన్యరాజ్ఞా దౌశ్శీల్యం యేనైతన్మాం
సమహ్నాకం ప్రయచ్ఛతీతి కోధోలుషీతచేతా రాజనిశాప
ముత్సస్థః॥ యస్మా దభోజ్యమేత దన్మద్విహానాం తపస్వినా
మవగచ్ఛన్నపి భవాన్మహ్యందదాతి, తస్మాత్తవై వాత్రతోలు
వతా భవిష్యతీతి, అంతరంచ తేనాపి భగవతైవాభి హితోస్మీ
త్యక్తే । కింకింమయై వాభిహితమితిపునరపి సమాధౌ తస్థా -
సమాధౌ విజ్ఞాతార్థశ్చానుగ్రహం తస్మైచకార - నాత్యంతిక
మేత ద్వాద శాబ్దం తవభోజనం భవిష్యతీతి, అసావపి ప్రకృ
హ్యోదకాంజలిం మునిశాప ప్రదానాయోద్యతో, భగవన్న
యమస్కద్గురుర్నార్హ స్తేనం కులదేవతాభూత మాచార్యం
శప్తుమితి, మదయంత్యా స్వపత్న్యా ప్రసాదితః సన్యాంబుద
రక్షిణార్థం తచ్ఛాపాంబు నోర్వాం నచాకాశే చిక్షేప -
కింతుతేనై వ స్వపాదా నిషేచ తేనచ కోధాగ్ని

*రౌ తా॥ వసిష్ఠమహర్షి యత్స్వేతః సంకాభివృద్ధికై కల్మాషపాదని
భార్యయందోః పుత్రునిఁ బుట్టించెను. వానికే యశ్మకుదనినామమై
యాన్మది. ఆయశ్మకుడు (౨౦౭౦౦ సం॥) భూమిని పాలించెను.

యు, నాకనీవు నరమాంసమును పట్టితివి కాన, మనుష్యమాంసమును
భుజించెడి రాక్షసరూపము నీకు గలుగు గాకయని, (శపించెను) అనఁ
తరము సోదాసుడు వసిష్ఠునితో నిట్లనియె. గురువర్యా! నీవు నరమాం
సమునుఁ జననము చేయింపుచుని చెప్పి యిట్లు శపించితివేమి యన
నవ్వసింతును తెల్లబోయి నేనేచెప్పినా! యేమియాశ్చర్యమని
ధ్యాననిష్ఠుడై చూడగా స్వము సమాధియందు గోచరింపయ్యె-
ఆప్పుడు సోదాసునకిచ్చిన శాపము పఠదెందులంపత్సరములకొలము
మాత్ర ముండుగాక యని చెప్పెను.

ఆప్పుడు సోదాసుడును, దోసిలియందు జలము నుంచుకొని వసిష్ఠ
మహర్షిని శపించుటకు నుద్యమింపగా నాథా! కలగురువగు వసి
ష్ఠుని శపించుట తగదని సోదాసుని భార్యయగు మదయంతీదేవి
సావననములతోఁ దనభర్తను కాంటింపజేయు, నా సోదాసుడు
దోసిలియందలి శాపాదకమును ప్రభాగమున విడిచిన మేఘములకు నాశము
కలిగి వర్షము లేక యైవముకలుగుననియు, భూమియందు విడిచినవస్యముల.

అశ్మక స్వారసో యస్తు మూలక స్తత్సతో భవత్
సహి రామభయా ద్రాజాస్త్రీభిఃపరివృ తోఽవసత్ ||౨౪

విసస్త్రి స్త్రీగా మన్విచ్ఛ న్నారీకవచ తశ్వః;
1 పితుస్తుల్యం కృతం రాజ్యం । తేన రాజ్ఞాపి భూతలే॥

తత్కాలే రావణోర్యాం లంకాయాంసాల యన్నభూత్
ససత్కుమారో భగవా నాగతో రావణాంతికః॥ ౧౦

శ్రీతేన శాశాంబువాదగ్ధచ్ఛాయా తత్ప్రజా కల్లాషతాము
పగతా, తతస్సకల్లాషపాదసంజ్ఞా మవాప - సాదాసపుశ్చిన్య
వసివ్యజ్యత్వే అంకనామాగమనేచ హేతుస్తత్రైవోక్తః
తథాహిసాదాసః వసిష్ఠశాపాచ్చ రాక్షస స్వభావ
ముపేత్యాటవ్యాం పశ్యజన్ అనేకశోమానమా నభ
క్షయత్ - ఏకదాతు కంచిన్ముమృతుకాలే భార్యా
సంగతం దదన్, తయోశ్చ తమతీభీషణం రాక్షసరూప
మవేక్ష్యత్రాసా ద్దంపతోః ప్రభావితయోర్బ్రాహ్మణంస
జగ్రాహ- తతస్సాబ్రాహ్మణీ ఒహుకస్తమభియూచితవతీ,
ప్రసీదేహ్యాకు కులతలకభూత స్త్వం మహారాజో మిత్రసహో
నామ రాక్షసః నావాసి స్త్రీగర్భసుఖాభిజ్ఞో మయ్యకృతార్థా
యా మిమం వద్యర్తారం హంతు మిత్యేవం ఒహుప్రకారం

1 మూలక రాజ్యకాలః 28700. ఇతిభవిష్యే ఆశ్మకః హరివర్షేతి
భవిష్యే వర్తతే మూలకస్త్యేవ నామాంతరం తదపీత్యనుసంధేయం.

* ౪౯ అశ్వశుని యంతరము తత్పుత్రుడగు మూలకుడునవాడు రాజ్యమును పొలింతుచుండగాఁ బరశురాముడు త్వగ్రియులను పధించుచు మూలకునిగూడపధించుటకు రాగాఁబరశురాముని భయముచే వస్త్రవిషాదునై స్త్రీలుధరించు రవిను చీరను ధరించి స్త్రీలకేజుట్టుకొనబడి ప్రాణరిక్షణము చేసికొనిన కారణముచే మూలకునకు నారీక పనుడని నామాంఠరము కలిగెను. అతినిఁది కాలన కాలము. (అ. ౧౦౦౦ స. ౧)

౧౦ ఆసనుయమన రావణుడు అంక రాజ్యము చేయుచుండెను. సుత్యునుగ డొక్కనగు రావణునియొక్కను వచ్చెను.

కు (పైగ. ౧౩) : ప్తము కలుగుననియుఁ దలచి గూఢుగ్రంధిన కాపోదకమును దనపాదములయందే విడిచికొనెను. కోపాగ్నిచేదగ్గమైన గూజలము పాదములయందు పడుటచే భాదములు కల్మషములై పు (కమలిపోయెన) అకారణముచే సోదాసుడగు గల్మాష పానుడని నామము కలిగెను (ఆ గా కమలినపాదముల కలవాడని భావము) ఏత్రీభావను తోపసిఁగుని శిష్యుని భార్యబోధించగాతన భార్యవాక్యకు నునిని సహించి యుగంకన్నవాడుగాన మిత్రసముపనియుఁబ్రసిద్ధిఁజెందెను.

వసిష్ఠచూర్ణి వలన అశ్వశుడు పుట్టుటకఁగారగాము విష్ణుపురాణమునఁజెల్లురాశమునఁజెప్పబడినది. వసిష్ఠకాపము పలన సోదాసుడు రాక్షసుడై యరణ్యమున సంపదించుచు మనమ్యులంనేకముగా భక్షించుచుండెను. ఒకప్పుడు భార్యతోఁగలసి యున్నయొకమునినిఁ జూచెను. ఆ మునిదఁపతులు రాక్షసునిజూచి భయపడిపాటిపోవుచుండగా నామునిని ఒక్కొక్కనెను. అంతరము మునిభార్య యనేక విధములగ రాక్షసుని బ్రార్థించెను ఏ రాక్షసుడా ! నీవుపుర్యము సోదాసుడను మహారాజువు రాక్షసుడవు కావు వసిష్ఠకాపముచేటుల

పూజయిత్వాఽర్ఘ్యపాద్యాద్యైస్తంమునిం రాక్షసేశ్వరః
 ప్రపచ్ఛ ముక్తికామ స్సన్నేకాంతే తాపసేశ్వరం॥ ౧౧

మహర్షే మమ కస్మాద్యై మృతి స్సాన్య ద్వద మేనఘ॥౧౧౫

ఇత్వాఽపంశే భవితారాజా దశరథాహ్వయః!

తత్పుత్రాన్మృతిం ప్రేత్యైత్యుక్త్యైగాతాపసేశ్వరః॥ ౧౧౫

తస్యాం విలపంత్యాం వ్యాఘ్రః పశుమివారణ్యేభిరుతం తం
 బ్రాహ్మణ మభక్షయత్ తతశ్చాతిరోపసమ్న్వితా బ్రాహ్మ
 ణీరాజానం శశాప యస్మాదేవం మయ్యశ్రుప్తాయాంశ్వరూఽ
 యంమశ్పతిర్భక్తిః, తస్మా త్వమపి కామోపభోగప్రవృత్తో
 హృకింప్రాప్స్యసీతి, శప్త్యచైవంసాఽగ్నింవివేశ తతస్తస్యద్వా
 దశాబ్దానంతరం విముక్తశాపస్య స్త్రీవిషయాభిలాషిణో
 మదయంతీ తం స్కూరయామాస తతః పర మసాస్త్రీభోగం
 తత్యాజ వసిష్ఠ శ్చపుత్రేణ రాజ్ఞా పుత్రార్థ మభ్యర్థితః మద

౧౧ అప్పుడు రావణాద్యవ్య పాద్యాదులచే సనత్కుమారుని బూజించి తనకు మరణమెవరి వలననో తెలిసికొనఁగోరి మహర్షిని క్రిందవిధముగ నడిగెను.

౧౧౪ | ఓసనత్కుమార మహామునీ! నాకు నెవటివలన మరణముకలుగనో ఓసాపరహితుడా? విచారించి చెప్పమని రావణాద్యడిగెను.

౧౧౫ | సనత్కుమార మహాముని యిటులఁజెప్పెను (వీరన) ఓరావణుడా ఇత్వోకు పంశమున దళద గుండను కేరగఁగరాజపుట్టును ఆతనికుమారునివలన నీకుమరణము నిశ్చితమై యున్నదని చెప్పి సనత్కుమారుడు జెప్పెను.

రాక్షస రూపమును ధరించినవాడవు నేను కృతార్థురాలను కొడుకడగ నీవునాభిగ్ధును జంపుట న్యాయము కాదని ఒహవిధములగ నామునిపన్ని విలపించుచున్నను పెద్దపులి పశువులను భక్షించిన విధముగ మునిని భక్షించెను. అనంతరము మునిపత్ని మిక్కిలి కోపముకలదియై రాక్షసరూపముతోనున్న సోదాసుని శపించెను (వీరన) నేను సంసారతృప్తి నొందనిదాననైయుండ, నాభర్తను నీవుభక్షించిన కారణమున నీవును నీకాపాంతమునఁగా మోపభోగముతోలుకు భార్యను గలసినవో మృతినొందఁగలవని శపించి యామునిపత్ని యగ్నిలోఁ బ్రవేశించెను. అనంతరము ఎసివుని వాక్యము చోప్పునఁ బ్రత్యేక్షిండు సంవత్సరములు సోదాసుడు రాక్షస రూపముతో నుండి పిదప కావనిముక్తుడై రాజై తిరిగి తనపట్టణమునఁ బ్రవేశించెను. కాని మునిపత్ని కాపమునఁ దనభార్యయైన మదయశినిఁ గలసికొనుటకు వలను

ఇత్వాహువంశే తన్నామా బాహో వేతి విచారయన్
భియా యతో రాక్షసే శస్థితవాం స్తదనంతరం॥ ౧౩౪

1 మూలకస్యాత్మజో జాతః | నాన్నా దశరథ స్తతః
పితు స్తుల్యం కృతం రాజ్యం తేన రాజ్ఞాపి భూతతే॥ ౧౩౫

తస్మా ద్దశరథా స్థితే నాన్నా త్వీలబిల స్త్వితే॥ ౧౩౬

నాన్నా త్వీలబిలం పుత్రంజాతం దశరథస్యతు
జాత్యాగత్య పరీక్ష్యాథ రావణోవికృభీ రభూత్॥ ౧౩౭

2 పితు స్తుల్యం కృతం రాజ్యం తేన రాజ్ఞామహోతతే॥ ౧౩౮

3. పితు స్తుల్యం కృతం రాజ్యం రాజ్ఞా విశ్వనహేన చ॥ ౧౩౯

యంత్యా సుగతః. యదాచనప్రవక్తృన వ్యంతుం నాసూత
శిశుం తతస్తం గర్భమశ్ననా సాదేవీ జఘాన - పుత్రశ్చ
జాయత తస్య చాశ్చక ఇత్యేవనామాభవత్॥

(ఆశ్మః పాఠన కాలః ౨౦౭౦౦॥) ఇతిభవిష్యే.

4 మూలః పుత్రస్య కలిరథశ్చనామ వాయ్వాదిపురాణేషు దృశ్యతేతిధావి
నామాంతర మిత్యాహ్యం॥

దశరథపాలనకాలః (28700 సం॥) ఇతి భవిష్యే

2 ఇలలింస్యాది పాలనకాలః (28700) ఇతిభవిష్యే.

3 విశ్వనహ పాలన కాలః (28700 సం॥)

౧౩౪-గర్భానంతరము రావణుడు, ఇంద్రుడువలన దశ ధను
 పేరుల రాజపుత్రులను, అని విచారించుచు భీములతోనే యుగ
 డెను. ఇట్లుండగా నా రాక్షసవంశీయుడగు మూలకడు రాజు
 నకు కుమారుడు పుట్టెను. వానికి దశరథుడని పేరుపెట్టిరి. ఆ
 దశరథుడు తండ్రి యనంతరము తండ్రియగు మూలకడు పరిపా
 లించినంతకాలము (అవగా ౨౦౨౦౦ సం ||) రాజ్యమును ఒరిపా
 లించెను.

౧౩౫ ఆ దశరథునకు, ఇలబిలుడను నొక కొడుకుడు గలిగెను.

౧౩౬ దశరథునకు, ఇలబిలుడను పుత్రుడొకడు పుట్టినట్లు రావణుడని
 ననుమూలకు చెప్పిన దశరథు డితడేయైయు, నతనిపుత్రుడే
 తనకు మూలకడనియు గ్రహపడి, భీమచే దశరథపుత్రుని ఒరిపించు
 టకు వచ్చి యాబాలుడుసామన్యునిగా నున్నందున దత్తుడనన
 నమరకు కాడని తలచి, నిష్ఠాయముగా అంకశగెను.

౧౩౭ అయిలబిలుడును తనతండ్రి పరిపాలించినంతకాలము (౨౦౨౦౦సం||
 రాజ్యమును బాలించెను.

౧౩౮ అయిలబిలుని కుమారుడు విశ్వసహుడను తండ్రి పాలించినంత
 కాలమే (౨౦౨౦౦సం ||) రాజ్యమును ఒరిపాలించెను.

పదవి స్త్రీభోగమును విడిచెను. తనకు వింశతివలన గునటుల దన
 భార్య యందు సంతానము కలిగించవలసినదిగా వసిష్ఠుని బ్రాహ్మి
 పగ విసిప్పుడు మదయంతిని గలవెను. మదయంతి గర్భవతియై
 యుండి యేడు సంవత్సరములు పర్యంతము కేశపు బయట పడ
 నందున మదయంతి రాత్రిలో దనగర్భమును గొట్టుకొనిగా బుత్రుడు
 పుట్టెను. (అవగా బయటపడెను) ఆశ్రమమే (రాత్రి) గొట్టబడగా
 బుట్టినవాడుగా న ఆశ్రమమిది వానికి నామమయ్యె. ఆతడును తండ్రి
 పాలించినంతకాలము పాలించెను. (౨౦౨౦౦ సం||)

రాజ్యం దశసహస్రం తస్మియజ్ఞోఽపాలయన్నృపః॥ ౧౭౪

తదధమప్రతాపేన వ్యానావృష్టి స్తదా భవత్
శతవర్ష మనావృష్టి స్సర్వరాజ్యమనాశయత్॥ ౧౭౫

4 యజ్ఞం నై కారయామాసు రాజ్యా సుహృదితో గురుః
యజ్ఞా ఖట్వాంగఉత్పన్నః॥ ఖట్వాంగశృత్రుముద్వహన్॥ ౧౭౬

ఇంద్రనాహయ్య మగమత్ రాజ్యం త్రింశత్సహస్రకం
కృత్వా తత్ర వరం లభ్యాదేవేభ్యోముక్తతాంగకః॥ ౧౭౭

ఖట్వాంగా ద్దీపుః బాహు శ్చ రాజ్యం వింశత్సహస్రకం
కృత్వా మహీతలే పశ్చాత్స్వర్గలోక మనావ సః॥ ౧౭౮

ఖట్వాంగా ద్దీగు బాహు శ్చ నైష్ఠవా పః కీర్తితౌ॥ ౧౭౯

తస్మా త్సువర్షనో జాతః దేవీపూజనతత్పరః
మహాదారో మహాప్రాజ్ఞః కాశీరాజసుతాం నృపః॥ ౧౮౦

పాణీయ సృశాన్జిత్యా దేవీనేవాప్రసాదః
రాజ్యం భరతఖండంత మదధ ధర్మతో నృపః॥ ౧౮౧

వర్షపంచసహస్రాణి రాజ్యం చ సుపతిః
స్వప్నమధ్యేషచః ప్రాక్తం మహానృప సృశాయనై॥ ౧౮౨

౧౭౪ విశ్వసహుని కుమారడగు నియజ్ఞుడుపడినేల సువత్సరములు రాజ్యమును బాలించెను. ఆనియజ్ఞుడు ప్రకృతి బదుడెజానహీతుడైయుండెను.

౧౭౫ ఆనియజ్ఞునియథముఁ బ్రభావముచే నాదేశమునం దనావృష్టిదోషము సంభవించెను నూలుసంవత్సరముల పర్యంతము వర్షము సరిగా కటయక పోవుటవలన రాజ్యమంతయు నష్టప్రాకుమయ్యెను.

౧౭౬-౨౦౪ నియజ్ఞుని భార్యవశిష్ఠునిత్రాగింపగ నవశిష్ఠుడు రాజీప్రాళన ననుసరించి నియజ్ఞునిచే యాగములు జేయించెను. ఆ యజ్ఞము వలన ఖిట్వాంగుడు పుట్టెనుఆఖిట్వాంగుడు నియజ్ఞుని నునంతరము పట్టాభిషేక్తుడై ముప్పది నేల సువత్సరములు రాజ్యమును బాలించెను ఇంద్రుడు సహాయుడుగా నొకప్పుడు ఖిట్వాంగుడు శస్త్రధారియొక్కర్థమునకేగిదేవతలవలన వరములనొంది తనకు మరణమెప్పుడు కలుగునని యింద్రుని నడుగగా ముహూర్తమాత్రమే యాయువధి మహేంద్రుడు చెప్పగా భూలోకమనకువచ్చి సన్యసించి బ్రహ్మసత్యము జగత్తు మిథ్యయని గ్రహించి ముక్తుడయ్యెను.

౨౦౪ ఖిట్వాంగుని వలన దీక్షణబాహుడు జన్మించి యతడు తండ్రియనంతరము, ఇరువది నేలసంవత్సరములు భూమియందు రాజ్యమునుజేసి పిదప స్వర్గస్థుడయ్యెను!

౨౦౫ ఖిట్వాంగుడును దీర్ఘబాహుకును విష్ణుభక్తిగలవారని చెప్పబడుదురు.

౨౦౬-౨౦౮ దీర్ఘబాహుని పుత్రుడుసుదర్శకుడు దేవీపూజాపరుడును గొప్ప యోధావ్యవంతుడును మహాప్రాజ్ఞుడై యుండెను. అతడు కాశీరాజు పుత్రుకను వివాహమాడి యిష్టదేవతానుగ్రహముచేరాజులగుజయించి భరతిఖండారమగు భూమి నంతను ధర్మముగాబాలించెను.

౨౦౯ అతడు (౫౦౦౦ సం) రాజ్యమును బాలించిన పిదప నొకదినముప రాత్రుభాగమున నిద్రించుచుండ కాళికాదేవి యిల్లుచెప్పెను.

వత్స త్వం ప్రియయా సార్థం వసిష్ఠాఽభి రన్వితః
హిమాలయగిరిం ప్రాప్య వాసం కురు మహామతే॥ ౨౬

మహావాయుప్రభావేణ క్షయో భరతఖండకే
భవే ద్భరాన్గత స్తత్ర జీవితో భవతా స్మృప॥ ౨౭

తథేతి మత్వా సన్మపః । పశ్యతం నై హిమాలయం ।
ప్రాప్తవాన్ముఖ్యభూపైస్తు ముఖ్యైశ్చైర్ద్విజై స్సహ॥ ౨౮

తతః క్రమాజ్ఞం జాతా వహాధిక్యా ద్వసుధరా ।
బహుజీవా విసప్తా శ్చ దశవహాంతరే పునః॥ ౨౯

తతః పశ్చాత్ స్థలీభూతా మహీ సర్వత్ర దృశ్యతే॥ ౩౦

1 వైశాఖశుక్లపక్షే తు । శృతీయాగురువాసరే ।
సుదర్శనో జనై స్సార్థ మయోధ్యా మగమత్పునః॥ 3౦౪

మాయాదేవీప్రభావేణ పురం సర్వం మనోహరం ।
మహావృద్ధియుతం ప్రాప్తంబహ్వాన్నం సర్వోత్పకం॥ 3౦౫

దశవహ సహస్రాణి గాఢ్యం కృత్వా సుదర్శనః ।
ప్రాప్తవాన్యాశ్చతం లోకందిలీప స్తత్పుత్రో భవత్॥ 3౦౬

2 కిలీపే సతిభూపాలే రావణప్రేషితాసురాః
సమాగత్య చ యధ్వా చ తేన రాజ్ఞా పరాజితాః ।
ప్రాప్యలంకాండశాస్యానసర్వంతేప్రాబ్రువన్తః॥ 3౦౭-౩౦౮

1 కవిష్యే ప్రతిసర్గపర్యంతే । అధ్యాయే.

2 భరద్వాజ రామాయణే.

౨౬ ఓవత్సా ! నీవు నీ భార్యపుత్రాదులతోడను వసిస్తాదులతోడను పురమునుండి వెడలి హిమవత్సర్వతమునఁ గొంతకాలము నివసించుమని చెప్పెను,

౨౭౨౧ మహావాయువునీచి భరతఖండమున జనమా నశింతును. కాన నీవు వెళ్ళి హిమవత్సర్వతమునందుండి నివిపునుని కాలికాదేవి చెప్పిన ప్రకారము సుదగ్గనుడు తన మఖ్యులగు దారాప్రత్యాది పరివారముతోడను, ముఖ్యులగు బ్రహ్మ, త్కత్రియ, వైశ్యులతోడను హిమవత్సర్వతమున కేగెను.

౨౮ పిమ్మట క్రమముగా వాయువుతో కూడినవర్ష పధికముగా కటియుటచే భూమియంతయు జలప్రాయమయ్యె. జీవకోటికి విశేషముగ నష్టము వాటిలెను. ఇట్లు కదిలించుత్సరములవర నుండెను.

౨౯౪ పిమ్మట జలప్రాయమైన భూమియంతయు మెట్టప్రదేశముగా నయ్యెను.

౩౦౪ వైశాఖశుక్ల తదియాగురువారమున సుదగ్గనుడు తన పరివారముతో బయలుపెడలి యయోధ్యకేగెను.

౩౧౪ కాలికాదేవి ప్రభావముచే, తన రాజధానియగు నయోధ్యాపట్టణము ప్రలయమనకూడ నశింపక మనోహరమై యుండెను. వాటియు ధనకనక వస్తువాహన సమృద్ధితో నుండెను.

౩౨౪ ఇట్టి పట్టణమున సుదగ్గనుడు తిగి పడివేలసంవత్సరములు రాజ్యము పాలించి నశ్శతినొంచెను. అతని కుమారుడు కలీశ్చంద్రు యుండెను.

౩౩-౩౪ దిలీపుడు కింద్రీ యనంతరము రాజ్యమును పరిపాలించుచుండఁ రావణుడు తన రాక్షసులను కలీపునిమిదికి యుద్ధమునఁ జేసిరండని సంపగా వాడు వచ్చి దిలీపునితో యుద్ధముచేసి పరాజితులై లంకా పురికేగి, జరిగిన వృత్తాంతమును రావణున కెరిగించిరి.

1 రావణ స్తద్బలం జ్ఞాతుం । ద్విజవేషధర స్తతః
దిలీపాంతఃపురం సర్వైర్ద్విజైస్సాకం సమావిశత్ ॥ 3౧

సమభ్యర్చ్య తదా విప్రౌ స్దిలీపే సరయాగతే
సుదక్షిణాఽఽఽహస్తాఽఽఽగాద్విజయాపం దశాననం॥ 3౨

తస్యై సందశ్చయామాస రావణస్తు నిజంవపుః
అంతః పలాయితా సాఽభూ ద్దృష్ట్వా తంభీతమానసా॥3౩

పున రాబ్ధబరూప స్స నాగ్రవణ స్సరయాం గతః
ద్విజపూజాకరం తత్ర । దిలీపం తు దదన్య సః॥ 3౪

దిలీపస్తు తదా తత్ర మధ్యేత్సక్త్వా ద్విజార్చనం
ఊర్ధ్వ ముత్తేపయామాస తండులా నభిమంత్ర్య సః॥ 3౫

ఏవం కృతం త్వయా భూప కిమర్థమితి బాడబైః
పరిపృష్టో దిలీపస్తు కథయామాస తా స్ప్రీతి॥ ౪౦

వనేఽద్య గోహంతుకామం సింహంతం హంతు కాముకః
తండులానభిమంత్ర్యాఽహమూర్ధ్వముత్తిప్తవాఽద్విజాః॥౪౧

సింహో మృతోఽద్య పశ్యంశుధవంత స్త్రిత్యువాచ సః
ద్విజవేషదశాస్యస్తు నృపశక్తి, పరీక్షితుం
వనం గత్వా తత్రృమృతం । మృగేద్రంసందదన్యసః॥ ౪౨౪

- ౩౫ పిమ్మట రావణాసురుడు దిలీపునిబలమునుపరీక్షించుటకు బ్రాహ్మణ వేషమును ధరించి యయోధ్యకేసేంచి బ్రాహ్మణులతోఁగూడదీలీపుని యంతఃపురమునుఁ బ్రవేశించెను.
- ౩౬ దిలీపమహారాజు సరయూనదికి స్నానార్థమై వెళ్ళియున్నందున నుదక్షిణాదేవి వచ్చినబ్రాహ్మణులనుఁ బూజించి పూజాద్రవ్యమును హస్తమునఁదుంచుకొని, బ్రాహ్మణవేషమును ధరించియున్న రావణునిఁబూజించుటకు వానిసమీపమునకు వచ్చెను.
- ౩౭ రావణుడప్పుడా మెకు నిజరూపమునుఁ జూపింపగ నానుదక్షిణాదేవి యారాక్షసునిఁజూచి భయపడి యంతఃపురమునుఁజొచ్చెను.
- ౩౮ ఆరావణుడు తిరిగి బ్రాహ్మణరూపమును ధరించి సరయూనదికివచ్చి యచ్చట బ్రాహ్మణపూజకేయులనుదీలీపునిఁజూచెను.
- ౩౯ ఆప్పుడతడు మధ్యలో బ్రాహ్మణపూజను జాలించియతడు తండులములకు (దియ్యమున) ముఁత్రించి పైభాగమునఁజెల్లెను.
- ౪౦ అక్కడనున్న బ్రాహ్మణులు, తండులములకు దిలీపుడుపైకిజల్లుటకుఁ గారణమునడుగగా, నాదిలీపుడు వారలతోఁ బండివధముఁజేసెను.
- ౪౧ ఓబ్రాహ్మణులారా! ఇప్పుడు సమీపానామమా నొకసింహము గోళునుఁజంపుటకుఁబోయిచుచున్నది. గోహంకమను నా సింహమునుఁ జంపదలచి నేను తండులములనభిమంత్రించి పైకిచల్లిననెను.
- ౪౨ బ్రాహ్మణులారా! నీ సహము చచ్చిపోయెనుమిరిపుడువెళ్ళిపోయి యుదచి దిలీపుడుపలకు గానచ్చట బ్రాహ్మణవేషముతో నున్నరావణుడు దిలీపునిశక్తిఁబరీక్షించుటకు వనమునకేగి యచ్చట మృతొందియున్నసింహమునుఁజూచెను.

దిలీపమంత్రశక్తేస్తస్థజశక్తే శ్చ భీతిమాన్
తురం జగామ స్వపురీం రావణో లోకరావణః॥ ౪౪౪

దిలీపోపి గృహం గత్వా శ్రుత్వా జాయామఖాత్పునః
రావణస్యతుదారాశ్చ్యంకుపితో భూల్లయాగ్నినత్ ॥ ౪౪౫

స్సంజలా పుదకం స్యస్య | జపిత్వా హరం వనం |
ఉదబిందూ ప్రవత్యవాచ దిలీప స్సంజలిస్థితా ॥ ౪౪౬

యూయంశరా స్వయంభూత్వాంకామేత్య చ తత్పురీం
రావణేన సమం వాన్ సిమగ్నం కరుత ప్రవత్య ॥ ౪౪౭

ఇత్తుక్త్వా స్వాంజలిగతం జలం దక్షిణతోత్త్యత్ ॥ ౪౪౮

తదత్థిస్తా శ్చరా భూత్వామహతో దశబిందవః
గత్వా లంకా పురీం సర్వాంశం వయూమానురదృశతం ॥ ౪౪౯

అకస్మికం భూమికంప దృష్ట్వా సర్వేనురా స్తదా |
విరాళా జీవితే స్వస్థాస్థితా స్తే హతహేతుకాః॥ ౪౫౦

తదా మండోదరీ జ్ఞాత్వా పాతివ్రత్యప్రభావశః
ఉత్పాతహేతుం స్వపతే గ్దమగ్రాంలి రద్రుశీత్ ॥ ౪౫౧

దిలీపభూపతే! భృత్యాస్తవ సర్వే వయం ప్రభో |
అజ్ఞానాద్యశ్శృశంభరా మమ సర్వం మమస్వతత్ ॥ ౪౫౨

౪౩౪ దీలీపుని మంత్రశక్తికిని తద్భుజశక్తికిని రావణుడు భీతిజెందిశ్రీఘముగ
దనపురిమునుగుర్చిపెట్టెను.

౪౪౪ దీలీపుడును సరయూనదినుండి తనశృహమునకువచ్చి భార్యవలన
రావణుని దుర్మార్గమును విని ప్రలయాగ్నివలె కోపాతిశయముకల
వాడయ్యెను.

౪౫౪ దీలీపుడు జలముననుగ్రుద్ది శత్రుమారకమును మంత్రమున
జపించుచు దనచేతిలోని లబిందువులతో నివ్వళముగఁజెప్పెను.

౪౬౪ ఓయువకవిందువులారా! మీరుదాణరూపముకలవారై లంకకేగి
రావణసహితముగ లంకాపురిని సమద్రములో ముంచికండ్లనిముఖి
వత్రించినజలమును దక్షిణముగా విడిచిపెట్టెను.

౪౭౪ దీలీపునిచే నివ్వళముగ వదలిపెట్టబడిన యువకవిందువులు బాహు
రూపకములై (కాయున్యస్త్రరూపకములై) లంకాపట్టణమున
గంపించివేసెను.

౪౮౪ అకస్మికముగాఁ గలిగిన భూకంపముఁజూచి రాక్షసులందఱు
కారణము తెలియనివారై తమ జీవితములందు నిరాశఁ జొందిరి.

౪౯౦ అప్పుడు మండోదరి తనపాతివ్రత్యప్రభావముచే తనధర్మవోషము
చేఁచితిమిహోత్పాతము సంధించినదియని తెలిసికొని చేతులుజో
డించి దీలీపుని (ప్రార్థించెను)

౫౦౦ దీలీప మహారాజా! మేనుండరము నీశ్వశృమము “తెలియక నాభర్త
చేసినయపరాధమును త్నమించుము”

త్వదన్యో రక్షకో నా స్తి రక్ష మాం శరణార్థినీం
యథాపురీయం న శ్యేన్న తథా కురు దయాం విభో॥౧౨

ఇతి మండోదరీ దేవ్యా దీనయా ప్రార్థితో విభుః
దిలీపాసి కృపాః స్త్వ శ్చోపసంహృత వాన్సు రా॥ ౧౩

దిలీపాద్యనురాధీశో రామావధి విరోధకృత్ ।
క్రమాత్పూర్వైః పరాభూనో బభూవ ధరణీతలే॥ ౧౪

మగధాధిపతేః పుత్ర్యా లోకోత్తరనురూపయా ।
నుదక్షిణాఖ్యయారాజ్యసహసాఖ్యాన్వితో భవత్॥౧౫

తథాప్యసంతతి రాజా సభార్య క్షేపకదా గురోః
సమీపం ప్రాత్య తం నత్వా వసిష్ఠ మిద మబ్రవీత్॥౧౬

మృత్యుం తేమయిబ్రహ్మన్ రాజ్యం కస్యభవే ద్వద ।
కేన దోషేణ మే పుత్రో జాయతేన తపోనిధే॥ ౧౭

వసిష్ఠః॥ త్వంపురాగాజశార్దుల సంసేవ్యసురనాయకం ।
న్నాతా మిమాంవధూన్స్మత్వాచలితో నిజమందిరం॥౧౮

అసీ త్సురతరో హూలే కామధేనుః స్థితా పథి
ప్రదక్షిణనమస్కార మకుర్యం స్వం సమాగతః॥ ౧౯

సా శవ త్వా మతిక్రోధావుత్రో నోత్పత్స్యతేతవ ।
ముమసంతానశుశ్రూషాం యావత్త్వం న కరిష్యసి॥ ౨౦

- ౫౨ నీకంటెవేరురక్షకుడుమాకులేడు. శరణనిప్రార్థించుచున్న నన్నరక్షింపుము. ఈపట్టణము నశింపకుండులాగున దయారసమునుంచుము.
- ౫౩ ఇవిధముగాఁ బ్రార్థించుచున్న మండోదరి దీనవాక్కులచే దిలీపుడు కృపగలిగినవాడై బాణముల నుపసంహరించెను.
- ౫౪ దిలీపునిమొదలుకొని రామునిపర్యంతముపూర్వరాజులతో నివిధముగ రాజులుడుకలసింది పరాధుఁడుగుననిఁ పరమేశ్వరుడు పార్వతీతోఁ జెప్పెను.
- ౫౫ దిలీపమహారాజా, లోకోత్తరసౌందర్యవతియును, ముగధరాజభక్తి కయగు సుదక్షిణాజీవితో నకలసౌఖ్యమును కలవాడైయుండెను.
- ౫౬ కాని సంతానములేని హేతువుచే నొకప్పుడు సుదక్షిణాజీవితోఁ గూడ, దిలీపుడు గురువగు, వసిష్ఠునిద్వారా వచ్చి నివిధముగాఁ బలికెను.
- ౫౭ ఓగురవర్యా! నేనుమృతినొందిన పిమ్మట నా రాజ్యమెవరికి సంక్రమించునో, నేనేదోషము చేయుటచే సంతానము నాకుకలగకపోయెనో యనుగ్రహించి చెప్పవని ప్రార్థించెను.
- ౫౮ వసిష్ఠుడిట్లుచెప్పఁబొడగెను, ఓదిలీపమహారాజా! నీవు స్వగ్రమువకు వెళ్ళిదేశేంద్రుని నేనించి స్వగృహమున నీభార్య ఋతున్నాతయైన సంగరిని గృహించి నిజపురమునకు బయలు వెడలితివి
- ౫౯ స్వగ్రమునుండి బయలుదేరి పచ్చుమండ తత్సమిపమున మార్గములొకల్పవృక్షముయొక్క మొదటియందు, కామధేనువు కన్నదినను దానికి నమస్కారమునఁ జేయుతుండగవచ్చితివి.
- ౬౦ కామధేనువు, నీవుతన నమస్కరింపకుండగ వచ్చుటకుఁగోప మొందినానంతరితో చేరిన ధేనువునకుఁదిరిగి శుక్రావచేయుపర్యంతమునీకు సంతానము కలుగకుండు గాక యని శపించెను.

తస్యా స్సుతాసుతాం ధేనుంసందినీం నమతా న్మమః
ఆరాధయా నయా వధ్వా సాచ తేదాస్య తేనుతం॥ ౬౦

ఏవ మాత్మో నృప స్తేన పత్న్యా సహ విసర్గతః
సవత్సాం నందినీం భక్త్యా పూజయంతామదాశ్రితః॥ ౬౧

సా శ్వరణ్యం గతా సోపి సభార్యోనుజగామ చ ।
ఏకాధికా వ్యతీయాయ దినానాం చైతవిశతః॥ ౬౨

అలక్ష్మీతాగమ స్పృహ ౨ లా జ్జగ్రహ నందినీం ।
బాణమ ధృత్యతూణీ రాత్నింహంహంతుంసృపో ౨వసత్ ॥ ౬౩

స్తంభీకృతభుజో రాజా త్వభూస్సంహ ప్రభావతః॥ ౬౪

సింహః॥ శ్లో॥ దిలీపంత్యాంనుహారాజం జానామిరవివంశజం
దైవేన కల్పితామేద్య జగ్భర్తం సందినీత్వియం॥ ౬౫

రాజా॥ శ్లో॥ వసిష్ఠో బ్రహ్మణః పుత్రో గురు ర్క్తేనందినీత్వియం
తేనదత్తా రాధయితుం తస్మాదేనం విముంచ హ॥ ౬౬

మయా కురు నిజాహారం గవాశ్చే సుగతి ర్మమ
ప్రణాంస్తు త్యజతో మే స్యాదిత్యుక్త్వా సపసాత కా॥ ౬౭

పుత్రోద్దిష్టేతివచనం శ్రుత్వా రాజా సముత్థితః
జననీ ముతాం ధేనుం దదగ్మ న మృగాధిపం॥ ౬౮

- ౨౦ ఆ కామధేనువు కూతురుకూతురైన యా నందినీధేనువును నీవుభార్యగా సమేతముగా నేవింపుము. నందినీధేనువువలన నీవు సంతానముఁ బొందగలవు. (అని వసిష్ఠుడు చెప్పెను.)
- ౨౧ పైవిధముగ వసిష్ఠుడు చెప్పగ దిలీపుడు భార్యతోఁగూడ వత్ససహితముగ నందినీధేనువును భక్తితోఁబూజించుచు దాని నకున రించుచు వెళ్ళెను.
- ౨౨ ఆ నందినీధేనువు వత్ససహితముగ నరణ్యమున నేరగా నా దిలీపుడును భార్యతోఁగూడ దానినే యనుసరించి సేవచేయుచు వెళ్ళుచుండెను. ఇట్లు వెళ్ళుచుండగ నిరువదియొక్క దినములు గడచెను.
- ౨౩ ఆ సమయమున నొక సింహ మాకన్నీకముగావచ్చి బలాత్కారముగ నందినీధేనువునఁ బట్టుకొనెను దిలీపమహారాజు పొదిలోనుండి చూచుచు నీ సింహమునఁ జంపుటకుఁ బ్రయత్నించెను.
- ౨౪ ఆ దిలీపుడు సింహ ప్రభావముచే స్తంభింపబడిన భుజములు కలవాడై యుండెను.
- ౨౫ ఆప్పుడు సింహము దిలీపునితో నిటులఁబెట్టెను. నీవు నూర్యవంశీ కుడవగు దిలీపమహారాజువనియులు గుడుకు. దైవము నాకీనందినీధేనువును ఆహారమునుగా గల్పించెను. (అని సింహము దిలీపునితోఁ బెట్టెను.)
- ౨౬ దిలీపుడు సింహముతోఁ గ్రిందివిధముగఁ జెప్పెను. ఓ సింహమా! బ్రహ్మపుత్రుడగు వసిష్ఠుడు నాకు గురువైయుండెను. నేను నందినీధేనువునుఁ జరివర్ణచేయుటకు నవ్యసిస్థు నడుగగా, నతడు పరిచర్యార్థమై నాకిచ్చెను. కావున నందినీధేనువునువదలిపెట్టుము.
- ౨౭ వటియు నోపుగరాజమా! ఆహారము కావలయుననినచో నన్ను భక్షింపుము. గోవునిమిత్రము ప్రాణములను విడదిన నాకు నుత్తమ గతి కలుగునని చెప్పి దుఃఖముతో భూమియందుఁబడెను.
- ౨౮ అప్పుడు పుత్రుడై! లెమ్మునుకూట విన్నదగా రాజు లేదియొనెను. తల్లికల నందినీధేనువుమాత్రము కన్పడెను. సింహముచ్చటఁ గన్పడక పోయెను.

1 నందినీ శ్లో॥ మాయయాసింహరూపిణ్యాత్వం మయాసిపతీక్షితః
మనసాపి కుతోఽన్యేషాం గ్రహణే శక్తి రంగినాం॥ ౬౯

భవితా వంశకర్తా తే సుత శృస్తాస్త్రుత త్వవిత్ ।
ఇత్యుక్త స్తు తయా రాజా ధేన్వా సహ గురుంగతః॥ ౭౦

సకలం వృత్తమక్వా చ గురవే సహ భార్యయా
తదనన్జా మవాప్తస్స జ్ఞగామ స్వపురీం నృపః॥ ౭౧

నందిన్యా స్తు ప్రసాదేన దిలీపమహిషీ పునః
నుదక్షిణా గర్భవతీ ప్రానూత సుత ముత్తమం॥ ౭౨

*1 దశవర్ష సహస్రాణి దిలీపోఽపాలయ ద్భవం

*2 రఘునామా నృప స్సోయం పితర్యపరతే సతి॥
రాజ్యేఽభిషిక్తః పృథివీం పాలయామాసన్వై చిరం॥ ౭౩౪

ఏకదా విశ్వజిద్యాగం కృత్వా రఘురయం మహాః
కోశజాతందదాతస్మిన్ప్రాహ్మణ్యేభ్యోఽర్హతేఽఖిలం॥ ౭౪౪

1 పాద్యే

*దశవర్ష సహస్రాణి దిలీపో రాజ్యసర్క్కురతి భవిష్యపురాణ
వచనేఽదిలీప పాలన కాలః (10,000 సం॥.)

*2 రాజ్యం కృతం చ రఘునా దిలీపాంతే పితృస్సమ మితి భవిష్య
వచనేన రఘుపాలన కాలాపి (10,000 సం॥.)

౧౯ అప్పుడు నందిని ధేనువు దిలీపునితోఁ నిటులబెల్కెను, ఓ దిలీపుడా!
నేనే మాయచే సింహమునుఁ గల్పించి నన్నుఁ దీక్షించితిని. ఇతరు
నకు మనస్సుచేఁగూడ నన్నుఁ బట్టుటకు శక్తిచాలదని యెఱుగము.

౨౦ నీకుపంకాభివృద్ధికరుడును శస్త్రాస్త్రవేత్తయునగు పుత్రుడు కలగ
గలడు అని నందిని ధేనువు చెప్పగా దిలీపుడు నందిని ధేనువుతోడను
తన భార్యతోడను వసిష్ఠుని సమీపమునకు వచ్చెను.

౨౧ జరిగిన వృత్తాంతమునంతను గురువగు వసిష్ఠునకుఁ జెప్పి తదనుజ్ఞను
బడసి భార్యతోఁగూడ తనపురమును గూర్చివెళ్ళెను.

౨౨ నందిని ధేనువుయొక్క యనుగ్రహముచేత దిలీపునిభార్యయగు
నుదక్షిణాదేవి, గర్భవతియై యుత్తముడగు పుత్రుఁగనెను. అత
నికి రఘుపతి నేరిడిరి.

1* దిలీపుడు పదివేల సంవత్సరములు రాజ్యమునుఁబాలించెను.

*2౩౪ తండ్రియనంతరము దిలీపపుత్రుడగు రఘువు భూమినిఁజరకాలము
పరిపాలించెను (అనగా ౧౦౦౦౦ సం॥) పరిపాలించెను, (రఘు
పనగాసర్వవిద్యాపారంగతుడని యర్థము)

౨౪౪ రఘువు తనరాజ్యపాలన కాలమున నొకప్పుడు విశ్వజిద్యాగమునుఁ
జేసి ధనమనంతిను యజ్ఞములో బ్రాహ్మణులకిచ్చెను.

*1 పదివేల సంవత్సరములు దిలీపుడు రాజ్యమునుఁ బాలించెనని ధీవివ్య
పురాణము నఁ బ్రతిసర్గపర్వములో నుండెను.

*2 తండ్రితో సమముగా రఘువు రాజ్యమును పాలించెనని ధీవివ్యపురా
ణముననే యున్నది.

మృత్పాత్రశేషంనృపతిం రఘుః కృత్సుసుతోఽగమత్
వరతంతు గురోరథే దక్షిణా కాముకస్తవా ౭౫౪

కౌత్సాగమన వృత్తాంతం విదిత్వా రఘురవృథః
కుబేరేణ సమంయోధుం సన్నద్ధోఽభూచ్ఛచైస్సహ॥ ౭౫౫

రఘోర్ధైర్యం బలం జ్ఞాత్వా కుబేరోపి భయాన్వితః
కోశాగారే రఘోస్తస్య స్వర్ణవృష్టిం వవర్ష సః॥ ౭౫౬

మహత్సువర్ణ రాశిం తం కౌత్సాయ ప్రవచౌ రఘుః
నాంగీచకార సర్వం తం గురో ద్వియాశ్చనాథికం॥ ౭౫౭

రఘుః శ్లో॥ శ్లో॥ క్షోమిత్రాగతం హ్యేతన్మయాగృహ్యేతనోమునే ౭౫౮

ముః॥ శ్లో॥ కోటిశ్చతస్రదశచాహరేతి గురుణారఘో
కథితోఽహం తదేవా హం స్వీకరోమి సచాధికం॥ ౭౫౯

ఏవం తయోర్వివాదే తు ప్రశసంసు ర్జనాస్తుతౌ
అథితాధికదం భూపం ప్రవత్తా గ్రహణం మునిం ౭౬౦

సదన్యానాం పౌర్థసయా స్వర్ణరాశిం ప్రకృహ్య సః
గురోర్నికట మాగత్య దదౌ సర్వం చ దక్షిణాం॥ ౭౬౧

౨౫౪ మట్టిపాత్రలు మిగులుగా గలియున్న రఘుమహారాజునుగూర్చి వర
తంతు మహర్షి శిష్యుడగు కాత్మమహర్షి గురుదక్షిణకోటకవచ్చెను,

౨౫౫ కాత్మమహర్షి వచ్చిన వృత్తాంతమును రఘువు తెలిసికొని తనయొద్ద
ద్రవ్యములేని సేతువుచేగుబేరు మీదికి యుద్ధమువను శిష్యుటకు
పైన్యములతో నన్నుడుడ్రెముండెను.

౨౫౬ రఘుమహారాజయొక్క ప్రయత్నమును వాని ధైర్యమును బలమును
గుబేరుడు, తెలిసికొనినపుడీ, రఘుమహారాజయొక్క ధనపు
కొట్లయందు నువ్వణ్ణము తరిపించెను.

౨౫౭ రఘుమహారాజు గొప్ప సజ్జరాశినంతయు కాత్మమహర్షికిచ్చెను
ఆకాత్మమహర్షి యును తనగురువుకీసుదగిన గురుదక్షిణకంటెనధిక
ధనము గ్రహించుటకంగీకరింపక పోయెను.

౨౫౮ రఘుమహారాజు కాత్మమహర్షి తోఁబటులఁబలికెను ఓ కాత్మమహర్షి ! ఈ
ధనమంతయు నీనిమిత్తముగా వచ్చినది కాన దీనినంతయు నీవుగ్రహింప
వలసినదేగాని నేను గ్రహింపను (అని రఘువు చెప్పెను.)

౨౫౯ కాత్మమహర్షి రఘువుతోఁ దిరిగి అవ్వధముగఁ జెప్పెను-ఓరఘుమహా
రాజా ! పదునాలుగు కొట్ల నువ్వణ్ణములను గురుదక్షిణగా
నా గురువకు వరితంతువుహర్షి చెప్పెను. కావున నేనంతమాత్రముననే
గ్రహించెదనుగాని యధఃధనమును గ్రహింపననియె

౨౬౦ అవ్వధముగా కాత్మమహర్షి యాచింపబడిన ధనముకంటె నధికముగా
నచ్చెదనని రఘుమహారాజును, గురుదక్షిణకంటె నధికముగానీను
బడిన ధనమును గ్రహింపనని కాత్మమహర్షి యును, వారలు వివాద
పడుచుండగా నచ్చటిను ను వారలందఱు కొనయాడిరి.

౨౬౧ గర్భ్యులందఱి ప్రార్థనచే కాత్మమహర్షి యాసుజ్జరాశినంతయుఁదీసి
కొనిగురువునొద్దకేగి యధనమునంతయు గురుదక్షిణగానిచ్చెను.

1 ఏకదా రావణో యోధుం ప్రేషయామాస రాక్షసాన్
రఘు స్తాన్నిశితై ర్బాహై స్తాడయామాస రాక్షసాన్॥ ౧౩

రఘుణా తాడితా స్సర్వే రాక్షసా స్స్వపురీం గతాః
రావణాయావద స్సర్వ స్త్వజేయో రఘు రిత్యథ॥ ౧౪

రఘుణా రావణే కోపాల్లంకాద్వారో శరాళిభిః
నిర్బంధితో యోధ్యాస్తేన తజ్జాయా ప్రార్థనావశాత్
ఉపసంహృతవా న్భూయ శ్శరాళిం రఘుభూవతిః॥ ౧౫

కదాచి ద్రావణోఽభ్యేత్య రఘుణా సంరం శతః
కృత్వాచ వాయవ్యాస్త్రైః కాలంకాయాంపాతితోభవత్॥ ౧౬

తత్పుత్రోఽభూ దజోనాను యస్మా దజయుహూర్తః
పితుర్యువ తే జోపి పట్టబద్ధోఽభవ త్తతః॥ ౧౭

దశవర్ష సహస్రాణి రాజ్యం కృత్వా రఘో స్సుతః
ఇష్ట్యాచ దేవతాః పశ్చాత్ స్వర్గలోక మవాప సః॥ ౧౮

ఆశ్చర్యరామాయణే పంచమస్క సప్తమాస్తకః.

౮౩ ఒకప్పుడు రావణుడు రఘుమహారాజుతో యుద్ధముజేసి జయించి రండిని యోధులను బంపగా రఘుమహారాజు వారి నందఱును, శిక్ష మైన బాణములచే హరిముంచేసెను.

౮౪ రఘుమహారాజుచే రాక్షసులందఱు పరాజితులై తమ లంకాపురి కేగి రావణునితో రఘుమహారాజు దుర్జయుడని చెప్పిరి.

౮౫ రఘుమహారాజు రావణునియం దాగ్రహము గలవాడై, యయోధ్య నుండియే లంకాపురద్వారములకు తనబాణపరంపరలచే బంధింకగా ముండోదరి బాణముల నుపసంహరింపుమని లంకాపురినుండి ప్రార్థింపగా, రఘుమహారాజు పసంహరించెను.

౮౬ అనంతరము రఘుమహారాజు పుత్తుడగు, అజమహారాజు కల్పద్రుమం తరము పట్టాభిషిక్తుడై రాజ్యమును బాలించెను (అజమహారాజు మొట్ట కలిగెననగా బ్రహ్మదేవతాకమగు అజముహూర్తమునందు బుట్టినవాడు గనుక అజమహారాజు పిల్వబడుచుండెను.)

౮౭ ఒకానొకప్పుడు రావణుడు స్వయముగానయోధ్యాపురికివచ్చి యజమహారాజుతో యుద్ధముచేసెను. అజమహారాజు వాయవ్యాస్త్రముచే రావణుని సాకేతపురిమునుండి లంకాపట్టణములకు బడలేసెను.

౮౮ అజమహారాజు పదివేలసంవత్సరములు రాజ్యమును బాలించి యవేళ యజములనుజేసి పిమ్మట స్వర్గమున మృత్యును.

అశ్చక్యరామాయణమున పంచమస్కంధము ముగిసెను.

షష్ఠ సర్గ పాఠం భాః.

అథాఽపుత్రో యోధ్యాయా మభూద్దశరథోన్మదః
ఇత్వాకూడా మతిఃథో నిత్యం ధగ్మతో మహన్॥

* తత్ప్రాయానానా సాకేతే నకిన్చి దక్షిణానాః
నానూయతో నచావిద్వా స్సర్వే ధగ్మతాః ॥

1 అష్టాభూపు ద్వీపస్య మహామూత్యా యశస్వినః
ఋశ్విదౌ ద్వా వభిషత్ వసిష్ఠో వామదేవః॥

* ఈర్ష్యై సైరమాత్మైస్తు రాజా దశరథోన్మదః
ఉపవన్నో గోపేతై రన్యశాన ద్వసుంధరా॥

2 అయోధ్యాయా స్తు సాస్వి ధ్య దేశే గోసంనామని
గోసలాయాంపహపుణ్యగోసలాభ్యో స్మహాభవత్॥

* అసేన రాజ్ఞా ధగ్మతః పరిపాలనేన జనానాం ధగ్మ
సిరతశ్చం భవతీతి సూచితం॥ తథాచ పాఠీనాః॥ రాజ్ఞా
ధగ్మతే ధగ్మిష్ఠా : యథా రాజా తథా ప్రజాః॥ ఇతి॥

* వ్యా॥ అసేన రాజ్ఞా సద్గుణశిష్టే మంత్రీణః సం
గృహ్య ఇతి సూచితం తథాచ మనుః॥ సచివా స్సర్వ
చాష్టా వా ప్రతిర్వీత పరీక్షితాః॥ ఇతి॥

1. వాల్మీకి రామాయణే బాలకాండే.

౧ అజమహారాజు ననంతరము తత్పత్నృదగు దశరథమహారాజు ఆయోధ్య
యందు పట్టాభిషిక్తుడయ్యెను. ఆ దశరథుడు ఇక్ష్వాకువంశీయు
లగు రాజులలో నతిరథుడను ధర్మసత్తుడును విహత్యుడునై
యుండెను.

* 1 ౨ అదశరథునిచే బరిపాలింపబడుచున్నయయోధ్యాపట్టణమున కాస్త్ర
జ్ఞుడుకానివాడును, అసహనముగలవాడును, విద్యుంకుడుకొని
వాడను నొకడైనగాన్పింపడు. జనలందరు ధర్మనిరతులైయుండిరి.

3 ఆ దశరథునకు కీర్తిసంపన్నులగు నెనమండ్రుగురు మంత్రులుండెరి.

* 2 వసిష్ఠుడు వామదేవుడను నెడలు బుద్ధిజులుండిరి.

౪ ఇట్టి సద్గుణసంపన్నులగు మంత్రులతోగూడి దశరథమహారాజు భూమిని
బరిపాలించుచుండెను.

౫ ఆయోధ్యాపట్టణ సమీపమున దక్షిణకోశలక్షమున కోశలయను
రాక్షసానియందు పుణ్యాత్ముడగు కోశలుడను రాజుండెను.

* 1 రాజు ధర్మమగా బరిపాలించుటచేత జనలందరు ధ్యాయతపసై
యందులను విషయము దీఃపలన నూచింపబడినది. గ్రాచీకులు
నర్వధముగ నే చెప్పిరి. (విమ) రాజు ధర్మవంతుడై యుండిన జను
ధర్మస్తులై యుండునయు రాజైల్లండిన ప్రజాన్విధమననుండురిని
యొచ్చెప్పబడినది.

* 2 రాజుసద్గుణసంపన్నులగు నెనమండ్రు మంత్రులను సంగ్రహింపలేని
దీనిచే నూచింపబడినది. ఇటులేవనువు చెప్పెను. (విమ) ఏడు
గురుమంత్రులనుగాని యెనమండ్రగురు మంత్రులనుగాని రాజు ఒక
క్షించి తనసన్నిధియందుంచుకొన వలెనని.

తస్యా సీ దుహితా రమ్యా కౌసల్యా పతికాముకా
తస్యా దశరథేనైవ వివాహోఽశ్చిత్తో ముదా॥ ౬

లగ్నార్థం తం సమానేతుం దూతా దశరథం నృపం.
యము ర్వినిశ్చయం కృత్వా । వివాహదివసస్యచ॥ ౭

తదా దశరథశ్చాపి । సాకేతే సరయూజలే
విహారం నావి రాజా నై । కురుతే మంత్రబంధుభిః॥ ౮

తస్మిన్ కాలేతు లంకాయాం । విధిం పప్రచ్ఛ రావణః
కస్మా న్మే మరణం బ్రహ్మన్ తత్త్వమేవక్తు మర్హసి
తద్రావణవచ శ్శ్రుత్యా కథయామాస తం విధిః॥ ౯౪

కౌసల్యాయా దశరథా ద్రామ స్సతా జ్ఞార్దనః
చతుర్థా పుత్రయావేణ భూత్వాత్వాం సహనిష్ఠతి॥ ౧౦౪
పంచమేహని లగ్నస్య రాష్ట్రో దశరథస్య హి
దివసోఽశ్చిత్తో విప్రైః కోసలాభ్యేన రావణ॥ ౧౧౪

1 తద్విధే ర్వచనం శ్రుత్వా పుష్పకస్థో దశాసనః
అయోధ్యాం సర్వం గత్వా రాక్షసైః పరివేష్టితః॥ ౧౨

నౌకావిహారిణభూపం జ్ఞాత్వా తత్రాతస్తనా
బభంజ నిజపాదేన తాం నౌకాం సరయూజలే॥ ౧౩

తదా సర్వే మృతా స్తత్ర । సరయూ నిర్మలే జలే॥ ౧౪
సుమంత్రాజసుతో ద్వాతు నౌకాఖండోపరిస్థితౌ

శనైశ్శనైః ప్రవాహేణ గత్వా భాగీః ఘోసదీం॥
తత స్సముద్ర మధ్యేవ్య జీవితౌ ద్విప మిశ్య తౌ॥ ౧౫౪

౬ ఆజ్ఞోసలునకు కౌసల్యయను నొకకొమఃతయ్యుండెను. ఆమె వివాహ యోగ్యురాలైయుండిగా, దశరథునికిచ్చి వివాహముచేయుటకుఁ గోసలును నిశ్చయించెను.

౭౮ వివాహదినమునకు దశరథుని దీనుకొనివచ్చుటకు, జోసలరాజమూర్తులు ఆయోధ్యాపట్టణమునకేగిరి. ఆ సమయమున దశరథుకుసాక్షేతపుర సమీపమునందలి సరయూనదిలో ముత్రిబంధుపమేతముగ నావికా విహారము సలుపుచుండెను.

౯౪ ఆ సమయమున లుకౌపట్టణము రావణుడు బహ్మను ప్రశ్నించెను. ఓ బ్రహ్మదేవుడా! నాకెవనిపతన మరణము గలుగునో విచారింపి చెప్పుము. అని యడిగిన రావణుని వాక్యము వినిబ్రహ్మదేవుడిట్లుసమాధానమిచ్చెను.

౧౦౪ దశరథునకు విష్ణ్వంశములతో నల్వవ పుత్రులు బద్ధమిచ్చెదను. వారిలో కౌసల్యపుత్రుడగు రాముడు నిన్ను సంహరింప గలడు.

౧౧౪ ఓ రావణుడా నేటికి నైవేద్యమున కౌసల్యదశరథులకు వివాహ లగ్న నిశ్చయమునుబ్రాహ్మణులుచేసిరనిబ్రహ్మరావణులతోఁజెప్పెను.

౧౨౦-౧౩ రావణుడు బ్రహ్మవాక్యమునువిదశరథునిసంహరింపదలచిరాక్షసులతోఁగూడి విమనామాధుడై యయోధ్యకేగి దశరథుని గూర్చి విచారింపగా దశరథును సరయూనదిలో విలాసార్థమైనావిహారమునుఁజేయుచుండెనని తెలిసి తానును దశరథుని వదకకొనుచు సరయూనదీతీరుమున వెళ్ళుచుండెను.

౧౪ రావణుడు సరయూనదితెంబ వెళ్ళుచుండగా, దశరథునుమంత్రాదులతోఁగూడిన నావ (పడవ) కన్పడెను. రావణుడానావను కాలితోఁ దన్నగా నా పడవ మునిగిపోయి యుండలి జనులందఱు మృగియొందిరి.

౧౫౪ కొని నైవేద్యమున సుమంత్రుడును దశరథును పడవచేక్కెనుఁ బట్టుకొని మెల్లమెల్లగా శరయూనదీ ప్రవాహమునుండి కొట్టుకొని వచ్చి గంగలోఁబడి యాగంగనంది సముద్రములోనికి వారిద్దరు కొట్టుకొనివచ్చి యొక దీవులను జేరిరి.

1 రావణః కోసలాం గత్వా శృత్వాపరమసంగరం

కోసలాఖ్యం శృపం జత్వా కోసల్యాం తు జహరసః॥ ౧౬౪.

కోసల్యాం మశ్శ్వరాజాయ న్నాసభూతాం కరోమ్యహం

ఇతి నిశ్చిత్య మనసిపేటికాయాం నిధాయ తాం । తస్మై

సమర్ప్య హృష్టాత్మా యయాంకాఽదశానసః॥ ౧౭-౧౮

ఓమంగలోపి తా మాస్యే ధృత్వాభౌ విచరన్సుఖం

అవసతోఽస్యేన రిపుణా మశ్శ్వరాజేన నైతదా॥ ౧౯

ద్వీపేతాంపేటికాం స్థాప్యయోగ్ధుం చ రిపుణాగతః॥ ౨౦౪

తత్రతౌ మంత్రిసృపతీ ద్వీపం తం చాగతౌ తదా॥ ౨౦౫

శృపస్తాం పేటికాం దృష్ట్వా సమద్భాట్యాః తిఃస్మితః

తస్యాం దృష్ట్వాఽథకోసల్యాం జ్ఞాత్వావృత్తం పాస్వరం

తావన్యోన్యం వివాహం తునిర్విర్త యితుకాముకౌ॥ ౨౧౪

శృపేణ మనసా ధ్యాతో గురు ర్యోగబలాన్వితః

సదరస్తు సమాగత్య మంగళం నిరవర్తయత్॥ ౨౧౫

లంకాయా రావణం శ్చపి సమా హూయ విధింశునః

ఉవాచ ప్రహసన్వాక్యం సభాయాం సంస్థితస్సఖం॥ ౨౨౪.

౧౬౪ రావణుడు పిమ్మటకోసలపురికేగి కోసలరాజుతోగొప్పయుద్ధమును జేసి యారాజునుజయించి కాసల్యవహరించెను.

౧౬౫ ఈ కాసల్యను సంపతుండగ సముద్రములోని తిమింగలమునోద్ద దాచెదనని రావణుడువిశ్వయించి యా కాసల్యను నొకపెట్టి యందుంచి సముద్రమునందలి తిమింగలమునకు దాపరిచ్చి తాను లంకాపురికే గెను.

౧౬౬ తిమింగలమున్ను రావణుడిచ్చినపెట్టెను నోటగరమకొని సముద్ర మున సంచరించుచుండగా శత్రువగుమరియొక మత్స్యరాజు తనకు యుద్ధమునకుఁ జిలిచెను. అప్పుడాతిమింగిలము తననోటినుండలి పెట్టెను ద్వీపమునందుంచి శత్రువుతో యుద్ధము చేయఁబోయెను.

౨౦ అప్పుడు దశరథునుమంత్రులు పెట్టియున్నద్వీపమునకే చేరి.

౨౦౪ దశరథుడు కాసల్యయున్న పెట్టెకుఁ జూచి యాపేటికను జెరచి చూడగాకాసల్య పెట్టెయందుండెను. అమెనుజూచియాశ్చర్యపడెను పరస్పరము తమతమవృత్తాంతములను జెలిసికొని వారిద్దఱు వివాహమును జేసికొనఁగోరిరి.

౨౦౫ అప్పుడు దశరథుడు తనగురువగు వసిష్ఠుని ధ్యానింపగా నవ్యసింధుడు యోగదృష్టిచేఁచెలిసికొని భార్యతోఁగూడ దశరథుడుండిన ద్వీప మునకు యోగసినిచే త్కణములోపచ్చి వివాహమునకుఁ జేయించు చుండెను.

౨౦౬ రావణుడు లంకాపురికేగి సభాసలమునఁగూర్చుండి బ్రహ్మదేవుని విలిపించి యిటులబల్కెను.

ః ధే తవ హృషా వాక్యం రాజణీన మయా కృతం
వ తో దశరథ స్తోయే కాసల్యా గోపితా మయా॥ ౨౪౫

తద్రావణవచశ్శుత్వా సభాయాం పగ్ధసంభవః
దీర్ఘస్వరేణ ప్రోవాచ ఓషుణ్యాహమిశిస్సుటం॥ ౨౪౬

1 రావణస్సగ్రథమాత్ప్రాహమిదం వ్యాహృతం క్షయం॥ ౨౪౭

విధిఃప్రోవాచ లగ్నంహి జాతం దశరథస్య తు॥ ౨౪౮

తస్మి న్కాలే నారదోపి సభా మేశ్య తు రక్షసా
పరివృప్తోఽస్మి త్తిస్మై వివాహనిషయం తయోః॥ ౨౪౯

తదైవ రాజణో మానిస్వయంభూసహిత స్తుగం
విమానేనా గతో ద్వీపం కాసల్యాజనుతాన్వీణం॥ ౨౫౦

వధూఽకౌ వసిష్ఠం చ । సుమంత్రం చ దశాననః
దృష్ట్వా దశాననః క్రుద్ధః హంతుం దశరథం యతః॥ ౨౫౧

దశాననో దశరథః । పగన్పరజయేషిత్॥
యద్దం చ చక్రతుర్వీరాతదాబ్రహ్మన్యవారయత్॥ ౩౦

౨౦౪ ఓ బ్రహ్మదేవుడా? నీవాశ్వమను నే నబధమునుగా చేసితిని. నేను దశరథుని జంపితిని కె నల్యను దాచిని (నీవు కౌసల్యాదశరథులకు బుట్టినవావలన నాకు మఱియు కలుగునని చెప్పితివి అది యబధ మయ్యెనని భావము.)

౨౦౫ రావణుని వాగ్ధ్యమును బ్రహ్మదేవుడు విని సభాసలమనందు దీక్ష స్వరముతో (ఓం పుణ్యావామసి) యాశీర్వాచనమును నిల్లముగా పలికెను. (ఇది యాదు కౌసల్యాదశరథులకు వివాహమునకు క్రియ ముచు బ్రహ్మసాధ్యానింపగా బ్రహ్మదేవుడు ఓం పుణ్యావామసి యాశీర్వాదమును పలికెనని భావము).

౨౦౬ ఓ బ్రహ్మదేవుడా? నీవు సభిలో నాశీర్వాదమును జేయుదుంటిని ఇప్పుడేను శుభము జరుగుచున్నదిని రావణుడు బ్రహ్మదేవునిని బ్రశ్నించెను.

౨౦౭ కౌసల్యాదశరథులకు సముద్రదీప్తిపములో వివాహమిప్పుడు జరుగు చున్నది యని బ్రహ్మ రావణునితో చెప్పెను.

౨౦౮ తా|| ఆ సమయమున నారదుడు అంకాపట్టమున రావణసభకురాగా రావణుడా, కౌసల్యాదశరథుల వివాహము జరుగుట నిజమాయబడనాయని నారదునినడుగ, నా దేవర్షి వారల వివాహము జరుగుట నిజమే యని చెప్పెను.

౨౦౯ అప్పుడే రావణుడు బ్రహ్మవారదులను వెంట నడికొని విమానా రూఢుడై కౌసల్యాదశరథులందఱున దీప్తిపమునకు వచ్చెను.

౨౧౦ ఆ దీప్తిపమునందు నూతన వహువతులగు కౌసల్యాదశరథులకు వసిష్ఠు నుమంత్రాదులనఁ జూచి యాశ్చర్యపడి రావణుడు కోపముతో దశరథుని సంహరింప నుద్ద్యమించెను.

౨౧౧ దశరథుడు వెనడియక రావణునితో యుద్ధముజేయు సమకల్పెను. అప్పుడు బ్రహ్మదేవుడు వారల నిర్దుఃఖము నివారించెను.

నారదోఽపి దశాస్యం తం న్యవారయ దనేకథా
 యద్భాసి త ద్భవత్యేవ మృతే రద్య శ్వ రు త్తమం॥ 30
 నారిసింహాగ్రవా ద్యైవ భగవా న్నామరూపస్యత్
 కీమర్థం త్వాం న హింసాద్యై విచారయ మవీరితం
 సాహసం కురు మాన్ ద్యైవ సత్యా యుషి దశాసన॥ 31-34

- 1 విధిః॥ సభవిష్యతి మద్వాణీ మృషా జానీహి సిశ్చయం
 యద్భాస్యం తద్భవత్యేవ గహవా కర్మణో గతిః॥ 334
 ఇతి తాభ్యాం వారిత స్సనావణ స్వపురీం గతః॥ 38
 గచ్ఛానం గగనే బ్రహ్మ జటాయం విహతోత్తమం
 సమాహూయా జపుతేణ కారయిత్వాచ సామృదం
 జగమ సత్యలోకం తు నారదేన సమన్వితః॥ 344
 వక్షీరాజాధిరూఢ స్సం స్తదా దశరథో నృపః
 సనార స్ససుమత్ర శ్చ సాకేతం ప్రవివేక సః॥ 354
 వచం మృత్యుమఖాన్తీర్ణః సగరీం తు ప్రవేశ్య సః
 బాధుమిత్రాదికా స్సర్వా స్సమాహూయ యథావిధి
 వైవాహికోత్సవం కృత్వా పూజయామాస చా ఖిలాన్
 కోసలోపిస్తవామాతేన్వరాజ్యంచదదాతదా॥ 324344
 తయా కాసల్యయా సాకం రాజ్యభోగాభ్యుభోజ సః॥ 36

౩౦ ఓ రావణుడా! ఏదిజరుగున్నదో యదిజరుగకమానదు. ఇప్పుడు చచ్చుటకంటే రేపటిదినమునఁ జచ్చుట యుత్తమము లోకోక్తి యున్నది కానినీవునిష్కారముగఁగలసింది యిప్పుడే ముప్పుతెచ్చి కొనుట మంచిదికాదని నారదుడు రావణునితోఁజెప్పినివారించెను.

౩౧౪౮॥ మఱియు నారదుడు రావణునితో నిటులఁజెప్పెను. ఓ రావణుడా నీవు దశరథునితో నిష్కారముగఁ గలసిందినచోఁ బూర్వము శృసింహస్వామి స్తంభమునుండి పుట్టిరచ్చిన విధముగ భగవంతుడు రామరూపమున నెవ్విధముననో యిప్పుడే యావిర్భవించి నిన్ను శేల హింసింపఁగూడదో నా మాటను బాగుగ నాలించింపుము. అయివుండగ నిపుడే సాహసమును జేయుతునెను.

౩౧౪౯ అప్పుడుబ్రహ్మయు నిటులఁబలికెను. ఓ రావణుడా! నావాక్యము విధ్యుక్తోనేఁడు. నిశ్చయముగ నమ్ము. ఏదిజరుగున్నదో యదిజరుగక మానదు, కర్మగతి, క్షేమమని చెప్పెను.

౩౧ ఈ ప్రకారముగా బ్రహ్మనారదులచే రావణుడు నివారింపఁబడి తన పురమునకేగెను.

౩౧౫ అనంతర మాకాశమార్గమున బోవుచున్న జటాయువును బ్రహ్మపిలిచి దశరథునితో స్నేహము జేయించి తాను నారదునితోఁగూడ సత్య లోకమునకేగెను.

౩౨ అప్పుడు దశరథుడు కొసల్యా సుమంత్రులతోఁగూడ జటాయువు నధిష్ఠించి సాకేతపురమున కేగెను.

౩౨౪-౩౨౫ ఇవిధముగా దశరథును మృత్యుముఖము నుండి బయటపడితన పట్టణమునుజేరి బాధుమిత్రాదులనందఱు నాశ్వనించి యధావిధిగా వివాహమహోత్సవమును జేసి యందఱును తగునటుల వూడించెను. కోసలరాజును దశరథునకుఁ దన రాజ్యము నిచ్చెను.

౩౬ అకొనల్యతోఁగూడదశరథుడు రాజ్యభోగములననుభవించుచుండెను

ఏకదాఽనుత స్వర్గం దేవేంద్రంద్రష్టు మిచ్ఛయా
గత్వా పున స్త్వాగమనే కామధేనుం దదన్ సః॥ ౪౦

అకర్షం స్తన్నమస్కారం గత్వా చ కతిచి త్పదః
విచార్య చ పునః పశ్చాద్గత్వా తాం ప్రణామ సః॥ ౪౧

క్రుద్ధా సాఽశపదిశ్యేవ మనపత్యో భవాస్ఫవేత్
ఇతి శస్తేన రాజ్ఞా సా ప్రాగ్ధితా పున రబ్రవీత్॥ ౪౨

మత్ప్రసాదాత్తవ సుతాశ్వేకా శీఘ్రం జఃష్యతి
విలంబేన సుతా శ్చాపి భవేము ర్గచ్ఛతా ద్భవాత్॥ ౪౩

ఇత్యుక్తో నృపతి స్తేహం గత్వా స్నాతాంప్రియాం పునః
మిళితోఽభూత్తత స్సాపి సత్వరం గచ్ఛన త్యభూత్॥ ౪౪

దశమే మాసి నై తస్యః కన్యారత్న మజాయత
శాంతేతి నామ భగవా న్వసిష్ఠ స్తు చకార స॥ ౪౫

కృమా ద్భృద్ధి మవాప్తాయా శ్చాంతాయా స్తు న్వయంవరః
ఘోషితోఽభూన్మృపతినాచాయయు ర్మృపసూనవః॥ ౪౬

రాజః పరశుధారీ స న్నాయయా తత్స్వయంవరే
వశ్యే పలాయితా స్సద్యః తదా నృప మువాచ సః॥ ౪౭

- ౪౦ ఒకప్పుడు దశరథుడు దేవేంద్రుని జూచుటకు స్వర్గమునకేగి తిరిగి వచ్చుటలో స్వర్గమీపమాననే, కామధేనువును జూచెను.
- ౪౧ కాని, దశరథుడు కామధేనువును నమస్కరింపకుండునని గొంత దూరమేగి, శపించునను భయముతో వెనుకకుఁ దిరిగివచ్చి కామ ధేనువును నమస్కరించెను.
- ౪౨ నీవు, సంతానహీనుఁడవు కాఁగలవని కామధేనువు శోపముతోఁ దశరథుని శపించెను. ఇట్లు దశరథుడు శపించఁబడి కామధేనువును హరిహరముల ప్రార్థించెను.
- ౪౩ అప్పుడు కామధేనువనుగ్రహించి రాజుతోఁ గలుగఁ జెప్పెను. నా యనుగ్రహముచే నీకొక స్త్రీసంతానము శ్రీఘములోఁ గలుగఁగలదు. దీక్షించుచేఁ బుత్రులు కలుగుదురు నీవు వెదకుము) అని చెప్పెను.
- ౪౪ ఇట్లుఁ గామధేనువు చెప్పినట్లుట దశరథుడు తన గృహమున కేగెను. ఋతుస్నాతయైన కౌసల్యను దశరథుడు కలియఁగా తంటనే యా కౌసల్య గర్భవతి యయ్యెను.
- ౪౫ అకౌసల్యకు పదియవమాసమున నొకకన్యారత్నము కలిగెను. పూజ్యుఁడగు వసిష్ఠుఁడు కౌసల్యపుత్రికకు కాంతయను నామ కరణముఁ జేసెను.
- ౪౬ క్రమముగా కాంతయను కన్యక పుద్గినొంచెన. ఆ కన్యకకు వివాహసమయము వచ్చినందున దశరథుఁడు స్వయంవరమును సాటింపగా రాజపుత్రిలందఱు స్వయంవరమునకు వచ్చిరి.
- ౪౭ పరశురాముఁడు గండ్రగొడ్డలిని ధరించి యా స్వయంవరమునకు రాఁగా నాజమదగ్గి పుత్రినిఁజూచి రాజులందఱు భయముచే బారిపోయిరి. అప్పుడు పరశురాముఁడు దశరథునిఁజూచి యివ్విధమునఁ బలికెను.

మహర్షయే ప్రవాతవ్యా కన్యేయం వరవర్ణినీ । నోచే
త్వాం నాశయిష్యామి త్వత్ప్వరా మాయయాపునః॥౪౦
అనపశ్యోఽంగరాజోపి సఖా దశరథస్య తు
తదా సృపం ప్రార్థితవా న్భూతాంకృతిమపుత్రికాం॥ ౪౧

కన్యాం దశరథో రాజ్ఞా రోమపాదేన యాదితః
అపశ్యపుత్రికాం రాజ్ఞే రోమపాదాయ తాదదౌ॥ ౪౦
తదాది తస్యా మేకోపి నాథవ త్పుత్రక శ్చిరం॥ ౪౦౫
ఏతస్మిన్నంతరే రాజ్ఞా మాగధేన తు పత్రికా
సంప్రేషితాఽజపుత్రాయ స్వకన్యాశుభనూదికా॥ ౪౦౫

కౌసల్యా తాం నిశామ్యైశు తదా దశరథం పతిం
ప్రోత్సహయిత్వా సుభగా ప్రేషయామాస తత్పురీం॥
తత్ర గత్వా దశరథ స్వయంవరసభాం గతః ॥౪౧-౪౨

స్వయంవరసభాం సర్వే రాజపుత్రా స్సమాగతాః॥
మాగధేశసుతా సాపి సుమిత్రా స్వసఖీయుతా
సభాస్థలం గతా వాఽన్తే పుష్పమాలాం ధరంత్యథ॥ ౪౨౫

పున్ధరానీ రాజవంశపరిజ్ఞానవతీ తదా ।
ఏకైకసృపసాన్నిధ్యం నీత్వా కన్యా మబోధయత్ ॥ ౪౨౫
కన్యే మహా నయం రాజా కాళింగో బహుకోశవాన్
వై కజాయాసమప్రీతిః యదీచ్ఛసిన్మపం వృణు॥ ౪౩౫

- ౪౮ ఓ దళరథుడా ! యీ కన్యను మహర్షి కీయుము. అటులనీయనిచో నన్ను నశింపజేసిదనని పరశురాముడుచెప్పి తిరిగి వెళ్ళిపోయెను.
- ౪౯ దళరథునకు మిత్రుడైన యంగదేశరాజగు రోమపాదుడు సంతాన హీనుడైనందువ కాంక్షను దనకు దత్తగా నీయుమని దళరథమహారాజును బ్రార్థించెను.
- ౫౦ రోమపాదుఁ డివ్విధముగ దన్నుఁ బ్రార్థింపగా దళరథుడు తన కొమరితను రోమపాదునకు దత్తగా నిచ్చెను.
- ౫౧౪ అఁ మొదలు కౌసల్యుండు గంతానము చిరకాలపర్యంతము క్షిప్రకలుగఁ బోయెను
- ౫౧౪ ఈ సవయమున మగధరాజు దన పుత్రికకు స్వయంవర మహోత్సవమును జేయఁదలచి రాజులందఱు నాహ్వానపత్రమును బంపుచు దళరథునకుఁగూడ నాహ్వానపత్రము బంపెను.
- ౫౨.౫౩ కౌసల్య మగధరాజువంపిన శుభగ్రహము జూచి, యప్పుడు వెంటనే దళరథుని బ్రోత్సహించి మగధరాజు పట్టణమున గూర్చి పంపెను. అక్కడకు వెళ్ళి దళరథుడు స్వయంవరసభ కేగెను.
- ౫౪౪ రాజపుత్రులందఱును స్వయంవరసభన గూర్చి వచ్చిరి. మగధరాజు పుత్రికయగు సుమిత్రయు పుష్పమాలికను హస్తముగఁదుంచుకొని చెరిఁ తైలతోఁ గూడ సభాస్థలమునకు వచ్చెను.
- ౫౫౪ రాజవంశములను గుఱఁచిరి యొక వృద్ధవాని, సుమిత్రాదేవిని బ్రత్యేకముగ రాజపుత్రుల సన్నిధానమునకుఁ దీసికొనివెళ్ళి యామెకు నిటులఁ చెల్పెను.
- ౫౬౪ ఓ రాజపుత్రీ ! ఈ క్షిప్ర దేశపు మహారాజు ఒహు ధనవంతుఁడును భాగ్యవంతుఁడును సమమైన వ్రేమభావము గలవాఁడునై యుండెను. నీ కిష్టమైన వరింతుకొనెను.

ఇత్యుక్తా మాగధీ జ్ఞాతీ పురత స్తామచోదయత్ ॥ ౧౭

వంగరాజాంతికం నీత్వా రాజపుత్రీం తు చేటికా
బోధయామాస తస్యాథ బహుపుత్ర ధనాధ్యతాం ॥ ౧౮

తదాశయజ్ఞా కన్యా సా పురతస్తా మచోదయత్ ॥ ౧౯

శ్రీమా చేటి దశకాయంతీ రాజపుత్ర్యై బహూ స్సృశాన్
బోధయంతీ చ తద్వృత్తం నినా యాజసుతాంతికం ॥ ౨౦

చేటి ప్రాహ సుమిత్రాం చ రాజాయన రఘుపాత్రకః
అజపుత్ర స్సార్వభౌమ స్సశైలవనభూపతిః ।
నామ్నా దశరథో లోకే ఖ్యాతకీర్తిర్గుణాధికః ॥ ౨౦-౨౧

ఇతి సంబోధితా కన్యా । మాగధీ పుష్పమాలికాం
నిక్షిప్య కంఠే రాజ్ఞ స్తు వ్రవే దశరథం తదా ॥ ౨౨

తయా సుమిత్రయా సాకం సమాగత్య నిజం పురం
బుభోజ సర్వసౌఖ్యాని చిరం దశరథ స్తతః ॥ ౨౩

౫౭ ఇవిధముగ వృద్ధదాసి చెప్పగ నామెభావమును గ్రహించి ముందట నడువుమని ప్రోత్సహించెను. (అనగా కలింగరాజునకు బహుభార్యలుండినట్లు గ్రహించి ముందుకు నడువుమని ప్రోత్సహించెనని భావము.)

౫౮ పిమ్మట వృద్ధదాసి రాజపుత్రికను పంగరాజసమీపమునకుఁ దీసికొని వెళ్ళి యతడు బహుధనాధ్యుఁడును బహుపుత్తుఁడునై యుండెనని యామెకుబోధించెను.

౫౯ ఆ దాసియొక్క యభిప్రాయమును సుమిత్రగురైటిగి ముందుకు నడువుమని దాసినిఁ బేరేపించెను.

౬౦ ఇట్లుక్రమముగ నారాజపుత్రికకు రాజులనందఱను బాపించుచు వారలవృత్తాంతములను చెల్పుచు దశరథుని సమీపమునకుఁ దీసికొని వెళ్ళెను.

౬౧ ఆదాసి సుమిత్రనుకూర్చి యివిధముగఁ బలికెను. ఓ రాజపుత్రి ఈ దశరథుఁడు సార్వభౌముఁడును పర్వతారణ్య సహితముగు ధూమికంఠకు బ్రభువును లోకప్రసిద్ధమైన కీర్తిగలవాడును గుణాధికుఁడునై యుండెను. ఇతఁడు రఘుమహారాజపౌత్తుఁడు. అనమహారాజపుత్తుఁడు నీ కిష్టమైన పరిపునునెను.

౬౨ ఇవిధముగ నాదాసి చెప్పఁగా సుమిత్రాదేవి చేతిలోనిపున్నమాలికను దశరథ మహారాజుయొక్క కంఠమునందుంచి యతనిని వరించెను.

౬౩ పిమ్మట దశరథును సుమిత్రాదేవితోఁగూడ నిజపురమగు సాకేతపురికి వచ్చి యామెతోఁగూడి సకల సౌఖ్యముల ననుభవించెను.

* పరంతు సంతతిం తస్యాం న లేభేఽ జనుత శ్చిరం

తాత్త్వికార్థ ముక్త్యర్థ మథ చింతాం గతో నృపః॥౧౦

తత్కాలే బ్రహ్మపుత్రస్తు నారదో మునిసత్తనః

వాదయన్ మహతీం వీణా మయోధ్యాం ప్రవివేశ సః॥౧౧౫౪

రాజా దశరథ స్తం హి పూజయామా న భక్తిశః

సింహసనే మహదివ్యే సన్నివేశ్య యథావిధి॥ ౧౧౫౫

రాజాశ్లో॥ పాతాళే బ్రహ్మలోకే వాకించిత్రం వర్తతే॥౧౧౫౬

* పుత్రోశ్చ త్రైశ్చ ఋణ నివర్తకత్వం నరకోద్ధారకత్వం ఉత్తమలోక ప్రావకత్వా వంశాభి వృద్ధికరత్వం చ శ్రుతాపుక్తం । ఋణ నివర్తకత్వేతావత్, జాయమానోస్తే బ్రాహ్మణ స్త్రిభిః ఋణవాన్ జాయతే, బ్రహ్మచర్యేన ఋషిభ్యో యజ్ఞేన దేవేభ్యః ప్రజయా విశ్వభ్యః ఏష వా అన్యణోయః పుత్రీ ఇతి, నరకోద్ధారకత్వేన పున్నామో నరకాత్త్రయత ఇతి పుత్రీ ఇతి, ఉత్తమలోక ప్రావకత్వే చ నా పుత్రస్యలోకోఽస్తీతి । వంశాభివృద్ధి కరత్వే చ ప్రజాతం తుం మావ్యవస్థేస్తీతి, ఇతి । ఏతాదృశః పుత్రోనా భూతి దశరథః విచారయామా స॥

౬౪ కాని దశరథునకు నువి త్రాడేవియండను సంతానము కలుగనందున
మాడవ ఋణముయొక్కవిమర్శిః గూర్చి (అనఁగా పితృఋణమును
దీర్చునుపాయము లేక పోయెనని) యొకదినమున విచారింపఁ
జూచెను.

౬౫ అట్టిసమయమున బహ్మపుత్రుడగు నారదమహర్షి వహతియను
శిరుగల వీణను వాయిచుకొనుచు సయోధ్యాపురికి వచ్చెను.

౬౬ దశరథమహారాజు నారదమహర్షి ని సింహాసనమునందుఁ గూర్చుండఁ
బెట్టి యథావిధిగ భక్తితోఁబూజించి యా క్రిందివిధముగఁ
బ్రశ్నించెను.

౬౬౪ ఓ నారదా, భూలోకమునందుఁగాని పాతాళ లోకమునందుఁగాని
బహ్మలోకమునందుఁగాని క్రొత్తవిశేషములున్నచోఁ జెప్పమనియె

* పుత్రోత్పత్తివలన ఋణసమృద్ధియు సరకోత్పత్తియు సత్తమలోక
ప్రాప్తియు వంశాభివృద్ధియు కలుగునని శ్రుతియందుఁజెప్పబడెను.
ఋణనివృత్తి విషయమై బాటులఁజెప్పబడెను. (ఏమన) బ్రాహ్మ
ణుఁడు మూడుఋణములతోఁ బాటుననియు నామూడుఋణములలో
ఋషిఋణము బ్రహ్మచర్యముచేతను శతతాఋణము యక్షముల
చేతను ద్విఋణము పుత్రోత్పత్తిచేతను దీర్చవలయుననియు,
సేవఁడు పుత్రవంతుఁడో వాడే పితౄఋణము తుడగుననియు (చెప్ప
బడినది) సరకోత్పత్తి విషయమున (పున్నామ సరకమునుండి రక్షించు
వాడు గాన పుత్రుఁడను శ్రుత్యర్థము ప్రమాణము. పుత్రుని
వలన సుత్రసలోకప్రాప్తి కలుగు ననువిషయమున (పుత్రుల లేని
వానికి సుత్రసగతులేవు) అను శ్రుత్యరము ప్రమాణము వంశాభి
వృద్ధి పుత్రునివలననేగలుగు ననువిషయమున (సంతాన లోపపును
తెంపకును) అను సుపరిషద్వాక్యము ప్రమాణము. ఇట్టిశ్రేయ
సాగరణ భూతుఁడగు పుత్రుఁడు కలుగక పోయెనని దశరథుఁడు
విచారించుచుండెను.

1 నారదః॥ బ్రహ్మలోకాదహంప్రాప్తః పృథివీం శృణుభూపతే!
సర్వేవిలోకితా దేశాః సరనారీ ప్రపూజితాః ౬౭౪

యథా దృశా మయా రాజన్కన్యా కేకయభూపతే
నైవ దేవీ న గంధర్వీయథా సా కిం వర్తతే॥ ౬౮౪

అహ మశ్వపతే రాజన్లహం గత్వా వ్యలోకయం
శస్యాహస్తోమయా దృష్ట్వే రేఖా హస్తగతా స్తథా॥౬౯౪

తాం దృష్ట్వా శీఘ్ర ముత్థాయ ప్రాప్తోస్మి చ తవాంతికం
శస్యాపాణించ గృహ్ణీష్వ యత్నేన ఖలు భూమిప॥ ౭౦౪

శస్యాం పుత్రో యశస్వీ చ మహాహ్లాదో మహాతపాః ।
భవిష్యతి మహారాజ తవ పుత్రో న సుశయః॥ ౭౧౪

శ్రావయిత్వా తు రాజానం దేవర్షిః పరమయ్యతిః
బ్రహ్మలోకంయయా ధీమాన్ సృప మామంత్ర్యవైతదా॥౭౨౪

రాజా దశరథ స్తాం హి రూపేణ ప్రతిమాం భువి
శ్రుత్వాశుశోచలాభార్థంకథంప్రాప్స్యతి తాంప్రియా॥౭౩౪

ఇ త్యా శ్చ ర్య రా మా య ణే

ష ష్ఠ స్క ర్గ స్స మా ప్తః

౧౬౪ నా రదుఁదపుడివ్విధముగఁబలికెను. ఓ దళరథా! నేను బ్రహ్మలోకమునుండి భూలోకమును బొంది స్త్రీ పురుషులచేఁబూజితములైన యీ భూమండలములోని దేశములన్నియుఁ జూచితిని.

౧౬౫ ఓ రాజా! కేకయరాజపుత్రీకయగు కైకేయివంటి సౌందర్యవతిని దేవతా స్త్రీలలోఁగాని గంధర్వస్త్రీలలోఁగాని నేను జూచియుండలేదు.

౧౬౬ ఓరాజా! నేను అశ్వపతి మహారాజ గృహమునకు వెళ్ళినపుడు వానిపుత్రీకయగు కైకేయియొక్క హస్తమును హస్తగతం చేఱుటను జూచితిని.

౧౬౭ అకైకేయినిఁజూచి నీసమీపమునకు శీఘ్రముగా వచ్చితిని. ఆమెను నీవు ప్రయత్నముచేసి వివాహమాడుము.

౧౬౮ అకైకేయియందు మహాజ్ఞానియైన మహాశుశస్సంపన్నుఁడగు కుమారుఁడు నీకు కలుగఁగలఁడు సందియములేదు.

౧౬౯ గొప్పజేజుస్సుజ్ఞానము గలిగిన నారదమహర్షి దళరథమహారాజునకుఁ బైవిధముగ కైకేయీ వృత్తాంతమును వివరించి తదనుజ్ఞచే బ్రహ్మలోకమును గూర్చి వెళ్ళిపోయెను.

౧౭౦ దళరథుఁడు నారదమహర్షి కలసఁగైకేయి, సౌందర్యమున నసమానరాలిని విని యాకైకేయిని నేనెఱుఁగ భార్యనుగాఁ బొందఁగలమనాకెట్లు లభ్యమగునని విచారింపఁదొడఁగెను.

అశ్వరథరామాయణమున నాజవ సర్గము ముగిసెను.

స ప్ర మ స ర్గ ప్రా రం భః

అథత్ర తా గతా రాజ్ఞ స్సమీపం దేవయోగిన్ ।

తయా పృష్టో మహారాజః కిం త్వం ధ్యాయసిభూమిప॥ ౧

రాజోవాచ॥ శ్లో॥ ఇదానీం నారదో దేవి హ్యగతో మమసన్నిధేః

తేన రూపం హి కై కేయూః మమ సర్వం నివేదితం॥ ౨

కథం ప్రాప్స్వామ్యహం తావ దితి శోచామి పంకితే॥ ౩

యోగిన్॥ శ్లో॥ మోహిన్ సరనాశీణాం రూపిణీ జనహరిణీ ।

ప్రాపయామి మహాభాగ కై కేయూం తవ సన్నిధి॥ ౪

ధైర్యం కరుమహారాజ మాతిభావే మయిస్థితే ।

పరతు శ్రుణు కాకత్స్ సతాం ధర్మో నచేదృశః॥ ౫

తస్మా త్తస్మాత్స్వయాసార్థం వివాహార్థం యతావ్యహం ।

రాజ్ఞా సభాజితా సాపి యయా శీఘ్రం చ యోగిన్॥ ౬

సాహి స్వల్పేన కాలేన ప్రాప్తా కేకయపత్తనం ।

నాగైః పూజ్యమానా సా సరస్తీరేవసత్తదా॥ ౭

సప్తమ సర్గ ప్రారంభము

౧ అనంతరము యోగినియొక్కతె దళరథునిసమీపమునకు వచ్చిశబ్ద
దేనినిగూర్చిసీవు విచారించుచుంటివో చెప్పుమని దళరథునిఁ
బ్రశ్నించెను.

౨ దళరథుఁడిటులఁ జెప్పవారంభించెను. ఓ యోగిని ! ఇంతకుముందు
వారదుఁడు నా యొద్దకువచ్చి కైకేయీ సౌందర్యమునుగూర్చి పల్లించి
చెప్పెను.

౩౪ ఓ పండితురాలా ! ఆ కైకేయి నాకెట్లు లభ్యమగునని విచారించు
చుంటినని దళరథుఁడు యోగినితోఁజెప్పెను.

౩౪ యోగిని దళరథునితో నిటులఁ జెప్పవారంభించెను. ఓ దళరథుఁడా
(స్త్రీ)పుకవేదులను మోహింపజేయు సమగ్రతనాకలము. మతియు
నేను జనులనాకర్షింపఁగల శక్తిగలదానను. కైకేయిని త్సణకాల
ములో నీ యొద్దకుఁ దీసికొని రాఁగలను.

౩౪ ఓ దళరథ మహారాజా ! నేను దూతిక గానుండఁగా, నీకువిచారమేల ?
స్థైర్యముగా నుండుము, నాని యీపని సత్పురుషులకు సమ్మతమా
కానేరదని తలచెదను నేను చెప్పనది వినుము.

౪౪ రహస్యముగా నామెను జెచ్చి నినాహముచేసికొనుట సజ్జనవిద్య
ముకాన నామెకును నీకును వినాహమగునటుల నేను యత్నించెనను.
ఇన్విధముఁ జెప్పి దళరథునిచేఁబూజింపఁబడి తదనుమతిచేఁ గేకంఠ
పట్టణమునకుఁ బ్రయాణమయ్యెను.

౬౪ ఆ యోగిని స్వల్ప కాలములోనే కేకయపత్రనమునకు జెచ్చి యొక
సోపవత్సరమునఁ దపముచేయుచున్న దానివలె నట్లించుచు నగర
వాసులచేఁ బూజింపఁబడుచుండెను.

కై కేయీ సాతు మాయాతా కదాచి చేటికావృతాః
నుతా మశ్వపతే ద్దృష్ట్వా లేభే సా పరమాం ముదం॥ ౭౪.

కన్యా సాశ్వపతేః పుత్రీ)స్సాత్వాప్రాప్తా చ యోగినీః
సత్వా పురఃస్థితా భక్త్యా యోగినీ సావదచ్చతాం॥౭౫.

రాజలక్షణసంయుక్తా రాజపత్నీ భవిష్యతీ॥

౯

తస్యా వాక్యం శిశుమ్యాథ మందహాస స్తయా కృకః
తయా నీతా మానితా చ భవనే తు నృపస్యచ॥ ౧౦

ప్రాసాదోపరి దత్తశ్చ వాస స్తస్యా శ్శుభావహః
కదాచి త్రైకయీం ప్రహ యోగినీలోకమోహినీ॥ ౧౧

పృథివ్యా స్సగరంతాయాః రాజా భర్తా భవేద్యది
తహి రూపస్య సాఫల్య మస్యథా వ్యర్థమేవ హి॥ ౧౨

అయోధ్యానామ విఖ్యాతాః ప్లో రాద్యా పురీ శుభాః
తస్యాం పుర్యాంతుభాసాలోనామ్నాదశరథోమహా॥ ౧౩

ఉదృశో యది తే భర్తా సఫలం తవ జీవితం
ఇత్థం నివేదితా కన్యా తస్మిం శ్చేతో దధార సా॥ ౧౪.

ఉదాసీనా నిరాహారా స్థితా సా నిరలంక్రియాః
నుతా కేకయరాజస్య యోగిన్యా ఉపదేశకః॥ ౧౫.

౭౪ కైకేయి యొక పర్యదినమున శశురాండ్రతోగూడి సరస్సులో స్నానము చేయుటకు రాగా యోగిని యా కైకేయినిబూది తన కార్యము సఫలమగునని గంతసించుచుండెను.

౭౫ కైకేయియును స్నానముజేసి పురజనులచే సేవింపఁడుచున్న యోగినిని దర్శించుటకవచ్చి భక్తితో నమస్కరించి విధేయతతో నిల్వఁబడియుండఁగా, యోగిని కైకేయినిట్లాశీర్వదించెను. ఓ రాజపుత్రి! నీవు రాజలక్షణములు కలదానవుగాఁ గన్పడుచున్నందునఁ దప్పక సార్వభౌమునకు భార్యవు కాఁగలవని (యోగిని కైకేయితోఁ జెప్పెను.)

౭౬ ఆ యోగినివాక్యమును కైకేయి విని మందహాసము చేయుచు యోగినిని రాజగృహమునకు తీసికొనివెళ్ళి గౌరివిచ్చెను.

౭౭ ఆ యోగినికి తన మేడపైభాగమున కైకేయి నివాసమును గల్పించెను. ఆ మేకు నివాసమునుసూలముగా నుండెను. ఇట్లుండ నొకశబ్దము లోకమోహినియగుయోగిని కైకేయినిగూర్చి యిటుల బల్కెను.

౭౮ ఓ రాజపుత్రి! చతుస్సముద్రపర్యంతమగు భూమండలమును బాలించు సార్వభౌమాఁడు నీకు భర్తయైనచో నీ సౌందర్యము సఫలమగును. లేనిచో పృథమగుననియె.

౭౯ ఓ రాజపుత్రి! ఇట్టి సార్వభౌము డెవడుండెనని నీకు సందియ మనవసరము. ఆయోధ్య యను పట్టణము విఖ్యాతమైయుండెను. ఆ పట్టణమునందు దశరథుఁడను సార్వభౌముఁ డుండెను.

౮౦ ఇట్టి సార్వభౌముఁడైన దశరథుఁడు నీకు భర్తయైనచో నీ జీవితము సఫలమగునని యోగిని చెప్పఁగా, నా రాజపుత్రికయగు కైకేయి యొక్క మనస్సు దశరథునియందుఁ బ్రవేశించెను.

౮౧ యోగిని, కైకేయమనమును గ్రహించి ఓ రాజపుత్రి! నీవు నిష్కారణముగ అన్న పాపాదలను నుట్టుకుండఁగ నుండుము. నీ కోరిక సఫలము కాఁగలదని యుపదేశింపఁగా నాయోగిన్యపదేశముచేఁ కైకేయి మానముదాల్చి యాహారమును భుజింపక యలంకారములను ధరింపక యుండెను.

తస్యా ఆశ్చ స్తు తాం దృష్ట్వా భయభీతా ఇవావసన్ ।
విరోక్త్య కైకయాం మాతా వచనం చేద మబ్రవీత్ ॥౧౯॥

కిం వికృతిం గతాసి త్వం పుత్రిమే వద సత్వరం ।
శరీరేతవ కా వ్యాధి స్తాం యత్నా న్నాశయా మ్యహం ॥౨౦॥

యదా సా నోత్తరం ప్రాదా త్తదాసాయోగినింగతా ।
సుఖా మే తీవ్రదృశీం ప్రాప్తా దశాం వై కేన హేతునా ॥౨౧॥

యోగిని॥ అయోధ్యా వర్ణితా తస్యాః పతి ర్దశరథ స్తథా
వర్ణితో భూ న్మయా సర్వవర్ణనే రాజ్ఞస త్తమే ॥ ౨౨॥

తచ్ఛ్రుత్వా కైకయామాతా గత్వా భర్తార మబ్రవీత్
రాజ్ఞా దశరథేనైవ కుమార్యాః పాణిసంగ్రహం ॥
శర్తుం యతస్య భో నాథ తద్భిత్తా భూత్సుతాయతః ॥౨౩॥

తచ్ఛ్రుత్వా కేకయో రాజా తథేత్యుక్త్వాసభాంగతః ॥
మంత్రిభి స్సమవోచ ద్వై తద్వార్తాం సదసి త్వరం ॥ ౨౪॥

మంత్రిణః॥ శ్లో॥ త స్మైకన్యప్రదాత వ్యాసంగరూపాయసత్వ
రంభితి తేహం ప్రబ్రువతామంత్రిష్యేకోవద త్తదా ॥౨౫॥

- ౧౬ కైకేయి యొక్క సఖురాండ్రు కైకేయినితనిజూచి భయభీతులై యుండిరి. కేకయపత్నియు దనపుత్రికనితనిజూచి యవ్వధముగఁ బడెను.
- ౧౭ ఓ పుత్రికా! నీశరీరములో వ్యాధి యేదియో చెప్పుము నీవుమానముతో నుడియాహారాదులను విసర్జించుటకఁ గారణము వ్యాధియో, లేక మలయొక్కటియో దాపక జెంటనే చెప్పుము నీకు నేకు చికిత్స చేయించెదననియె.
- ౧౮ కైకేయి యెప్పుడు ద్రుత్యుత్తరమును జెప్పకపోయెనో యప్పుడు కైకేయితల్లి యోగియొద్దకు వెళ్ళి ఓ యోగిని! నా పుత్రికయగు కైకేయి యే కారణముచే నిట్టివశన బొందెనో జెప్పుమని యడిగెను.
- ౧౯ యోగిని, కైకేయి తల్లితో నిలువఁజెప్పెను ఓ రాజపత్ని! నీకొమరిత నన్నేయే దేశములను జూచితివని యడుగగా, నేజూచినదేశముల నన్నిటిని విసర్జించుచు నయోధ్యా పట్టణమును దానిప్రభువగుదశరథుని పర్జించితిని. అది మొదలుకొని యందు చేతనో నీకొమరిత వికారమున బొందియున్నది.
- ౨౦ కేకయపత్ని యావాక్యమును విని భర్తకు సమీపించి యౌవాధా! నీ కొమరితను దశరథునకిచ్చి వివాహముచేయఁ బ్రయత్నింపుము. (నీలయన) నా మెదిత్తము యోగినివలన దశరథుని గణములనువిన్నది మొదలుకొని యతనియందే లగ్నమైయున్నది యని యూహించెద ననియె.
- ౨౧ భార్యయొక్క వాక్యమును కేకయరాజు విని యవ్వధముగనే ప్రయత్నించెదనని చెప్పి సభాస్థలమునకేగి, సభలోని మంత్రులతోఁ దన కొమరితను దశరథునకిచ్చి వివాహముఁ జేసెదనను విషయమును జెప్పెను.
- ౨౨ అప్పుడు మంత్రులు కేకయరాజుతో నిట్లుచెప్పిరి. ఓ కేకయరాజు! మన్మథునితో సమానుడగు దశరథసార్యభౌమునకుకైకేయి నిచ్చి వివాహముఁజేయుట మాకుసమ్యక్తమని మంత్రులుకొందఱు చెప్పుచుండఁగా నప్పడొక మంత్రి, రాజుతో నిట్లయె.

శ్రూయతే ఖలు వృద్ధోహి రాజా దశరథః కృషీః ।
పురంధ్ర్య స్సంతి బహ్వశ్చ తస్య రాజ్ఞోమహీపతేః॥ ౨౩౪

కథం దేయా వ్యాపుతాయ ఒహుపత్నీయుతాయచ ।
తదా ప్రోవాచ గర్గస్త విప్రో రాజపురోహితః॥ ౨౩౫

సత్రం కృతం కుబేరేణ శ్రీహరేః ప్రీతికామ్యయా ।
తస్మి న్యజ్ఞే ఋషిగణా శృంకరం ప్రాబ్రువం స్తదా॥ ౨౩౬

గంగాధర నమ స్తుభ్యం సర్వం జానాసి తత్త్వతః ।
రావణో రాక్షసైస్సార్థం కదా నాశం వ్రజిష్యతి॥ ౨౩౭

శివః॥ శ్లో॥ అయోధ్యాయాం మహాపుర్యాం రాజాదశరథో వసేత్
తస్య వహ్ని సుమిత్రా చ కాసల్యా భానుమంతజః॥
అవరాక్షకయీనామ తాసు పుత్రా మహాబలాః
భవిష్యంతి హిచత్వారః తేషాం జ్యేష్ఠాహః ప్యతః॥ ౨౩౮-౨౪౦

ఇతి వృత్త మహం యజ్ఞే వ్యాకౌషం త్ర్యంబకాత్పురా
తస్మాదైక్ష్యకవే దేయా కశ్యేయం భో నరేశ్వర॥ ౨౪౧

రాజా॥ గత్వా యోధ్యా ప్రకర్తవ్యోవివాహస్తుశ్చ యాద్రుతం
కైకేయ్యా స్తస్య భూషస్య సమయేన త్వయానఘ॥ ౩౦౪

కైకేయ్యాం మమపుత్ర్యాం యః రాజ్ఞః పుత్రో భవిష్యతి
రాజ్యతస్మై ప్రదేహీత్వం సత్యేనానెనగృహ్యతాం॥ ౩౦౫

౨౩౪ ఓ కేకయవహరాజా! దశరథవహరాజా, కథప్పద్ధుడని వివచంటిమి
ఆరాజునకు బహుభార్యలుండినీ కూడ వినుచుందుము.

౨౩౫ వాటియు సంతానములేకపోవుట, బహుభార్యలుండుట, యనుదోష
ద్వయముకల దశరథునకుఁ దైకేయినెటుల నిచ్చెదవు; అని యొక
మంత్రి చెప్పగా, నప్పుడు కేకయరాజపురోహితుఁడగు గర్గమహర్షి
రాజుతో నిట్లు పలికెను,

౨౩౬ ఓ రాజా! పూర్వమునందు కుబేరఁడు శ్రీహరికి ప్రీతినిఁగొల్పుటకు
నత్రయాగమును జేసెను. ఆయాగమునందు మహర్షులు శంకరుని
గూర్చి యిటులఁ బోగిరి,

౨౩౭ ఓ మహేశ్వరడా! నీకు నమస్కారము నీవు గర్వమును నెలుగు
దువు. రాక్షస సహితముగా రావణుఁడెప్పుడు నశంపఁగఁడు (అని
ఋషులు శంకరునడిగిరి)

౨౩౮ పరమేశ్వరుడు మహర్షులతో నప్పుడిటులఁ జెప్పెను ఆయోధ్యా
పట్టణమున ధశరథుఁడెను మహారాజుఁడును వానికిఁ గొంట్ల నుమిత్ర
కైకేయి, యను మువ్వరు భార్యలుండురు. దశరథున కామువ్వరి
యందును నలుగురు కొవరులు గలుగుదురు, వారిలో జ్యేష్ఠుఁడగు
రాముఁడు రావణుని సంహరింపఁగలఁడు, (అని శంకరుఁడుచెప్పెను.)

౨౩౯ ఈ విధముగ జేసి పూర్వమునందు శివునివలన వినియుంటిని ఆకార
ణమువలన, ఓ కేకయరాజా! నీ కొమరితను నిత్యైకువంశీయుఁడగు
దశరథునకిమ్ము, (అని గర్గమహర్షి, రాజుతోఁ జెప్పెను)

౩౦౪ కేకయరాజా, గర్గమహర్షితో నిటులఁ జెప్పెను ఓ గర్గమహర్షీ!
నీ నయోధ్యకేసి కైకేయీ దశరథులకుఁ బరిసపూర్వముగ పెండ్లి
రాయబారమును జరుపుము.

౩౦౫ ఓ గర్గమహర్షీ! ఆ దశరథుఁడు నాపుత్రికయగు కైకేయియందుఁ
గలిగిన కొమరునకు రాజ్యమిచ్చుటల వానిచే శశధముఁ జేయించి
కైకేయిని వివాహము జేసుకొనునట్లు నేర్పరపుము అని కేకయ
రాజు పురోహితునితోఁ జెప్పెను.

1 గగః॥ కమిష్యామి మహారాజ నగరం ప్రతి భూపతే
వివాహం కారయిష్యామి పుత్ర్యాస్తే సమయేన తు॥ 32౫

రాజా॥ తు గర్హిపి సాకేతం నగరం గతః
దదర్శాసుకం రాజా సంపూజ్య ముని మబ్రవీత్ ॥ 33౫

సాంప్రతం జన్మసాఫల్యం జాతం మే భవదాగమాత్
భు వ్యటంతి మహాత్మానో పునంతో నిఖిలం జగత్ ॥ 3౪౫

గగః॥ శ్లో॥ మృశసా తవ హేరాజా కర్ణా పూర్ణా మమానఘ
చేత్రయో స్సఫలాద్దాయ సన్నిధిం గతవానహం॥ 35౫

ఆశయా చాగతో రాజ స్నహం దూరా త్తవాంతికం
పూర్ణం కురు మమాశాంచ వదాన్యానాం గోమణే॥ 3౬౫

రాజా॥ శ్లో॥ త్పథవాహం కరిష్యామి ప్రాజ్ఞైరర్థైశ్చ
సాధయే॥ 3౭

గగః॥ శ్లో॥ ప్రేషితోహం నరేంద్రేణ కాష్ఠీరస్మాధిపేన తు
తుభ్యం దాస్యతి కన్యాం స్వాం సమయేన నరాధిప॥ 3౮

సమయం శ్రణు భో రాజా రాజ్యైస్సమహత్సనః
కైకేయ్యాం మమ కన్యాయాం యస్తు పుత్రో భవిష్యతి
తస్మై రాజ్యందదాత్సేవంగృణతుమమన్యకాం॥ 3౯౫

అనేన సమయేనాపి వివాహం కురు భూమిప॥ ౪౦

- 32౪ గర్గవహర్షి రాజుతో నిట్లనెను. ఓ రాజా! నేనయోధ్యపురికి
నీవు చెప్పినవిధముగ నే కైకేయినదశరథులకు వివాహము నేర్పించెదను.
- 33౪ కైవిధముగ గర్గవహర్షి, రాజుతోఁజెప్పి రాజుననుజ్ఞను బడసి
సాకేతపురికిగిరి దశరథుని సందర్శించగా, దశరథుడు గర్గవహర్షిని
బూజించి యిటులఁ బల్కెను.
- 3౪౪ ఓ గర్గవహర్షి! నీరాకచే నాజన్మము సఫలమయ్యెను. మీవంటి
వహాత్ములరు పనిలేకపోయినను లోకమును బవిత్రముఁ జేయుటకై
భూమియందు సంచరించుచుందురు అని దశరథుడు పలికెను.
- 3౫౪ అప్పుడు గర్గవహర్షి యిట్లనియెను. ఓ దశరథవహారాజా! నీకీర్తిచే
నా శ్రోత్రములు పూరితిమి తైయున్నవి. నేత్రములఁగూడ సాఫ
ల్యము కలుగఁజేయుటకొను నీరమిపమునకు వచ్చిరిని.
- 3౬౪ వాటియు, ఓ రాజా! నేనొక కోరికతో దూరిదేశమునుండి నీదగ్గ
కు వచ్చితిని. చాతలలో క్రేష్టుడగు దశరథా! నాకోరికను
సఫలము జేయుము (అని గర్గవహర్షి చెప్పెను.)
- 3౭ గర్గవహర్షి తో దశరథుఁడెట్లు చెప్పెను. నాయొక్క యరములచేతను
బ్రాణములచేనైనను నీవు కోరినకార్యమును నెరవేర్చవని చెప్పెను.
- 3౮ గర్గవహర్షి రాజుతో నిట్లనెను. ఓ రాజా! కాశ్మీరదేశప్రభువగు
శకేయరాజు తన పుత్రికయగు కైకేయిని ప్రదానపూర్వకముగ నీకు
నీయఁగలడు.
- ౩౯౪ ఓ రాజా! ఆప్రజ్ఞుడు జెప్పెదను. కైకేయియందు నీకు గలిగిన
కోవరులకు రాజ్యము నిచ్చెదనని ప్రతిఁజేసి యా కన్యను
ప్రహించువుని యిదిని ప్రతిఁయైయున్నది.
- ౪౦ ఓ రాజా! ఈ ప్రతిని సంగీకరించెయ్యెను నామెను వివాహము
జేసికొనుచుని గర్గవహర్షి చెప్పెను.

రాజాస్వగతః॥శ్లో॥ వివాహస్తుమనూభీష్టః పుత్రే రాజ్యమర్ప
ణం॥ యదిచేన్మమ పుత్రతాశ్చ భవిష్యతి హ్యపుత్రిణః॥ ౪౧౪

తేచాపి స్వస్య వంశస్య సుర్యాదాచ శునూరకాః ।
న త్యజంతి మహతాన స్త్వాదావిత్స్వానాకృతాః॥౪౧౫

ఇతి శిశ్విత్య రాజా చ । వసిష్ఠాదిభి రాశ్శ్రవాన్
పురంధ్రీభి స్సమూలోవ్య తాభిశ్చ ప్రేరితోఽవదత్ ॥౪౧౬

యథా వదసి భోవివ తదైవ కరవాణ్యహం
ఇత్యుక్త్వాఽమత స్సవ్యః । కాశ్మీరం ప్రతివర్తయా ॥ ౪౧౭

కాశ్మీర దేశపాలేన పూజితః పరమాహ్లాదైః
చకార గ్రహణం పాణేః॥ కైకేయ్య రాఽపుంగవః॥ ౪౧౮

కాశ్మీరస్య పతిః ప్రీతః పాపిబర్హం దదౌ మునా
మంథ రామపి దాసీం చ । కైకేయ్యః ప్రీతికాఽణిం॥౪౧౯

శేషే రాజా తయా సార్థం సంవత్సరగా నృహూన్
పౌలోయ్యా చ యథా దేవస్త్వయోన్యాయాం
తథానృపః॥ ౪౨౦

తస్మి న్కాలే దేవతానాం దానవానాం చ సంగః
అనవత్సంగే తస్మి న్సంబలేః జితాన్సు ॥ ౪౨౧

తనా భవ ద్దేవవాణి యతామోధ్యాపతిర్మహాన్
జయస్తతః సందేహః స నయత తస్మితి॥ ౪౨౨

౨౧౪-౪౨౪ దశరథుడు తనలోనిట్టూహించెను కైకేయినివివాహమాడుట నాకుసమ్మతమేకాని యామెకుఁగలిగినపుత్తునకురాజ్యమునిచ్చుటకు శపథముచేయుటయనునది సమ్మతముగాలేదు. కాని సంతాపమేలేని నాకుఁబుత్తులు కలిగినచో నాకుమారులును దను వంశమర్యాదను నతిక్రమింపరు.

౨౧౫ ఇవ్విధముగ దశరథుడు నిశ్చయించి వసిష్ఠాదులతోడను దనభార్యలతోడను నాలోచించి వారచే బ్రోత్సహింపఁబడి గర్గమహర్షిని గూర్చి యిటులబల్కెను.

౨౧౬ ఓ మహర్షీ! నీవుచెప్పిన ప్రకారముగాఁ గైకేయిని వివాహమాడెద ననిచెప్పి దశరథుడు వెంటనే తనపరివారముతోఁ గేకయరాజు పట్టణమునకేగెను.

౨౧౭ కేకయరాజుచేఁ బూజింపఁబడి దశరథుడు కైకేయిని యధావిధిగా వివాహముఁ జేసికొనెను.

౨౧౮ ఆసమయమున కేకయరాజు దశరథునకుఁ బారితోషికముల ననేకములుగనిచ్చెను మరియు కేకయరాజు తనపుత్రికకుఁ బ్రేమాఘదమైన మంధరయును దానినిగూడ నిచ్చెను.

౨౧౯ దశరథుడు కైకేయితోఁగూడ, శచీదేవితో దేవేంద్రుఁడుకలె నయోధ్యాపట్టణమున ఒహుసంకల్పములు సుఖించెను.

౨౨౦ ఆకాలమున దేవదానవులకు యుద్ధము జరిగెను. ఆయుద్ధమున దుశంబరుడను రాక్షసునిచే దేవతలు జయింపఁబడిరి.

౨౨౧ అప్పుడువైవవాణి యిటుల వినఁబడెను. ఓ దేవతలారా? అయోధ్యాపట్టణమునకుఁ బ్రభువగు దశరథుఁడేపక్షమున నుండునో, యాపక్షముని జయముగలుగుటకు నుదియములేదు కాన నతనిని తిడికొని రండు. అని యాకౌశవాణి విఁబడెను.

1 శ్రుత్వాగిరం మమన సా కేతాధిపతిం శృపం
ఆనేతుంచ జగత్ప్రాణం ప్రేషయామాను రదృశతామ్ ॥ ౧౦౪ ॥

సమీరణ ప్రార్థనయా తదా దశరథో శృపః
కైకేయీసహిత స్త్రాణం రథాయాఘో వినివ్యయామ్ ॥ ౧౦౫ ॥

తత్ర గత్వా దశరథ శ్చకార కదనం మహత్
శంబరోపి మహామాయాస్సంగతేతుప్రయుక్తవాన్ ॥ ౧౦౬ ॥

వ్యాఘ్రయాపీ సింహయాపీ వ్యాశయాప్యథ శంబరః
నానాభీకరయాప స్స స్మృపోపరి సమాయయామ్ ॥ ౧౦౭ ॥

వారయామాస మాయా స్తాః ధవళాంగ మహ్నిణా
ఉపవిష్టా నృశబలా త్కైకేయీ సంగతే తదామ్ ॥ ౧౦౮ ॥

వీతస్మిన్నంతరే రాజా భిన్నాత్మం స్వధం పునః
సంగ్రామ సంభ్రమాత్తత్ర నావిద ద్రణకౌతక్ ॥ ౧౦౯ ॥

౧౦౪ అకాశవాణిని దేవతలు విని, యయోధ్యాపురీశుడగు దశరథునిఁ దీసికొనివచ్చుటకు వాయుదేవునిఁ బిలిపిరి.

౧౦౫ వాయుదేవుడు సాకేతపురికేగి దశరథుని రాక్షసులతో యుద్ధము చేయుటకు రమ్మని కోరగా, నా వాయుదేవుని ప్రార్థనచే దశరథుడు కైకేయీ సహితముగ రథారూఢుడై బయలుదేరినాడు. కైకేయి తన భర్తయైన దశరథుడు రాక్షసులతో యుద్ధమునకు వెళ్ళుచుండుటచే రాక్షసులవలన నేమిప్రమాదము వచ్చునోయనిరాక్షసు మాయలను చెలిసిన తానుగూడ బయలుదేరినని యూహించెను.

౧౦౬ దశరథుడు శంబరాసురుని కట్టామునకేగి రాక్షసులతో గొప్ప యుద్ధమును చేసెను. ఆ యుద్ధమునందు శంబరాసురుడును తన రాక్షసుమాయలను దశరథునిమీదఁ బ్రయోగించెను.

౧౦౭ వాటియు శంబరాసురుడు వ్యాఘ్రరూపముతోడన, సింహరూపముతోను, సర్పాకారముతోను, వాటియు నితరములగు భయంకర రూపములతోను దశరథునిమీదికి వచ్చుచుండెను.

౧౦౮ దశరథునిసమీపమునందున్న కైకేయి, బాల్యమునఁ దండ్రీగృహము నందున్నప్పుడు ధవళాంగమహర్షి పరివర్య చేసినందున నమ్మహర్షి సంతసించి కైకేయికి రాక్షసుమాయలకుఁ బ్రీతియల నుపదేశించెను. ఆ ధవళాంగమహర్షి చే నుపదేశించబడిన మంత్రజలము చేతను యుద్ధములో శంబరాసురుడు దశరథునిమీదఁ బ్రయోగించిన మాయలనన్నిటిని నివారించెను.

౧౦౯ ఈ సమయమునందు దశరథుని రథచక్రముయొక్క శీల విరిగి పోయెను. అసంగతి గుఱైఱుంగక దశరథుడు యుద్ధమునఁ దలి వేడుకతో తొందరలో నుండెను.

* రాజోఽంతికే స్థితాసుభూః కైకేయీ స్వరథం పునః
భిన్నాక్షంతు దదర్శాథ వామహస్తం నిజం పునః
అక్షస్థానే చకారాఽశు స్వపతే జ్వయహేతవే॥ ౫౬-౫౭

* సస్వక్షస్థానే కైకేయ్యాః హస్తనిక్షేపణే కథం
తన్నభగ్న మితిచే దత్రోచ్యతే, కదాచి తేకయగృహం
ధవళాంగముని రాగతః కేయశ్చ నియుక్తవాః కైకేయీం
తతేనార్థం. కైకేయీ చాపి బహుథా తస్య పంచర్యాం
చకార॥ శ్లో॥ గంతుకామం మునిం దృష్ట్వా వరం వప్రేథ
కైకయీ । తా మువాచ మునిస్తాం తు చక్రవర్తీ పరిష్యతి।
తవ వామకరం వజ్రా త్కలిం భవతి ధ్రువం । యత
స్త్యం వామహస్తేనాఽకరో ర్భురు సమస్కృతిం॥ ఇత్యుక్త్వా
రక్షసాం మాయానాశిసిశ్చ ప్రతిక్రియాః । ఉపదిశ్య చ కై
కేయ్యై గతవాన్ధవళాంగక ఇతి ఆనంసరామాయణాది
పంచన ప్రామాణ్యాత్ కైకేయ్యాః శాంబరీమాయానివారణ
శక్తిః వజ్రాధిక కాతన్యవామకప్రక్షేపశక్తిశ్చ సుజా
తేతి సుస్థం.

1 అథ జిత్వా రణే దైత్యా ద్విష్టా త్కీర్ణ పార్థివః
దదా వరా ద్వా కైకేయ్యై శక్తిసేవితౌ సృచీ
యదాహియాచయిష్యామి తదా త్విం దేహి తావతీ॥ ౫౮-౫౯

* ౫౬. ౫౬ దశరథుని సమీపమునందున్న కైకేయి, తన రథచక్రముయొక్క శీల విటిగినట్లు తెలిసికొని దశరథునకు ప్రమాదము లేకుండునట్లు తన వామహస్తమును చక్రముయొక్క శీలమేకుకు బదులుగా నుంచి రథము పడకుండునట్లు చేసి దశరథునిఁ గాపాడెను.

✓ * ౫౭. రథచక్రముయొక్క శీలమేకుకు బదులుగా కైకేయి తన వామహస్తము నుంచెనుకదా యెట్లు కైకేయియొక్క వామహస్తము విలుగలేదని సందేహముండవచ్చును. ఈ విషయమున ఆనందరామాయణాది గ్రంథములయందు యెట్లు చెప్పబడినది- కైకేయి బాలికగా నున్నగుమయముననొకప్పుడు కేకయరాజగృహమునకు ధవళాంగుడను మహర్షి రాగా నమ్మహర్షికి బరిచర్యచేయుటకు కేకయరాజు, తన పుత్రికయగు కైకేయిని నియమింపగా, నామె పరిచర్య బాగుగఁ జేసెను. పిదప ధవళాంగమహర్షి వెళ్ళుచుండగా కైకేయి, మహర్షిని వరమును గోరెను. ఆశ్చర్యము ధవళాంగుడు సంతరించి నీకు చక్రవర్తియగు భర్త రాగలడని శరమిచ్చి మరయుటయఁ జెప్పెను. నీవు నాకు ఎడమచేతితో నమస్కారము చేసినందున నీ వామహస్తము వజ్రముకంటెను గాఢముగాఁగలదని చెప్పి రాక్షససూర్యుల ప్రతిక్రియలను దశ్శంఖంధమైన మంత్రముల నుపదేశించి ధవళాంగుడిని జెల్చిపోయెను. ఇట్టి యానందరామాయణాది గ్రంథములను బట్టి కైకేయికి శంఖర మాయానివారణశక్తియు వజ్రముకంటె శక్తిమైన వామహస్తమును శీలమేకుకు బదులుగా నుపయోగించు శక్తియు, కలిగియు యెలుగవలయును.

౫౮. ఆనంతరము యుద్ధములో దశరథును రాక్షసులను జయించి కైకేయి తనరథము పడకుండగ తన వామహస్తమును శీలమేకుకు బదులుగా జెల్చియు, శంఖరమాయలను నివారించియు, రెండువిధములఁ దన కుపకారము చేసినందున రెండురథములను కైకేయిని గోరుకొనుమన, నామె నేను కోరికన్నకు రెండురథము నిమ్మితి చెప్పి దశరథునియొద్దనే దాచియుంచెను.

తతః పరం దశరథ శృంబరం హంతు ముద్యతః
 నివారయామాస నృపం నారదస్త్రత చాగతః॥ ౧౯౫
 ద్వాపరే శంబరం భూప ప్రద్యుమ్నో నిహనిష్యతి
 ఉత్సక్త్వా ధ గత స్వర్గం నారదో రామనామకృత్॥ ౧౯౬
 అథాజపుత్ర స్వపురీం వ్రతి సంప్రేష్య కైకయాం
 దేవేంద్రేణ సమాహూత స్వర్గగౌరవ ముపాగతః॥ ౧౯౭
 తత్రోపవేశ్య దేవేంద్ర సాస్థ్యం సింహసనే నృపం
 సన్మానయామాస తదా సుధర్మాయాం విశేషతః॥ ౧౯౮
 అథాగత్య పురీం స్వీయాం । రాజా దశరథోఽనఘః
 వసిత్యా స్వగృహే సర్వసౌఖ్యా న్యుభవన్ సితః॥ ౧౯౯
 అథదశరథో దశరథసమానరథీ మహీయసా బలేనసుమ
 నసం నామ నగరం జగమిషయా పంకేరుహనుతమతం
 వసిష్ఠ నూహూయ నమస్కృత్య మునిదత్తానన్ధిః శతా
 క్షోహణీ సేనయాసహౌరుహ్య తురగముఖ్యం చంద్రస
 మానశరీర మతిరోషసమానిష్ఠో విష్ణుశ్రవస మారాధ్య
 దండయాత్రాంచకార సాధ్యోనామ స్వీయయా సేనయా
 వృతో దశరథాభిముఖ మాయయశా యోద్ధం యద్ధం
 చాన్యోన్య మభూత్

మాస మేకం యద్ధం కృత్వా దశరథ స్తం సాధ్యం
 అగ్రహ, అథ సాధ్యనూనం భవభూషణ మవ

౫౯౪ దశరథుడు పిమ్మట శంఖరుని సహరించుటకుఁ బ్రయత్నించుచుండగా, నా సమయమున నారదుడచటికి వచ్చి దశరథుని నివారించి యటులఁ బలికెను.

౬౦౪ ఓ దశరథా ! ద్వాపరయుగమునందు శంఖరానుభవఁ బ్రద్యుమ్నుఁడు సహరించును. తాన నీవిపుడుఁజేత్తీంపుమని చెప్పి నారదుఁడు రామనామమును జెసికొనుచు సర్గలోకమున కేగెను.

౬౧౪ ఆనంతరము, దశరథుడు కైకేయుని తన పట్టామనకుఁబంపి తన్ను దేవేంద్రుఁడాహ్వానించినందున స్వర్గములోకమున కేగెను.

౬౨౪ దేవేంద్రుడు దేవసభలో దశరథుని తనయగ్రనిహాసనమునందుఁ గూర్పుండఁజేటి విశేషముగ గౌరవించెను.

౬౩౪ ఆనంతరము దశరథుడు తన పురమునకువచ్చి స్వగృహమునందుండి సర్వసౌఖ్యముల ననుభవించుచుండెను.

౬౪౪ ఆనంతరము దశరథులతో సమానరథికుడైన దశరథమహారాజు గొప్ప వైన్యముతో సుమనసమను పట్టణముమీదికి యుద్ధమునకుఁ బోదలచి బ్రహ్మపుత్రుడగు వసిష్ఠువకు నమస్కరించితదనుమతిఁబడసి కులదైవమగు రంగనాయకుని నారాధించి చంద్రవర్ణమాగల యొక యశ్వమునెక్కి శరాక్షాహిణీవైన్యముతో సుమనసనగరముమీదికి దండియాత్రజెడలెను. సుమనసనగరాధీశుడగు సాధ్యుడనురాజు తన వైన్యముతో దశరథున కభిముగా యుద్ధముఁజేయుటకు వచ్చెను. వారలిద్దరకు బరగురము యుద్ధము జరిగెను. దశరథుడు సాధ్యునితో నొకమాసము యుద్ధముచేసి వానినిబట్టుకొనెను. ఆనంతరము సాధ్యరాజపుత్రుడగు భూషణుడనువాడు కొలదివరి వారముతోదశరథునితో యుద్ధముచేసెను. దశరథుడు భూమికంతకు నలంకార భూతుడుగానుండిన, సాధ్యపుత్రుడగు భూషణునిఁ జూచి

1 లోక్యయోద్ధ మేవనైచ్చత్ కథ మేతాదృశం హన్తి
 చాస్మిన్ తేఽస్యకథం పితాభవిష్యతి, కథం తన్నాతా,
 కథ మప్రౌఢయావనా ప్రియా భార్యా, అముష్యహి
 పదాని నవీవతరదశదరవిందకుసుమానీవ దృశ్యంతే ప్రీతి
 వర్థనోనామపుత్రోమ మౌరయ మన్యథాకరోతీతి,
 మనసా వితర్క్య బాలకం గ్రహీతు మారభత, సచాపి
 పరాధీనోబభూవ, సచకుమారేణసహ పరామిత్యేద
 మమత్వా సుఖమధ్యవాస స దశరథోపి మాసం తత్ర
 స్థిత్యా తత్పుత్రసందర్శననుఖ మవలోక్యైదింతయత్,
 అహో సర్వదుఃఖాపనోదనక్షమ మేతన్ముఖావలోకనం
 సర్వరాష్ట్రకోపిజయః పుత్రవియోగ మనుస్మరణతో
 దుఃఖాయ కేవలంభవతి॥

౩౪౪

శ్లో॥ వ్యర్థా జనిరపుత్రస్య రాజ్యశ్రీ శ్చనిరర్థకా

పుత్రవా స్మృతి మాపన్న శ్శోభ తే నాసుత స్తథా॥౩౪౫॥

యుద్ధముచేయుట కిచ్చగింపక యిట్లు విచారించెను అయ్యో,
 నేనెటులనిట్టి సుకుమారుని యుద్ధమునఁ జంపుదును వీరిఁ జంపి
 నచో వీని తల్లిదండ్రు లెటుల జీవింపగలరు ! వాటియు నవయావన
 వరిగానుండిన యితని భార్య యెట్లు భర్త్యవియోగమును సహింపఁ
 గలదు ! ఇతని పాదములు నూతనముగా వికసించిన తామరపుష్ప
 మువలె నెంతయో మృదువుగా నున్నవి. ఈ సాధ్యపుత్త్రిడు
 నాకును ప్రీతినిఁ గలుగజేయుచు నా హృదయమును వేలువిధముగా
 మార్చుచుండెనని వితర్కించుకొనుచు, తనపైకి యుద్ధమునకు సన్న
 దుడైవచ్చిన యాబాలకునిఁ జంపకుండగఁ జెట్టుకొనెను. అతడును
 పరాధీనుడయ్యెను బంధితుడై సాధ్యునియొద్దనే తత్పుత్త్రిడగు
 భూషణునిగూడ నిర్బంధములో నుంచెను. కాని, సాధ్యుడు తన
 పుత్త్రిడు తనదగ్గఱ నుండుటచే దశకుఁ గలిగిన పరాజయభేదమును
 వహించి సంతోషముతో నుండెను. అదశరంగుడను, మానవువలకు
 నచ్చటనేయుండి, సాధ్యుడు తనపుత్త్రిని జూచుకొనుచుఁ బొందు
 చున్న యానందమును జూచి తన మనమున నిట్లు విచారించెను
 ఓహో ! యీశిల్లవాని ముఖదర్శనము, సమస్త దుఃఖమునుఁ
 బోగొట్టుటకై దగియున్నది. నేను రాజుల నందఱును జయించినను
 నాజయము పుత్త్రిలు లేని కారణముచేతను నాకు దుఃఖికరమే కాని
 నాకు సుఖికరము గాదని యిట్లు విచారించెను.

౭౫౪ పుత్త్రిలు లేనినాని జన్మము వ్యర్థము. సంపదయు నిరర్థకము. పుత్త్రి
 వంతుడు మృతినొందినను శోభించును. పుత్త్రిహీనుడటుల
 శోభింపడు.

స్వపుత్ర స్తు పురో గచ్ఛేద్యస్య వైశ్యానరం నహన్
స్వజనైర్నియమానస్య మృతి రభ్యుస్సహో భవేత్ ॥ ౬౬౪

ఇతి సంచిత్స్య సాధ్యం తం పృష్ట్యా పుత్రజ్జనిం సృపః
హయమేనా త్పుత్రజన్మ శ్రుత్వా సాధ్యముఖా త్తతః
సాధ్యం చ తత్సుతం చాపి బంధముక్తా విధాయ సః
అయోధ్యామగమన్తి ప్రంపుతాభావవిచారవాన్ ॥ ౬౬౫

అథ మంత్రణ మాహూయ రాజా దశరథోఽవదత్ ॥ ౬౬౬

* జరా కృతాంతదూతీవ కర్ణమూల ముపాగతా
వంశాంకురో నాభవ స్మేకిం కరోమి సుమంత్ర భో ॥ ౭౦

* జరాం ప్రత్యభియుక్తైరభ్యుక్తం తథాహి॥శ్లో॥ యమమివ
కరధృతవండం హరిమివ సగదం శశాంకమివ వక్త్రం ।
శివమివ చ విరూపాక్షం జరా కరోత్యకృతపుణ్యమపి॥
గ్రాశం సంకుచితం గర్భిన్విశితా భ్రష్టాచదంతావళిః
దృష్టిర్నశ్యతి వర్ణతేజభిరతా వక్త్రంచ లాలాయతే ।
వాక్యంనాదియతేచ బాంధవజనైః భార్యా నశుశూర్
షతే హాకష్టం పురుషస్య జీర్ణ వయసః పుత్రోఽప్యమితా
యతే ।

ఏతాదృశదోషభూయిష్టా జరామనుసయాగతా పుత్రో
నాభూదితి దశరథః విచారయామాస॥

౧౬౬౪ పుత్రవంతుడు మృతినొందినపుడు వానిపుత్రుడు అగ్నిహోత్రమును బుచ్చుకొని తండ్రీశవముమందు నడుచుచుండగా బంధువులచే నావరింపబడి శ్మశానమునకు దీసికొనిపోయి పుత్రవంతుడగువాని మరణమును మహోత్సవముగానే యుండును.

౧౬౬౫ ఇట్లు దశరథుడు తన మనమున విచారించి తన నిగ్బంధములలో నుండిన సాధ్యుడనువానిని పుత్రోత్పత్తిసాధనము నడిగి యాతని వలన ఆశ్వమేధమువలన పుత్రోత్పత్తి కలుగునని విని యప్పుడు సాధ్యుని, తత్పుత్రుడగు భూషణుని, బంధవిముక్తులనుగాఁ జేసి పుత్రులులేని విచారముతో సాకేతపురమున కేగెను.

౧౬౬౬ అనంతరము దశరథుడు తన మంత్రియగు నుమంగ్రునిఁ బిలిచి

* యిటులఁ బలికెను. “ఓ నుమంగ్రుడా! మృత్యుదేవతయొక్క దూతికవలె వార్ధక్యము కర్ణమూలము నాశ్రయించెను (అనగా శంధ్రుకలు వెఱచెను.) వంశాంతరము నాకింతవఱకు లేకపోయెను. ఏమిచేయునును అని దశరథుడు నుమంగ్రునితోఁ జెప్పి మఱియు నిట్లనియె.

* వ్యా|| వార్ధక్యమున గూర్చి ప్రాచీనులగు పండితులచే నిట్లు చెప్పబడెను. (ఏమన) పుణ్యము చేయకపోయినను వార్ధక్యముచే మనుజుడు యముడఁగివాడగును. (అనగా దండధరుడగును. కష్ట చేరిక వచ్చునని భావము.) విష్ణుమూర్తివలె గడగలవాడగును. (అనగా రోగముగలవాడగునని భావము. గడయనగా రోగమనికూడ అర్థమండెను) చంద్రుడువలె వంకరగలవాడగును (అనగా ముసలితనమున వంకరలు తిరిగిపోవునని భావము) శివుడువలె విరూపాక్షుడగును. (అనగా కంటిచూపు ముసలితనములో బాగుగ నుండదని భావము) మఱియు వార్ధక్యదోషము లిద్విధముగ చెప్పబడినవి, వార్ధక్యము వచ్చుటతోడనే శరీరము మడతలుపడిపోవును. నడక తొట్టుపడును దంతము లూడిపోవును. చూపు తగ్గును. చెవులు హెచ్చును. నోటిశంఖ చొంగకారును. బంధువు లాదరింపక, భార్య చెప్పినమాట వినదు. ఆయ్యా? యెంతకష్టము! ముసలివానికి పుత్రుడుకూడ శత్రుడై వర్తిల్లును, కానః క్షి దోషములకాలరాతముగు వార్ధక్యము వచ్చినదనియు, సంశయ లేకపోయెననియు దశరథుడు విచారించెను.

శీఘ్ర మాసయ మే సర్వా స్లహాం స్తాస్సపురోహితాన్
తత స్సుమంత్ర స్త్వరితం గత్వా త్వరితవిక్రమః
సమాసయ త్సతా స్సర్వాస్సమస్తా స్వేదపారగాన్॥ 204

తాన్పూజయిత్వా ధర్మాత్మా శ్లక్ష్యం వచన మబ్ర
వీత్॥ 205

మమ రాజ్యసుఖం వ్యర్థం । నాభూ త్పుత్ర)సుఖం యతః
తదర్థ మశ్వమేధేన యక్ష్యామీతిమతిర్హమ॥ 23

నిశమ్య వచనం రాజ్ఞో వసిష్ఠాద్యా మహర్షయః
సాధు సాధ్వితీత్రాహుః పున స్తా నబ్రవీ న్నమః॥ 24

కీదృశోఽశ్వస్త్ర భావ్యః కో విధి స్త్ర పూజనే
కథంహి శక్యతే కర్తుం । కే జేయా స్త్రవైరిణః॥ 25

వసిష్ఠః॥ గంగాజలసమానేన వర్ణేన వపుషా శుభః
కర్ణే శ్యామో ముఖే రక్తః । వీతః పుచ్ఛే సులక్ష్మితః॥ 26

మనోవేగ స్సర్వగతి రుచ్చైశ్శవసమప్రభః
వాజమేధే హయః ప్రోక్తో శుభలక్షణలక్ష్మితః॥ 27

వత్రం లిఖిత్వా ఫాలే తు । న్వనామబలచిహ్నితం
మోచనీయః ప్రయత్నేన । రక్షకైః పరిరక్షితః॥ 28

౧౧౫ “ఓనుమంత్రుడా! శీఘ్రముగా వసిష్ఠ వామదేవాది పురోహితులఁ దీసికొనిరమ్ము” అని దశరథుడు సుమంత్రునితోఁ జెప్పగా సుమంత్రుడు సహవేగముతోఁజని వేదవిదులగు వసిష్ఠాది పురోహితులను దీసికొనివచ్చెను.

౧౧౬ దశరథుఁడు తన గృహమునకు వచ్చిన వసిష్ఠాదిమహర్షుల నందఱను బూజించి మృదుమధురములగు వచనములతో వారితో నీట్లనియెను.

౧౧౭ ఓమహర్షులారా! నాకు బుత్త్రుసుఖములేని హేతువుచే రాణ్యసౌఖ్యమును వ్యర్థమనిభావించెదను పుత్రసంతానముకొఱకు ఆశ్వమేధము చేయవలెనని తిలంపు నాకుగలిగినది. మీ యభిప్రాయమేమియని దశరథుడు వసిష్ఠాదుల నడిగెను.

౧౧౮ వసిష్ఠాదిమహర్షులు దశరథుని వాక్యమును విని (బాగుబాగు) అని మహర్షులందఱు సమ్మినిజూపిరి (అనగా పుత్తులుకలుగుదురని చెప్పిరి) అప్పుడు వసిష్ఠాదులను దశరథుడు తిరిగి ప్రశ్నించెను.

౧౧౯ వసిష్ఠాదిమహర్షులారా! ఆశ్వమేధమునకెట్టి లక్షణముగల యశ్వముండవలెను! విధానమేమి! ఎట్లుచేయకకయగును! ఏవైరులనజయింప వలయును వీనిని సవిస్తరముగాఁ జెప్పువని యడిగెను.

౧౨౦-౨౧ వసిష్ఠుడిటులజెప్పెను. ఓ దశరథా! గుర్రము గంగాజలమువలె తెల్లనిరింగుగలిగి యుండవలెను. చెవులయందు నలుపు, ముఖము నంజెఱుపు, తోకయందు బచ్చదనము నుండవలయును. అడు లేకండగ సర్వత్ర వెళ్ళునదిగా నుండవలెను. మనోవేగముతో సమానగమనముగలిగి యుండవలెను. వెయ్యేలి దేవేంద్రుని యశ్వముగు నుచ్చైశ్రవముతో సమానముగా నుండవలెను. పైన చెప్పబడిన శుభలక్షణములుగల యశ్వము, ఆశ్వమేధమునకు నుపయోగించును.

౧౨౨ ఆ యశ్వముయొక్క అలాటమునందున నామాక్షరములతో గూడిన ప్రతమను గట్టిరక్షణముల సహాయముతో నాయశ్వమును విడిచి పెట్టవలయును.

యత్ర గచ్ఛతి యజ్ఞశ్చ స్తత్ర గచ్ఛతు రక్షకాః
 యస్తం బలాన్నిబధాతి స్వవీర్యబలదర్పితః
 తస్మాత్ప్రసభ మానేయః పరితూకర్తౌర్వయః॥ ౭౯౪

కర్తా తావత్సుధివా స్థితవ్యం నియమాదిహ
 మృగశృంగధరో భూత్వా బ్రహ్మచర్యాసమన్వితః।
 వ్రతం పాలయమానశ్చ యావద్వర్షం వ్యతిక్రమేత్ ।
 తావద్దీనాంపశ్యపణాః పరితోష్యాధనాదిభిః॥ ౮౦-౮౧౪

అన్నం తు బహుశో దేయం ధనం వా భూరి దీయతాం
 యద్యత్ప్రార్థయతే ధీమాం స్తత్ర ద్దద్యాన్నపా
 లకః॥ ౮౨౪

ఏవం యః కరుతే కర్మ యజ్ఞ స్సాపూర్ణతాం గతః
 కరోతి సర్వపాపానాం నాశనం రిపురాశన॥ ౮౩౪

తస్మాద్భవా సమర్థోసి । కరణే పాలనేఽగ్రనే
 కృత్వాకీర్తిం సునివులాంపావయాన్యాన్జనాన్ప్రప॥ ౮౪౪

దశఃపథః॥ విలోకయద్విజ్రేష్ట వాజిశాలాం మమాఽధునా
 తాదృశా స్సంతి నోవా శ్వాశుభలక్షణలక్ష్మితాః॥ ౮౫౪

ఇతి శ్రుత్వాపి తద్వార్యం వసిష్ఠః కరుణాకరః
 ఉత్తస్థా వీక్షితుం సవ్యః యాగార్హన్వాజినశ్శుభాన్॥ ౮౬౪

౩౯ ఆ యజ్ఞశ్వము ఎక్కడికివెళ్ళిన నక్కడకు రక్షకభటులు దాని ననుసరించి వెళ్ళవలయును. ఎవఁగాయశ్వమును బలాత్కారముగఁ బట్టుకొనునో వానిని జయించి యశ్వమును రక్షకభటులు తీసికొని రావలయును.

౪౦-౪౧౪ యాగము చేయువాడు సంవత్సరకాలము లేడికొమ్ములను ధరించి బ్రహ్మచర్యమును జరుపుచు నియమముతో నుండవలయు. సంవత్సరకాలమంతయు దీక్షలానుండి దీక్షలను గ్రుడ్డివాఁడగు మటియు నితరులకందఱకు ధనము మొదలగువానిచే సంతోషమును జేయవలయును.

౪౨౪ అన్న దానము విశేషముగా జేయవలయును. ధనము కూడ విశేషముగా దానము చేయవలెను. ఎవడు దీని నడిగిన దానిసంతయు నిచ్చుచుండవలయును.

౪౩౪ ఓ దశరథా ! ప్రైవిధముగా నెవడు యజ్ఞమును సంపూర్తిగాజేయునో వాని సర్వపాపములు నశించును.

౪౪౪ “ఓ దశరథా ! నీవు యజ్ఞమును జేయుటకును ఆశ్వమును బాలించుటకును బెద్దలను బూజించుటకును సమర్థుడవు. యాగమునుజేసి కీర్తిని సంపాదించి యితరులనుగూడ పవిత్రము చేయుము” అని వసిష్ఠుడు దశరథునితో జెప్పెను.

౪౫౪ దశరథుడు తిరిగి వసిష్ఠునితో నిటులఁ బ్రార్థించెను. “ఓ వసిష్ఠ మహర్షీ ! నీవు ఆశ్వశాలను ఒరీక్షింపుము; ఆశ్వమేధమునకు దగిన శుభలక్షణములుగల ఆశ్వములు ఆశ్వశాలలో నుండినవో లేవో చూడు” మని దశరథుడు వసిష్ఠునితో జెప్పెను.

౪౬౪ దయాసముద్రుడగు వసిష్ఠుడు దశరథుని వాక్యమును విని వెంటనే యాగశ్వములను బూచుటకు లేచి ఆశ్వశాలకేగెను.

1 దృష్ట్వా వసిష్ఠ స్తు హయా న్రాజాన మిద మబ్రవీత్
హయమేథక్రతో ర్ఙ్యోగ్యా న్వాహంస్తే హుత శ్శుభాన్

పశ్యతో నేత్రయో ర్మేద్య తృప్తి రాస్తి రఘూత్తమ
సరయ్య శోచ్యతే తీరే యజ్ఞభూమి ర్విధీయతాం ౧౧౫

సంభారా స్సంభ్రయంతాం చ తురగ శ్చ విముచ్యతాం

ఫాలే బద్ధా పట్ట మేకం స్వనామాంకోపశోభితం

ఇత్యుక్త్వా ధవసిష్ఠ స్తు స్వాశ్రమం గతవా నభూత్

సర్వేమహర్షయ స్తస్య సుకల్పంచాశ్వమేధికం

శ్లాఘయిత్వా స్వస్య పదం గతా దశరథాజాయా

రాజాపిసర్వసంభారాన్ సంసిద్ధాంస్తుచకారసః॥౧౧౬-౧౧౭-౧౧౮

ఇత్యాశ్చర్యరామాయణే సప్తమ స్సర్గ స్సమాప్తః

౪౩-౪౪ వసిష్ఠదశ్యశాలలోని గుట్టములను జూచి దశరథునితో నిటు
బలికెను. ఓదశరథా ! నీ యశ్వశాలలో యాగార్హములగు గుట్టము
లనేకములుండెను. ఆగుట్టములను జూచిన నానేత్రములకుతనివి తీర
లేదు (ఇంకను జూడవలెననియే కోరిక యుదయించుచున్నదని
భావము.)

౪౫ ఓదశరథా! ఆలస్యమేల, వెంటనే కరయ్యానది కుత్రరభాగమాన
యాగధూమినేర్పరుచుము. సమస్తసంభారములను సిద్ధముచేయుమా
ఆశ్వలలాటమునందు స్వనామాక్షరములతో గూడిన పట్టమును
గట్టి యాయశ్వమును విడువుము అని వసిష్ఠుడు దశరథునితో చెప్పి
తన యాశ్రమమునకు వెళ్ళెను.

౪౬-౪౭ మహర్షులందఱు దశరథుని యశ్వమేధసంకల్పమును గొనియాడి
దశరథునియనుమతి నొంది తమతమ తావులకేగి - పిమ్మట
దశరథుడును కావలసిన సంభారములను సిద్ధముచేసెను.

అశ్చర్య రామాయణమున సప్తమస్కంధము ముగిసెను.

అష్టమ సర్గ చా రం భః.

ఏత చ్చత్వారహస్సుతో రాజాన మిద మబ్రవీత్
 ఋత్విగ్భి రుపదిష్టాయం పురావృత్తో మయాశ్రుతః॥
 అహ మిత్వాకుసారధ్యం కుర్వ న్బ్రహ్మసభాం గతః
 తత్ర భావిమహీచాలప్రసంగే తవ భూపతే
 అపు త్త్రీత్యం యదా ప్రోక్త మృషిభి ర్విధిసంసది
 ననత్కుమారో భగవా న్మహర్షీ నవద త్త వ॥ ౨-౬

ఋష్యశృంగం పురస్కృత్య స తు యజ్ఞం కరిష్యతి
 పుత్రైస్త స్య భవిష్యంతి చత్వారోమికవిక్రమాః॥ ౨

ఏవం స దేవప్రవరః పూర్వం కథితవా న్కథాం
 తదు క్తం బ్రహ్మసదసి వాశ్య మశౌచ మప్యహం
 త దృష్యశృంగ మానీయ సమాచర నృప క్రతుం॥ ౩౪

ఋష్యశృంగస్య చరితం శ్రుకం తత్ర వదామి తే
 శృణుష్వ రాజశార్దూల జన్మకర్మాదికం మునేః॥ ౩౫

ఏకగా కాశ్యప స్సాత్తుం విభాండకమహామునిః
 మహాప్రదం గత స్తత్ర మజ్జతిస్మ మహీపతే॥
 తస్య రేకః ప్రచన్కుంద దృష్ట్వాఽస్స సమూర్వహం॥ ౩౬

అష్టమ సర్గప్రారంభము.

- ౧ నుమంత్రుడు వసిష్ఠుడులుచెప్పిన వాక్యములను విని దశరథమహారాజుతో నివృద్ధముగ బలికెను. ఓరాజా! వసిష్ఠుడులుచెప్పినట్లే పూర్వమునందొకరు చెప్పగా నొకకథనువినియుంటిని (చెప్పెదను వినుము)
- ౨-౩ నేను బూర్వకాలమునం దిత్వైకుమహారాజునకు దధిపతియైయుండి ఇత్వైకువు బ్రహ్మసభకు కౌశ్యమండగా నేనుగూడ నతినితో బ్రహ్మసభకు కౌశ్యమంటిని. అచ్చటభావికాలపురాజులవిషయమైన ప్రసంగము రాగా నీప్రసంగమకూడ వచ్చెను. అప్పు డచ్చటి మహర్షులు కొందఱు నీకు బుద్ధిసంతానముండదనిచెప్పగా ననఁ త్కుమార మహర్షినిని యామహర్షులతో నిట్లు చెప్పె.
- ౪ ఓమహర్షులారా! దశరథునకు బుద్ధిసంతాన ముండదని మీరు చెప్పట యథార్థముకాదు. ఆదశరథుడు ఋష్యశృంగ మహర్షిఁ దీసికొనివచ్చి యజ్ఞము నుజేయును పిమ్మట దశరథునకు మహాపరాక్రమవంతులగు కల్వకుపుత్రులు కలుగదురు.
- ౫ ఇవిధముగ దేవర్షియగు సనత్కుమారుడు చెప్పవండగ నేను గూడ బ్రహ్మసభలో నమృహర్షి చెప్పినవాక్యములను వినియుంటిని ఆకారణమువలన ఋష్యశృంగమహర్షినిఁ దీసికొనివచ్చి యాగమును జేయుమని నుమంత్రుడు దశరథునితోఁ జెప్పెను.
- ౬౪ ఓరాజా! ఋష్యశృంగ నదితమ నుగూడ నచ్చట వినియుంటిని. అమహర్షి యొక్క జనము ప్రభావము మొదలగు వానిని జెప్పె దను వినుమని చెప్పనారంభించెను.
- ౭-౮ ఓరాజా! ఒకానొకప్పుడు, కశ్యపవంశీకుడగు విభాండకమహర్షి స్నానార్చనై యొకకొలనకు కౌశ్య స్నానముచేయుచుండెను. అసమయమున, ఊర్వశియను నప్పురస కన్యకగా నమ్మనికి రేతను స్రవనమై జలములోఁబడెను.

అపూపస్పృశతే రాజ స్మగ్రీ తచ్చాపిబత్తదా॥
 సహతోయేన తృప్తితా గర్భిణీ సమభూ త్తతః
 పుత్త్రిం ప్రసూయ సా శాపనిముక్తాస్వర్గతా భవత్ ॥ ౯౪

* సాపురోక్తా భగవతా బ్రహ్మణా లోకకర్తృణా
 దేవకన్యే మృగీ భూత్వా మునిం సూయ విమోక్ష్యసే॥౧౦౪

అమోఘత్వా దృష్టేచ్చైవ భావిత్వా దైవనిర్మితేః
 తస్యాం హృగ్యాం సమభవ త్తస్య పుత్త్రి మహీపతే
 పిత్రా నీతో ఋష్యశృంగః॥౧౦౫౧౦౬భ్యవర్ధత॥ ౧౦-౧౨

* దేవకన్యేతి - చిత్రలేఖనామ కాచన దేవకన్యా
 బ్రహ్మణ స్సదసి ప్రత్యహం సృత్యతిస్మ ఏకదానర్తనసమయే
 ఃభ మపశ్యంతీ పరాభిముఖీ సా యదా ననర్త తదా పితా
 మహాః కపిత స్తా శశాప త్యం మృగీ భవేతి. తయా శాప
 విముక్తింప్రతి ప్రార్థిత శ్చాత్మభూ రనుగృహ్న సేవమవా
 దీత్, యదా త్వం మునిబాలకం ప్రసూయతీతిభవే స్తనా.
 విమోక్ష్యసే, ఇతికథానుసంధేయా.

౯౪ ఓ దళరథా! ఎక్కినుడియో యొక యాదులేడి దాహమై యా
కొలకునటవచ్చి నీకు త్రాగుచుండగా విభాండకమహర్షి యొక్క-
రేతస్సు బలముతోఁగూడ లేడిగడ్డములొనికిబోయెను. ఆ లేడియు
గడ్డవద్దయే వెంటనే యొకపుత్తునిఁగని శాపవిముక్తురాలై దివ్య
రూపముతో స్వర్గమున కేగెను.

*౧౦౪ ఆ లేడి, పూర్వకాలమునందొక దేవకన్యకయైయుండెను. సృష్టికర్త
యగు బ్రహ్మదేవుడొప్పుడా దేవకన్యకను లేడిరూపము నొందు
మని శపింపఁగా, నా దేవకన్యక శాపవిమోచనమును గోరగా మని
పుత్తునిఁగనినవెంటనే శాపవిముక్తి యగునని బ్రహ్మచెప్పిన
కారణమున బుత్తునిఁగని శాపవిముక్తురాలై స్వర్గమున కేగెను.

౧౧-౧౨ విభాండకమహర్షి, యమోఘవీర్యము గలవాడగుటవలన దైత
లిఖితము బయటగలసియున్న హేతువుచేతను ఆ యాదులేడియందు
విభాండకమహర్షివీర్యమువలన ఋష్యశృంగు దుశ్శబ్దించినపిదప
విభాండకమహర్షియు నర్జును నెఱిగి, తన పుత్తుని స్వాశ్రమము
నకుఁ దీసికొనివెళ్ళగా నచ్చట ఋష్యశృంగుకు పెరుగుచుండెను.

* చిత్రరేఖయును నొక దేవకన్యక బ్రహ్మసభలో ప్రవచనము
నృత్యము చేయుచుండెడివైయుండెను. ఒకప్పుడు నృత్యము చేయు-
చున్న సమయమున బ్రహ్మవంక జూహకుండఁగ నితరుల కభిముఖు-
రాలై నృత్యముచేయుచుండెను. బ్రహ్మయుఁ గోపమంది యామెను
ఆదులేడియగునటుల శపించెను. అప్పుడామె, శాపవిముక్తినిఁ
బ్రాప్తిపగా బ్రహ్మ యనుగ్రహించి, యిటులఁ జెప్పెను. నీవు
ఋషిపుత్తునిఁగనిన వెంటనే శాపవిముక్తురాలవగుదువనెడి కథ
యనునంభేయము.

శృంగం శిరసి తస్యైః రాజ న్నాసీ స్సహత్కనః
తేనైవశృంగ ఇత్యేవ సదా ప్రథితో ౭ భవత్ ॥ ౧౩

న తేన దృష్టః పూర్వోఽన్యః పితు రన్యత్ర మానుషః
తస్మాత్తస్య యో నిత్యం బ్రహ్మచర్యేభవ స్సప్తపంచ

* ఏకస్మి న్నేవకాలేతు సఖ్యా తవ మహిపతే
తేన కామా క్కృతం మిథ్యా బ్రాహ్మణస్యేతి నిశుతం
స బ్రాహ్మణైః పరిత్యక్త స్తదా నై జగతీవతిః ॥ ౧౪

1 పురోహితాపచారాచ్చ శస్య గాంధీ యదృచ్ఛయా
న వసర్వ సహస్రాక్ష స్తతోఽపిష్యత తత్ప్రజాః ॥ ౧౫

* వ్యా॥ మిథ్యా బ్రాహ్మణస్యేతి రోమపాద
ప్రత్యహం బాడబానాం దానధర్మాదిం కరోతిస్మ ఏకస్మి
న్వినే కశ్చన బాడః రోమపాదాదేకవారం దానం గృహీ
త్వా పునరాదాతుం సమాగతో ౭ భూత్ ॥ తదా రోమ
పాదః మిథ్యావాదిత్వం బ్రాహ్మణజాతా వారోపితవాన్
తదా సర్వేపి బాడబాః రోమపాదం తత్యజః, కించ తదే
శేత్సనాస్పష్టి స్సంభవేదతి శశపుశ్చతే. ఇతికథాతామ్ర
సంధేయా.

౧౩ ఓ దళరథమహారాజా ! మహాత్ముడగు ఋష్యశృంగుని కిరణ్మునందు, మాతృచిహ్నుమును సూచించెడి లేడికొమ్ముకూడ నొకటి యుండెను. ఆ కారణముచేతనే ఋష్యశృంగుడని ప్రసిద్ధికల వాడయ్యెను. (నెత్తిమీదను లేడికొమ్ముగల ఋషీయని ఋష్యశృంగుడను పదమున కర్థమని యెఱుగవగు)

౧౪ ఆ ఋష్యశృంగుడునిభాండక మహర్షి యాశ్రమమునందుండపోసిప్పుడై యుండి, తనతండ్రికంటె, నన్యుని నెప్పుడు చూడకపోయినకారణముచే నన్యుహర్షి యొక్క మనస్సు, నిత్యము ఐరబ్రహ్మమునందే, అగు మైయుండెను.

* ౧౫ ఓ రాజా ! ఈ సమయమున నీ నీస్నేహితుడగు రోమపాదుడు, బ్రాహ్మణుల లృప్తివాదులని బ్రాహ్మణులయందు విధ్యావాదిత్వదూషము వారోపించుటచే బ్రాహ్మణులచే నతడు పరిత్యజింపబడెను.

౧౬ పురోహిత బ్రాహ్మణాపచారములను రోమపాదుడు చేయుటవలన దేవేంద్రుడు, అంశదేశమున వర్షింపకపోయెను. అనావృష్టివోషముచే బ్రజలు పీడింపబడుచుండిరి.

* వ్యా|| రోమపాదుడు ప్రతిదినమున బ్రాహ్మణులకు దానముచేయుచుండెను. ఒక దినమున నొక బ్రాహ్మణుడు రోమపాదునివలన నొక పర్యాయము దానమునుగ్రహించి తిరిగి గ్రహించుటకు రాజు నొద్దకురాగా రోమపాదుడప్పుడు, బ్రాహ్మణులందఱు, అబద్ధమాడువారనియు, అకపాతకులనియు దూషింపగా బ్రాహ్మణులందఱు రోమపాదుని త్యజించిరి, మరియు నతనిదేశమున వర్షము లేకుండి నుండునట్లుకాపించిరి. యను కథగ్రాహ్యము.

స బ్రాహ్మణా న్పర్వశ్చ త్తపోయక్తా న్మనీషిణః
ప్రవర్తంతే నుచేంద్రస్య సమర్థా న్పృథివీపతే
కథం ప్రవక్ష్యామ్యర్జున్య ఉపాయఃపరిదృశ్యతాః॥ ౧౭-౧౮

త మూచు శోచితా స్తేన సుకృతాని మనీషిణః
తత్ర త్వేకో మునివర స్తం రాజాన మువాచ హ॥ ౧౯

1* కుచితా స్తవ రాజేంద్ర బ్రాహ్మణా నిష్కృతిం చర
ఋష్యశృంగం మునిసుత మానయస్వ చ వార్థివ॥ ౨౦

2* సచే దవతరే ద్రాజ స్విషయం తే మహతపాః
సద్యః ప్రవక్షే త్పర్వస్య ఇతి తే నాత్ర సంశయః॥ ౨౧

ఏత చ్చత్వా వచో రాజ స్కృత్వానిష్కృతిమాత్మనః
స గత్వా పున రాగచ్ఛ త్ప్రసన్నేషు ద్విజాతీషు
రాజాన మాగతం దృష్ట్వా ప్రతిసంజహృషుఃప్రజాః॥ ౨౨

తతోఽంగ పతి ర హూయ సచివా న్మంత్రకోవిదాన్
ఋష్యశృంగాగమేయత్నమకరోన్మంత్రశ్చర్యాత్॥ ౨౩

సోఽధ్యగచ్ఛ దుపాయం తు । తై రమాత్యైర్మహీపతే
తా స్త్యజై రభిలాషై ర్నిత్యం చ పరిసిష్ఠితైః॥ ౨౪

తత్ర త్వాజ్ఞాపయామా స వారముఖ్యా మహీపతిః
వేశ్యాః సర్వత్ర నిష్కాంతాస్తా ఉవాచ మహీపతిః॥ ౨౫

1. * బ్రాహ్మణాపచారో నకర్తవ్య ఇతి నూచ్యతే.

2. * ఆస్థితప్రహృచారిణ్యే తాదృశ మహిమా స్తీరి నూచితం.

౧౭. ౧౮ ఓదశశత్రువ హారాజా! వర్షింపజేయుటకు నమరులు తపస్సంశస్తులు
నగు బ్రాహ్మణులయొద్దను రోమపాదుడేగి వారినిటుల బ్రక్షిం
చెను. ఓ బ్రాహ్మణులారా! దేవేంద్రుడేనిధముచే వర్షించును!
ఉపాయమును విచారింపుడని రోమపాదుడు బ్రాహ్మణులనడిగెను.

౧౯ అప్పుడు బ్రాహ్మణులు రోమపాదునితో నట్లుచెప్పిరి ఓరాజా!
పుణ్యవశముచే దేవేంద్రుడు వర్షము కుటీపించులనినదికాని వేణు
మార్గములేదనిరి. వారిలో నొక మునీశ్వరుడు రజతో నివ్వధముగ
జెప్పెను.

1* ౨౦ ఓరాజా! నీవిషయమై బ్రాహ్మణులందఱు, కోపగించిరి. వారిని
ప్రదన్నులనుగా జేసికొనుము. విభాండకమహర్షి పుత్రుడగు ఋష్య
శృంగుని నీపట్టణమునకు దీసికొనిరమ్ము.

2* ౨౧ ఓరోమపాదుడా! ఋష్యశృంగుడు నీదేశమున ప్రవేశించినచో
మేముడు వెంటనే వర్షించును సుదియములేదని యొక బ్రాహ్మ
ణుడు చెప్పెను.

౨౨ ఈవాక్యమును రోమపాదుడు నిని బ్రాహ్మణుల నన్నిధికేగి వారి
ననేకవిధములుగ సంతకృతులనా గాజేసి తిరిగి తనచింపా పట్టణమునకు
రాగా బురగులందఱు సుఖపొషించిరి.

౨౩౪ ఆనంతరము రోమపాదుడొక దినపగలకు మగ్రతులనుబిలిచి ఋష్య
శృంగునిం దీసుకొనివచ్చెడి నిషయమైవారితో నాలోచించెను.

౨౪౪ కాస్త్రాక్షున, కార్యసాధనకు మంత్రులతో రోమపాదుడొక
చించి శత్రులద్వారా ఋష్యశృంగుని తనరాజ్యమునకు రప్పించుటకు
నిశ్చయించెను.

౨౫౪ రోమపాదుడు వేశ్యలనందఱిని బిలిపింపగా వారలందఱు రాజు
నొద్దకువచ్చిరి అప్పుడు రోమపాదుడా శత్రులతో నిగ్గుపలికెను.

1 * ఈ కథలన బ్రాహ్మణాపచారము చేయగూడదని సూచితము.

2 * దీనివలన ఆస్థలితబ్రహ్మచారియందలి మహిమ సూచింపబడినది.

ఋష్యశృంగ మృషేః పుత్రా మానయన్య ముపాయతః
లోభయిత్వా సమాశ్వాస్యనిషయం మమశోభనాః॥ ౨౬౪

తా రాజభయభీతా శ్చ । శాపభీతా శ్చ యోషితః
అశక్య మూచు స్తక్మర్శ వివర్ణా గతచేతసః॥ ౨౭౪

తత్ర శ్వేకా వారయోషా రాజాన మిద మబ్రవీత్
ప్రయతిష్యే మహారాజ త మానేతుం తపోధనం॥ ౨౮౪

అభిప్రీతాంస్తు మే కామాం స్త్వ మనుజ్ఞాతుమర్హసి
తత శ్చక్షోమ్యానయితుశ్చుష్యశృంగమృషేస్సుతం॥ ౨౯౪

తస్యా స్సర్వ మభిప్రేత మచభావీత పార్థివః
నావి వృక్షా నథారోప్య ఫలాకారాం శ్చ మోదకాన్
సురసాం శ్చ సుగంధీని మధూని రసవంతి చ
తతో రూపేణ సుపన్నా వయసా చ మహీపతే
స్త్రియ ఆదాయ కాశ్చి త్సా జగమ వస మంజసా॥

30-31-32

సా తు స్థిత్యా కియద్దూరం సంస్థాప్త్యా శ్రమ ముత్తిమం
దృష్ట్వాంతరం కాశ్యపస్యప్రాహిహో త్తత పుత్రి)కాం॥ 33

సా తత్ర గత్వా కశలీ తపోనిష్ఠస్య సన్నిధౌ
ఆశ్రమంతు నమాసాద్య దదగ్ధ త మృషే స్సుతం॥ 34

౨౬ ఓ శత్రుణా ! విభాండకమహర్షి పుత్రుడగు ఋష్యశృంగుని నెవ్వ
భము చేత నైనను నిచ్చటకు దీసికొనిరండని రోమపామడు శత్రులతో
జేప్పెను.

౨౭౪ అప్పుడు నేత్ర్యలందఱు రాజభయముచేతను, శాపభయముచేతను
కాంతివిహీనులై మనస్వాస్యములేనివారలై ఋష్యశృంగునిదీసికొని
వచ్చుట యశక్యమనిచెప్పిరి. (అనగా శత్రువునిన రాజు దండించు
ననియు శత్రువుతో ముని శపించుననియు భయపడిరని భావము.)

౨౭౫-౨౭౪ వారిలో నొకవేత్ర రాజుతో నిర్విభముగ బలికెను ఓ మహా
రాజా ! ఋష్యశృంగుని దీసికొనివచ్చుటకు బయల్పించెదను నాకు
కొనివచ్చిన వస్తుసంభారమును సిద్ధముజేయుచివాని ఋష్య
శృంగుని దీసికొనివచ్చుటకు నాకు సమర్థతకలదనియెను.

౨౭౬-౩౦౩ అనంతరము రోమపామడు శత్రువుగావలసిన వస్తుసంభార
మాల నిడిగి తెలికొని యొక నావయందు కృత్రిమకృత్తులను నేర్ప
బుద్ధియుక్తముయొక్క యాకారిముగ అధిక్ష్యమును సిద్ధముజేయుచివాని
నానావయందుంచియు సువాసనగల రసవంతములైన రసాయన
మాలనాయత్తరచియు నామెతో విభముగ సమస్తము రాజునొన
గూర్చి పిమ్మట నానేత్ర్య, పౌండర్యకరులు యశావలతులునగు
మఠిగొండలవేత్ర్యస్త్రీలను వెంటదీసికొని ఋష్యశృంగుని యాశ్రమ
సమీపమునకు వెళ్ళెను.

౩౩ ఆవేత్ర్య ఋష్యశృంగుని యాశ్రమమునకు గొంతదూరమున దనపడవను
నిలిపి యొక్క యాశ్రమమును గల్పించుకొని విభాండకమహర్షి లేని
సమయమును జూచి తపపుత్రికను ఋష్యశృంగుని సమీపమునకు
బంపెను.

౩౪ ఆవేత్ర్యపుత్రిక, తపోబ్ధుడగు ఋష్యశృంగుని యాశ్రమమునకేగి
యమృతహర్షిని జూచి యిర్విభముచు గుశలప్రశ్నములను జేసెను.

1 కచ్చిత్తపో వర్థతే తాపకానాం కచ్చిత్తగో గుర్భు
ఫలం ప్రభూతం

కచ్చిత్త్యయా పీయతే చైవ విప్ర కచ్చితస్వాధ్యాయః
క్రియతే చర్వ్యశృంగ|| 37

ఇతి శ్రుత్వావచ స్తస్య మునివేషధుస్య హి
ఉవాచ వాక్యంవాక్యజ్ఞోమునివేషవిధానం 38

ఋధ్యాభవాన్జ్యోతి రివ ప్రకాశతే మన్యచాహం త్వా
మభివాదనీయం, పాద్యంచాహం సంప్రవాన్వామితే-ద్య
యథాసిద్ధ్యే త్కర్మకలాపచైవ|| 39

కౌశ్యం బ్రహ్మ మాస్య యథోపవేశం కృష్ణాజినే వా
స్త్రతాయాం సుఖాయాం
క్వ చాశ్రమ స్తవ కిం నామచేదం బ్రాహ్మ్యం భాతి
తదేవ వ్యక్తం|| 40

తతో వేశ్యా ప్రత్యువాచ ద్విజేంద్రం శంకాయుక్తా
క శ్వపస్యాగమేతు
మమాశ్రమః కాశ్వపపుత్రో రమ్య స్తియోజనం శైల
మమం పరేణ|| 41

తత్ర స్వధర్మోనభినాదనం మే నచోదకం పాద్య
మమం స్మృశామ|| 42

3౫ ఓ ఋష్యశృంగమహర్షీ ! ఆశ్రమవాసులగు మహర్షులందఱకదపన్ను బాగుగ జరుగుచున్నదా ! కందమాలఫలాదు విస్తారముగ లభించు చున్నవా ! స్వాధ్యాయము హోమము మొదలగునవి బాగుగ జరుగు చున్నవా (అని తృప్తిపడెను.)

3౬ ఋష్యశృంగుడు మనవేషధారిణియగు వేశ్యయొక్క మనోహర వాక్యములను విని యావేశ్యనుగూర్చి యిటులఁబలికెను.

3౭ నీవు సాక్షాత్పరబ్రహ్మవలె ప్రకాశించుచున్నావు. నీవు నమస్కరింపఁదగినవాడవు. నేనుచేసిన తపస్సంతయు నేనునీర్ధించునటుల నర్హునిపాద్యాదుల నిచ్చెదను. స్వీకరింపుము.

3౮ నీవు కుశాననమునందుఁగాని కృష్ణాజనమునందుఁగాని సంతోషము తోగూర్చుండుము. నీయాశ్రమమెక్కడనున్నది ! నీ కేరేమి ! నీవు సాక్షాద్బ్రహ్మ కేళుడనై యచ్చట బ్రకాశించుచున్నావు (అని ఋష్యశృంగుడు వేశ్యతోబలికెను.

3౯ అనంతరము వేశ్య, విభాండకమహర్షి వచ్చునేమోయను సందేహము కలిగిఋష్యశృంగునిగూర్చి యివ్వధముగ బలికెను. ఓ ఋష్యశృంగమహర్షీ ! మాయాశ్రమము మిక్కిలి రహస్యముగా నుండును ఇచ్చటికి బండ్రఁడుఁడ్రోసుల దూరములోనున్నది.

భవతా నాభివాద్యోహ మభివాద్యో భవా స్మయా
 వ్రత మేతాదృశం బ్రహ్మ స్పరిష్వజ్యో భవా స్మయా
 ఇతి శ్రుత్వా వచ స్తస్య పున రాహ తపోధనః॥ ౪౦ ౪౧

శలానిపక్వాః దదానితే హంభల్లాతకాన్యామః కానిచైవ
 కరూష కానీం గుద కాని తావద్యథోపజోషం ఫలమత్ర
 భుంక్ష్య॥ ౪౨

సా తాని సర్వాణి చ వర్జయిత్వాభక్ష్యం మహాహృం
 ప్రదదాతతోస్య
 తాన్యప్రప్యశృంగస్య మహారసాని భృశం సురూపాణి
 రుచిం దదుహి॥ ౪౩

తదా చుచుంబా మలగండమూలే సమన్లిష చ్ఛాసకృ
 ద్దృష్వశృంగం
 అవేక్ష్యమాణా శనకై ర్జగమ కృత్వాస్మిహోత్రస్య
 తదాపదేశం॥ ౪౪

తస్యాం గతాయాం మదనేన చిత్తవిచేతనః ప్రీతివ దృష్వ
 శృంగః
 తా మేవ చిత్తేన గతేన సూన్యో వినిశ్చస న్నార్తవపు
 ర్బభూవ॥ ౪౫

౪౦-౪౧ ఋష్యశృంగమహర్షీ! మా నిజధర్మములను జెప్పెదను వినుము. మేము ఇరవల నమస్కారములను స్వీకరింపమా. వటియు నిరవల యర్ఘ్యపాద్యుడలనుగూడ గ్రహింపము కాన నీవు నాకు నవస్కరింపకుము. నేను నీకు సమస్కరించెదను. ఈ సమయమున నిది మా శ్రవణము. నిన్ను నేను గొంగిలించుకొనెదనని యవ్విధముగఁ జేసెను. ఇవ్విధముగా శత్యావచనములను విని ఋష్యశృంగుడు కిరి వేళ్ళతో నిట్లు పలికెను.

౪౨౪ నీకు జీడిమామిడిపండ్లను నుళిరికఫలములకు ఇంగుదీఫలములను మలయు నిరవలను ననేక కందమాలఫలాదుల నిచ్చెదను. భుజింపుమని యా ఫలములను, మునివేషధారిణియగు వేళ్ళకు ఋష్యశృంగు డిచ్చెను.

౪౩ అప్పుడు మునివేషధారిణియగు వేళ్ళ, ఋష్యశృంగునిచే, నీకు బడిన ఫలముల నన్నిటిని విడిచి, తనచే దీసికొనిరాబడిన మధురములగు భిక్ష్యములను ఋష్యశృంగునకు నీయగా ఋష్యశృంగుని వాని నన్నిటిని భక్షించెను. ఆ భిక్ష్యములన్నియు మహర్షికి రుచికరములుగా నుండెను.

౪౪. అప్పుడు మునివేషధారిణియగు వేళ్ళ, ఋష్యశృంగుని గండస్థలము నందు ముద్దుపెట్టుకొనెను. వటియు ఋష్యశృంగుని నాలింగనము చేసికొనెను. ఇట్లుచేసి వేళ్ళ, తా నన్నిహాస్రమును జేసికొనవలయుననెడి మిషితో పెల్లగా దన నివాసమునకు వెళ్ళెను. ఋష్యశృంగుడామెనుఁ జూచుచునే యుండెను.

౪౫ ఆ వేళ్ళ కల్పినపిమ్మట, ఋష్యశృంగుడు మన్మథవికారములతో గూడి మునివేషధారిణియగు నా వేళ్ళనే మఃమనందుఁ దలచుచు నిట్టూర్పు విడుచుచు, శరీరములో బాధలవాడగుట నుండెను.

తతో ముహూర్తం హరిసింహశాటుఃప్రవేష్టితో రోమభి
రానఖాగ్రాత్
స్వాధ్వాయవాన్ దృష్టనమాధియుక్తోవిభాండకః కాశ్యప
అవిరాసీత్ || ౪౬

సోపశ్య దాసీన ముపేత్య పుత్ర్యం జ్యాయంస్తమేవం
విపరీతచిత్తం
వినిశ్చనన్తం ముహు రూర్ధ్వదృష్టిం విభాండకః పుత్ర్య
మువాచ దీనం || ౪౭

నత్యం యథా పూర్వమివాసి పుత్ర్య చింతాపక శ్చాపి
విచేతనశ్చ
దీనోఽశిమాత్రం త్వమిహద్య కింను పృచ్ఛామి త్వం
క ఇహ భ్యాగతోఽభూత్ || ౪౮

నకల్ప్యంతే సమిధః కింను తాత కచ్చిన్ధకం చాగ్ని
హోత్రం త్వయాఽద్య
సువిణ్ణక్తం (సుస్సృ)చం హోమధేనుః కచ్చి త్వరతాన్
చ కృతా త్వయాఽద్య || ౪౯

ఋష్యశృంగః శ్లో || ఇహ గతో జటిలో బ్రహ్మచారి
ననై హృస్వో నాతికేఘో ముసస్వి
సువర్ణరర్ణః కమలాయతాక్షః సుకం సురాణామివ లోభ
మాసః || ౫౦

౪౬ అనంతరము కశ్యపపుత్రుడును, స్వాధ్యాయచేత్రము, సమాధి పంతుడును సఖిభాషగ్యంతము రోమములతోనిండిన వాడునగు విభాండకమహర్షి త్షణకాలములో స్వాశ్రమమునకు వచ్చెను.

౪౭ విభాండకమహర్షి తన యాశ్రమమునకు వచ్చి పుత్రునిఁజూడగా నతడు దే నో ధ్యానించుచున్నవాడుగాను, విపరీదిత్తుమగాను, మాటిమాటికి నిట్టూర్పుచుచువాడుగాను, కన్పడించున దీనభాషముతోనున్న పుత్రుడగు ఋష్యశృంగునిగూర్చి విభాండకమహర్షి యివ్వధముఁ బలికెను.

౪౮ పుత్రుడా! నీపుత్రార్థమువలె కన్పడవు, ఎంచువలన పితరముతో నున్నవాడవుగాను మనస్థిమిశములేనివాడవుగాను ముఖికుడవుగాను కన్పడుచుంటివి కారణమేమి, ఇచ్చటి కర్వలైనను వచ్చిరా!

౪౯ సవిధము చెచ్చితివా! అగ్నిహోత్రమును జేసితివా! యజ్ఞపాత్రమును స్రుక్ష్మగములను శుక్రముచేసితివా! హోమధేయపును బాబుపతితివా! (అని విభాండకమహర్షి, పుత్రుడగు ఋష్యశృంగునిఁ బ్రశ్నించెను.

౫౦ ఋష్యశృంగుడు తండ్రితో నివ్వధముగ జెప్పవారంభించెను. ఓతండ్రీ! ఇగ్గుటకు జటాఘారిమగు, ప్రాహ్మచారిమొకడు వచ్చెను. ఆతడు విశేషముగా పోట్లవాడుగాగాని పొడగరిగాగాని లేడు. కమాంగుడై యుండెను. మేలిమిబంగారముతో సమానమగు వర్ణము గలవాడై యుండెను. పద్మపత్రములవలె వికాశనేత్రములు గలవాడై యుండెను. హరియు దేవతలనుకూడ మోహింపజేయు వాడుగా నుండెను.

అలంకమానా పునరస్య కరతే విరాజతే విద్యుదివాంసః
 రిక్షే
 ద్వా మాంససింధౌ వధరేణ కంతా దలోమశౌ చాపి
 మనోవారౌ చ॥ ౧౧.

నచాపి పాద్యం బహుమస్యతే సేనా ఫలాని చైలాని
 మయాదృతాని
 మయోపభుక్తాని ఫలాని తస్య నేమాని తుల్యాని రసేన
 ప్రేమాం॥ ౧౨

ఇచ్ఛామి తస్యాంతికమేవ తాత కానామ నా వ్రత
 చర్యాను తస్య॥ ఇచ్ఛామ్యహం చరితుం పేన సార్థం
 యథా తపస్సచరత్పుగ్రకర్మా॥ ౧౩

ఇత్యేవ వాక్యం ముని రాత్మజస్య శ్రుత్వా మహావాక్య
 విశారిదోసా । ఉవాచ వాక్యం పరిశాంతయంశ్చ
 విభాండక స్తపసా జ్ఞాతతత్త్వం॥ ౧౪

రక్షాంసి చైతాని చరంతి పుత్రాః । రూపేణ తేనా దృఢ
 దర్శనేన । ఆతుల్యవీర్యాణ్య తిరూపవంతి విఘ్నం సగా
 తపస శ్చింతయంతి॥ ౧౫

రక్షాంసి తానీతి నివార్య పుత్రం । విభాండక స్తపసే
 నిర్జగామ । యదా పునః కాశ్యపో నిర్జగామ ఫలాని
 హర్తుం సిధినా వనాద్ధి॥ ౧౬

౫౦ ఓ తండ్రి! ఆకాశమునందు వెలుపుతీగవలె నతని కంఠమునందు జడ వ్రేలాడుచు ప్రకాశించుచుండెను. అతని కంఠమునకు క్రింది భాగమున, రోమరహితములగు రెండు మాంసపుమద్దలు మనోహరముగా నున్నవి.

౫౧ ఓ తండ్రి! నే నిచ్చిన కందమాంసఫలాదులనుగాని యర్ఘ్యపాద్యాదులనుగాని భుజింపలేదు. నాకు ఫలాదుల నిచ్చెను. మఱయొద్ద నన్న ఫలములు, మా ఘర్భములో ఆ తపస్వి యిచ్చిన ఫలములతో సమానము కానేరవు. ఆ తపస్వి యిచ్చిన ఫలములను నేను భక్షించితిని. వాగులములగు జలములనుం ద్రాగితిని. ఫలములుగాని రసములుగాని మునుపే ధూములుగా నుండెను.

౫౨ ఓ తండ్రి! నే నా తపస్వియొక్క సమీపముననుండఁ గోరికా నన్నది. ఆ తపస్వియొక్క ప్రతిచర్య చేయుచుండెను. (అనగా ప్రతచర్య చేయి) ఆ బ్రహ్మచారిలో (గూడ, నేనుగూడ డిట్టి ప్రతస్య చేయువలయునని కోరుచుంటిని. ఎందువల్లననగా నాతఁ డిట్టి ప్రతచర్య చేయుటచేతనే గొప్ప తపస్వియయ్యెను. కాన నేనుగూడ చేసెదననియె.

౫౩ ఈ ప్రకారముగాఁ జెప్పబడిన తన కమారుని నాక్యమును విభాండక మహర్షి విని, కింకరముచేత యదారమును జెలిసికొని తన పుత్రునిగూర్చి యిష్టిభముగాఁ బలికెను.

౫౪ ఓ పుత్రుడా! నీవు చూచిన యాశ్చర్యరూపమును గలించి నే నాలోచింపగా రాక్షసులెట్టి యద్యురూపముతో సంపదించు చున్నట్లు తోచుచున్నది. మిక్కిలి వీరము సౌందర్యముగల రాక్షసులు మహర్షుల ఆంశువులను విన్నుములను జేయుట కాఁగో చించు చుండురు అని విభాండకుడు ఋష్యశృంగునతో జెప్పెను.

౫౫ ఓ పుత్రుడా! నీవారాక్షసుల తొడవునకుఁ బోవద్ద! పుత్రుని నినా రించి తన యాశ్రమమునుండి కందమాలఫలాదులను దీసికొని వచ్చుటకు వలయుక వసమునకు విభాండక మహర్షి వెళ్ళెను.

తదా పున ర్లోభయితం జగమ సా వారయోషా
ముని మృష్యశృంగం । దృష్ట్వైవ తా మృష్యశృంగః
ప్రహృష్టః సంభ్రాంతరూపో న్యపత త్తదానీం॥ ౫౭

1 ప్రోవాచ నైనాం భవదాశ్రమాయ గచ్ఛామి యావ
న్నపితా మమైతి । తతోవేశ్యా కాశ్యపస్యైకపుత్రీం
ప్రవేశ్య యోగేన విముచ్య నావం॥ ౫౮

* ప్రమీదయంత్యో విపిదై రూపాయై రాజగ్ను రంగాధిప
రాజధానీం । సన్య స్సన్మష్టిశ్చ బభూవ దేశే తత్సర
విన్యాసవశా త్సుభిక్షం॥ ౫౯

స లోనుపాదః పరిపూర్ణకామ స్సుతాం దదౌ
ఋష్యశృంగాయ శాంతా॥ ౬౦

* వ్యా॥ సను వేశ్యాలింగనాదిసా తదంత భక్త్యభో
జ్యాటభోజనాదిభిశ్చ ఋష్యశృంగస్య మహాస్థైర్యప్రసాదానా
సత్యాం తన్యపాదప్రక్షేపణేనైవ రోమపాదరాష్ట్రే సువృష్టి
రభూదితి కథన ముపపన్నం వ్యాదితి చేదత్రోచ్యతే తస్య
స్త్రీనిషయకజ్ఞానస్య వాభావే వారస్త్రీనిషయకజ్ఞానం
కథంవా భవేత్ అపిచ ముచ్చించల్యస్య హేతురేవ నాస్తి

౫౩ విభాండకమహర్షి, వనమునకు వెళ్ళిన యవకౌశమనుజూచి వేశ్య తిరిగి ఋష్యశృంగుని లోభపెట్టుటకు ఋష్యశృంగాశ్రమమునకు వెళ్ళగా దన సమీపమునకువచ్చిన వేశ్యను ఋష్యశృంగుఁడు చూచి సంతుష్టుఁడును భ్రాంతచిత్తుఁడునయ్యెను

౫౪-౫౯౪ ఋష్యశృంగుడు మనివేషధారిణి కుఁడు తపస్వినిఁగూర్చి యివ్విధ ముఁజెలికెను. సాతంగ్రియగు విభాండకమహర్షి రాకమునుజేసి నీయాశ్రమమునకు వెళ్ళుననుని బయలుపడలి వేశ్యలందఱు నివసించిన కల్పితాశ్రమమువద్దకు ఋష్యశృంగుఁడువచ్చి వాఁన్న నావమీద నెక్క-ను రావేశ్య యిట్లుఋష్యశృంగుని తనపక్షయొద్దకుఁదీసి కొనితచ్చి యతని సమాధితోఁగూడ నావకువిడిపించెను (అనగా జీవ బ్రహ్మైక్యానుసంధానరూపమగు ఋష్యశృంగుని సమాధిని భంగపఱచెననియు, ఆశ్రమమువలె కల్పించబడిన పక్షవను రోమపాదుని నగరమునకు విడిచిపెట్టించినదనియు భావము.) ఇట్లు నావనువలలి వేశ్యలందఱు నివిఁగోపా కములచే ఋష్యశృంగుని సంతోషపెట్టుచు రోమపాదుని రాజధానియగు చంపాపట్టణమునకుఁ దీసికొనివచ్చి ఋష్యశృంగునిపాదవిన్యాసమా రోమపాదనగరమున కలగుటతోడనేసుగృప్త, సుభిక్షముకలిగెను అప్పుడరోమపాదుడు తన యభీష్టము నెరవేరిండున ఋష్యశృంగునకు దన కొమరికయగు కాంతినిచ్చి వివాహము చేసి తనపట్టణముననే యుంచుకొనెను.

*వ్యా|| వేశ్యలింగ నాదులఁలంను వేశ్యలిద్విత్యభిప్రాయులకు భేదముట చేతను, ఋష్యశృంగమహర్షికి దపోహనికల్గి మహిమయే పోగా నతని పాదవిన్యాసమాశ్రమముననే రోమపాదునిరాష్ట్రమునసుభిక్షము సుపృష్టియు కలిగెనని చెప్పుట యుపసన్నము కాదనితాత్పర్యము రాగా సమాధానము చెప్పబడుచున్నది. ఋష్యశృంగునకు స్త్రీవిషయకజ్ఞానమేలేనపుడు వేశ్యస్త్రీవిషయకజ్ఞాన మెట్లుండును?

మఱియు, మనశ్శాంతిచలనమునకుఁ గారణమేలేదు (సౌమ్యం) రాగయుక్తమగు మనస్సుతోఁగూడిన బహిర్లయిన్యాసానమే ఫలకారియగును. ఇవిష్టయమున, కస్త్రములు తొలగిపోయిన రాక్షస

గ్రోధప్రతికారకరంచ చక్రే గాత్రైవ మాన్యేషు చ
 కవణకాశ్చ । విభాండకస్యా ప్రజత స్స రాజా పశూ
 విభూతా నృశుపాంశ్చ వీరకా॥ ౯౦౪

సమాదిత త్పుత్రియగీ- మహర్షి ర్విభాండకః పరిపుచ్ఛే
 ద్యదాపః । సవక్తవ్యః ప్రాంజలీభి ర్భవద్భిః పుత్రిస్య
 తే పశవః కవణకాశ్చ॥ ౯౦౪

రాగయుక్త మనస్సంయుక్తైర్ద్రుయ న్యపారవస ఫలకాశీ
 భవేత్ అత్రాపసాదితచేల రాతనీసరిశీలకః హనుమానేన
 సాక్షీ, తస్మాత్తపోహనిర్నాస్తి. కించవేశ్యాదత్త భక్త్యభాజ
 నాదినాకించిగ్దోషసంప్రాప్తవపి తపోమాహాత్మ్యాత్తద్దోషోపి
 దగ్ధవకేతి జ్ఞాయం.

నన ఋష్యశృంగేణ శాస్త్రాణి పఠతానివా నవా
 యదిపఠితాని తదాశాస్త్రేషు స్త్రీయ ఈదృశ్యభి, తత్సాహ
 చర్యం బ్రహ్మచారిణః దోషావహా మితి కథనజ్ఞాతం. అపిచా
 రణ్యోస్త్రీ దర్శన మపి, సకదాపితస్యా భవద్వా, యది న
 పఠితాని తేన శాస్త్రాణి, అజ్ఞస్తదాభవేత్, అజ్ఞ స్తేష్కథమ
 న్యానగ్రహ సామర్థ్యం భవేత్॥ తస్మాత్సిర్వైవవాయ
 మితివక్తవ్యం, తథాసత్య కృత్యకరణేన తస్యతపోహని రభూ
 దితి చేద్రోచ్యతే॥

బ్రహ్మవేత్తాతు యద్యత్పశ్యతి తత్తత్సర్వం బ్రహ్మై
 వేతిమన తే సిద్ధనగుణతయా ప్రసర్తతేనర్వాణ్యపి కార్యాణి
 , ఋజుబుధ్యా కరోతి సతువిషయాభిలాషకః॥

౩౦.౬౧౪ కోమపాదుడు విభాండకమహర్షికి గోపోపకాంతి జేయుటకై దనపట్టణమునకు విభాండకాశ్రమమునకును మధ్యలో గోవులను ఇతరపశువులను వ్యవసాయశులను గోపాలశులను నుండనేర్పరిచి పశుపాలకులు మొదలగువాతో నిటులజెప్పెను. ఓ వ్యవసాయకులారా! ఓ పశుపాలకులారా! విభాండకమహర్షి తన పుత్రుని జెడికించుచువచ్చుచున్నందున నతడు మీరెవరినికాని యీ పశువులు భూమిలు ఎడలివనికాని మియ్యలనడిగినతో విషయముతో మీరలు విభాండకునితో మీకుమారునితో యీ పశువులు భూమిలు మేము అని చెప్పవలయునని వారలకు జెప్పింపెను.

స్త్రీలను బడికించిమించిన హనుమంతుడెసాక్షి ఆ కారణమున తపోహా, ఋష్యశృంగునకు నయ్యెనని చెప్పట సమంజసముకావే గదా ఇదియునుగాక, శత్రులచేసేయబడిన భక్త్యములనుభుజించుటచే గొంచెముదోషము సంప్రాప్తమైనను దహ్మహిమచే తద్దోషము దగ్ధమైనదని తెలియనగు ఇట్లు చెప్పినను కొందలు క్రింది విధముగా శంకించెదరు (విమర) ఋష్యశృంగుడు శాస్త్రమును బోధించినా లేదా, పఠించెనని యంగీకరించిన స్త్రీలు, ఇట్టివారని కాని, స్త్రీసాహచర్యము బ్రహ్మచారికి దోషావహమనికానియెల్ల తెలియదు! ఇదియునుగాక, యారణ్యక స్త్రీలైనను ఋష్యశృంగు డెప్పుడైనను, మాచియుండలేదా? మఱియు, శాస్త్రములకు ఒరిప లేదని యంగీకరించినచో ఋష్యశృంగుడు మాధుర్యై యుండవలసి వచ్చును. అట్లైనచో జ్ఞానవిహీనునకు, అనుగ్రహసామర్థ్యమెట్లుకలు

గును కాని ఋష్యశృంగుడు సర్వజ్ఞుడనియే చెప్పవలయును.

అభక్త్యభక్తకారులందఱు దహ్మహిమయేకలిగిని పూర్వపక్ష వాదమునిచ్చియున్నది. (ఇందుకు సమాధానమునగా) ఋష్యశృంగుడు బ్రహ్మవేత్తయనియందగును, అంగీకరించినవిషయమేదా, బ్రహ్మవేత్తయేయేపస్తువులనుజూచునోయాయావస్తువునంతయుబ్రహ్మ

అథోపశాతం స ముని శ్చకోప స్వయాశ్రమం ఫలమూలం
గృహీత్వా । అన్వేషమాణశ్చ న తత్ర పుత్త్రం దదర్శ
చుక్రోధ తతో భృశం సః॥ ౬౨౪

తతస్సకోచన విదీర్యమాణ మాశంకమానో నృపతే
ర్విధానం జగము చంపాం ప్రతి పీఠమాణ స్తమంగ
రాః సపురంసరాష్ట్రం॥ ౬౩౪

సవై శ్రాంతః క్షుధితః కాశ్యప స్తాన్ ఘోషా స్తేశాన్
సాదించరా స్సమృద్ధాన్ । గోపైశ్చ పై ర్విధివ త్కూప్య
మానో రాజేవ తాం రాత్రి మువాస తత్ర॥ ౬౪౪

అవాపసత్కార మతీవ తస్య ప్రోవాచఃస్య ప్రహీతాన్ధ
గోపాః । ఊచు స్తత స్తేభ్యుపగమ్య సర్వే ధనం
తవేదం విహితం నుతస్య॥ ౬౫౪

ఋజుబుద్ధేః పాపప్రసక్తిరేవ న తథాసతి తపోహనిః
కథంధవేత్, అపిచబ్రహ్మవిదోపి ప్రారబ్ధచపిత్యాజ్యంఖలు॥

తస్మాదేవ తత్ప్రీతా యోగదృష్ట్యా సర్వంజ్ఞత్వా
కామారవవాయం దోషః రాజావా, వేశ్యావా నిమిత్త
మాత్రమితి మత్యైవరాజ్ఞః వేశ్యానాంచ శాపంనడత్రవాన్
అపిచ వారస్త్రీస్సర్వః బలీయాన్వా తత్తపో బలవద్వేది
విచార్యతాం, శక్తిమూనశ్శక్తం స్పృశతిచేత్ శక్తస్య శక్తి
రశక్తస్తస్యేవ కిందిద్గచ్ఛేత్, తస్మాదేవ సదాచారవతాం చండా

౧౨-౬౩౪ అనంతరము విభాండకమహర్షియు కందమాలసలదులను దీసికొని తన యాశ్రమమునకు రాగా దన పుత్రుడు కన్పడనందున మిక్కిలి కోపించి కోమపాదునివలననే యీపనిజరిగినదని తెలుసుకొని కోమపాదునిదేశమను జూచుకొనుచు చంపాపట్టణమును గూర్చి వెళ్ళుచుండెను.

౧౪-౬౫౪ విభాం. కమహర్షి తుద్బాధతో గూడినవాడై దేశములను, గొల్లపల్లెలను సర్వవృద్ధితో నొప్పుచుండెడి గ్రామాదులనుజూచుచు నాయా గ్రామాదులయందలి ప్రజలచే మిక్కిలి పూజింపఁబడుచు రాత్రియందు నొక్క గొల్లపల్లెలోనుండి యా గోపాలకలచేతను బూజింపబడి విభాండకమహర్షి వారల నిట్లడిగెను. ఓ గోపాలకులారా! మీరెవరు? ఎవరిచే బంపబడిరి యని యమ్మునీశ్వరుడడుగగా వారిల్లు చెప్పిరి. ఓ మనీషిదా! మేము నీకమారుని సేవకలము. ఈ భూములు గ్రామములు ఈ గోవులు నీపుత్రునివే యని ఒడుచు చెప్పచుండిరి.

యీపమునుగానీ, తలచును, తదనుగుణముగానే ప్రవర్తించును. సమస్తకార్యములను ఋజుబుద్ధితోనే చేయునుగాని విషయాభిలాషతోఁ జేయడు. ఋజుబుద్ధితోఁ జేసినకానికి పాపప్రసక్తియే లేదు. అట్లయిన దపోహని, యెట్లు సంభవించును?

ఇదియునుగాక, యెట్టి బ్రహ్మవేత్తకైనను బ్రారబ్ధము అనుభవింపఁదగినవైయున్నదికదా! అందువలననే ఋష్యశృంగనితఁడై యొక శృష్టిచే సర్వమును దెలిసికొని యీ దోషము తన పుత్రునిదేయని నిశ్చయించెను. కోమపాదుడతని, వేశ్యకాని నిమిత్తకాత్రచని తలఁచియే రాజునకుగాని, వేశ్యలకుగాని కాపమిచ్చియుండలేదు.

ఇదియునుగాక, వేశ్యాశ్రీస్పర్శదోషము లలవత్తరమైనదా! ఋష్యశృంగనితపస్సు లలవత్తరమైనదా! అని విచారించెదము.

ఏవం స దేశే మ్యభిపూజ్యమానస్తాంశ్చైవ శృణ్వ న్నధుర
ప్రలాపాన్ | ప్రశాంతభూమిస్తురహః ప్రహృష్టః సమానసా
దాంగపతిం పురస్తాత్ ||

౬౬౪

సపూజితస్తేన నగ్నభేదదర్శపుత్రిం దివి దేవయంద్రం |
శాంతాం స్నూమాం చైవ దదర్శ తత్ర సాదామినీ ముచ్చ
రంతీం యుధైవ ||

౬౬౫

గ్రామాం శ్చ ఘోషాం శ్చ సుతస్య దృష్ట్వా శాంతాం చ
శాంతశ్చ పరం సకోపః | చకార తస్మై చ పరం ప్రసాదం
విభాండకో భూపతయే నరేంద్ర ||

౬౬౬

లాస్పశః సేత్వి దమేవ కారణమితిజ్ఞేయం కించవారస్త్రి
స్పర్శానా మునిపుత్రిన్య యదితపోహానిస్స్యా త్తహిన్
నాతాపిభక్షకాగస్తస్య ఆఘోరణమాస్తగతవక్త్రచణకభక్షిణ
శ్చోషస్త్రిబ్రాహ్మణస్యచ శ్వనూంసభక్షిణో కాశికస్యచ
కావాగతితి నమాధేయం || నస్తుతస్తు. ఋష్యశృంగస్య తప
స్థితస్యవిట పురః | పితామహస్సమాగత్య దదౌ తస్మై
వరాన్బహూన్ || యతత్త్వం సంస్థితస్తత్ర సుభిక్షం క్షామ
నాశనం పశుప్రకాభివృద్ధి స్సాన్యత్ప్రసంగః | ఇలీధవేదితి
బ్రహ్మవరాను సారేణ తత్పాదవిద్యాసవశా త్సుభిక్షమితి
సర్వం రమణీయం ||

౧౬ విభాండకవహర్షి యీ ప్రకారము గోమపాదుని దేశములో గ్రామాదులకుండునీ ప్రబలచేద బూనింపఁబడుచు నచ్చటివారల నడుగుచు మీఠుఁగొనిననుని నుగ్గునైన నమిథానములను విడుచు కోపము కొంతశాంతించినవాడై నంతలోపుచుతో గోమపాదుని కట్టణమును చేసెను.

౧౭ అగ్రగోమపాదుడప్పుడగ్రామములచే విభాండకవహర్షిని దనయంతః పుత్రునకు దీసికొనిపోగా నమ్ముని స్వస్థములో దివేంద్రుడువలె వహ్నివేధములోనున్న తనశత్రుని, మోటుత్రుటనల ప్రకాశించుచున్న తనకోడిలినిఁ జూచెను. తన కుమారుని వేధవమునుజూచి కోపము మూర్ఛిగా శాంతించినవాడై గోమపాదునియం దనుగ్రహము కలవాడయ్యెను.

శక్తిమంతుడు, శక్తిహీనుని స్పృశించినయెడల శక్తినుండుని శక్తియే యశక్తివకుఁ గొంచెముచేకూడునుగాని యశక్తినివోషము శక్తిమంతునకు సంక్రమింపదు. కావుననే సదాచారవంతులు సంగతాలములను స్పృశింపకపోవుటకుఁ గారణముకూడ నిదియే యని యూహింపవలెను. ఇదియునుం గాక వేశ్యాస్త్రీ స్వర్గులు మొదలగువానిచే ఋష్యశృంగునకుఁ దపోచాని కలిగెననిచో, వాతాపిని భీషించిన యగస్త్యునకును, మాడటివానిచేటిలోని శనగగుల్మము లాగుకొనితినిన యుపసి, బ్రాహ్మణునకును శ్వశూంకభిక్షకుడగు విశ్వమిత్రునకును గతి యేమిచేసినగునని సమాధానముకొన దగినది వాస్తవికము విచారింపినచో దపోనిష్ఠుడగు ఋష్యశృంగుని యొడకు నొకప్పుడు బ్రహ్మరచ్చి యన్యుహర్షికి పశుములననేము గనిచ్చెను. (ఏమన) ఏఋష్యశృంగుడా! నివెల్లుటనుండెనచో యచ్చట సుభిక్షము, ఔమము లేక పోవుట, పశువృద్ధి, ప్రజావృద్ధి కలుగును. వాటియు నీసంకల్పమున ఫలమగునని యల్లుబ్రహ్మ కర మిచ్చిన హేతువుచే మనిపాదన్యాసముచే సుభిక్షము కలిగెనని యెఱుగవగు.

1 సతతనిక్షిప్య నుతం మహర్షి రువాచ సూర్యాగ్నిసమ
ప్రభావః । జాతేతు పుత్రైవన మాప్రజేధా రాజ్ఞః
ప్రియాణ్యస్య సర్వాణి శృత్వా॥ ౬౯౪

ఇత్యుక్త్వా ఋష్యశృంగం తం దంపత్యో శ్చాశిషంచక
అనుగృహ్యంగ రాజంచ జగామస్వాశ్రమంమునిః॥ ౭౦౪

ఇత్యే తద్దృష్యశృంగస్య చరిత్రం పాపనాశనం
కథికం తే మహారాజ త మాసీయా చర క్రతుం॥ ౭౦౪

తచ్ఛృత్వా రాజశాఙ్దూలః ప్రహృష్ట హృదయస్తదా
సమానేతుం ఋష్యశృంగం గంతు కామో భవ
త్స్వయం॥ ౭౧౫

ఆ శ్చ ర్య రా మా య ణే

అష్టమ స్కర్గ స్సమాప్తః

౧౯౪ అనంతరము మహాప్రభావముగల విభాండకమహర్షి, కుమారు-
నక్కడనే యుండునట్లు నియోగించి తాను తన యాశ్రమమునకు
వచ్చుచుఁ దన పుత్రునితో నిటులఁ జెప్పెను. కుమారా! నీవు
రోమపాదుని యభీష్టమును నెఱవేర్చి పుత్రసంతానము కలిగిన
పిమ్మట వనమునుగూర్చి రావలసివదియని చెప్పెను

౨౦౪ తాత్రకారము విభాండకమహర్షి ఋష్యశృంగనిగూర్చి చెప్పి నూతన
దంపతుల నాశీర్వదించి రోమపాదునియందనుగ్రహము గలవాడై
తన యాశ్రమమునకు వెళ్ళెను.

౨౧౪ ఓ దశరథమహారాజా! పాపహరియైన ఋష్యశృంగని చరిత్రమును
నీకుఁ జెప్పితి ఋష్యశృంగని దీసికొనివచ్చి క్రితువును తేయుము
అని సుమంత్రుడు దశరథునితోఁ జెప్పెను.

౨౨౪ దశరథుడు మహాప్రభావముగల ఋష్యశృంగని చరిత్రమును విని-
సంతోషించి యమ్మనినిఁ దీసికొనివచ్చుటకు రోమ పాదుని పట్టణ-
మునకు బోవ న ద్యుక్తుడయ్యెను.

ఆ శ్చ ర్య రా మా య ణ ము న

నెనిమిదవ స్కంధము సమాప్తము.

స వ మ న ర్గ ప్రా ర ం భః.

* అథ రాజా దశరథ స్సభాన్య స్సమహృష్టః

వస్తిష్ఠేనాభ్యనుజ్ఞాశః రోమివాదపురీం గతః॥

౧

తతో రాజా యథాన్యాయం పూజాం చక్రే విశేషతః

సఖిత్వా తస్య వై రాజ్ఞః ప్రహృష్టేనాంతరాత్మనా॥ ౨

* వస్తిష్ఠేనాభ్యనుజ్ఞాశః ఇతి. అనేన ప్రాచీనఋత్విగభ్యనుజ్ఞానేనైవ అస్య ఆనేయ్యః సతు తదతిక్రమసేవేతి. సూచితం॥ తథాచబోధాయనః॥ యో న్యసంస్తుకమఃస్యాత్తం ప్రథమం వృణీత తేన సచివేగా న్యం లిప్సేతేతి అపిచాయ మరోఽన్వయవ్యతిరేకాభ్యాం ఫలముఖేన స్పష్టిక్రియతే. అన్వయస్తావత్ అంగదేశాసిత ఋష్యశృంగ కారిత క్రతునా చత్వారః పుత్రాభివ్యంజీతి సనత్కుమారవాక్యం సుమంత్రేణ కథితం శ్రుత్వా వఃస్థాభ్యనుజ్ఞాంవినా ఋష్యశృంగానయన మయుక్త మితి నిశ్చయ అవాప్య తదనుజ్ఞాం దశరథ స్సనూసియ ఋష్యశృంగం వస్తిష్ఠఋష్యశృంగాభ్యాం కారితయాగేన సః సుగరిత నిరసంపూర్వక మభిలషితసిద్ధి మవాపేతి వ్యతిరేకః స్తావత్ ఏతద్వంశ్య స్త్రీశంకుః సశరీర స్వగ్రప్రాప్తయే యజ్ఞః కారయితవ్య ఇతి వ్రాథితేన వస్తిష్ఠేన గురుణా ప్రత్యాఖ్యాతో గురుపుత్రా నాసాద్యతై శ్శత్రుః ప్రాప్తచిహ్నః విశ్వామిత్రం శరణం ప్రాప్తః తేన ప్రతిజ్ఞా పూర్వకం సశరీరం స్వగ్రం ప్రాప్తోపి దేవైః పాతితః అ

నవమసగ్గప్రారంభము.

* ౧ అనంతరము దశరథమహారాజు వసిష్ఠనియనుజ్ఞనుబొంది తన భార్యలతోడను, బంధువులతోడను రోమపాదునిపత్నీనమునకేగెను.

౨ ఆరోమపాదుడును, తనకు దశరథుడు పరమ మిత్రుడును, బంధువుడును గాన సంతకప్రాంతరంగముతో నారాజునకుఁదగిన గౌరవమును జేసెను.

* దశరథుడు ఋష్యశృంగునిఁ దీసికొనివచ్చుటకు వసిష్ఠనియనుజ్ఞను బొంది వసిష్ఠని చెప్పవచ్చే బూర్వమునందుండిన పురోహితుల యనుజ్ఞనుబడసియే వెలియుట పురోహితుని దీసికొనిరావలయుననియు బ్రాచీన పురోహితుని నత్రక్రమించి తీసికొనిరావలదనియొడి ధర్మము గాన నూచింపఁజేసెడిది. “బోధాయాశ్రమసంవిధముననే చెప్పెను.” (ఏకాదశ,) ఏపురోహితుడు పూర్వము నుండి యజమానునిచేఁబూజితుండెయ్యునో, వానినే కర్మలందుకరింపవలయును. వారి యనుమతిచే నితరుని కోరివలయునని—ఇది యుసుంగాక యావిషయ మన్వయవ్యతిరేకములచే ఫలముభిముగా నభ్యుపేక్షపఱచుచున్నది. అవ్యయమనగా, ఏదియుండిన నేదియుండెనో, యది యన్వయమనియు, ఏదిలేనిచో నేదియుండదో యదివ్యతిరేకమనియును శాస్త్ర మర్యాదయై యున్నది.

అంతఃదేశమునుండి తీసికొని రాబడిన ఋష్యశృంగునిచేఁజేయింపు. ౨డిని యాగముచే నల్లగుఱు పుత్రులకు లిలుగునురని సకత్కు-మారుడు చెప్పిన వాక్యమును ముందుఁజూచు చెప్పగా దశరథుడు విని తసిపానుమతిలేనిదే ఋష్యశృంగునిఁ దీసికొనివచ్చుట న్యాయముకాదని తదనమతి నొంది దశరథుడు ఋష్యశృంగుని దీసికొనివచ్చి వసిష్ఠఋష్యశృంగులచేఁ జేయింపఁజేసిన యాగముచే నుకల పాపతయ పూర్వకమైన యశ్లేష్ఠసిద్ధి నొందెననునది యన్వయమగునగ్గప్రార్థికొను యజ్ఞమును జేయింపుడని శ్రీశంకరు తన

రోమపాదేన చాఖ్యాత మృషిపుత్త్రాయ నీమతే
సఖ్యం సంబంధకంచైవ తదా తం ప్రత్యపూజయత్ 3||

ఏవం సుసత్కృత స్తేన సహోపిత్వా నరర్షభః
సప్తాష్టదివసా న్రాజా రాజాన మివ మబ్రవీత్ ౪||

ద్యావ్యవాక్ష్మిరాః అంతరక్షే లంబమాన స్తిషతి. ఏవంచ
గురుశాపో ప్రతీకార్య ఇతిసూచితం. తస్మాత్పూర్వపరిగృ
హీతఋత్విక్వాదివ్యేనైవ అన్యతనేయఇతిసిద్ధం. ఋత్విజాపి
యజమానః సత్యాజ్య ఇత్యర్థే, మహాభారతే ఆశ్వమేధికే
పర్వణి సంవర్తమరుక్తియేభిహితః గ్రంథవిస్తరభయాన్నలి
ఖ్యతే-నభార్యఇతి-భార్యాయుతః రోమపాదనగరిం దశరథో
ఁగా దితికథనేన జామాతృపలాలనయార్హత్యా శాంతయా
సహనయనార్థమితి మంతవ్యం. అన్యథా భార్యాభిసహ
గమనే ప్రయోజనం నభవేత్

3 రోమపాదుకును బుద్ధిమంతుడగు ఋష్యశృంగునితో దనకు దళరథునకునుండెడి మిత్రత్వమున, యంభుత్వమును దెలియజేసెను. అప్పుడు ఋష్యశృంగుడు దళరథుని నెక్కిడుగఁ బూజించెను. (ఇచ్చట రోమపాదునకు దళరథునకుగల బంధుత్వ మేమనగా దళరథుని కుమార్తెయగు కాంతిను దాను బెంచుకొని ఋష్యశృంగుని కిచ్చుట యని తెలియనగు)

౪ ఇవ్విధముగ దళరథుడు రోమపాదునిచే సన్మానింపబడుచు వాని గృహముం దేడెనిమిది దినములుండి, పిదప రోమపాదునిగూర్చి యివ్విధముగఁ బలికెను.

గురువగు వసిష్ఠునిఁ బ్రార్థింపగా, నమ్మునిచే తిరస్కరింపఁబడి గురు పుత్రులఁజేరి వారలచే శపింపబడి నీచజాతియొంది విశ్వామిత్రుని శరణుఁబొంది యమ్మునిచే ప్రతిజ్ఞాపూర్వకముగ నశరీర స్వర్గమును బొందింపఁబడినవాడైనను దేవతలచే దలక్రిందుగఁ గ్రోయఁబడి యప్పటికిని తలక్రిందుగా నాకాశమునందు న్రేలాడుచు నుండెనను నది వ్యతిరేకము—పైవిషయము విచారంపగా గురు శాపముననుఁ బ్రతిక్రియ లేదని నూదంపంబడినది. ఆ కారణమువలన పూర్వము నుంచీయున్న ఋష్యజాని యను పతిచేతనే వటి మిక్ ఋష్యజానిఁ దీసుకొని రావలయునను ధర్మము సిద్ధము—యజమానుఁడు ఋష్యజాని విడువగూడదనునట్లు ఋష్యజానిను యజమానుని విడువగూడదను విషయము మహాభారతమున అశ్వమేధపర్వమున, సువర్తముకత్తరాట్మప్రమున తెప్పబడినది. గ్రంథవిస్తరభీతిచే విరమింపఁబడుచున్నది ఇచ్చట దళరథుడు భార్యలతోగూడ రోమపాదుని పట్టణమునకు వెళ్ళిననుటచే జామాతయగు (అల్లుడైన) ఋష్యశృంగునకు సంతసమును గలిగింది కాంతను గూడఁదీసికొని వచ్చుటకని తెలియనగు, లేనిచో భార్యలతో వెళ్ళిన ప్రయోజనము లేదని యెఱుంగనగు.

* శాంతా తవ నుతా రాజన్ సహధర్తా విశాఽవతే
మదీయం నగరం యాతు కార్యం హి మహాదుద్యతం॥ ౫

* శాంతాతవనుతేతి: నను శాంతా రోమపాదపుత్రి
కేత్యుపరితననచనేన స్పష్టీకరియతే. దశరథపుత్రిశాంతా
పూర్వం కథన మనమీచిన మితిచే దశరథ్యతే - శాంతా
దశరథపుత్రికేత్యత్ర నశ్చిదపి వివాహః కి ఇతిచే దుద్యతే,
వాల్మీకిరామాయణే బాలకాండే తీర్థియన్యాఖ్యానీ (అనేద
మేనపత్యాయేతి) ఋష్యశృంగం ప్రతి రోమపాదవచనేన
భాగవతే శ్లో॥ రోమపాద ఇతి ఖ్యాత స్తస్మి ద్దశరథ స్సఖా
శాంతాం స్వశన్యాం ప్రాయచ్ఛ దృష్యశృంగం ఉవాచ తా:

ఇతి వ్యాసవచేనచ, వాల్మీకిరామాయణే ఋష్య
శృంగం జామాతేతి దశరథంప్రతి సుమత్రోక్త్యాచ॥
కన్యాం దశరథో రాజా శాంతానామ వ్యజీజనత్ | అప
త్యకృతికాం రాజ్ఞే రోమపాదాయ తాం దదావితిప్రాచీన
భవభూతిమహాకవివచనేనచ॥ వాల్మీకిరామాయణే, సఖ్యం
సంబంధం ప్రేతేతి దశరథజామాతృత్వరూపసంబంధః పేదక
రోమపాదవచనేనచ॥ అపిచ రోమపాదోపశ్యన్ననుతాం
దశరథస్యతుః స్వీకృత్యవై భాండకాయ దత్తవాం స్తుప్తమా
వన ఇతి ప్రాచీనమహర్షివచనేనచ దశరథస్యారసీ శాంతా

* ౫ ఓ రోమపాదుడా ! నీ కొమరితయగు కాంత, భర్తయగు ఋష్యశృంగునితో నాపట్టణమునకు వచ్చుగాక. నేనొక మహాకార్యము నారంభించితిని.

* వాల్మీకి కాంత, రోమపాదుని పుత్రికయని పైఠానముచే స్పష్టీకరింపబడి నందున కాంత దళరథపుత్రికయని పూర్వము చెప్పుట సమంజసము కానేరదని పూర్వవత్సమురాగా సమాధానము చెప్పుటచున్నది. కాంత, దళరథపుత్రికయని చెప్పుటలో వివాదమేమియులేదు. (ఎట్లన) వాల్మీకిరామాయణమున బాలకాండమున 11 సర్గమున (తీర్థీయవ్యాఖ్యానమున) ఋష్యశృంగునిగూర్చి రోమపాదుడు చెప్పినట్లుడు (సంతానములేని నాకు దళరథుడు తనపుత్రికయగు కాంతిను దత్తత నిచ్చెనని యర్థమిచ్చు (అనేనమేనపత్యాయ) అను శ్లోకమును బట్టియు భాగవతమున నవమస్కంధమునందు రోమపాదుడను రాజునకు దళరథుడు తనపుత్రికనిచ్చినట్లును ఋష్యశృంగుడామెను వివాహమాడినట్లు సర్థమిచ్చు (రోమపాదఇతిఖ్యాతః) అను శ్లోకమును బట్టియు వాల్మీకిరామాయణమున బాలకాండమున, సుమంత్రుడు దళరథునితోఁ బూర్వవృత్తాంతమును జెప్పునపుడు నీయల్లుడగు ఋష్యశృంగుడు నీచే యామును జేయించుటవలన పుత్తులు కలుగుదురని యర్థమిచ్చు (ఋష్యశృంగస్త జామాతా) అను శ్లోకమును బట్టియు, దళరథమహారాజునకు కాంతయను కొమరిత కలదనియు నామెను రోమపాదునకు దత్తతగా నిచ్చెనని యర్థమిచ్చు (కన్యాం దళరథోరాజా) అను ప్రాచీనమహాకవియగు భవభూతిచే రచింపబడిన యుత్తరరామచరితమునందలి శ్లోకమునుబట్టియు రోమపాదుడు ఋష్యశృంగునితో దళరథునకుఁగల సంబంధబాంధవ్యములను జెప్పునపుడు ఋష్యశృంగుడు దళరథుని యల్లుడను సర్థమిచ్చు (సఖ్యం సంబంధకంచై) అను వాల్మీకివచనమునుబట్టియు, రోమపాదుడు సంతానహీనుడై దళరథపుత్రికనుదత్తతగానైకొని ఋష్యశృంగునకు సంతోషముతో నిచ్చెనని యర్థమిచ్చు (రోమపాదోన పశ్యిష్యే) అను ప్రాచీనమహాకవి వాక్యమునుబట్టియు, కాంత,

తథేత్సుక్వా రోమపాదః వచనం ప్రాహ వై ద్విజం॥ ౫౪

రోమపాదస్యదత్తసు తేతిస్త్రితా కించపురాతనేనతంబాపూరు
ప్రభుణా విద్వత్కవినా శహజీసమాఖ్యేన విరచితే శాంతా
కల్యాణేషి దశరథపుత్రీ శాంతేతి స్థితీజ్ఞేయం నస్వేతా
వతా శాంతాయాః దశరథపుత్రీకాత్వేసిద్ధేషి దశర
థాత్ కౌసల్యాయాముశ్పన్నేతి వక్తుమవకాశః కథమితికేత్
పురాతనకవినా గోపీనాథేన, స్వవిరచిత వచనరూప విరిత
రామాయణే శాంతా కౌసల్యాయాం దశరథాజ్ఞాతే తాది
కథావిశేషస్య వర్ణితత్వాత్ తత్కథా మనుస్మత్య ఇతర
రామాయణే తథాదృష్టత్వాచ్చ తత్కథా మనుస్మత్యచ,
ప్రమోదూతసంవత్సరాశ్వయుజ భారతీపతికావిమన్విత శాం
తాపుత్రాంతమనస్మత్యచ, భవభూతినోత్తరరామచరితే కౌ
సల్యాయంబాతాశాంతేతిసూచితత్వేన, తత్కథామనుస్మత్య
చ, పూర్వోక్తశాంతాస్వయంపరవర్సంతక కథాభాగోమయా
గ్రధితః లపించ వాల్మీకి రామాయణే” పుత్రార్థం నాస్తి వై
సుఖ మితి దశరథవచనేనైవ పుత్రీకాసుఖమస్యాస్తీతిద్యోత్య
తే;కేదిత్తు కౌసల్య శాంతాయాః జననీ నతుకౌసల్య కౌస
ల్యనామ కశలత్వవతీ యాకాచన భోగపత్నీ, దశరథస్య
వర్తమాన సార్థస ప్రళకభోగపత్నీంతర్గతా ఇతి వదంతి
ఏతస్మిన్ విషయే యథారుచి విపశ్చితో నమోఽంబ్వితి
మయావిరమ్యతే॥

౨౪ అవిధముననే యగుగాకయని రోమపానుడు దశరథునితోఁజెప్పి యనంతరము ఋష్యశృంగునిగూర్చి యవిధముగాబలికెను.

వ్యా॥ దశరథునకొరసపుత్రికయనియు రోమపానునకు దత్తపుత్రికయనియు శిష్యునింపబడుచున్నది. మఱియు శాంతాశిష్యునిను ప్రాచీనగ్రంథమునం దివిధముననే యున్నది. ఇందుపై నోకపూర్వపక్షము వచ్చుచున్నది (నిమన) పైవాక్యములచే శాంత, దశరథపుత్రికయని శిష్యునింపబడినను దశరథునివలన కొసల్యయందుఁ బుట్టినదని చెప్పుటకక ప్రమాణమేమియనగా? పురాతనకవియునుగోపీనాథుడు తనచేరచింపబడిన విచిత్రరామాయణమునందెట్లుగర్హించెను. శాంత కొసల్యయందుఁబుట్టికలును శాంతాస్వయంవర కాలములో పరశురాముడెవని ఋషిపుత్రునకు నీయక మని చెప్పినట్లును, అప్పుడే రోమపానుడు దత్తగానీయునుని తీసుకొని వెళ్ళినట్లును మొదలగువాళ్ళర్థభూతమగుఁ గథానకము వల్ల పబడినదియగుటచేతను, ఇతరరామాయణమునందట్లు కన్పడుటచేతను, ప్రమాదాశీసంవత్సరాశ్వయుజమాసభారతిపక్షిగలో శాంతావృత్తాంతము విమర్శింపబడి యుండుటచే దానివాధారముగ జేసికొనియు, భవభూతిమహావి, యుత్తరరామచరితమున కాసల్యపుత్రిక శాంతయనినూచించి టనుబట్టియు, పైకారణములవలన శాంతాశ్వయుఁడనవశ్యతకముగు కథావృత్తాంతము వాడేగూర్చబడినది. మఱియు వాల్మీకిరామాయణమున దశరథుడుదత్తపూతలతోఁజెన్నునపుడు తనకు(పుత్రి)నుఖములేనట్లు చెప్పుటవలనఁ బుత్రికానుఖము భవనితమగునందెను. కొండలు కొసల్య శాంతయొక్క తల్లి కావచ్చును. కొసల్యయనగా కోసలరాజపుత్రికయగు కొసల్యకాడు కొసల్యయనగా కళలకగల యొకానొక భోగపత్నియైయుండును. దశరథునకు ఏడువందల యేబదిభార్యలుండిరి గనుక వారిలో చేరినకళతోగలయొక భోగపత్నియందు శాంత జన్మించియుండవచ్చునని వాదించెదరు. కాని యివిషయమున దగుప్రమాణములుగానరావు. కాన పండితులు తమ యభిప్రాయము సారూప్యముగాకయనివిరమింపఁబడుచున్నది.

1 అనేన మేనపత్నాయ దత్తేయం వరవర్ణిసి
 యాచతే పుత్రైశ్చల్వైషా శాంతా ప్రియతరాత్మజా
 సాయం తేశ్వశురోబ్రహ్మన్ యధైవాహంతథానృపః॥ ౯
 తస్మాత్త్వంభార్యయాసార్థం గచ్ఛామోధ్యాంపురీఽప్రతి
 ఋషిపుత్రైః ప్రతిశ్రుత్య తథేత్యాహ నృపం తదా॥ ౧౦
 సస్పృహేణ భ్యనుజ్ఞాతః ప్రయయా సహభార్యయా
 అంతఃపురం ప్రవిశ్యైనం పూజాం కృత్వాథశాస్త్రీకః
 కృతకృత్యం తదాత్మానం మేనేతస్యా వవాహనాత్ ॥ ౧౧

2* అంతఃపురస్త్రియస్సర్వాశ్శాంతాం దృష్ట్వాతథాగతాం
 సహభర్తృవిశాలాక్షీఽప్రీత్యానంద ముపాగమన్॥ ౧౦౨
 తతః కాలే ఒహుతిధే కిస్కింశ్చి త్సుమనోహరే
 వసంతే సమనప్రాప్తేరాజ్ఞోయష్టం మనోభవత్ ॥ ౧౦౩
 అథ రాజా వసిష్ఠం తు నత్వా ప్రాంజలి రబ్రవీత్ ॥ ౧౦౪

* తథాగతాం శాంతాం దృష్ట్వా అంతఃపురస్త్రి
 యసుష్టాఞ్చి కథనేన కన్యాత్వకాలేపి శాంతా తదాతదా
 సమాగతేతి ధ్వ్యతే. అపిచ శాంతాయః దశరథపుత్రీకా
 త్యాభవే కథం దశరథవత్సినాం సర్వాసామపి తాద్వ
 క్సాత్మజ స్సంభవేత్ తస్మాదపి దశరథపుత్రీ శాంతేతి
 స్పష్టీభవతి॥

౧౭౭ ఓ ఋష్యశృంగుడా ! యీ దశరథుడు సంతానరహితుడనగు వాడు కాంతను దత్తతగా నిచ్చెను. కావున నీకునేనటుల మామనో యల్లేదశరథుడను మామయగునని యెఱుంగనగు.

౧౭౮ ఓ ఋష్యశృంగుడా ! ఆ కారణమువలన నీవు భార్యతోగూడ నయోధ్యాపురికి వెళ్ళుము. అని కోమపాదుడు ఋష్యశృంగునితోఁ జెప్పగా ఋష్యశృంగుడు నటులనే చేయుచుననెను.

౧౭౯ పిమ్మట ఋష్యశృంగుడు కోమపాదుని యన్న నొంది భార్య సమేతుడై దశరథునితో నయోధ్యకేగెను. దశరథుడును ఋష్యశృంగుని తనయంఃపురమునఁ బ్రవేశపెట్టి యధావిధిగాఁబూజించి యామహర్ని తన గృహమునకువచ్చుటచే గృతార్థుడవయినని సంతసించెను.

౧౮౦ అంతఃపురస్త్రిలందఱు నవ్విధముగావచ్చిన (అనగాభర్తతోఁబచ్చిన) శాంతిసుఖాది బ్రహ్మవందమునొంది.

౧౮౧ ఇట్లు కొంతకాలము గడచినపిదప మనోహరమైన వసంతఋతువు రాగా దశరథుడు యాగముజేయుచువ్యవహరించెను.

౧౮౨ అనంతరము దశరథుడు వసిష్ఠునిదిలిచి చేతులుజోడించి యవ్విధమునఁబలికెను.

* అవ్విధముగావచ్చిన శాంతిసుఖాది యంతఃపురస్త్రిలు సంతసించి రని చెప్పటచేత గర్వకానుండిన కాలమునందవ్యవహరించు శాంతి వచ్చుచుండెడిదియని తోచుచున్నది. మరియు శాంతి దశరథ పుత్రిక కానియెడల దశరథుని యంతఃపురస్త్రిలందఱు నట్టిసంతోషముగలుగుటకే కారణముండదు. కానిశాంతి దశరథపుత్రికయని పైనాశ్చమవలనను స్పష్టమగుచున్నది.

1 యజ్ఞో మే క్రియతాం బ్రహ్మ న్యథోక్తం ముసిపుంగవ
యథా సః ఘ్నః క్రియతేయజ్ఞాగేఘ్నః ధీయతాం॥ ౧౩

*1 భవా స్నిగ్ధ స్సుచౌ నృహ్యం గురుశ్చ పరమోభవాన్
వోఢవ్యోభవతా చేహ భారో యజ్ఞస్యచోద్యతః॥ ౧౪
తథేతి చ స రాజాన మబ్రవీ ద్విజసత్తమః
కరిష్యే సర్వమేవైత ర్భవతా యత్సమర్థితం॥ ౧౫

*2 తతో బ్రవీ ద్విజా స్వృధా న్యజ్ఞకమాను సిస్థితాన్
అవజ్ఞయా న దాతవ్యం కస్యచిచ్ఛిలయాపితా
అవజ్ఞయాకృతంహన్యాద్దాతారంనాత్ర సంశయః॥ ౧౬.౪

1 * అనేన యజ్ఞాదిమహాకర్మారంభే నూతనేఘ్న
ఋత్విక్షు సత్స్వపి ప్రాచీనపవ సర్వజ్ఞే ఆస్తికే మహాబ్రా
హ్మణే భారం విక్షిప్య తద్వచనానుసారేణ కర్మ కర్తవ్య
మితిసూచితం.

2 * ఆత్రశ్రద్ధా పుంసరమేవదానం కర్తవ్యం అశ్ర
ద్ధయా దానం నిష్ఫలమిత్యుక్తం తథాచ శ్రుతిః శ్రద్ధయా
దేయం ఇతి-భగవద్ధితాయామపి ఆ శ్రద్ధయా హుతందత్తం.
తిప స్తప్తం కృతం చయత్ । అసదిత్యుచ్యతే పార్థ నచ
తప్రేత్య నో ఇహ॥ ఇతి

౧౩ ఓ వసిష్ఠమహర్షీ! నేను జేయబోవు యజ్ఞమునందు తదంగములందును
కర్ములను లేకుండునట్లు యాగసంపూర్ణుని చేయుదువుగాక !

1* ౧౪౪ ఓ మనిష్యా! నీవు నాకు మిత్రుడవు మఱియు గురువగుడవు.
కాన యజ్ఞశారమునంతయు నీవేవహింపవలయును అని దశరథుడు
వసిష్ఠుని ప్రార్థించెను.

౧౫ ఓ రాజా! నీవు కోరినటుల సర్వమును నేను నీయగలనని వసిష్ఠుడు
దశరథునిగూర్చి పలికెను.

2* ౧౬౪ అనంతరము వసిష్ఠుడు యజ్ఞకర్మయందు నియమితులగు కృత
బ్రాహ్మణులతో సంవిధముగఁ జక్కెను. "ఓ ద్విజోత్తములారా!
యజ్ఞమునం దెవ్వనికైన నేదియైన నీయవలసినదొచ్చినపుడు విలాస
ముగాగాని యపమానపూర్వకముగాగాని నీయవలయును. అపమాన
పూర్వకముగ దానముచేసినచో దానికు నట్టము కల్గుననుటకు
నందియ మంతమాత్రములేదు.

1* పైవాక్యముచే యజ్ఞము మొనలగు మహాకర్మల నారంభించునపుడు
క్రొత్తగావచ్చిన ఋషిక్కులుండినను బ్రాచీనుడగు సర్వజ్ఞుడైన
యాస్తికడైన బ్రాహ్మణునియందు కార్యభాగముంచి యతడు
చెప్పినవిధముగ కర్మ నాచరింపవలయునని నూనింపబడుచున్నది.

*2 ఈ శ్లోకమునందు శ్రద్ధాపూర్వకముగ దానము జేయవలయుననియు
సశ్రద్ధచే దానముజేయుట నిష్ఫలమనియు జెప్పబడినది. శ్రద్ధచే
నీయవలయునని శ్రుతియును జెప్పెను. భగవద్గీతయందును అశ్రద్ధచే
హోమముచేసినను, దానము చేసినను, తపస్సు చేసినను, అది
యంతయు కర్మమగుననియు, ఇహమునకుగాని పరమనకుగాని
యుపయోగించదనియు శృష్టు డగునునీతో జెప్పెను.

1* శుభే దివసనత్రతే నిర్యానో జగతీవహిః

తతో వసిష్ఠప్రచక్షా సర్వవన ద్విజోత్తమాః

ఋష్యశృంగం పురస్కృత్య యజ్ఞకర్మారథం స్తదా॥ ౧౮

అథ సంవత్సరే పూణే తస్మిన్ వాస్తవే తురంగమే

సరయౌ శోచ్యతే తిరేరాజ్ఞో యజ్ఞోఽభ్యవర్తత॥ ౧౯

ఋష్యశృంగం పురస్కృత్య కర్మ చక్రం ద్విజర్షభా॥

2* సచాహుత మభూత్తత్ర స్థలితం వాపి కించన

దృశ్యతే బ్రహ్మవత్సర్వం క్షేమయుక్తం చ చక్రిరే॥ ౨౦౪

1* అత్ర యజ్ఞాదికం కర్మ బ్రాహ్మణ పురస్కరిం
కర్తవ్యం. అయం ధర్మః సర్వేషాం సాధారణః రాజ్ఞా తు
శిష్య బ్రహ్మముఖత్వం సర్వతా తిశయధాయకం. తథాచ
శ్రుతిః “తస్మాద్దాజన్యో బ్రాహ్మణవానిత్యాది = గౌతమశ్చ,
బ్రాహ్మణం పురోదధీత. ఇతి = మహాభారతే ఆదిపర్వణి
పురోహితమతే తిష్ఠే ద్యుతిచ్ఛే ద్భూతి మాత్మనః॥ ఇతి.
ఆరణ్యకే యాధిష్ఠిరదాభ్య సంవాదేపి” కుంజరస్వేవసంగ్రామే
పరిగృహ్యంతుశగ్రహం । బ్రాహ్మణై ర్విప్రహీనస్య క్షత్రస్య
క్షీయతే బలం॥ ఇతి.

2* అనేన యజ్ఞకర్మణి విహితే కాలే యథావిధ్యను
ష్ఠాసకుశలై రభిజ్ఞై రాస్తికైః ఋత్విగ్భి రన్యూనాతిరేకేణ
అనుష్ఠాతవ్యమితి సూచితం.

1 * ౧౭-౧౮ అవంతము శుభవత్సత్రము క్షదిపరుమనందు దశరథుడు, యజ్ఞవాటికకు బయలుదేరినాడు. అతనిశిరస్సు పసిష్ఠుడు మొరతగు బ్రాహ్మణులందఱు యజ్ఞవాటికకు జేరిరి. అప్పుడు ఋష్యశృంగుని ముందిడుకొని యజ్ఞము నారంభించిరి.

౧౯ సంవత్సరము పూర్తియగుచుండ యాగాశ్యము తిరిగి వచ్చెను సగయూనిదియొక్క యుత్తరతీరమునందు దశరథుని యజ్ఞము ప్రారంభమయ్యెను.

2 * ౨౦౪ బ్రాహ్మణోత్తములు ఋష్యశృంగుని బురష్కరించుకొని యాగమును జేయించుచుండిరి. అయజ్ఞమునందు విధినిక్రమించి హోమముకొని తోట్రుబాటుగానికొంచెమైనను లేకుండెను, బ్రాహ్మణులు హోమాదికమును విధ్యుక్తముగాను యజమానికి క్షేమము కలుగునట్లుగాను జేసిరి.

1 * యజ్ఞాదికర్తలు బ్రాహ్మణ పురస్కరముగఁ జేయవలెననెడి విషయము వైవాక్యములచే స్పష్టమగుచున్నది. ఈ ధర్మమండలము సాధారణమైనను రాజులకవిశేషించి బ్రహ్మముఖ్యము, ఆర్యము విధానుకముని చెప్పినొప్పు. అటులనే శ్రుతియు జెప్పుచున్నది. గాజు బ్రాహ్మణపురస్కరముగ జేయవలయునని - గౌతముడును, “బ్రాహ్మణుని ముందిడుకొని కర్మ నారంభింపవలయును” అని చెప్పియుండెను. మహాభారతమున ఆదిపర్వమున” విశ్వర్యమును గోరు రాజు, పురోహితుని మతము ననుసరించి యుండవలయునని చెప్పెను భారతమున ఆరణ్యపర్వమునను యుధిష్ఠిరచాల్వ్యుని వాదమున నిలువనే చెప్పబడినది. (ఏమన) యుద్ధధూమియందు మదపులేరుగున కంకుశ మనవగుచుయున్న రాజున బ్రాహ్మణులట్లవధరకునియును, బ్రాహ్మణరహితుడగు క్షత్రియునకు బలము క్షీణించుననియు జెప్పబడినది.

2 * వైవాక్యముచేతను యజ్ఞాదికర్తయందు విహితకాలమున యధావిధిగా ననుష్ఠించుటయందు నిపుణులును, అస్త్రీసులును, విధానమును బాగుగ చెలిసినవారైనగు ఋష్యజ్ఞులు తక్కువ యొక్కవ లేకుండగ కర్తను జేయింపవలయునని ధర్మము సూచితము.

1* న కేవలహస్సు శ్రాంతో వా త్సుధిలో వాపి దృశ్యతే
 అన్నపానై స్సువిహితాః తస్మి న్యజ్ఞే మహాశ్మనః॥ ౨౧౫.
 అన్నం హి విధివ త్స్వాదు ప్రశంసంతి మహాశ్మనః
 అహోత్మస్తా స్మ భద్రం త ఇతిశుశ్రావ రాఘవః॥ ౨౧౬.

2* కర్మాతరే తదా విప్రా పేతువాదా న్భూనాపి
 ప్రాహు స్సువాగ్నినో ధీరాః పుష్పరజగీషయా॥ ౨౧౭.

1* అనేన అవిశేషేణాగతాః సర్వే బ్రాహ్మణాః
 మృష్టాన్నదానేన తోషణీయా ఇతి సూచితం

2* అనేన దిదృక్షుభిః సదసో బహిరాసీనైః ప్రయో
 గావిరోధేన అతగాలకాలేస్వస్వవిద్యాతిశయప్రఖ్యాపనాయ
 వాదకుశలైర్భుతవ్యం నతు కర్మకాలే ఇతి సూచితం.
 తథాచ భారతే సభాపర్వణి కర్మాతర సమాయత్తా జిజ్ఞు
 ర్మతౌఽసః । ఇదమేవ సచాప్యేవమేవసచాన్యథా॥ ఇతి

1 * అగ్ర ఆయాగనిమలకుండు చూచుటకు పచ్చినవారలలో శ్రమను జెందినవాడు కాని త్వద్వాధ నొందినవాడు కాని యొకడైన లేడు. దశరథుని యజ్ఞమున జనులందఱు అన్నపానాదులచే సత్కుష్టినిఁ జొందిరి.

అగ్ర ఆయాగమునందు మహాత్ములగువార లందఱును భిక్ష్యభోజ్యాదు లతోఁగూడిన యన్నదానముఁ గొనియాడుచుండిరి. తృప్తి నొంది తిమి, దశరథునకు శుభముకలుగుగాఠ యనెడి కేకను దశరథుడు వినుచుండెను.

2 * అగ్ర మంచివక్తలును, ధీరులునుగు బ్రాహ్మణులొకరి నొకరు జయింపఁబయుననెడి కోరికచే, నవకాశము కలిగినపుడు సహేతుకముగ కాస్తార్థములను జేసిరి.

1 * పైవాక్యముచే కర్మకాలమునందు సామాన్యముగా పచ్చిన బ్రాహ్మణులందఱు మృత్యువుదులచే సంతోషమును చేయవలయుననెడి ధర్మము నూచింపఁబడినది.

2 * పైఁజెప్పిన వాక్యముచే, యాగమును జూచుటకై వచ్చి సభకు వెలుపలగున్నుండిన పండితులు, యాగప్రయోగమునకు విరోధము కలుగకుండఁజూచు, అవకాశముగలిగినప్పుడు తమనిద్యాకౌలమును జూపవలయుననె కాని కర్మకాలమునందు వాదములను జేయఁగూడదను ధర్మము నూచింపఁబడినది. ఇవిధముననే భారతమున సభాపర్వమునఁ జెప్పబడినది. (ఏమన) గొప్ప తేజస్సుగల బ్రాహ్మణులు ధర్మరాజుయాగముచేయుకాలమున మధ్యమధ్య మంతవకాశము కలిగినపుడు, ఇది యివిధముగానే యుండివలయుననియు. నిది యివిధముగ నుండఁగూడదనియు. నిది యింతేమనియు, నిది మఱియుఁకవిధము కాదనియు నివిధముగ కాస్తార్థములను జేసిరి. (అని.)

2* అథ ఋత్విక్తస్య వపాంశపయామాస శాస్త్రితః

ధూమగంధం వపాయాస్తు జ్ఞిఘ్రుతిస్సనరాధిపః

యథాకాలం ధూమ్యాం నిర్గుదన్వాపమాత్మనః॥ ౨౪-౨౫

క్రతుం సమాప్యతు తదా న్యాయతః పురుషర్షభః

ఋత్విగ్భ్యోపి దదౌరాజా ధరాంతాం క్రితువర్ణనః॥ ౨౬

ఋత్విజః॥ సభూమ్యా కార్య మస్మాకం సహితక్తా స్మృతాలనే
నిష్క్రియః కించిదేవేహ ప్రయచ్ఛతుభ నాన్నృప॥ ౨౭

* గవాం శకనహస్రాణి దశ నేభ్యో దదౌ నృపః

దశకోటిస్సువర్ణస్య రజకస్య చతుర్గుణం॥ ౨౮

2 * అనేన అశ్వప్రభూమ గంధాపాధూణస్య సమస్త
పావనివర్తత్వ ప్రతిపాదనేనాంగినోఽశ్వమేధస్య ఫలాతి
శయస్సూచితః తథాచ మహాభారతేపి ధూమగంధా
ప్రభూణం పావనముక్తంతం వపాధూమగంధం తు ధర్మరా
జస్సహనుజైః । ఉపజ్ఞప్రువ్యథాశాస్త్రం సర్వపాపాపహం
తదా, ఇతి॥

* అనేన యజమానేన దక్షిణాకాశీ విహితం
పృథ్వాదికందేయమేవ । ఋత్విగ్భిరపి భోగ్యమపి తద్రక్షణ
శక్తా వినిమాయ నిష్క్రియోగ్రాహ్యా ఇతిసూచితః తథా
అవిక్రేయ మపి గవాశ్వాదికం దక్షిణాద్రవ్యం వినిమయేన
గ్రాహ్యమితిసూచితం॥

3* ౨౪-౨౫ అనంతరము దశరథుడు యాగశత్రుయొక్క పశుదీసి శాస్త్రోక్తముగ నగ్నిసంస్కారమునుజేసి దాని భూమిగంధమును పాపక్షయమునకై యథావిధిగ నాఘ్రాణించెను.

౨౬ దశరథసుహరాజా యథావిధిగ క్రతువును సమాప్తిజేసి యాగ సమృద్ధికై ఋత్విజులకు దన భూమియంతయు నిచ్చెను.

౨౭ ఋత్విక్కు లిట్లుచెప్పిరి. ఓ దశరథసుహరాజా ! భూమితో మాకు బ్రయోజనములేదు. భూమిని పరిపాలించుటకు మే మశక్తులము. కాన నీవు భూమికి బదులుగా కొంచెము ద్రవ్యము నిచ్చెదవుగాక.

* ౨౮ దశరథు డప్పుడు భూమికిబదులుగా అక్షగోవులను, పదికోట్ల కువర్గ నాణెములను, నలుబదికోట్ల రూప్యములను ఋత్విజుల కిచ్చెను.

3 * పైవాక్యమువలనయో గీయాశ్వముయొక్క పాపహరణమునాఘ్రాణించుట, నమస్తపాపములను బోగొట్టునని చెప్పబడెననియు, ఋత్విజులచే నంగీయగు నశ్వమేధమునకు సులభియ్యము చూపబడినది. అవిధముననే భారతమునందును, పాపహరణమునాఘ్రాణించుట, పాపహరణముని చెప్పబడినది. (వివర) ధర్మరాజు తమ్ములతోగూడ సర్వపాపహరణముగ పాపహరణమునాఘ్రాణించెనని”

* పైవాక్యముచే యజమానుడు దక్షిణలిమ్మకొలమున శాస్త్రవిహితముగ భూమిని ఋత్విజులకు దానము చేయవలయుననియు, ఋత్విజులద్దాని నవధివింశతివలయుననియు, భూమిని రక్షించుట కసమరులైనచో దానిని మార్చి కొంత భనమును గ్రహించవలయు ననెడి ధర్మము నూచింపబడినది. అవిధముననే గోవులు మొదలగువానిని దక్షిణగా నిచ్చినపుడును వాని సమస్తగూడనప్పటికి వినివయముచే కొంతద్రవ్యమును గ్రహించవలయుననెడిధర్మమును నూచింపబడినది.

* తస్యా శిషోఽథ వివిధా బ్రాహ్మణై స్సముసీరితాః
ఉచారస్య నృవీరస్య ధరణ్యాం ప్రవతస్యచ॥ ౨౯

తతోఽబ్రవీ దృష్యశృంగం రాజా డశరథస్తదా
కలస్యవర్ధనం తంతుం కర్తుమర్హసి సువ్రత॥ 30

తథేతి చ సరాజాన మువాచ ద్విజసత్తమః
భవిష్యంతి సుతా రాజం శ్చత్వారస్తే కుశోద్వహాః॥ 31

ఇష్టిం తేహం కరిష్యామి పుత్రీయాం పుత్త్రీకారణాత్
అధర్వణిరసిప్రోక్తైర్గర్భంత్రై సిద్ధాం విధానతః॥ 32

తతః ప్రాక్రమ దిష్టిం తాం । రాజా డశరథోనఘః॥ 33

తదా మహీ రావణముఖ్యైర్భారం తువోఘం
బహుధా ప్యశక్తౌ । ధృత్వాచ గోరూప
మలం రుదంతీ సమాససా దాబ్జభువం సులేశం॥ 34

బ్రహ్మసి తాం సమాశ్వాస్య జగాదవచసంతదా
ఉదంత స్తవ విజ్ఞాతః । మయా ధ్యానేన చాచరే॥ 35

కింకుర్యాం రావణో దేవి । మయాహంతుం నశక్యతే
వత్సామి వృత్తు ప్రాచీనం రావణస్యాచరే శృణు॥ 36

* అనేన యజ్ఞా నై బ్రాహ్మణా న్నమస్కృత్యతేభ్యో
యజ్ఞ సమృద్ధ్యై ఆశిషోగ్రాహ్యో ఇత సూచితం.

* ౨౯ ఉదారుడగు దశరథమహారాజు యా గాంధమునందు బ్రాహ్మణులకు ననుస్కారమును జేసి వారియాశీర్వాదములను బొందెను.

30 అనంతరము దశరథుడు ఋష్యశృంగునితో నివృధముగఁ బలికెను.
ఓ ఋష్యశృంగమహర్షీ ! మౌళాభివృద్ధికరముగు సంతానతంతువును నాకుఁగలుగజేయుచువుగాక యని, (పలికెను.)

31 ఋష్యశృంగుడు నశ్లేయని దశరథునితోఁ గ్రిందివిధముగాజెప్పెను
ఓ రాజా ! నీకు వంశోద్ధారకులగు : ల్వురు కుమారులు కలుగ గలరు

32 ఓ రాజా నీ'ఁ బుత్రులుకలుగుటకు యథావిధిగ బుత్రకామేష్ఠిని నిధర్వణ వేదోక్తములగు మంత్రములచే జేయించెదననెను.

33 అనంతరము పుత్రార్థమై దశరథుడు పుత్రేష్ఠినిజేయనారంభించెను.

34 ఆ సమయమున భూదేవియు రామము మొదలగుదుష్టరాక్షసుల భారమును వహించుట కశక్తురాలై గోరూపమును, ధరించి శోధ నముచేయుచు బ్రహ్మయొద్దకేగెను.

35 బ్రహ్మయు నాభూదేవి నోదార్చి నివృధముగఁ బలికెను.
ఓ భూదేవి ! నేను యోగశక్తిచే నీ వృత్తాంతమును చెలిసికొంటిని.

36 ఓ దేవి ! నేనెమిచేయుచును? రాక్షసుని జయించుటకు నాకుశక్తి చాలదు, వానిపూర్వపుత్రాంతమును జెప్పెదనువిను.

* పైవ్యాముచే యజమానుడు యా గాంధమునందు బ్రాహ్మణులకు ననుస్కరించి యజ్ఞసమృద్ధిగొలుగు బ్రాహ్మణాశీర్వాదములను బొందవలయుననెడి ధర్మము నూపింపబడినది.

మహతా కపసా రాధ్య రావణశృంకరం పురా

తస్మాద్వరాద్దుర్లభాంస్తు లభ్యాతివతిదుర్జయః॥ 3౬౫

మనోపిమానమాదేకా దన్యేభ్యోఽవధ్యతావరం

ప్రాప్తవాన్రావణస్తేన జితాశ్శక్రాదయస్తతః॥ 3౬౫

మాలాకానో మహేంద్రశ్చ వరుణః పురనేచకః

సంమార్జ్యో జగత్పాణః రావణేన కృతోభువి॥ 3౬౫

తస్మాన్నేరావణం జేతుం శక్తిర్నాస్తివసుంధరే

తద్వ్రజేమ శివస్వాద్యసమీపం సత్వరం వయః॥ 3౬౫

ఇత్యుక్త్వా తాం సమానీయ త్రిదశైస్సను మాతృభూః

కైలాసమచిరేణా గా త్ప్రేమధాది గృహైర్వృతం॥ ౪౦౫

వేదవాగ్భిశ్శివం దధ్యుర్భ్రహ్మద్యాస్త్రివివౌకసః

నమోభవాయ శర్వాయ నీలగ్రీవాయతే నమః

నమఃస్థూలాయసూక్ష్మాయబహురూపాయతేనమః॥ ౪౦౬-౪౦౭

ఇతి సర్వమభేనోక్తాం । వాణీమాకర్ణ్య శంకరః

ప్రోవాచ నందినందేవా నానయేతి మమాంతికం॥ ౪౩

ఏతస్మిన్నంతరే దేవాః లహుతానందినా ద్రువం

ప్రపిత్యంతఃపురే దేవం దదృశుర్విస్మితేక్షణాః॥ ౪౪

బ్రహ్మైగత్య దదర్శాఽథ శంకరం లోకశంకరం

ప్రణిపత్యాఽగ్రతః స్థిత్యా సహజేవైః పితామహః ।

ఉవాచ దేవదేవేశం పితృవంశం లివౌకసాం

దుష్టదైత్యవధోద్యోగైర్వంః ధేహిషహప్రభో॥ ౪౫-౪౬

- 3౬౪ పూర్వమునందు రావణుడు శంకరుని గొప్ప తపస్సుచే సంతోషపఱచి, వానికలన నితరులకుఁ బొందశక్యముకాని వరములనుబొంది యితఁడును జయింపనలవిగాకుండెను.
- 3౬౫ నావలనఁగూడ మనుష్యేతరమునగు సమస్తధూతములవలన వృత్తి లేకుండగ వరములను బొందియుండెను. ఆకారణముచే నతఁడు దేవేంద్రాదుల నందఱను జయింపగలెను.
- 3౬౬ రావణుడు, దేవేంద్రుని, పుష్పమాలికలను గుచ్చియిచ్చువానినిగను నకుఁబెట్టెను తనపురమును జలమునుచేతదడుపువానినిగాన, వాయు దేవుని, తనపట్టామాడ్చు వానినిగాను, జేసెను.
- 3౬౭ ఆకారణమువలన రావణుని జయించుటకు శక్తిచాలదు, ఇదియును గాక, సృష్టిచేయు పనియేనాడియైయున్నది. అయ్యమునుచేయుపని శివునిప్రయున్నది. కాన వానిసమీపమునకనునము వెళ్ళువనుకొనె.
- ౪౦౪ ఇవిధముగ బ్రహ్మదేవుడు చెప్పి ధూదేవినిఁ దీసికొని దేవతలతోఁ గూడ, ప్రసథగణసేవితిమగు కైలాసమునకు క్షుణ్ణముగ వెళ్ళెను.
- ౪౦-౪౧ బ్రహ్మదిదేవతలు తేదవాక్కులచే శివునిస్తుతింఁచి. నీలాగ్రీవా! భవా! సూలరూపుడవు సూక్ష్మరూపుడవు ఒమరూపుడవగు నీకు నమస్కారమని (స్తుతింఁచి)
- ౪౩ ఇవిధముగ దేవతలందఱిచేఁ జేయబడిన స్తోత్రమును శంకరుడువిని యాదేవతలను తనయొద్దకు దీసికొనిరమ్మని, నందీశ్వరునిఁజూచెను.
- ౪౪ ఈసమయమున దేవతలందఱును నందీశ్వరుడాహ్వానంపగా వారు శంకరునియంతఃపురము బ్రవేశించి శంకరుఁడొకవిస్మయమఁచిరి.
- ౪౫-౪౬ అనంతము బ్రహ్మదేవుడు లోకమునకుఁబుడగు శంకరునిజూచి నవగ్గురించి దేవతలతోఁగూడ శంకరునిముఁదుసిలిచి యివిధముగఁబలికెను.

నమోఽభో! శంకరా! దష్టరాక్షసుడగు రావణునిసంహారమునకు దగినశ్రయింజ్ఞమును జేయుచుని బ్రహ్మదిదేవతలు ప్రార్థించిరి.

తదా శంభు రువాచేదం వచనం తా న్నివౌకసః

భవదాగమవృత్తాంతఃజ్ఞాతవేవ మయాధునా॥

౪౭

వక్రప్రదోఽహంతు పురా రావణస్య పితామహా!

విషవృక్షోపి సలకర్థ్య స్వయంభేత్తుమసాంప్రతం॥

౪౮

తస్మాన్వృష్ణసమీపంతు యూయంగచ్ఛత సత్త్వరం

లోకరక్షావహః కుర్యాత్కార్యం వ స్సఫలంహరిః॥

౪౯

* ఏతస్మిన్నంతరే నందీ వచనం ప్రాహ తా న్పునః

ఏకదా రావణోమాఖ్యాత్కర్యాస్యంమాంశశశాపసః॥

౫౦

* రావణస్తు పురానందినే కిమర్థం శాపం దత్తవా
నితీచే దత్రోచ్యతే ఏకదా దశాననే పుష్పక మారుగ్ధా
సంచార్యచ దేవలోకా నైలాస్థ్యభాగాద్విమానేనా
గచ్ఛతినతి తదాశంకరశ్చక్రై లాసేకపశ్చరతిస్మి. తదానందీశ్వర
శృంగరస్థ్యభాగాదాగచ్ఛంతంవిమానం దృష్ట్వా స్వయా
హత్యేన తు తత్రైవ స్థాపయమాన రావణేన స్వధా
కృతేపియత్నే సచచాల. తదా దశాననస్తస్మాదవరుష్యా
సందీశసన్నిధి మాగత్య స్వలిమానం తేనైవ నిరోధిత
మితిజ్ఞాత్వా వాన గాస్యో భవతి యం శశాప తదానందీశోపి
వాన గానేవ పుష్కొత్సే నరస్త్యాం హన్యాదితి రావణం
శశాపేతి కథాంతానసాధేయా.

౪౭ అప్పుడుశంకరుడు దేవతలతో నివ్వధముగఁబలికెను ఓదేవతలారా! మీరువచ్చిన వృత్తాంతము నాకుఁజెలిసినది.

౪౮ ఓపితామసా! నేను పూర్వమును రావణునకు వరమనిచ్చి యుంటిని. వరప్రసాదము నే నెట్లు నానిసంహారమునకుఁ బ్రయత్నింతును? విషపృక్షమునైనను జేతులతోఁబెంచి ఛేదించుట యుక్తముకాదుగదా.

౪౯ ఆకౌరణమువలన మీరలు శిశువుగా విష్ణుసమీపమును గూర్చి జెప్పుడు. లోకములను రక్షించుభారమును వహించు శ్రీహరి, మోక్షార్థమును సఫలమునజేయును (అనిశంకరుడుచెప్పెను.)

౫౦ ఈసమయమున నందీశ్వరుడు దేవతలనుగూర్చి నివ్వధముగఁబలికెను ఓదేవతలారా! పూర్వమునం దొకప్పుడు రావణుడు. మూఢత్వముతోనన్న వానరముఖునిగా శపించెను.

రావణుడు నందీశ్వరునకుఁబూర్వము కాపమేలయిచ్చెననగా, నొకప్పుడు రావణుడు విమానామాధుడై దేవలోకములను సంచరించి తిరస్కర్తలమునకు వచ్చునెక గైలాసపర్వతముమీద తలముజేయుచున్న శంకరునవైభాగముగఁ దనవిమానమువచ్చుచున్న కౌరణముచే నందీశ్వరుడు రావణునివిమానమును దశమకాయచే నిలిపివేసెను. రావణుడెంతప్రయత్నించినను విమానముకదలనందునఁ గ్రిందిభాగమునకుదిగివచ్చి నందిచేదనవిమానము నిశోధింపబడినదని తెలిసికొని వానరముఖునిగా నందీశ్వరుడు తిరిగికాపమును రావణునికిచ్చెను (నను.) ఓరావణుడా! ఒకనరుడు వానరులనుఁ బురస్కరించుకొని నిన్ను సమూలముగా నశింపజేయుగాకయని?

శప్తోఽభవ స్మయాసద్యః! రావణోపి భయావహం
వాసరాంస్తు పురస్కృత్య సరస్త్వాం హంతుసత్వరం॥ ౫౦

తస్మాల్లోకావసే దీక్షావహం । శ్రీహరి మద్యవై ।
గత్వాయాయగ్ర సర్థయధ్వంకార్యంనస్సఫలంభ వేత్ ॥ ౫౧

ఇత్యుక్తా శ్శివనఃదిభ్యాం బ్రహ్మద్యా దేవతాస్తదా ।
క్షీరాబ్ధినికటం గత్వాస్తువంతిస్మ జనార్దనం॥ ౫౨

జయమాధవదేవేశ జయభక్త జనార్దహన్
కృపాం కరు మహాదేవ విలోకయ స్వసేవకాన్ । ౫౩

వీరదుగ్ధవ ర్వాచ క్రూరకర్మా దశాననః
సర్వాన్నా బాధతే సత్యం కింపున ర్మానుషాన్ప్రీతిః॥ ౫౪

సోయం బిదౌజసంకర్తుం నిస్తేజస మలంభ వేత్ ।
తనూనపాతంచ తదానూనపాతం కరిష్యతి॥ ౫౫

తదగ్రే సమవర్తి స్యాచ్ఛ్రీమవర్తి మహాప్రభో ।
తదంతికే ప్రచేతాశ్చ పచేతాస్తు భవిష్యతి॥ ౫౬

ఋగత్ప్రిణో గళత్ప్రిణః ధనేశో ఘనబాధితః
రావణేన కృతో భూమ్యాం కారాష్టో తారకాపతిః॥ ౫౭

వచం స బాధయత్యవ్య సర్వా వస్మాన్నివౌకసః
కింపున ర్మానుషాన్దేవ రిక్షాస్మాన్మరణాగతాన్ ౫౮

ఉతిదేవనచశ్శ్చుత్వా పరిచింత్య హరిస్తదా
ఋగద దిశశిమసం వచసం త్రివౌకసః॥ ౫౯

- ౧౦ అప్పుడు శేనుగూడ రాజుని భయంకరముగ శపించిరి. (నీను-)
ఓ రావణా! కిష్కములోనే యొక నరుడు వానరులను బురగ్క-
రించుకొని విన్ను సంహరించుగాక యని.
- ౧౧ ఆ కారణమువలన లోకరక్షణమునకు దీక్షవహించిన శ్రీహరినిగూర్చి
యిప్పుడుమీరల జెల్లిప్రార్థించిన, మీ కార్యము సఫలమగుననియేను.
- ౧౨ ఇవిధముగ శివుడును నందీశ్వరుడును చెప్పగా బ్రహ్మాదిదేవతలు
పాలనమద్రుసమీపమునకేగి జనార్దనుని క్రిందివిధముగ స్తవము
చేసిరి.
- ౧౩ సర్వదేవాధీశుడవగు మాధవా! నీకు జయము కలుగుగాక. భక్త
జనల బాధలను నివారింపు నీకు జయము కలుగుగాక. ఓ మహా-
దేవా! నీ సేనకులగు మమ్ములను గృహారసమాలో జూచుము.
- ౧౪ నీకుల కజేయుడును సూరకృత్యములు కలవాడు నగు రావణుడు
మమ్ములను బాధించుచుండెను. మనుష్యులసంగతి జెప్పవదియేయి.
- ౧౫ ఆ యారావణుడు దేవేంద్రుని దేవోహారుగాజేయసమర్థుడగును
అగ్నిహోత్రుని, మిక్కిలి పరశముకలవానినిగా జేయగలడు.
- ౧౬ ఆ రావణునిముందు నిలుచుటకు యముడును శ్రమజెందును. వాని
యెదుర వరుణుడు చైతన్యములేనివాడై యుండగలడు.
- ౧౭ వాయుదేవుడు రాజునియెదుట కంఠత్రప్రాణుడై యుండును.
కుబేరుడు వానిచే బాధింపబడియుండెను. నూత్యుడు వానిముంగు
లేజస్సు తగ్గియుండెను. చంద్రుడు కారాగృహమున బంధింపబడెను.
- ౧౮ ఇవిధముగ మమ్ములందఱును రావణుడు బాధించుచుండెను.
దేవతలసిరి యిట్లుండ మనుష్యులసంగతి చెప్పవదియేయి, కాన
శరణాగతులగు మమ్ములను రక్షింపుము.
- ౧౯ ఈ ప్రకారము దేవతలు చెప్పగా శ్రీహరి యాలోచించి యప్పుడు
దేవతలనుగూర్చి దుఃఖోపశమనమగు వాక్యమును బలికెను.

భోజహ్మదిసురాస్స ర్వే యూయంశృణుత మర్వచః
జానే దశగ్రీవభయం భవతాం సముపస్థితం॥ ౬౦

విజ్ఞాపితోఽహం సనుయేభవంత స్తద్వధం ప్రతి
దృత్వాఽపతారమద్వైవ హసిష్యేతంసురోత్తమాః॥ ౬౧

పురీక్షయోధ్యా నున్మయైః పాలితా సూర్యవంశజైః
విరాజతే భూమితలే కృతయాగాదిసత్కియైః॥ ౬౨

తస్యాం దశరథో రాజా నిరపక్వ శ్చియాన్వితః
యజత్యద్య నుతార్థం వై పాలయన్ధృతః ప్రజాః॥ ౬౩

* పూర్వం తు తపసా తేనతోఽపి తోఽహం నుతార్థినా
తస్యవన్నీషు తిస్మషుచతుర్థా ప్రభవాయుహం॥ ౬౪

* పూర్వమితి. కశ్యపప్రజాపతిః నుతార్థం శ్రీహరిం
ప్రతితపస్తేషే. తదా శ్రీహరి రహోక్షీభూయ వరం వృణ్వితి
కశ్యపమహాచల్. త్రిషుజన్మసు మమపుత్రో భవేత్కుక్షే
హరిరపి తథేత్యంగీచకార. స్వవరానుసారేణ కశ్యపస్య
పురా వామసరూపేణాజని తిస్యకశ్యపస్య దశరథశ్చే
నాద్యజాతత్వాత్ పునశ్చ స్వవరానుసారేణ తస్యపుత్రో
శ్చేనావతరితు ముద్వేక్ష ఇత్యుహ్వాం॥

- ౬౦ ఓ బ్రహ్మాదిదేవతలారా ! మీరలందఱు నావాక్యమునువినుడు మీ కందఱునురావణునివలనభయముసంప్రాప్తమైనదని, నేనెఱుంగుదును.
- ౬౧ ఓ బ్రహ్మాదిదేవతలారా ! మీరలం మంచినమయములో రావణుడభిషేచుమై నాకు విన్నవించితిరి. ఇప్పుడే నీనవతిరించి వాని వధి పాయ మాలోచించెదను.
- ౬౨ ఓ దేవతలారా యాగాదులను బాగుగజేసిన సూర్యవంశీయులగు రాజులచే బరిపాలింపఁబడిన యయోధ్యయను పట్టణము భూమియందోన్ముచుండెను.
- ౬౩ ఆ పట్టణమునందు దశరథుచారాజు తనవ్రజజను ధర్మముగఁబాఠించుచు మహాధ్యైరంతుడై సంతానార్థమై యిప్పుడయాగముచేయుచుండెను.
- * ౬౪ పూర్వమునందు గత్యవుడు పుత్రార్థియై నన్నుగూర్చి తపస్సుచేసి సంతోషపెట్టిన హేతువుచేతను నతిదేయివుడు దశరథుడుగా నవతరించినహేతువుచేతను తప భార్యలగు కౌసల్యా సునిత్రాకౌశేయుల మువ్వరియందును నేను నాబగువిధములుగా బంధింపఁగలను.

* కత్యవ్రజాపతి పుత్రార్థియై శ్రీహరినిగూర్చి పూర్వము తపస్సుచేయగా శ్రీహరిప్రత్యక్షమై వరమునుగోరుకొనునఁగాఁ గత్యవుడిట్లు వరమును కోరిన ఓ శ్రీహరి ! నీవు నాకుమాడుజన్మలయందుత్తమై డవుగా పట్టుము; కోరిగా శ్రీహరియు నట్లేయని వరమిచ్చెను. తన వరానుసారముగా గత్యవునకు మొదట వామనదుగాబుట్టెను ఆకత్యవుడే దశరథుడు గాబుట్టినందున తనవరానుసారముగా కత్యపాశ్రబాడగు దశరథునకు బుత్తుడుగా బుట్టుటకు శ్రీహరి యాద్యుక్తుడయ్యెనని యూహింపఁగల

భయం త్యజత భద్రం వో హితార్థం యుధి రావణం
 సపుత్రప్రాతం సామాత్యం సమిత్రిజ్ఞాతి బౌంధవం
 హత్వా కూరం దురాత్మానం దేవీణాం భయావహా
 దశవర్ష సహస్రాణి దశవర్ష శతానిచ
 వ తస్యమిమానుషే లోకే పాలయన్ప్రధివీమమాం॥ ౬౬-౬౭

భవంతోపి స్వకై రంశైరవతీర్యచరంత్యితః
 ఋక్షవానరరూపేణ సర్వత్ర పృథివీతలే॥
 ప్రాజాపత్యనరం తత్ర పేషయాద్య పితామహ
 కరోతి పుత్రకామేష్టిం రాజాదశరథోభుః॥ ౬౮౪

అన్య ద్విత్యామి భో దేవాః లంకాయాం యోగినీగజైః
 శారీ నివాసం కురుతే తత్పురీ పరిపాలినీ॥ ౭౦౪

* సుప్రసన్నాయథా శారీ తథా కుర్వంతు వై గతాః
 ఉత్కుక్త్వా భగవాన్ సద్వ్యస్తంతర్థానం గతోహరిః॥ ౭౧

తతస్తేపి సురాస్పర్శ్యే పితామహపురోగమాః
 శారీనికట మాగత్య తుష్టువు గ్లోకమాతరం॥ ౭౨౪
 మాతః పాలస్యతనయో రావణో రాక్షసాధిపః
 త్వదను గ్రహదర్శేణ బాధతే సకలం జగత్॥ ౭౩

కరోషి వసతిం తస్య పురే త్రిదశవందితే
 విశేషత స్త్యమేవాసి స్వయం లంకేశ్వరీ శివే
 దేవి త్వ మపి సాహాయ్యం కురు లోకహితాయవై॥ ౭౪౪

౧౯౬౭౪ ఓ దేవతలారా! మీరలు భయమునుపదలుదు మీకు శుభముకలుగు
గాక! మీహితముకొలకు పుత్రప్రాప్తిజ్ఞాతిబంధుసహితముగాదురా
తృప్తిగురాకఁబని యుద్ధములోఁజంపి పనునొకండువేల సంవత్సర
ములు మనుష్యలోకమునందు భూమినిబరిపాలించుచుచుండఁగలను

౧౯౬౭౫ మీరలు మీమియంశములతో వానరకూపములనుధరించి నాకుసహ
యార్థమై భూమియందు సంచరించెదరుగాక

౧౯౬౭౬ ఓపితామహా! భూలోకమున దళనధమహారాజు పుత్రప్రాప్తిమేష్టియాగ
మును నిపుడుచేయుచున్నాడు. కాన నచ్చటకు ప్రాజాపత్యపురు
షునిఁ బంపుము.

౧౯౬౭౭ ఓదేవతలారా! మఱియొకసంగరినిఁ జెప్పెదను. అంకౌపట్నమున
గౌరీదేవి తనపరిచారికలగు యోగినిగణములతోఁగూడి అంకౌపురినిఁ
బరిపాలించుచుండెను.

౧౯౬౭౮ గౌరీదేవి, యైవ్యధమున మీక్షుఁబ్రహ్మను రామగునో, కువ్యధమున
బ్రహ్మత్నింపుడు, ఇవ్యధమునఁజెప్పి భగవంతుడిగుఱిచారి కంటనే
యంతరానమునొంచెను.

౧౯౬౭౯ అంకౌరము బ్రహ్మమొదలగు దేవతలందఱు గౌరీదేవియొద్దకవచ్చి
యాలోకమాతయగు గౌరీదేవిని స్తోత్రముచేసిరి.

౧౯౬౮౦ ఓతల్లీ! విశ్రవోబ్రహ్మకుమారులును రాక్షసరాజునగు రావణును నీయ
నుగ్రహముచేతను కమస్తజగత్తును బాధించుచుండెను.

౧౯౬౮౧ ఓదేవవందితురాలా! నీవు రావణునిఁజ్ఞామున నివాసమునుజేయు
చుంటివి నీవేష్యముగా అంకేశ్వరివి, ఓదేవి! లోకహితార్థమైవే
రావణసంహారవిషయమై సహాయమును జేయుమని ప్రార్థించిరి.

1 గా॥ హరౌమానుషతాం యాతే కమలాపి సుదంతజా
మానుషం దేహమాశ్రిత్య సంభవిష్యశిభూతలే॥ ౭౫౪

తాం దృష్ట్వా చాతిలోభేన హరిష్యతి స దుర్గుతిః
త్యక్త్వామి వైతదా లంకాం వినాశాయ శురాశ్మినః
శంభు ర్వాసరూపేణ భస్మసా త్త్వాం కరిష్యతి॥ ౭౬-౭౭

ఇత్యాఖ్యాతా మహాదేవ్యా తదాజ్ఞాం ప్రాప్తదేవతాః
వసుంధరాంసాంశ్వయిత్యాస్వంస్వంలోకం గతాస్తవా॥ ౭౮

దేవాశ్చ సర్వేహరిరూపభాణో స్థితా స్సహాయార్థ మిత
స్తతోవాగేః॥ మహాబలాః పర్వతవృక్షయోధినః ప్రవీ
క్షమాణా భగవంత మీశ్వరిం॥ ౭౯

ఆశ్చర్యరామాయణే నవమస్కర్గ స్సమాప్తః.

* అయం పూర్వానువాద ఇతి కేచిత్ :

1. శ్లో॥ దేభా 11

౨౪౪ గౌరీదేవి యిట్లు చెప్పగొడగను ఓ, దేవతలారా! శ్రీహరి మానుష
రూపముతో నవతరించుటతోడనే అశ్రీయును నాయశ్రమతో
మానుషదేవము నాశ్రయించి భూలోకమున జనింపగలదు.

౨౪౫-౨౬ ఆదుర్మార్గుడగు రాముడు లోభముతో నామెను హరింపగలడు.
అప్పుడు నేనాదురాశ్రమిని వినాశమున కై అంకౌఃకృష్ణమును విడవ
గలను. నేనునుచుటతోడనే శివాశ్రమధూతుడగు నొకవానరుడు
అంకను భిక్షువు చేయును. (అని గౌరీదేవి దేవతతో జెప్పెను)

౨౪౬ ఇవిధముగా గౌరీదేవి చెప్పగా దేవతలు తదాననొంది భూదేవి
నోదార్పి తమతమ లోకముల కేగిరి.

* ౨౪౭ ఆనంతరము సమస్తదేవతలు శ్రీహరిసహాయరహిత వానరరూపము
అనుభవించి మహాబలపరాక్రమశాలురై పుణ్యశిమలయందు వృక్షము
అయందు సంఘరించుచు భగవంతుని గహాయుచు నకు నిరీక్షించు
చుండిరి.

అశ్చర్యరామాయణమున తోమ్మిదవసర్గ ముగిసెను.

ద శ మ స ర్గ ప్రా రం భః.

బ్రహ్మైథ పాయసః దివ్యం కల్పయిత్వా సువర్ణకే
పాత్రే నిధాయ దత్వాహేహ ప్రాజాపత్యాయ తంప్రతి॥౧

ప్రాజాపత్యనర ! క్షిప్రం గత్వాహేహ్యాయం పురీంప్రతి
పాయసం దేహి రాజ్ఞే త్వం తత్పత్నీగర్భదాయకం॥ ౨

ఇత్యుక్త్వా పాయసం పాత్రం తస్మై దత్వా పితామహః
ప్రాజాపత్యం నరం తత్ర ప్రేషయామాన సత్వరం॥ ౩

సాకేతే నృపబ్రతేష్ఠిసమాప్తినయయే పునః
ప్రాదుర్భూతో వీతిహోత్రా త్ప్రాజాపత్యనర స్తతః॥
తప్తశంబూనదమయీం పాత్రీం పుత్రీమివ ప్రియాం
ప్రగృహ్యవిపులాండోర్భ్యాంసమీక్ష్య నృపబ్రవీత్॥౪॥

ప్రాజాపత్యం నరం విద్ధి మా మహాభ్యగతం శృప
ఇరం తు పాయసం దివ్యం పత్నీభ్యో దేహి సత్వరం॥ ౫.

తాను త్వం ప్రాప్స్యసే పుత్రాః శ్వధర్ధం యజనేశ్వప
తగ్గేతి సృపతిః వ్రీశిః ప్రతిజగ్రాహ తాం తదా॥ ౬

ప్రాజాపత్యనరశ్చాథ తత్రై వాంతరధీయత॥ ౭౪

అథ రాజా ప్రవిశ్యాంతః కౌసల్యా మిక మబ్రవీత్
పాయసం ప్రగృహ్నిష్య పుత్రీయం త్వీక మాత్మనః॥౮॥

దశమసర్గప్రారంభము.

- ౧ ఆనంతరము బ్రహ్మజీవుడు దివ్యమగు పాయసమును గల్పించి సువర్ణపాత్రమునందుంచి ప్రాజాపత్యపురుషునకిచ్చి యాపురుషునితోనిటులఁజలికెను.
- ౨ ఓప్రాజాపత్యపురుషుడా! శిశువుముగ నయోధ్యుడేగి దశరథునకు లకు గల్భధారణకరమగు నీపాయసమును దశరథునకిమ్ము.
- ౩ అని బ్రహ్మ, ప్రాజాపత్యపురుషునితోఁజెప్పి సువర్ణపాయసపాత్ర నతనికిచ్చి యాపురుషుని శిశువుముగఁబంపెను.
- ౪-౫ ఆప్రాజాపత్యపురుషుడు నయోధ్యుడేగి దశరథుని పుత్రులకామేష్ఠిలమాప్తమగు సమయమున, నన్నిచోళము నుడి ప్రామగ్భవించి మేలిమిబంగారపు పాయసపాత్రను ప్రియపుత్రికినుపైఁజేతులతో గ్రహించి దశరథునిగూర్చి యిన్విధముఁజలికెను.
- ౬ ఓదశరథా! నేను ప్రజాపతిచేఁ బంపబడినపురుషుడను; దేవరిష్టితమైన పాయసమును శిశువుముగ నీభార్యలకిమ్ము.
- ౭ ఓరాజా! నీవు పుత్రులకామేష్ఠినిఁ జేసినదానికీలముగ నీభార్యలందు పుత్తులను బడయుగలవు అని చెప్పగా నన్విధముననే చేయుదునని దశరథుడు సంతోషముతోఁ బాయసపాత్రను గ్రహించెను.
- ౮౪ ప్రాజాపత్యపురుషుడును నచ్చటనే యంతర్ధానమునొంచెను.
- ౯౪ ఆనంతరము దశరథుడంతఃపురమును బ్రవేశించి కాశత్యనుగూర్చి యిన్విధముఁజలికెను. ఓక్రేయనీ! పుత్రులద్రవమైన యాపాయసమును గ్రహించుమనెను.

* కాసల్యాయై నరపతిః పాయసార్థం దదౌ తదా
 అర్థా దర్థందదాచాపి సుమిత్రాయై నరాధపః
 కైకేయ్యై చావశిష్టార్థందదౌపుత్రార్థకారణాత్ ॥ ౯-౧౦
 ప్రదదౌ చావశిష్టార్థం పాయసస్యా మృతోపనుం
 అనుచింత్య సుమిత్రాయై పునరేవ మహిపతిః॥ ౧౧

పాయస విభాగ విచారః

*కాసల్యేతి- నరపతిః దశరథః కాసల్యాయై (పాయసార్థం) పాయసస్యార్థం దదౌ. అత్రార్థ శబ్దః సమప్రవిభాగవాచీ. సుమిత్రాయై (అర్థాదర్థం) చతుర్భాగందదౌ-అవశిష్టస్య చతుర్థాంశస్య అర్థం. అష్టమాంశం. కైకేయ్యై దదౌ. పునరవశిష్టార్థ మష్టమాంశం సుమిత్రాయై దదావिति వ్యవసితం-నన్యే తత్సాయన విభాగస్త్వితర పురాణరామాయణాదీనాం విరుద్ధతే కుత్రాతిచేదుచ్యతే. తత్త్వసంగ్రహరామాయణే దశరథం ప్రతివిష్ణోర్వచనే - తస్మాత్తవ జనిష్యేహం మాంవిభాజ్య చతుర్విధ మిత్యుక్త్యా చతుర్థా విభాగ ఏవసూచితః.

అపిచాక్రస్య రామాయణే, చతుర్థాంశ స్తురామస్యై నిత్యుక్త్యానర్హేషాం గామాదీనాం సదృశ భాగఏవనిశ్చీయతే నించ పాద్యేసి, తద్దైవసర్వతే, అపిచ స్కాందేసి. ఆత్మానం చతుర్థా భాగావతి దేవా స్పృతి హరే రుక్త్యాచ చతుర్థాం సమానభాగత్వమేవ స్పష్టితవతి. నించాధ్యాత్మరామాయణే. కాసల్యాయై న కైకేయై అర్థమర్థం ప్రయత్నః ।

* ౯-౧౦-౧౧ అప్పుడు దశరథమహారాజు సంతానార్థమై యాపాయుస
మలో సగభాగమును గౌసల్యకీచ్యేను. మిగిలినసగములో సగ
మును సుమిత్రకీచ్యేను సుమిత్రకీవ్యగా మిగిలినసగభాగములో
సగమునకైకేయికొనగెను. పిదప సుమిత్రాదేవి, కైకేయికంటె
నెక్కుడుగా దిండగిసదియని యాలోచించి తిరిగి యాకైకేయ
కీవ్యగా మిగిలిన పాయసభాగమును సుమిత్రాదేవిచ్చెను.

పాయసవిభాగవిచారము.

* పైవాక్యముచే దశరథుడు భార్యలకు పాయసము నిచ్చుటలో
కౌసల్యకు సగమును, సుమిత్రకు నాల్గవపాలును, కైకేయికీ ఎవియ
దవపాలును. మిగిలిన యెనిమిదవపాలును తిరిగి సుమిత్రకు నిచ్చెనని
పర్యవసానము తేలినది.

౧౨ : వ్యా|| పాయసవిభాగ మితరపురాణరామాయణములకు విరుద్ధము
గా నుండెని కొందఱుశంకించెదరు. (ఎట్లన) తత్త్వసంగ్రహరామా
యణమున దశరథునిగూర్చి వ్యాస మార్తి చెప్పటలో “నన్ను నాలుగు
నిధములుగ నిభజించుకొని నీకుపుట్టెలకు. అనిచెప్పించే రామా
దుల నల్వరవ సమానభాగమే నూచింపడుచున్నది. మఱియును,
అగస్త్యరామాయణమున రామడు యతురాశముని చెప్పటచే
రామాదులు నల్వరకు సమానభాగమే నిశ్చితమగుచున్నది. మఱియు
పాద్యమున నవ్విధమున నెయుండెను. మఱియుస్కాందమునందును
దేవతలనుగూర్చి శ్రీహరిచెప్పటలో తన్ను నాల్గభాగములుగ విభ
జించుకొనిపుట్టెనని చెప్పటచే సమానభాగమే నప్పవగుచున్నది.
మఱియు నభ్యాశ్మరామాయణమునందును దశరథుడు కౌసల్యకు
సగభాగమిచ్చివట్టెను కైకేయికీని సగభాగమిచ్చినట్లును పిదప
సుమిత్రయు పుత్రిప్రదమగు పాయసమును తానుకు భుజింపవలె
ననెడియాశతో గౌసల్యకైకేయుల సమీపమునకురాగావారలిద్దరు
తమతమభాగములలో సగముసగము కౌసల్యకైకేయులు సుమిత్ర

ఏవం తాసాం దదారాజా భార్యాశాం పాయసంపుఫక్
తా స్వేతత్పాయసం ప్రాజ్యం న రేంద్రస్యాత్తమా స్త్రియః
సంమాసం మేనిరే సగ్యాః ప్రహర్షోదితచేతసః॥ ౧౨౪

తతస్సుమిత్రా సంప్రాప్తా జగ్గుధ్నుః పాత్తికించరుం కాసల్యై
తు స్వభాగార్థం దదా తస్యై ముదాస్వితా । కైకేయీచ
స్వభాగార్థం దదా ప్రీతీసమన్వితా॥

ఇత్యాదినా చ స్పష్టతయాసమానభాగత్వో ప్రతిపాదితం.
అపిచ భోజకృతచంపూరామాయణే కాసల్యాయై ప్రథమ
మదిశద్భూపతిః పాయసార్థ మిత్యాదినా సమానభాగత్వేన
ప్రతిపాదితా-ఏవంచ చతుర్థాం రామాదీనాం పూర్వోక్త
రీత్యా సమానాంశతా ప్యవసితా - నన్నేవం వాల్మీకినా
పూర్వోక్త గ్రంథ విరోధేన కథం పాయసవిభాగః కృతః
సమాగతే పూర్వపక్షే కేదిద్వాల్మీకకృతపాయస విభాగ
రూపశ్లోకత్రయస్యార్థమిథం వర్ణయంతిస్మ. కాసల్యాయై పాయ
సార్థం (దదా) విభజితవానిత్యర్థః సుమిత్రాయై అర్ధార్థం
దదా - కాసల్యాయై యఃర్థం విభక్తంతస్మా దేవార్థం
దదానిత్యర్థః, కైకేయ్యై అవశిష్టార్థం అవశిష్టే అర్ధే అర్థం
చతుర్థాంశం దదానిత్యర్థః సుమిత్రాయై పునరవశిష్టార్థం
అవశిష్టంచ తదర్థంచ చతుర్థాంశం దదానితి-ఏతేన విష్ణో
పుత్రీత్వమాగచ్ఛకృత్యాత్మానం చతుర్విధ మితి దేవోక్తిశ్చ
సంగచ్ఛతః. అపిచోత్తరత్ర లక్ష్మణశత్రుఘ్న, విష్ణోర్ధ
సమన్వితానితి కథనంచ* భరతః సాక్ష్యాన్విష్టో శ్చతుర్భాగ
ఇతి కథనంచ సంగచ్ఛతః ఇత్యాహుః* తన్న సమంజసతయాస

౧౨౪ తప్రకారము దశరథుడు తన భార్యల మువ్వరకు వేత్త్యేణునా బాయిగము నివ్వగా వారలు పూజనీయమగు పాయసమును భుజించి దశరథపత్నులు మువ్వరు సంతోషింపఁబరంగలై సమానముగ గౌరవించెనని తలచిరి.

కొన్నిన చెప్పటచే రామాదులు నల్వరకు సమానభాగము ప్రతిపాదించబడుచున్నది. వాటియు భోజింపఁచేసిన చంద్రరామాయము నందును గౌరవ్యకు ముందుగా సగభాగమిచ్చినట్లు పిదప కైకేయికి మిగిలిన సగభాగమిచ్చినట్లు వారిద్దరు సుమిత్రాదేవికి తమతమ భాగములలో సగమునగి మిచ్చినట్లును చెప్పియుంటుంటే రామాదులు నల్వర పూర్వోక్తతచే సమానభాగవంతులని స్పష్టమగు చుండగాఁ బూర్వోక్తగ్రంథవిరుద్ధముగా వాల్మీకిమహర్షి పాయస విభాగమును జేసిననట్లు యగంగతమని యాశంకరాగా గొందఁ జివ్విధముగ సర్వసామరస్యముగా వాల్మీకికృతపాయస విభాగ శ్లోకముల కరకును వర్ణించిరి. (ఏమన) దశరథుడు కాశ్యపకొఱకు పాయసములో సగము (ఏదో) అనగా యిచ్చుటయని కాకుండగ విభజించెనని యరసునియు, సుమిత్రకు సగములో సగము నిచ్చెననగా గౌరవ్యకు సచ్చుటకు విభజింపబడిన సగభాగములో సగభాగమని యర్థమనియు నిట్లు చెప్పినఁ గౌరవ్యకు నాల్గవభాగము సుమిత్రకు నాల్గవభాగమని పర్యవసానము తేలినదియనియు, అవశిష్టార్థమును కైకేయి కిచ్చినననప్పుడు మిగిలినదానిలో సగమును కైకేయికిచ్చినని యర్థము గాన నాల్గవభాగము కైకేయికిచ్చినని తేలినదియనియు మిగిలిన నాల్గవభాగమును సుమిత్ర కిచ్చిననయు నివ్వధముగ సగమును వర్ణించిరి.

ఇట్లు చెప్పటచే దేవతల విష్ణుమూర్తినిఁ బ్రార్థించుటలో, ఓ హరీ! నీవు నాలుగుభాగములు దశరథునకుఁ బుత్తులుగా (బుట్టుమని చెప్పటకూడ సంగతిమగుననియు వాటియు సుత్రగ్రంథములో అక్షిప్త శత్రుఘ్నులద్దరు విష్ణుమూర్తియై సగభాగముతోఁ

తతస్తు తాః ప్రాశ్య తదుత్తమస్త్రియో మహీపతే
 దుత్తమపాయసః పృథక్ । హుతాశనాదిత్యసమాసతేజస
 శ్చిరేణ గర్భాః ప్రతిపేదిరే తదా॥

౧౩౪

భాతి - విష్ణోర్ధ మిత్యుత్తగ్రత వత్సమాణ గ్రంథాసంగతేః -
 చతుర్ణాం సమానభాగవత్వే సమానశక్తి ప్రతిపత్త్యాదిక
 మేవస్థాతవ్యం న తథావర్తతే. రామావతార ఇతి ప్రతీతిరేవ
 ఇత రేమామపి తథా ప్రతీతే రభావాత్తస్మిగ్భాగిన్యంవర్తత
 ఇత్యేవాసంగికర్తవ్యం.

ననుపూర్వోక్త వాక్యానాం కావాగతిరితి చేత్
 ప్రతికల్పం భవేద్రదామ ఇత్యాదికాళికా పురాణవచనేన,
 తేషుభేదః క్విచిత్కృత్, ఇతీతరపురాణ వచనేనచ,
 తేషాం కల్పాంతరీయత్వేన సమాధాతుం శక్యతే - నను
 తథాపి సాక్షాద్విష్ణో శ్చతుర్భాగ ఇత్యుత్తగ్రంథవిరోధ
 ఇతిచేన్న, చతుర్భాగ ఇత్యుత్త విష్ణోర్ధస్య రామాంశస్య
 చతుర్థభాగ ఇన్యన్య వర్ణనీయః యద్వా చతుర్థస్యభాగః
 చతుర్భాగః అప్రమాదశ ఇత్యన్యః - అర్ధసమన్విత విత్యుత్త
 అర్ధశబ్దః ఏక దేశవాచీతివర్ణనే సకాపిక్షణిః.

అపిచ వాల్మీకి రామాయణస్థ పాయస విభాగ శ్లోక
 త్రయసాధారణీభూతదామిత్యే జాతీయపద స్యాకిష్టార్థ
 కల్పచే పాయస విభాగ విషయక విరోధ పరిహారిపి
 పాయస ప్రదాన కర్తృత్వాంశే విరోధో దుష్పరిహారపవ

౧౩౪ అనంతరము దశరథుని యుత్తమభార్యలగు కౌసల్యా మమిత్రా కైకేయులు మువ్వురు నుత్తమమైన పాదుసమును వేట్వేటుగా భుజించి సూర్యాగ్నులతో సమానమగు తేజస్సుగల గర్భములను వెంటనే చిరకాలమునకు ధరించిరి.

గూడినవారలను వాక్యమును సంగతిమగుననియు భరతుడు సాక్షాద్విష్ణుమూర్తియొక్క నాలుగవభాగమును నర్థమిచ్చు (సాక్షాద్విష్ణోశ్చ తుర్భాగః) అనువాక్యము సంగతమగుననియు చెప్పినరు. కాని యది సమంజసమైన యర్థముకొనేదదు (సలమవ) రాముడు విష్ణుమూర్తియొక్క సగభాగమును నర్థమిచ్చు (విష్ణోర్భాగం) అనువాక్యమునకు విరోధము సంభవించును.

ఆ వాక్యమునకు వేటునిసముగ నర్థకల్పనజేసినను రామాయము నల్వరకును సమానభాగకల్పనయందు సమానమగుశక్తియు సమాన పూజ్యతయు సమానజ్ఞానము మొదలగువనియే యుండవలెననెడి దోషపత్తి గలుగును. అట్లేవచ్చో బూర్వోక్తములగు నితరపురాణ రామాయణాది వాక్యములకు గతియేమియనిన ప్రతికల్పమునరామావతారముండునను కాలికౌపురాణవచనమువలనను, అనువతారములలో కొంచెము భేదముండునను నితరపురాణవచనమువలనను నితరపురాణరామాయణములలో పాదుసవిభాగము కల్పాంతరమునకు సంబంధించినదని సమాధానము చేసికొనదగినది. ఇవిసముగావర్ణించినచో విష్ణుమూర్తియొక్క నాల్గవభాగము భరతుడును నర్థమిచ్చు (సాక్షాద్విష్ణోశ్చ తుర్భాగః) అనునుత్తరవాక్యమునకు విరోధముకదా యని శంకవచ్చును. కాని యాశంకకు సమాధానమిట్లు చెప్పవచ్చును చతుర్భాగమునగా విష్ణుమూర్తియొక్క సగభాగమై రామావతారములో నాల్గవభాగము (అనగా సెనిమిదవభాగము) యర్థము చెప్పిన దోషముపోయినది.

తతస్తు రాజా ప్రసమీత్య తాః స్త్రీయః ప్రరూఢగర్భాః
 ప్రతిలబ్ధమానసః । బభూవ హృష్టస్త్రినివే యథా హరి
 స్సురేంద్రసిద్ధి గణాభిపూజితః॥

౧౪౪

క్రుతః అధ్యాత్మరామాయణే, కొసల్యాకై కేయాద్వయ
 న్యైవ దశరథః పాయసం దత్తవాసతి. వాల్మీకిరామాయణే
 దశరథవ వాసతి తస్మాణాం పాయసందత్తవాసతి విరోధో దుష్ప్ర
 తీహాసవ. దదాశ్శత్రుణాం నిజంతార్థకల్పనాపి న. భార్యాణా
 మనునూపానామశ్చ తేతి ప్రయచ్ఛవై, ఇతి తస్మాణామ
 శిశేషేణ పాయసప్రదానస్య ప్రాజాపత్యపురషవిహిత
 త్వాత్. అన్యథాకరణే ప్రాజాపత్యవచనోల్లంఘనదోషా
 పత్తిశ్చస్యాదితి-తస్మాద్యథాక్రుతవాల్మీకి ప్రతిపాదితపాయస
 విభగ్నప్రవవ సహ్యగిశ్యలం శాఖాచంక్రమణేన.

౧౪౪ అనంతరము దశరథుడు గర్భరతులగు భార్యలనుజూచి తనమనో
రథము సఫలమైనదియని సంతోషముతో స్వర్గమున దేవర్షినిదధిసా
ధ్యులుచే సేవింపఁబడుచున్న యింద్రునివలెనుండెను.

అత్యుత్తమశ్రుతులు విష్ణుమూర్తియొక్క సగభాగముగలవారని
యర్థమిచ్చు (విష్ణోర్ధ్వసమన్వితౌ) అనుచుత్తరవాక్యమునకు విశోధపరి
హరమెట్లగు, అర్థమనగా ఏకదేశమని యర్థముచెప్పిన కుడుకన్య,
వతియు వాల్మీకిరంమాయణమునందలి పాయసవిభాగశ్లోకక్రితు
ములో సాధారణమైన (వదౌ) అనునేకజాతీయ పరమునకునొక
చోట విభజించెనను నర్థమును గల్పించుటయు, నేత్రొకచోట
ఇచ్చెనను నర్థమును గల్పించుటయు, నర్థిక్లిష్టముగానుండును. అట్టి
క్లిష్టపాదమును గల్పించినను పాయసవిభాగవిషయకమగు విశోధము
పరిహరమయినను పాయసప్రదానకర్తృత్వాంశమున విశోధము
దుష్పరిహరమే(ఎట్లు) అధ్యాత్మరామాయణమునకొసల్యాకైకేయుల
కిద్దరకు దశరథుడు పాయసమునిచ్చినట్లుండెను. వాల్మీకిరామాయణ
మున దశరథుడే మువ్వరిభార్యలకు పాయసమిచ్చినట్లుండెను. 'తౌ
తద్విరోధము దుష్పరిహరమేయైయున్నది.

(వదౌ) అనుచోట ఇచ్చించెనని శ్రీరణార్థమును గల్పించుటయు
కూడదు (ఏలయన)ప్రాజాపత్యపురుషుడుదశరథునకుబాముసపాత్రమి
చ్చినభార్యలకుమువ్వరకు భోగములేకుండగ భుజించుటకు నిమ్రుని
చెప్పినహేతువునలన నయియుండునది. ప్రాజాపత్యపురుషుడుచెప్పిన
దానికి విరద్ధముగ జేసిన తద్యచనోల్లంఘనదోషపత్తి, కలుగును కాన
యథాశ్రుత వాల్మీకిప్రతిపాదిత పాయసవిభాగక్రమము సమంజస
మని తెలియనగు (కాఖాచంక్రమణముచాలును.)

కాసల్యాయా స్వప్నకాలే సాక్షాత్కృత్య జనార్దనః
 వీతాఽబరధర స్త్రీయాఽ బహుభూషణభూషిః
 శ్రీవత్సకాస్తుభోరన్కః పనమాలాః భూషితః
 పద్మప్రతవిశాలాక్ష శ్చతుర్బాహు రుదాఽధిః
 వరదాఽస్మీతితామాహ కాసల్యాభ క్తవత్సల॥ ౧౧-౧౬౪
 తం దృష్ట్వా సర్వలోకేశం కాసల్యా హర్షసంయుతా
 వవందే దేవదేవేశం ప్రహృష్టేనాంతరాత్మనా॥ ౧౬౫
 ప్రాంజలిః ప్రణతా భూత్వా పరగద్యయా గిరా
 పుత్రీశ్వం భజ మే దేవ ప్రహృష్టేనాంతరాత్మనా
 తతఃప్రసన్నో భగవాన్ కాసల్యాం ప్రహహవై హరిః॥ ౧౭-౧౮
 ఉన్నతేన్యైహం తథావాఽద్య లోకల్యాణహేతవే
 ఇత్యుక్త్వాఽంశర్దధేన్లుః । కాసల్యా బాగ్రతీ తతః
 స్మరంతీ స్వప్నవృత్తాతం విస్మితాఽభూచ్ఛభాననా॥ ౨౦౪
 తాసాం గర్భేషు పృథ్వేషు క్రమా త్పద్మభవాదయః
 అవతారోన్మథై శ్రీశే సమాగత్యాఽస్తువన్మరిం॥ ౨౦౫
 * చైత్రేమాసి సితే పక్షే నవమ్యాం చ పునర్వసా
 మధ్యాహ్నే కర్కటే లగ్నే ఉచ్చస్థే గ్రహపంచకే
 కాసల్యా జనయామాస రామం రాజీఃలోచనం॥
 కాసల్యాయాః పురస్కారయం సూతికాభవనేఽచిరిం
 అవిరాసీ జగన్నాథః నిజరూపం ప్రదర్శయత్॥ ౨౧-౨౩౪

శ్రీ రామాయణతారఘట్టః

* చైత్ర సంవత్సరమభోత్తరాయణః సత చైత్ర
 మాసశుక్లపక్ష దేవనత్రతిదివాభిజిత్తు పుణ్యనక్షత్రాద్య

౧౫-౧౬ ౧౭-౧౮-౧౯ పీతాంబరధారియును, వనేకములగు నుపర్యంతా భరణామలను ధరించినవాడును, క్రిపత్సమనపుట్టువచ్చయు, కాస్త భవణియు వత్సలమునందుఁ గలవాడును, పాపముల పర్యంతము వ్రేలాడు వనమాలచే నలంకరింప బడినవాడును, వద్రుపత్రముల వలె వికాలవగు నేశ్వములుగలవాడును, నాలుగు బాహువులుగల వాడును, ఉదారబుద్ధిగలవాడును భక్తవత్సలుడునై యుండిన శ్రీహరి యొకదినమున కాసల్యకు స్వప్నములో సాక్షాత్కరించి నీకు వరము నిచ్చెనను నేడుకొనుచునగా కాసల్యమును సర్వలోకేశ్వరుడగు నాశ్రీహరినిబూజించి సంతుష్టాంతరింగముతో చేతులు జోడించి గద్గదస్వరముతో నిటులఁబల్కెను “ఓదేవా! నీవునాకు పుత్తు డవుగా జనింపుమనకోరగా భగవంతుడును కాసల్యనుగూర్చి తిరిగి యిటులపల్కెను.

౨౦౪ ఓదేవి! నీకోర్కప్రకారము లోకకల్యాణాగ్రమ్మి నేను నీకవతరింప గలవాడననిచెప్పి భగవంతుడు అంతర్ధానిముకాగా, కాసల్య, మేల్కొనినవై, స్వప్నపుష్పతంతమును దలచి యాశ్చర్యమొందెను.

౨౦౫ కాసల్యమొదలగు దశరథపత్నీల గర్భభిన్నములు కృమముగా వృద్ధిసొందగా భగవానుడవతారాభిమఖిడుకాగా, బ్రహ్మాదిదేవ తలు వచ్చి గర్భస్పృడగు శ్రీహరిని స్తుతించిరి.

* ౨౧-౨౩౪ చైత్రీశ్చద్యవమోదినమన, పునర్వసునత్తత్రిమన, వధ్యాహ్న సమయమున, కర్కటలగ్నమున వైదుగ్రహములు స్వోచ్చస్థాన మందుండగ, కాసల్య లోకాభిరామునిఁగనెను, లోకనాథుడగుపర మాత్మ్య, శెంటనే తనదివ్యరూపమును జూపదలచి నూతి కాగ్రహమున కాసల్యయొక్క పురోభాగమున దివ్యరూపముతోఁబ్రత్యక్షమయ్యెను.

వ్యా|| * ఇచ్చట శంకర్పిరారభము, ఉత్తరాయణము, వసంతయుతువు, చైత్రమాసము. శుక్లపక్షము, దేవక్షత్రము, పగటిజననము, అభి జిల్లగ్నము, పుణ్యనక్షత్రము, కర్కటలగ్నము మొదలగు నుత్కృష్ట.

తృప్తకాలే కర్కటలగ్నే ఉచ్చస్థగ్రహపంచకే గురుచంద్ర
యోగే శ్రీరామోత్పత్తిః, తస్య సర్వోత్కృష్టతాం సకల
గుణాభిరామతాం సకలశిష్టాదణీయసంపత్తిం మహాపరాక్ర
మం చ సూచయతి.

వ్యా॥ అథప్రళస్తఫలాని తత్ర సంవత్సరముఖస్య
ప్రళస్తతాచ - “ఏతాప్రార్ణమాసే దీక్షేర స్మృఖం వా
ఏతస్సంవత్సరస్య” ఇతిశ్రుత్యా చితాప్రార్ణమాసస్య
సంవత్సరముఖత్వేన ప్రళస్తతాప్రతిపాదనా త్సిద్ధా -
ముఖం వా ఏతద్వత్సరాంయద్వసంతః ఇతిశ్రుత్యావసంతస్య
యం కామయే తేతిశ్రుత్యా పూర్వపక్షస్య, “యాన్యేవ దేవన
క్షత్రాణి తేషు కర్షితేతిశ్రుత్యా” దేవనక్షత్రస్య చ ప్రళ
స్తతా సిద్ధా “పుణ్యాహేషు కార్యాణి” ఇతి సూత్రేణ మధ్యా
హ్నకాలపుణ్య నక్షత్రసంగ్రహ కృత్వా పస్తంబాచార్యైః
ఉదగయఃపూర్వపక్ష ఇతి పదద్విరూపితకృత్వా ద్రావ్యాయ
ణాచార్యైశ్చ, ఉక్తానా ముదగయసమధ్యాహ్నశుక్లపక్ష
సూపాణాం సర్వోత్కృష్టకర్మసు నియమనా ప్రళస్తతా
సిద్ధా అతఏవ, ఏతద్వ్యతిరిక్తకాలోత్పన్నస్య దష్టఫలం, ఉక్త
కాలోత్పన్నస్య ప్రళస్తంఫలం ప్రతిపాదయద్విజ్ఞాతిషిక్తే
రప్యక్తకాలానాం ఫలముఖే ప్రళస్త్యమేవ ప్రతిపాద్యతే
ప్రళస్తఫలాని జ్యోతిశ్శాస్త్రీయజాతాభరణిత్యా ప్రతి
పాద్యంతే. తత్రోత్తరాయణస్య - శ్లో॥ సరస్వదాచారహో
మేత్యుదారో ధీర శ్చ సామ్యాయనజాతజన్మా॥

సమమును, గ్రహపంచకము స్వోచ్చస్థానములందుండగా గురుచంద్రయోగము గలిగియుండగా, త్రిరాశోత్పత్తియైయును. ఇట్టిమహాత్మరమగు సమమునునఁ బుట్టిన జాతకుడు సర్వోత్కృష్టమృడగుననియు, సర్వగుణాభిరాముడగుననియు, సకలశిష్టాదరణీయ సంపత్తికలవాడనియు. మహాపరాక్రమవంతుడనియు, నూచింపబడుచున్నది. పృథ్వీసథములు తెలుపబడుచున్నవి

సంవత్సరారంభమునకు పాశస్త్యము సంవత్సరమునకు ముఖముగాన చిత్రావక్షాత్రయుక్తమగు పూర్ణిమతోగూడిన మాసమందు (ఆనగా, చైత్రమాసమున) యాగాది శుభకర్మదీక్షలను బొందవలయునని శ్రుతిచే చెప్పబడెను. (ఆనగా చైత్రమాసము సంవత్సరారంభము గనుక పృథ్వీసథమున పర్యవసానము.)

సమస్తముకువులకు వసంతముకువు ముఖము (ఆరంభము) కాన శుభ పదము అనుశ్రుతిచే వసంతముకువునకు ప్రాశస్త్యము చెప్పబడినది. “యం కామయేత” అనుశ్రుతివలన శుక్లపక్షమునకు పాశస్త్యము చెప్పబడినది.

“దేవనక్షత్రములుండెనో యానక్షత్రములందే శుభకర్మలనుజేయవలె” ననెడి శ్రుతిచే దేవనక్షత్రమునకు పాశస్త్యము చెప్పబడినది. “పుణ్యాహములందు శుభకర్మలను జేయవలయు” ననెడిసూత్రముచే మధ్యాహ్నకాలపుణ్యవక్షాత్ర సంగ్రహమునుజేసిన యాపస్తంబాచార్యులును, ఉత్తరాయణము శుక్లపక్షము మధ్యాహ్నకాలము సర్వోత్కృష్టములని శుభకర్మలందు ముఖ్యమని చెప్పినసూత్రకారులగు ద్రావ్యాయజుర్వారులుక, వైముత్తరాయణ మధ్యాహ్న శుక్లపక్షాదికాలము ఉత్కృష్టములని చెప్పబడెననికీ ప్రాశస్త్యము నిర్ణయ, కాననే పూర్వోక్తములగు కాలములకు వ్యతిరేకమగు కాలమునఁ బుట్టినవానికి దుష్టఫలమున, పూర్వోక్తశుభకాలములందు బుట్టినవానికి పృథ్వీసథమునుజేప్పిన జ్యోతిషులచేతను పైనిజెప్పబడిన కాలములకు ఫలముఖముచే పాశస్త్యము చెప్పబడుచున్నది. పృథ్వీసథములు జ్యోతిష్కాస్త్రాంతర్గతజాతకాధరణ ప్రాధికారత్యా ప్తిపాదించబడుచున్నది.

వసంతస్య- కందర్పయావో మతిమా స్ప్రితాపీ వసంత
 తజ్జన్మా మనుజఃప్రసన్నః - చైత్రమాసస్యాపి - సత్కర్మ
 విద్యావినయోపపన్నః భోగీ నర స్స్వి స్మధురాన్నభోక్తా
 వత్సాత్రమిత్రానరత శ్చ మంత్రీ చైత్రోద్భవ శ్చాపి
 విచిత్రమంత్రః- శుక్లపక్షస్య - సదా సదానందవినత కాల
 శ్చే జన్మకాలస్తు వశతుఃక్షే - సత్తత్సానాతా ప్రతాపీ
 వసుధా వసుశ్చ పునర్వనూ యస్య భవేత్ప్రసూతిః”

దివాజననస్య - తేజస్వీ పితృసాదృశ్యః శుభదృష్టిర్వృష
 ప్రియః బంధుపూజ్యో ధనాఢ్యశ్చ దివాజాతో నసంశయః
 కర్మాటలగ్నస్య- వృష్ట్యాశ్చ క్షాధురతోః సీతో విలోల
 బుద్ధిర్జల కేళిశీలః ప్రవృష్టసారోఽతికరా ముదారో లగ్న
 కులేశో హిసరో భవేత్సః ఉచ్చగ్రహ యోగస్య- నభశ్చరాః
 వంచనీ చచ్చసంస్థాః యస్య ప్రమాదో నకు సార్వభౌమః-
 గురుచంద్రయోగస్య - పరోవకారాదర్హణై కచిత్తః సితద్యౌతౌ
 వాక్పతివా సమేతే- మేషగతసూర్యస్య ష్టితిపతి స్సుహిత
 శ్చ సదాశుచి స్సు మహసాం మహనా మధిపే క్రియే- బల
 వతాం శుభగ్రహణాః- పుష్పాంః రోక్షుః షుభుః సాదరా
 శ్చ సామ్యగ్రహై ర్బలయ్యతైః పురుషా భవంతి” ఇతి-తస్మా
 ద్దేవేషాం కాలానాం జననే ప్రశస్తత్వాత్. సాధారణానా
 మస్మిన్నాశే జననాసంభవాత్. అస్య చ శ్రీరామస్యతా
 దృశకాలే సముత్పన్నత్వాత్ నర్వోక్తిప్రప్తత్వం సకలలోకా
 దరణీయాచారవత్సం చ సిద్ధం.

ఉత్తరాయణమునకు ఫలము - ఉత్తరాయణముఁ బుట్టినవాడు సదా చారము కలవాడును ధీగుడు నగునని.

వసంశ్రీ ఋతు ఫలము - వసంశ్రీ ఋతువునందు పుట్టిన జాతకుడు మన్మథునితో గమానముగు రూపముగలవాడును ప్రతిభాకాలియును, ప్రతాపవంతుడును, ప్రసన్నుడగునని. చైత్రమాసఫలము - చైత్ర మాసమునందు జన్మించినమహాబాడు సత్కర్మాసక్తియు, విద్యయు, వినయము గలవాడును, భోగవంతుడును, విభురాన్నిమున భుజించు వాడును, నజ్జనులయందు, విత్రులయందు దయగలవాడును, ఆలోచనపడుడుగునని.

శుక్లపక్ష ఫలము - శుక్లపక్షమున జన్మించిన జాతకుడెల్లప్పుడును బ్రహ్మానందముచే తౌలము గడుపువాడుగునని.

నక్షత్ర ఫలము - పునర్వసునక్షత్రమునందు జన్మించినవాడు ధనముగలవాడును, ప్రతాపవంతుడుగునని.

దివాకనమునకు ఫలము - పగటియందు పుట్టిన జాతకుడు కేజస్సుగలవాడును, శిశ్వుతుల్యుడును, శుభదృష్టికలవాడును, రాక్షసుల్యుడు ధనాధ్యుడగునని.

కర్కటకలగ్న ఫలము - కర్కటకలగ్నముందు బుట్టిన జాతకుడు వృష్టాన్నిమను భుజించువాడును, సాధువులయందనురాగము కలవాడును, జలక్రీడానక్తుడును, వహోలవంతుడును, మిక్కిలి యౌదార్యము కలవాడునగును.

శుచ్యగ్రహయోగమునకు ఫలము - విదగ్రహములుచ్చయంగున్నను నైదుగ్రహములు నీచయందున్నను నట్టిపసుయమున బుట్టిన జాతకుడు సార్వభౌముడుగునని,

గురుచంద్రయోగమునకు ఫలము - చంద్రుడు భృహస్పతితో కలసి యుండగాఁ బుట్టిన జాతకుడు పరోపకారిచిత్తము కలవాడును, పశు నాడలించువాడు నగునని.

మేషగతమూర్ఖునకు ఫలము - మూర్ఖుడు మేషమునందుండగాఁ బుట్టిన జాతకుడు భూపాలకుడును, మంచిమిత్రులు కలవాడును, శుచిత్వము

శ్రీరామచంద్రజన్మపత్రికా లిఖ్యతే.

స్వప్తిశ్రీ వైవస్వతమన్వంత రాంతర్గతాష్టావింశతి
మహాయుగాంతర్భూత త్రింశస్సహస్రవశిష్ట త్రేతాయుగే
విశంబిసంవత్సరే మేషనక్షత్రమణే చైత్రనూనీ శుక్లపక్షే
సవమ్యాం బుధవాసరే పునర్వసునక్షత్రే మధ్యాహ్న
సమయే కటకలగ్నే రవికుజగురుశుక్రశనిహూప పంచగ్ర
హేషు స్వాచ్చస్థాన గతేషు శ్రీరామచంద్రావిర్భావః-

త త్కాలగ్రహసంవత్తి:-

అశ్వినీ	3	రవి:	పుష్యమి	4	గురు:
పునర్వసు	4	చంద్ర:	రేవతీ	4	శుక్ర:
శ్రవణ	3	క్షజ:	స్వాతీ	4	శని:
కృ-భా	3	బుధ:	పుబ్బా	4	రాహు:
			పూ-భా	2	కేతు:

గురుదశాశ్లేష సంవత్సరాః-4 మాం-ది-0-

శుబు	ర		శశు	కే	రకు
కే	రాశిచక్రం		గుచల	అంశచక్రం	
కు			రా		
		శ		రా	బు

కలవాడు నగునని. శుభగ్రహబలసలము - శుభగ్రహములు బలయుతములుగా నున్నపుడు పుట్టినజాతకుడు పుష్పములు. వస్త్రములు అలంకారములు మొదలగువానియందాదరము కలవాడగునని.

వైకాలములు జననమందు ప్రశస్తమగుటవలనను సాధారణమైన మనుజులకీ కాలమున జననము సంభవింపదు కావునను, శ్రీరాము డిట్టి కాలమునఁ బుట్టుటవలన సర్వోత్కృష్టతయి, సర్వజ్ఞాకాదరణీయత్వము సిద్ధమయ్యెను.

శ్రీరాముని జనన పత్రిక

స్వస్తిశ్రీ నైవస్యతమన్వంతరమన, నిరవధియైనవిదప మహాయుగమున, ముప్పదివేలసంవత్సరములు మిగులుగాగల శ్రేత్రాయుగమున. విళంబి సంవత్సరమున, వైత్రమానమునందు, శుక్లపక్షమున ౩వమీ బుధవారమున పునర్వసు నక్షత్రమున వధ్యాష్టాసమయమున కర్కాటక లగ్నమున, రవికుజ గురు శుక్ర శని లుచ్చదశయందుండగా శ్రీరామచంద్రమూర్తియొక్క జననమయ్యెను.

తత్కాలగ్రహ సంపత్తి.

ఆశ్వని	౩	పాదమున నూర్యడు	పుష్యమి	4	,,	గురుడు
పునర్వసు	4	,,	రేవతి	4	,,	శుక్రుడు
శ్రవణ	౩	,,	స్వాతి	4	,,	శని
ఉత్తరాభాద్ర	౩	,,	పుబ్బ	4	,,	రాహువు
ఉత్తరాభాద్ర	౩	,,	పూ.భా	2	,,	కేతువు

జనన కాలమునకు గురుదశాశేష సంవత్సరములు 4 నె-౦ ది-౦.

బుశు	ర		శశు		కే	రకు
కే			చగుల			చం
కు		రాశిచక్రము	రా		అంశచక్రము	గు
		శ			రా	బు

నీలోత్పదశశ్యామః । కోటికందర్పసన్నిభః
 పద్మపత్రవిశాలాక్షః । సర్వాభరణశోభితః
 అనేకసూర్యసంకాశః తేజసా మహతా వృత్తః ౨౪-౨౫

ఈశాన స్వర్గలోకానాం యోగిధ్యేయ స్సనాతనః
 ఏతాదృశగుణోపేతం ప్రామరూభతం పుకస్తదా
 కాసల్యా సంనిరీక్ష్యాద్యథ నత్వాప్రాంజలిరబ్రవీత్ ॥ ౨౬౪

ధన్వాస్మి దేవదేవేశ లభ్యాత్వా త్వం తపయం ప్రభో
 ప్రసీద మే జగన్నాథ పుత్రీన్నీహం ప్రవక్త్యుమ్ ॥ ౨౭౪

సంసారగర్తపశితాం మహామోహాంధకారకః
 దీనభావంగతాం మాం త్వం సముగ్ధర మహాప్రభో ॥ ౨౮౪

లోకసంమోహినిం మాయాం త్వదియాం మయి కేశవ
 మా ప్రసారయ విజ్ఞానం దేహి మే త్రిజగద్గురూ ॥ ౨౯౪

భక్తవక్త్రలతా శేషద్యుద్యుతా మయి మాధవ । త్వన్నా
 యయామోహితాఽవాం తత్త్వంతే వేత్తుమక్షమా ॥ ౩౦౪

అతాకిక మిదం నూప హిత్వా దర్శయ శైశవం
 యచ్ఛిశుక్రీడనాలాపాలోకాపేక్షీ చిరం మనః ౩౧౪

1 ఇతి స్తుతోఽథ భగవాన్, సల్యా మాహ మాధవః
 నూప మేత త్వయా దృష్టం ప్రాక్తితం తపనః ఫలం
 విద్యమనం విమోక్షాయ కల్పతే హ్యన్యగుర ౩౨-౩౩

త్వయా దశరథేనాఽహం తపసారాధితః పురా
మత్పుత్రత్వాభికాంక్షిణ్యాతథా కృత మనిందితే॥ 31

భూభారహరణార్థాయ బ్రహ్మద్వైరమరై రపి
హాతుం దశాననం పూర్వం ప్రార్థితో మర్త్యతాంకః॥32
ఇత్యుక్తవామాతరం రామః బాహుభూత్వా రుద్రహః॥33

అథ రాజా దశరథః శ్రుత్వా పుత్రోన్మోత్సవం
ఆనందార్ణవమగ్నోఽసా వాయయా గురుణాసహ ॥34

రామం రాజీవప్రతాపం దృష్ట్వా హహాశ్రునః ప్లుతః
పురోధనా వసిష్ఠేన జాతకర్మ తదాఽకరోత్ ॥ 32

జగన్నాథే సమత్పన్నే దేవదుందుభయో దివి
వినేదః పుష్పవహ్నిణి వవృషు స్సురసత్తమాః॥ 35

పౌజపావఖా స్పర్శే తప్తృ శ్చ నభస్తలే
జగుర్గర్భధర్వతయో ననృతు శ్చాప్సరోజాః ॥ 36

తతః పుణ్యా శ్శివా వాతాః సుప్రభోఽభూ ద్దివారః
జన్వలు శ్చాగ్నయ శ్చాంతాః విమలా శ్చక్షో దశ॥౪౦

కైకేయీ చాథ భరత మసూత కమలేక్షణా
సుమిత్రాయాంయమౌజ తౌపూర్ణేందుసవృశాననౌ॥౪౧

పుష్పే జాతస్తు భరతో మీనలగ్నే పృసన్నధీః
సార్వే జాతస్తు సౌమితిః కుభీరేభ్యునితే రవౌ॥ ౪౨

తేషాం పురోధనా రాజా జాతక ర్మాణ్య కారయత్ ౪౩

3౪ సీవును, దళరథుడును బూర్వమందు నన్ను పుత్తునిగా కోరితపమును జేసియుంటిరి. నేనుమీకు వరమిచ్చినకారణముచే నవిధముగ నాచరించితిని.

3౫-3౬౪ వజ్రియు రావణునిసంహరించి భూభారమును తొలగింపుమని బ్రహ్మదీవతలు పూర్వము నన్ను బ్రారంభిగా, నేను మనుష్యభావము నొందినని యవిధముగ కాశ్యతో జెప్పి శిశుయాశ్వుడై యొప్పుచుండెను.

3౭౪ తీవ్రతరము దళరథుడు పుత్రోత్సవమును విని యానందసమాద్రమున మునిగి గరువగు వసిష్ఠునితో గూడ, నచ్చటకు వచ్చెను.

3౮౪ పద్మపత్రమువలె విశాలముగు నేత్రములుగల యాశిశువుని జూచి యానందబాష్పములను విడుచుచు, పురోహితుడగు వసిష్ఠునిచే జాతకర్మను జేయించెను.

3౯౪ భగవానుడు పుట్టినపుడు దేవదుందుభులు మ్రోగిరి. పుష్పవర్షమును దేవతలు వర్షించిరి.

3౯౪ బ్రహ్మదీవత లాకాశమునుండి యనేకవిధములగ స్తవముల జేసిరి. వజ్రియు గండర్వరాజులు గానముల, నస్పరస్త్రీలు నృత్యమును జేసిరి.

౪౦౪ మలయమారుతము వీచెను. నూత్నడు దివ్యమైన లేజనుగలవాడయ్యెను. అగ్నులు ప్రజ్వరిల్లెను. దళదిక్కులు నిర్మలములయ్యెను.

౪౧౪ అనంతరము కైకేయియును భరతునిఁ గనెను. పిమ్మట పూర్ణచంద్రునితో సమానముగు ముఖములగల కవలగు అత్మగళత్రుఘ్నులను గుమిత్ర కనెను.

౪౩-౪౪ భరతుడు దళమీదినమన పుష్కమినత్రేతమున మోహితుడగు జన్మించెను. ఏకాగ్రశీరుడున అశ్రేయోత్పత్తిమనందు మధ్యాహ్న సమయమున కింకటకాగ్నిమన అత్మగళత్రుఘ్నుల జన్మించిరి. వారలకు దళరథుడు, వసిష్ఠునిచేత్రముగ జాతకర్మలను జేయించెను.

* రామాదిజన్మకాలే తు బ్రాహ్మణేభ్యో ముదా నృపః
 గోభూమిస్వర్ణదానాని చ కార విధినా పృథక్
 ప్రదేయాంశ్చదదౌరాజా నూతనాగధవందినాం॥ ౪౪౪

* అన్యత్రపుణ్యకాలః ఉత్సవకాలో నభవతి, ఉత్సవ
 కాలః పుణ్యకాలో నభవతి పుత్రోత్పత్తి కాలస్య పుణ్యోత్స
 వోభయాత్మకః తథాచవ్యాసః- దేవాశ్చపితరశ్చైవ పుత్రే
 జాతే ద్విజన్మనాం ఆయాన్తి తస్మాత్తదహః పుణ్యం పూజ్యం
 చ సర్వదా । ఇత్యే దద్యా త్సువర్ణం చ భూమిం గాం తుర
 గం రథం॥ ఇతి- అత్ర పుణ్యపూజ్యశబ్దాభ్యా ముభయయావ
 స్త్వం స్పష్టం । తస్మిన్నాతే దేవానాం పితౄణాం చ జాతేష్ఠి
 నృద్భిశ్చాద్ధాదీనాం తృప్తికార్యా - తథాచబోధాయనః.
 వైశ్వానరం ద్వాదశకపాలం నిర్వపేత్పుత్రే జాతే, ఇతి.
 విష్ణుపురాణేషి, సచేలస్య పితుః స్నానం జాతే పుత్రే విధి
 యతేజాతకర్మ తదా కుర్యా చ్ఛార్ధ మాభ్యుదయం
 చరేత్-త్రివిధాని చ దానాని దేయాని-అదృష్టార్థం బ్రాహ్మ
 ణేభ్యో గవాదిదానం, ఉత్సవ పముక్తతయా బంధవానాం
 ప్రియశంసినే జనాయ చ యత్తత్ప్రీతిదానం - క్షేత్ర్యర్థం నట
 నర్తకాదిభ్యోదానం, ఇతి - ఏవశ్చాశ్రస్మాగ్రోత్సవయోగ్యః
 పుత్రోత్పత్తిదినసదృశో ఽన్యో దివసోనాస్తి, కింబహునా,
 పుత్రస్తేజాతః ఇతిశబ్దోచ్చారణం ప్రియచశ్యహితయ పత్వాత్
 నాబ్జమతపోయాపం - తథాచగీతాయాం - అనుద్వేగకరం
 వాక్యం సత్యం ప్రియహితం చ యత్ । స్వాభ్యాయాభ్యసనం

* ౪౪౪ ప్రజ్ఞేకముగ రామాదుల జన్మకాలమున దశరథుడు బ్రాహ్మణులకు గో, భూమి సువర్ణదానములను యథావిధిగ జేసెను. మఱియు బంధుమిత్రాదులకు సంతోషపూర్వకముగ గౌరవములను జేసెను. వందిమాగధులు మొదలగువారికి నీరుదగినవానినన్నిటి నిచ్చెను.

* మఱియొక సలమున బుణ్య కాలము. ఉత్సవ కాలము కానేరదు, ఉత్సవ కాలము పుణ్య కాలము కానేరదు పుత్రోత్పత్తి కాలమైతే పుణ్యోత్సవోభయరూపకమైనది. వ్యాసుడుసన్నిధి నమున నీ చెప్పెను. దేవతలు పితృ దేవతలు ద్విజులకుఁబుత్రోత్పత్తి కలుగునెడ వచ్చెదరని యున్నందువలన. ఆపుత్రోత్పత్తిదినము పుణ్యము పూజ్యమనియును తత్సమయమున సువర్ణ గోభూమిదానముల జేయవలయుననియు జెప్పబడినది - ఇచ్చట పుణ్యపూజ్యశబ్దముల వలన పుత్రోత్పత్తి దినము పుణ్యపూజ్యోభయరూపమని స్పష్టమయ్యెను. ఆ కాలమున దేవతలకును పితృ దేవతలకును జాతేష్టియు వృద్ధిశ్రాద్ధము మొదలగు వానిచే నృప్తినిజేయవలయునని చెప్పబడినది - పుత్రోత్పత్తి యగుటతోడనే పండ్రెండు పెంకులయందు హవిస్సునుంచి హోమమును జేయవలయునని బోధాయుడుచెప్పెను. పుత్రుకు పుట్టుటతోడనే తండ్రి; సచేలన్నానముచేసి వృద్ధిశ్రాద్ధము జేయవలయునని విష్ణుపురాణమునందుఁజెప్పబడినది - మఱియుఁ బుత్రోత్పత్తికాలమున త్రివిధములగు దానముల జేయవలయునని యున్నది. త్రివిధదానము లేవియ? 1 పుణ్యముకొను బ్రాహ్మణులకీయవడు గోసృగ్గభూమిదానము 2 ఉత్సవములకు సంబంధించినట్టియు, సంతోషముతో బాంధవులకు; భిక్షుకార్తవ్యు జెప్పువారలకు నీరుబడు ప్రీతిదానము, 3 కీర్తికొను నటనర్తకాదులకీయవడు కీర్తిదానము, అని.

ఇవిధముగ శ్రౌతస్మార్తత్వములకుఁదగినట్టి యుఁబుత్రోత్పత్తితో సమానమైనట్టినము మఱి మొకటి లేదని స్పష్టము - అధిక ప్రసంగములకీ సీర పుత్రునుపుట్టెనని వచనము సుచ్చూరుటయును ప్రియసత్యహితము

* కారయూమాస గురుణా తేషాం నామాని భూపతిః
యస్మిన్మమం తే మునయో విద్యయాఽజ్ఞానవిప్లవే
తం గురుః ప్రాహ రామేతిరమణాప్రామణ్యశీః॥౪౫॥౪౬॥

చైవ వాఙ్మయం తప ఉచ్యతే, ఇతి- భాష్యకారా అపి
సత్యప్రియహితవచనత్వేన, పుత్రస్తేజాతః, ఇతి వాక్యము
దాఙ్మయః ఏతాదృశవాక్యవస్తురపి సర్వం దేయమిత్యాహ
కాళిదాసః॥శ్లో॥జనాయ శుద్ధాంతచరాయ శంసతే శుమారజ
న్యామృతసంమితాక్షరం॥ అదేయ మాసీ త్త్రియమేవ
భూపతేః శశివధం ఛత్రీముఖే చ చామరే॥ ఇతి॥ ఆతో దశ
రథేన దానాః డత్తాని ఇతి ధైరవి పుత్రీజన్మన్యేవం సమాచర
ణీయ మితిసూచితం.

రామనామ నిర్వచనం.

* రమంతే యోగినోఽస్మిన్నితి రామః సమాధి
కాతే సచ్చిదానందరూపే తస్మిన్యోగిః క్రిడంతీతిభావః
రమయతీతి రామః సౌలభ్యసౌఖ్యల్యాదిభి స్సాంస్కృతికా స్సంతో
షయతీతి భావః అథవా, రామః అభిరామః లోకోత్తర
దివ్యమంగళవిగ్రహసౌందర్యవానితిభావః । తథాచారణ్య
కాండే జతేంద్రియాఅపిమహర్ య స్తస్యదివ్యమంగళవిగ్రహ

*౪౫-౪౯ అనంతరము దశరథుడు గురువగు వసిష్ఠునితో బాలురకు నామకరణము జేయించెను. వసిష్ఠుడు కాశ్యపుశ్రుతునకు రామయనునామకరణముజేసెను. (వావిభావమేమన) అజ్ఞాననాశనమైనపుడు భావబలముచే యోగులు సమాధికాలమున నితనియందు రమించెదరు. (క్రీడించెదరు) కావునను, లేక, సౌందర్యాదులచే జనులనుసంతోషపెట్టెవాడుకావునను రాముడనుభావముతో నామకరణముచేసెను.

యాపముకాన వాగ్రూపమగుతపస్సుచెప్పబడినది. ఆవిధముననే గీతయందుఁజెప్పబడినది, భీతినిగలుగజేయనిదియును ప్రియము సత్యము హితము నగు వాక్యము, స్వాధ్యాయమునభ్యసించుటయు, వాఙ్మయమగుతపస్సుచెప్పబడినది. భావ్యకారులును నీకుఁబుట్టుకుఁపుట్టెను, అనువాక్యమునుసర్వప్రియహితవచనమునుగానువహించి ఇట్టివాక్యమును జెప్పినవానికిని సర్వమునీయదగునని కాలిదాసుడుచెప్పెను. (ఏమన) దిలీపమహారాజుతోపితృపుట్టుకుఁపుట్టెనని యంతఃపురజనముచెప్పగా నావాక్యమును విని దిలీపుడు ప్రియవార్తను జెప్పజనవలకు ఛత్రచామరములుతప్ప, మిగిలినయావత్సంధనమునిచ్చెనని (చెప్పెను) ఈకారణమువలన దశరథుడు దానమునిచ్చెను. వైకిథవలనఁ చెలినీకొనదగిన నీతియేమనుగా నితరులును పుత్రోత్సవమునఁదివిధముగ నాచరింపవలయునని నూచితము.

* రామనామనిర్వచనము.

పైనచెప్పినవిధముగ సచ్చిదానందయాపునియందు సమాధికాలమున యోగులు క్రీడించెదరుకావున రాముడనియు, లేక, సౌభ్యసౌకిర్యాదిగుణములచే స్వాక్రతులను సంతోషపెట్టెవాడుగాన రాముడనియు చెప్పబడును. లేక రాముడనగా, అభిరాముడని యర్థము. (హోతాత్తర దివ్యమంగళ విగ్రహసౌందర్యముగలవాడని భావము.) అరణ్యకాండలో నీవిషయము స్పష్టమగును. రాముడు

భరణా ద్భ్రతతో నామ లక్ష్మణం లక్ష్మణాన్వితం

శత్రుఘ్నం శత్రుహంఘార మేవం గురు రభాషత॥ ౪౭

రూపం దృష్ట్వా మోహితాః ఏకవార మాలింగన భాగ్యం
 దేహీతి రామం ప్రార్థయామాసుః॥ తదారామః కృష్ణావ
 తారే భవతా సభీష్టితం సఫలంభవేదిత్యాహ - యద్వా
 కామః శ్యామశత్రుః, అథనా వైకుఠం నీ భగవాన్
 రాతి రాజతే మహీశలభతే రామః యద్వా నామైకదేశే
 నామగ్రహణ మితిన్యాయేన, రకారః రాక్షసవాచకః
 మకారః మరణవాచకః ఏవంచ రాక్షసా యేన మరణం
 యాన్తి సరామ ఇతి.

యద్వా రకారో = సలబీజం స్యాత్ । భస్మకర్మ
 కరోతి చ, అకారో భానుబీజం స్యా దవిద్యాం నాశయే
 త్తమః। మకార శ్చంద్రబీజం స్యా త్తాపం హరతి వై
 నదా। ఇత్యగ్నే ర్దాహకత్వశక్తిః భానో రంభకారనివర్తక
 త్వశక్తిః, చంద్రస్య తాపనివారకత్వశక్తి ర్వర్తతే ఏత
 త్ప్రీతయం రామనామ్ని వర్తత ఇతి. తథాచ సాపదాహ
 కత్వాజ్ఞానాంభకార నివర్తకత్వ తాపత్రయనివారకత్వ

౪౪ కైకేయాపుత్రునకు భగతుడని పఃస్థుడు నామకరణము చేసెను భగతుడనగా రాముడరణ్యమానికు జన్మనపుడు రాజ్యమునుభరించువాడగునని తెలిసికొని పసిష్ఠుడు నామకరణముట్లు చేసెననిభావము సుమిత్రాపుత్రులలో జ్యేష్ఠునకు లక్ష్మణుడని నామకరణము చేసెను. (లక్ష్మణుడనగా భగవత్సేవారూపవగులక్ష్మీగలవాడగుననిపసిష్ఠుడా విధముగ నామకరణము చేసెననిభావము.) సుమిత్రాపుత్రులలో రెండవవానికి శత్రుఘ్నుడని నామకరణముచేసెను. (శత్రుఘ్నుడనగా నిత్యశత్రువులగు కామక్రోధాదులను జయించువాడగునని యవ్విధముగ నామకరణముచేసెను)

దండకారణ్యమునకిదివపుడు జితేంద్రియులగుమహర్షులు రాముని దివ్యమంగళవిగ్రహమునుజూచి మోహితులై యొకపర్యాయము మాకు నీశరీరానింగనభాగ్యమును గలుగజేయుమని ప్రార్థించిరి. అప్పుడు కృష్ణావతారకాలములో మీ కోరిక నెరవేర్చుననిరామచంద్రమూర్తి సమాధానముజెప్పెను. కాన జితేంద్రియులనుగూడ మోహింపజేయు దివ్యసౌందర్యము గలవాడనిభావము.

లేక, రాముడనగా క్యాపవర్ణముగలవాడనిరమ్మ శ్రుతిలోజెప్పబడినది. లేక, వైకృతవాసియగు విష్ణుమూర్తియే మహీశలమునందు బ్రకాశించుచున్నాడు కాన రాముడనియర్థము. (అనగా(రా)యనగా ప్రకాశించువాడని, (మ) అనగా మహీశలమునందని) నామములో నేకదేశమును గ్రహించినను, అనామమంతయు వచ్చుననెడిసంస్కృతవ్యాయము చేతను రా, అనగా రాక్షసులనియర్థము, మ, అనగా మారణముచేయువాడు అనగా రాక్షసమారకుడనియర్థము, లేకరామ. అనుపదముల రకారము-అకారము-మకారము మూడుకర్ణములుండెను. రకారము, అగ్నిబీజము, దానిలో సాపమతను భస్మముచేయుశక్తిగలదు - అకారము సూర్యబీజము అబీజములో తమగున్నను బోగొట్టుకత్తిగలదు. మకారము చంద్రబీజము, దానియందు తాపమునుబోగొట్టుకత్తిగలదు. వైవాక్యమువలన, అగ్నికి దాహకర్తృకైయు, సూర్యునకంధకారనివర్తకర్తృకైయు,

ఏవం వసిష్ఠో బాలానాం కృత్వానామాని వై పుథక్
రాజ్ఞా సంపూజిత స్సమ్యక్జగామ వ్వాశ్రమంపునః॥ ౪౦

రూపశక్తిత్రయవద్రామనామేతి పర్యవసితం - అపిచాగ్ని
వంశే పుశురామః సూర్యవంశే శ్రీరామః చంద్రీవంశే
బలరామశ్చ సంబభూవుః అగ్నేః కలాత్రయం, చంద్రీస్యైక
కలా, సూర్యస్య ద్వాదశకలా, స్సంఘేభూయ షోడశకలా
స్సనుభవన్, తాదృశషోడశకలాపరిపూర్ణః రామ ఇతి.
యద్వా, నామైకదేశవ్యాయేన రాజ్ఞాం మహిష్ఠితానాం
శీతిబోధకత్వా ద్రామ ఇతి అయమర్థస్త్వయోధ్యాకాండే
రామః భరతముద్దిశ్యకుశల ప్రశ్నవ్యాజేనలోకే సర్వరాజన్యా
నాం ధర్మావ్యోధయామాస, అథ నాపూర్వోక్తన్యాయేనరాకా
రః రావణవాచకః మకారః మారణవాచకః తథాచ రావణ
మూరకత్వా ద్రామఇతి యద్వా పురామహర్షయః లోకోప
కారాయ సప్తకోటిమహామంత్రశుభ్యే మంత్రద్యయం
పంచాక్షర్యస్తాక్షరీరూప మైహికాముష్మిక ఫలప్రదత్వేన సర్వ
మంత్రసారభూతత్వేన చాగణయన్ వసిష్ఠస్తుకాసల్యాసుతస్య
నామకరణే సప్తకోటి మహామంత్రసార భూతాస్తాక్షరీపంచా
క్షరీ రూపమంత్రద్యయం యదస్తి, కద్యయేసారభూతం రా,
మ, ఇతి వర్ణద్యయం సంయోజ్యరామఇతి నామ చకారేతి.
తథాచరామనామత్వైహికాముష్మిక ఫలప్రదమితిపర్యవసితం
ఏవంచ, రామో హరిహరాత్మక ఇత్యుక్తి శ్చ సంగచ్ఛత
ఇతి అథవా, రకార స్తత్పదార్థ స్సాన్యత్ మకార స్త్వం

౪౮ ఈవిధముగ దశరథపుత్రులకు ! వసిష్ఠుడు నామకరణమును జేసి దశరథానుమతిచే దననివాసమునకేగెను.

చంద్రునకు తాపనివారకర్వకక్రియు కలను, ఆయాశుశక్తులు, రామ యను నామమునందుకలవు. కాన రాముడన. పాపములనుదహింపఁ జేయువాడును తాపక్రియమును నివారింపకక్రిగలవాడును, అట్లా నాంధకారమును పోగొట్టువాడునని పర్యవసానము.

మిటియు, అగ్నివంశమునఁ బరశురాముడును, సూర్యవంశమున శ్రీరాముడును. చంద్రవంశమున బలరాముడును పుట్టిరి. అగ్నికిమాడు కిశలను, చంద్రునకికశలయును, సూర్యునకుఁ బండ్రెండుకశలును గలసి యోడకశలయ్యెను, (పదునాఱు కశలయ్యెను) అట్టి యోడకశలపరిపూర్ణుడు రాముడని పర్యవసానము. లేక, నామై దేశస్థాత్ముడచే (అతిగా నొక నామములో నొక మొదటియక్షరమునుచ్చరించిన నామమంతయు వచ్చును న్యాయముచేతను,) ఆనగా మహితమునందున్న రా, యనగా రాజులకు నీతిబోధించువాడు గాన రాముడని యర్థము. ఈవిషయ మయోధ్యాకొండమున రాముడు ఘరతునిఁ గుళలప్రశ్నలడుగుట యను మిషచే, సమస్తరాజులకు నీతిని బోధించుట సూచింపబడినది. లేక పూర్వోక్తన్యాయముచే, రా, అనగా రావణుని, మ, అనగా మూర్ఖముచేయనపరిచినవాడు గాన రాముడని, లేక పూర్వకాలమున మహర్షులు లోకోపకారము కొఱచి సప్తకోటిమహామంత్రములఁ బఠింపించి వానిలో శివపంచాక్షరీ వారాయణాష్టాక్షరీరూపముగు మంత్రద్వయమునైహి కాముష్మిక ఫలప్రదమునగా సమస్తమంత్రసారముగాఁ బరిగణించిరి. వసిష్ఠుడు కాసల్యాపుత్రులకు నామకరణము చేయునెన సప్తకోటి మహామంత్రములసారమైన, యష్టాక్షరీ పంచాక్షరీరూపముగు మంత్రద్వయములో సారమగు రా, మ, అను వర్ణద్వయమునుగూర్చి రామ యను నామకరణమును జేసెను. కాన రామనామమైహి కాముష్మిక

పదార్థకః॥ తయో స్సంయోజన మసీ శ్రేష్ఠ తత్త్వవిదో వి
 మురితిశ్రుత్యా ప్రతిపాదితమహావాక్యలక్ష్యార్థమాపః రామశ
 బ్ధార్థః-అథవా నామైక దేశేనామగ్రహణమితిన్యాయేన, సత్త్వ
 భామాయాః భామేశితః పరశురామస్య రామఇతివత్
 శ్రీరామస్యాపిరామఇతి, నామ, పూరోక్తన్యాయేనకృతంపసి
 త్మేన “ఏవంచ” త్రియారమశ ఇతి శ్రీరామః యథాపరశు
 నారమితఇతి పరశురామః శతధాన లక్ష్మీపతిరేవాయమిత్కర్థ
 స్సంభవతి-అథవా, శ్రీశబ్దప్రయోగే-ప్య యమర్థ స్సమా
 యాతి, కథమితిచేత్, (రమయా సహితః రామ ఇతివృత్త
 త్యాల్పక్తిపతిరే వాయమితి-శతధాచపాద్యే-త్రియః కమల
 వాసిన్యారమణో-యంమహాప్రభుఃకస్మాచ్ఛ్రీ) రామఇత్యన్య
 నాను సిద్ధం పురాతనమితి-ననుక్షత్రీయస్య ద్వాదశాహం
 మాశికమితిన్యాయేనత్రయోదశదినే శుద్ధేః ద్వాదశదినేనామ
 శరణం కథమపసన్నం భవేతిచేన్న, లక్షణజననాదారభ్యేతి.

ఫలములనిచ్చునదియని పర్యవసానము. కావుననే రాముడు హరి
హరోభయస్వరూపుడనమాట సంగతమగుచున్నది. మఱియు రకా
రమునకు జీవబ్రహ్మైక్యమునుబోధించు(తత్త్వమసి) అను, మహావాక్య
ములోని తత్త్విదాగ్రమగు పరబ్రహ్మయని యర్థము. మఱినగా జీవుడు,
రామ, ఆను రెండవగ్రమలయొక్క కలయికయే జీవబ్రహ్మైక్య
మునుబోధించు" అని, అను పదార్థము కాన మహావాక్యలత్యైర్థమే
రామశబ్దారము.

కాసల్యాపుత్రునకు రాముడని నామకరణమును జేసినను నామైక
దేశస్థాయముచే (అనగా నామములోఁ గొంతభాగమును జెప్పినను
నామమంతయు జెప్పినట్లుగు ననుస్థాయమున) శ్రీరాముడనియే వసి
ష్ఠుని యాశయము. సర్వభూమను భూమయని పిలిచినట్లును, పరశు
రామని, రాముడనిపిలిచినట్లును, బలరాముని, రాముడనినట్లును నిచ్చు
టఁగూడ రాముడనగా వైస్థాయముచే శ్రీరాముడనియే వసిష్ఠుని
యాశయము. అట్లుకాక పోయినచో రాముడను నామము పూర్వమే
పరశురామనకుండగ నా రామయను నామము కాసల్యాపుత్రునకు
బుట్టుటలో నిశేషమేమియుండును, ప్రైవిధముగ నైతే “శ్రీ” అనగా
లక్ష్మీచే) రాముడు శ్రీడించువాడు, అనగా వైకుంఠవాసుడగులక్ష్మీ
పతియే యితడనితేలును (నట్లు) (పరశు)గండ్రగొడ్డలిచే (రాముడు
శ్రీ)డించువాడుగాన పరశురాముడనియెట్లయ్యెనో “బల” (బలముచే)
రాముడు, క్షీడించువాడుగాన బలరాముడని యెట్లయ్యెనో యట్లు
లనే “శ్రీ” (లక్ష్మీచే) రాముడు క్షీడించువాడు, అనగా లక్ష్మీపతియే
యీరాముడని యభిప్రాయమయినోనే వసిష్ఠుడు నామకరణమును
జేసెను పద్మపురాణమునందు నవ్విధముననే చెప్పబడినది .
(శ్రీ) లక్ష్మీదేవికి (రామః) రవణుడుగాన శ్రీరాముడను నామము
పురాతనమైనదియు, సిద్ధమయినదియు (చెప్పబడినది)

ఇచ్చట నొక యాశంకకలగుచున్నది. విమన త్కత్రియాలక
పండ్రొందుదినములు నూతకమనియుఁ బదుమాడవదినమున శుద్ధి
యనియు శుక్రియఁదూఁజెప్పఁబడియుండినందున పండ్రొండవదిన
మన నెట్లు నామకరణము చేయఁబడినదియనగా లక్ష్మణజననము

క్షేయం - అతదరథస్తు స్వపుత్రాణాం నామాన్య
 కృత్వా పురోహితేన కిమర్థం కారితవానితిచేత్, క్షత్రియా
 నాం నామ పురోధావన కుర్యాదితి సంప్రవాయామసారేణ
 చస్మిన్ ఏవ కృతవాన్విశ్వలం పల్లవితేన.

ఇత్యాత్మశ్చర్యరామాయణే దశమస్కంధస్తమాప్తః

మొదలుకొని యని తెలిసికొనవగు-దశరథుడు పుత్రులకు నామకరణము
 లను జేయకుండగ పసిష్ఠునిచే జేయించుటకుఁ గలకారణమేమనగా
 ఈ శ్రియలకు నామకరణమునఁ బురోహితుడే చేయవలయుననెడి
 సంప్రదాయనుసారముగా పసిష్ఠుడే నామకరణములను జేసెనని
 తెలియవగు - కాశాచంక్రమణమచాలిను.

పదియవసర్గము ముగిసెను

ఏ కా ద శ స ర్గ ప్రా రం భః

పా|| పరమేశ్వరం ప్రతి, స్తో|| కాసల్యాజసుతాభ్యాంతు కిం తప్తం
తప ఉత్తమం | యతో వారి స్వయం జాత స్తయో
ర్వద మహాప్రభో||

సుమిత్రా కైకయీ వాపి పూర్వజన్మని కే పద |
ఇతి దేవ్యాఽనుయతోఽథ ప్రాహతాం శంకరప్రభుః|| ౨

౩ కశ్యపేన సదాశేణ పుత్రార్థం తప ఉత్తమం
కృతం వమనహస్రం చ శిత స్సాక్షా దభూద్ధరిః||
మత్తో వరం వృణోష్యేతి మునిం తు ప్రాహవైహరిః 3౪

మునిః|| పుత్రత్వం భజ దేవేః త్రేణి జన్మాని చాచ్యుత
త్వాం పుత్రీలాఽసత్వేన భజామి పురుషోత్తియం|| ౪౪

ఇత్యుక్త స్తేన లక్ష్మీశః ప్రోవాచ సుమహగిరా
భవిష్యతి మునిశ్రేష్ఠ యత్రే మనసి కాంక్షితం|| ౪౫

మమైవ చ మహాప్రీతి స్తవ సుత్రత్వహేతవే
పరిత్రాణాయ సాధూనాం విరాళాయ చ దుష్కృతాం
ధర్మసంస్థాపనార్థాయ సుభవామి తవానఘం||

ఏవం దత్వా వరం తస్మై తత్రైవాంతర్దధేహరిః|| ౬-౭౪

అస్యాఽభూ త్ప్రభుం జన్మ మునే ర్వాసునూపిణః
కస్యతోఽద్య త్వజసుతో జాత స్తస్యాఽద్య వై హరిః
పూర్వద త్తపరం స్మృత్వా రామ త్వేనాఽనర్త్య వాన్||-౮౯

ఏ కాదశ సర్గ ప్రారంభము.

౧-౨ పార్వతీదేవి పరమేశ్వరునిగూర్చి యివ్వధముగ బ్రశ్నించెను- ఓపరమేశా! కాసల్యాదశరఘుగగ్ధమున శ్రీహరి జన్మించుటకుఁబూర్వమునందువారలిర్యారెట్టి యుత్తమ తపస్సును జేసికో యనుగ్రహించి చెప్పును. మఱియు నుమిత్రా కైకేయులు పూర్వజన్మమున నెవ్వరో యదియునుఁ జెప్పుచుని పార్వతి పరమేశునిఁ బ్రశ్నింపగా పరమేశ్వరుడు పార్వతితో నిట్లు చెప్పవలెనెను.

౩౪ ఓ ప్రేయసీ! పూర్వమునందుఁ గళ్యణవ్రజాపతి, భార్యాయుక్తుడై పుత్రార్థము బహుంపస్సరములు, తపస్సుచేయుగా నెయ్యిపంపత్సమలు గడచిన పిమ్మట భగవంతుడగు శ్రీహరి, ప్రత్యక్షమై తరమును గోరుకొనుమని కళ్యపునిగూర్చి పలికెను.

౪-౫౪ అప్పుడు కళ్యపునివ్వధముగఁ జెప్పెను. ఓ శ్రీహరి! మూడుజన్మములలో నాకుఁ బుత్రుత్వపుకమ్ము. పురుషోత్తముడగు నిన్ను బుత్రునిగాఁగోరి నేమిచేయుచుంటిని యనిచెప్పుగా శ్రీహరియును గంభీరముగు వాక్కుతో నీయభీష్టమునిదింపఁగలదని చెప్పెను.

౫-౨౪ మఱియు భగవానునిట్లుఁజెప్పెను. ఓకళ్యపుడా! నీకుఁబుత్రుత్వముగాఁ బుట్టుటలో నాకును మిగుల సంతసమేయై యున్నది. సజ్జనులను రక్షించుటకును దుర్మార్గులను శిక్షించుటకును ధర్మసంస్థాపనమునకును నీకుఁబుట్టుమందును. అని కళ్యపునకు తరమిచ్చి భగవానుడంతరానమయ్యెను.

౬-౯ ఈకళ్యపునకు మొదటిజన్మలో శ్రీహరి నామమడుగఁబుట్టెను. ఆకళ్యపుడే యిపుడు దశరథుడుగా జన్మించెను. ఆదశరథునికు నిప్పుడు శ్రీహరి పూర్వమిచ్చిన వరముననుసరించి రాముడుగా జవతరించెను.

కౌసల్యా సమభూ త్వత్నీ కశ్యపస్యాఽదితి స్తు సా
మాతృభావం హరే రద్యగతా పూర్వతపోఽలూత్ || ౧౦

సుమిత్రా కైకయా పూర్వసృతాంతం వచ్చి సశ్రుణు
వినతాయాం కశ్యపేన సంగతాయాం కదాచన
కదూరి ససమాగతా దృష్ట్వా వినతా మపశ్యత్తిదా
నియతే మమ కాలే త్వం యతో భర్తా || ౧౧ స సంగతా
తత స్తే గర్భగోళేఽగ్నిసర్పా నూనం జనిష్యతః || ౧౨-౧౩

వినతా తద్వచ శ్శుక్రిత్వా శాపం త్వస్యై దదౌ పునః
లోకేఽపకీర్తి ర్భవతా చ్ఛాశ్వతీ తివ తామసి || ౧౪

వత్సస్మి న్సమయే జ్యేష్ఠాఽదితి శ్చాఽగత్య తత్ర హి
వినతాపక్ష మాశ్రిత్య కదూరిమేవ చుకోప తాం || ౧౫

ఆదిత్యాః పక్షమాశ్రిత్య పతిఃకదూరిమదూషయత్ || ౧౬

అథ కదూరిః కశ్యపం చాఽదితిం చాఽప్యశప ద్దుష్టా
నరజ్మయవాం భూమ్యాం భజతం సక్వరంత్యితి || ౧౭

౧౦ వటియు పూర్వము కశ్యపుని భార్యయగునదితి యిష్టదు కాసత్యగా నయ్యెను. కాసత్య, పూర్వజన్మమునఁజేసిన తపోబలముచే క్రిహారికి మాతృభావము నొందెను.

౧౧ ఓపార్వతి! క్రిహారి, నిజాంశములతో నుమిత్రాక్షకేయుల గగ్భమున జన్మించుటకుఁగల వారలపూర్వజన్మ చరిత్రమును జెప్పెదను వినుమని శంకరుడనియె”

౧౨-౧౩ కశ్యపునకు, దేవమాతయగునదితియు, గరుత్మాంతునికల్మీయగు, వినతయు, సర్పమాతయగు కదుగ్రీవ, మొదలగు భార్యలనేకముగ నుండిరి. వారలలో నొక్కొక్క దివమున నొక్కొక్కతో నియమితమునజేసికొని కశ్యపుడు గ్రీడించుచుండును. ఇట్లుండ నొకదినమున వినత, కశ్యపునితోఁగలసియుండగా, కదుగ్రీవనుభార్య, తత్సమా యమున నచటకువచ్చి చూచి వినతనిటుల శపించెను. ఓవినతా! నివు, నాకు నియమితమగుకాలములో భర్తయైన కశ్యపునితోఁగలసి నందున నీగగ్భమునందు, నాగగ్భమునందువలె సర్పమును, వటియు, అగ్నిజ్వాలయును పుట్టుగాకయుని శపించెను.

౧౪ వినత, యాకదుగ్రీవవాక్యమును విని, యాకదుగ్రీవకుఁ దిటిగిప్పరికాప మిచ్చెను, (ఏమన) ఓతామనీ! నీకు భాకమున కాశ్వరమైన యప క్రికలుగుగాకయుని”

౧౫ ఈసమయమానందుఁ గశ్యపుని జేష్ఠభార్యయగు నదితి, యచటకువచ్చి వినతపక్షము ననుసరించి కదుగ్రీవనే కోపగించెను. కశ్యపుడును అదితి ననుసరించి కదుగ్రీవనే దూషించెను.

౧౬౪ అప్పుడు కదుగ్రీవ, కోపముతో” వినతపక్షముగా మాట్లాడుచున్న తన సవరియగు నదితి, అదితిపక్షము నవలంబించి కన్నుదూషించుచున్న తనభర్తయగు కశ్యపుని” మిరుకీఘ్రముగ నరజన్మమునబాండుడని శపించెను.

పశ్చాత్తాపముతా కదూర్జ్వనతా చ హరింప్రతి
స్వస్వశాపనిము క్త్వర్థం తేవతుః పరమం తపః॥ ౧౭౪

ఏవంబహుఁ తే కాలే ప్రాయశ్చయ మారి స్తతః
తయో ర్వయో సుపతోష్ఠ్యశ్చ దత్వావర్జనశూహ సః
స్వస్వశాపో బిరా న్నస్యా త్ఫలకారీ హ జన్మని॥
జన్మాంతరే ద్వయో ర్గర్భభూత్వా బహుం స్వాంశతః
పృథక్ । శాపం నివారయిష్యామి త్వజశం శాపజం
భయం॥ ౧౮-౧౯-౨౦

ఏవం దత్వా బిభయం శ్రీశ త్తయో సువ్య స్తిరోహితః
చిరాయ కశ్యపాంశేన జతో దశరథో భుని॥
అదితి శ్చాభవ ద్దేవి కాసల్యూరూపతో బిధునా॥ ౨౧౪

వినతాబిభవతాం కదూర్జ్వే నుమిత్రాబిద్య కైకయీ
కదూర్జాపవశా త్తస్యా శ్శేషాంశో లక్ష్మణోబిజని
నువర్జనోబిగ్నిరూపోబిస్యాశ్శతుః ఘోరైవ్యభవచ్ఛివే ౨౨

కైకేయీ వినతాశాసా దక్షిం ప్రాప వై భుని॥ ౨౩౪

అపవానం తు తాసాంతె యత్స్రుష్టం చ త్వయా శివే
కథితం విస్తరాత్పశ్చాత్కథాంశుని సమాహితా॥ ౨౪

ఇత్యాశ్చర్య రామాయణే బాలకాండే

ఏకాదశసర్గ స్సమాప్తః.

౧౭౪ క్రువ పిదప పశ్చాత్తాపము కలదియై తన కాపవిముక్తికి శ్రీహరిని గూర్చి తపము చేయుచుండెను. వినతయు నా శ్రీహరినిగూర్చి కాపవిముక్తికై గొప్పతపమును జేసెను.

౧౮-౧౯-౨౦ ఇన్విధముగ బహు కాలము గడచినపిదప శ్రీహరి ప్రత్యక్షమై యా సకతులగు వినతాకద్రువలకు నిన్విధముగఁ జెప్పెను. ఓ వినతా క్రువహారా ! మీ కాపములు వెంటనే యీజన్మమున ఫలకారులు కానేరవు. జన్మాంతరమున మీగర్భములందు స్వాంశముతో నేను వేట్వేకగ జన్మించి మీ కాపములను నివారింపఁజేయగల వాడను. కాపావ్యముగు భయమును మీరలు వదలుడనియె.

౨౧౪ ఈప్రకారముగఁ బరమేశ్వరుడు వినతాకద్రువలకు వరములిచ్చి యంతరాయము నొందెను. చిరకాలమునకు కశ్యపుడే దళరథుడుగా జన్మించెను. ఆ యదితయు కాసల్యగా జన్మించెను.

౨౨-౨౩౪ ఓ పార్వతి! ఆ వినతాకద్రువ లివ్వరును క్రమముగా సుమిత్రా కైకేయులైరి. కద్రూకాపమువలన సుమిత్రాగర్భమునందు శేషాంశముతో లక్ష్మణుడును, అగ్నిరూపముగు చక్రాంశముతో శత్రుఘ్నుడును కలయిచిరి. క్రువయుక్క యంశముతో జన్మించిన కైకేయు యును, వినతాకాపమువలన నపకీర్తినిఁ బొందెను.

ఓ పార్వతి! కాసల్యా సుమిత్రా కైకేయుల ముత్యరిచరిత్రమును నీకు విస్తరించి చెప్పితిని. అనంతరకథను సావధానమున గూర్చి వినమని పార్వతితోఁ బరమేశ్వరుడు చెప్పెనని నూతుడు కౌన కాది మహర్షులకుఁ జెప్పెను.

ఆశ్చర్యరూపమయమున బాలకాండమున
ఏ కాదికసర్గము ముగిసెను.

ద్వా ద శ స ర్గ శ్రా ర ం భః.

ఏకదా డోలికాయాం తు నిక్షిప్త స్వశిశుం ముదా
మహాససగతా దేవీ కాసల్యా దేవమందిరం॥
గత్వా దేవం సమభ్యర్చ్య భక్ష్యభోజ్యాదికం బహు
నివేదనాయ సంస్థాప్య తత్రాఽగచ్ఛద్భవంతరం॥ ౧-౩

ఏతస్మిన్నంతరే బాలః భక్షయం స్తాన్యదృశ్యత
విస్మితా డోలికాం గత్వా తత్రాఽపశ్య త్స్వబాలకం॥
ఏవం చ బహువారం సా గత్వా దృష్ట్వా త్ర తత్రచ
విభ్రమా సా త్వభూ త్తస్యాః పిశ్యరూపం ప్రదర్శయత్
మోహయిత్వా చకాసల్యాం తిరోభూత స్తతోహరిః పరః॥

అథైకదా దేవతా స్తు బ్రహ్మన్యాస్తం దిదృక్షువః
సరయాస్నాననామ్నా తే సమాజగ్ము శ్చలేన హి॥ ౫

విమానేభ్యోఽవతీర్ణాస్తే స్నాత్వావాసాంసి పర్యధుః
తస్మిన్కాలే వసిష్ఠోఽపి విధేఃసార్థ్యం సమాగతః॥
అనామయం పశ్యపుచ్చద్రాజ్ఞో రామస్య సర్వతః॥ ౬-౪

వసిష్ఠః॥ యేషాంకుశలకామోఽసి భవ్యం తేషాంతువిద్యతే॥
అగమిష్యతి రాజాఽపిపుత్రైస్త్యా మభినందితుం॥ ౭-౪

ద్వాదశస్థ పాదరంభము.

రామలీలా పాదరంభము.

౧-౨ ఒకప్పుడు కాసల్యాదేవి శిశువుగానుండిన రాముని నుయ్యెలతో బరుండబెట్టి నిద్రపుచ్చి వంటయింటిలోనికివెళ్ళి పాకమును సిద్ధమునుజేసి, దేవతాగృహమునకువెళ్ళి, దేవునకు పోడవోపచార పూజలుచేసి భక్త్యభోజ్యాదులను నివేదనముచేయుటకు నచ్చటనుంచి వంటయింటిలోనికివెళ్ళి తిరిగివచ్చెను.

౩-౪౪ ఈసమయమున శిశురూపుడుగానున్న రాముడు నివేదనమునకై దేవతాగృహమునందుంచబడిన భక్త్యభోజ్యాదులనన్నిటిని భక్షించుచుండెను. కాసల్య, యాశ్చర్యమనొంది, యుయ్యెలతో బరుండబెట్టిన బాలుడిచ్చటికెటువచ్చెనని యాయెలదగ్గరకువెళ్ళి చూడగా నుయ్యెలయందును బాలుడుండెను. భ్రాంతినొందితి నేమోయని యనేకపర్యాయములువెళ్ళి యచ్చటనిచ్చటనుగూడ శిశువునుజూచి కాసల్య విభ్రమమును జెందియుండ నాశిశువు దివ్య రూపమునుజూపి వెంటనే యంతర్రానిమొందెను.

౫-౬౪ ఆనంతర మొకానొకప్పుడు, బ్రహ్మాదిదేవతలు రామచంద్రమార్గిని జూడదలచి సరయూనదిలో స్నానముచేయుటకనే నెపముతో, బయలుబెడలి యయోధ్యకువచ్చి తమతమ విమానములనుండిదిగి సరయూనదిలో స్నానముచేసి వస్త్రములనుధరించుచుండగ, వసిష్ఠమహర్షి బ్రహ్మసమీపమునకువచ్చెను. అప్పుడు బ్రహ్మదేవుడు దశరథశత్రుత్వముల త్రేమసమాచారముల నడిగెను.

౬౪ వసిష్ఠుడు బ్రహ్మతోనిట్లు చెప్పెను. తండ్రి! నీవెవరిత్రేమమును గొరుచుంటివో వారలందఱును త్రేమముగానే ముండిరి. దశరథుడును మీరలు వచ్చినారని తెలిసికొనినహేతువుచే మిమ్ములను గౌరవించుటకుఁ దనపుత్రులతోఁగూడ నిచటకుఁ రాగలడనియె.

బ్రహ్మ! అహమేవాఽగమిష్యామి గృహం రాక్షో మహాత్మనః
దేవై స్సహమునేయాహిబ్రూహిబ్రూహిమమూజ్జయా॥౮౪

రామోనారాయణ స్సాక్షాత్ మమోపాస్యస్సదాద్విజ
ఏవం నజ్జాయతే పుత్రిశ్చియా కిం మమచోచ్యతే॥ ౮౪

సంగోపసీయమస్మాభిః రామతత్త్వం చ సాంప్రీతం
వసిష్ఠం ప్రేషయిత్వా తే రాజగెహం గతాస్తథః ౧౦౪

ప్రణనామ మహారాజో బ్రహ్మాణం చ సురాంస్తథా
పాదయోః పాతయామాస రామచంద్రంచవేదనః॥ ౧౦౫

రాజానం వర్ధయిత్వాతు రామంచాఽంకేన్యవేశయిత్
ఏతస్మిన్నంశరే తత్సారదోఽపి సమాగతః॥
జనకాంశగతం రామందృష్ట్వా వినయసంయుతః
తుష్టావ పరయా భక్త్యా మాససే ధ్యానమాస్థితః॥౧౦౬-౧౦౮

* జ్ఞానానందం జ్ఞానగమ్యం జ్ఞానరూపం సనాతనం
కారణం భుక్తిముక్తినాం సరికార్ణవతారకం॥ ౧౦౯

నారదోపి మహాయోగీ విరక్తానాం శిరోమణిః
పస్పద్భ బాలంపాణిభ్యం రక్షావ్యాజేన మస్తకం॥ ౧౧౦

ధాతాఽపి పునరథతాయ రక్షార్థం బాలకస్యచ
చతుర్భ ర్వదనై స్తాత తాతతాతేత్యవాచ మా॥ ౧౧౧

౮౪ బ్రహ్మ వశిష్టానీతో నట్లనియెను. ఓ పుత్రా! నేనే దేవతలతోఁ గూడి దశరథుని గృహమునకు వచ్చెదనని నా యానతిచే వానితో జెప్పము.

౮౪-౧౦౪ పుత్రా! రాముడు సాక్షాత్తురాయణమూర్తియని యెఱుగుదును నాటియు నేను నేనింపవలసినవాడనని నీకుఁ చెలియదా! నీవు నాకు జెప్పవలయునా! కాని, రామచంద్రతత్వమును మన మెప్పుడు తెల్లడిచేయఁగూడదని బ్రహ్మదేవుడు వశిష్టానీతోఁజెప్పి యమ్మనిని ముందుగా దశరథుని గృహమునకుఁబంపి దేవతలతోఁగూడి రాముని జూచుటకు దశరథుని గృహమునకు వచ్చెను.

౧౦౪ మహారాజగు దశరథుడు సంతోషముతో బ్రహ్మదేవతలకు నమస్కరించి బాలుకుగానున్న రామునిచే బ్రహ్మపాదములకు నమస్కరింపజేసెను.

౧౦౪-౧౩౪-౧౮౪ బ్రహ్మయ్య, దశరథునాశీర్వాదించి రామునిఁదనతోడ యందు గూర్చుండితెట్టుకొని ముద్దులాడుచుండినా నీసమయమున నారదుడును నచటకువచ్చి, తనతండ్రియగు బ్రహ్మచే, లాలింపఁబడుచున్న రామునిఁబొచి సచ్చిదానందరూపుడును, జ్ఞానవేద్యుడును, సనాతనడును, భుక్తిముక్తికారణుడును, సరతోద్ధారకుడు, నగు రామచంద్రుని మనస్సులో పరమభక్తితో ధ్యానించెను.

౧౮౪ దేవర్షియగు నాదరుడు శైరాగ్యవంతులలో నుత్తముడయ్యును, రామునిదివ్య సౌందర్యమునుజూచి మోహితుడై యెత్తుకొనవలెనని తలంపుకొని రక్షయనెడివిషచే బాలునిశిరస్సును చేతులతో స్పృశించెను.

౧౮౪ బ్రహ్మదేవుడు నిజిలేచి బాలరక్షయనెడివిషచే నాలుగుమణి మలచే తార, తార, తార, తార యనుచు బాలుని దనయొద్దకుఁ దీసికొని ముద్దులాడుచుండెను.

ఏవం చ నిఖిలాదేవాః స్మృష్ట్యా తం బాలకం పునః
అహోరాఘం తే యాపమిత్యాశ్చర్యం గతాశ్చతే॥
దేవాబ్రహ్మాదయస్స క్షేప్తం స్వస్థానం గతా శ్చతే॥౧౭-౧౮

భిక్షురూపధర శృంభు రాయయా రాఘవాంతికం
దృష్ట్వా శిశుం రాఘవం తం బ్రహ్మనంధగతోఽవ్రజత్ ॥౧౯

ఆశ్చర్య రామాయణే బాలకాండే

ద్వాదశస్కం స్సమాప్తః.

—

౧౩-౧౪ ఇన్ద్రిధముగ బ్రహ్మాదిదేవతలందఱును, బాలకుని స్పృశించి ముద్దులాడి, రానుచుండ్రుని రూపమున కౌశ్వర్యము నొందుచుఁ దమతమ స్థానములకేగిరి.

౧౫ శివుడు భిక్షురూపముధరించి రాముని మొద్దకువచ్చి దివ్యమంగళ విగ్రహమునుజూచి సంతోషించి యరిగి గుణములను గొనియాడుచు నైలాసమునకేగెను.

అశ్వర్యరామాయణమున బాలకాండమున

ద్వాదశస్కంధము సమాప్తము.

(త యో ద శ స ర్గ పా) రం భః.

తస్మి నాక్కి నారద స్తు లంకాం గత్వా దశాననం
దృష్ట్వా సన్మానిత స్తేన విశేషాం స్తస్మదేవదత్ ॥ ౧

కౌసల్యాయాం దశరథా జ్ఞాత స్తేమారణో హరిః
రామనామ్నా రఘో ర్వంశే జాగృహి త్వం దశాననః
ఇత్యుక్త్వా దేవలోకం తు గతవా న్నారదోమునిః ॥ ౨౪

దశాననోఽథ తం రామం పరీక్షి తుమనా ద్రుతం
భిక్షురూపేణ చాగత్య రుదంతం వీక్ష్య రాఘవం
నిసింద నారదమునిం స్తావకోఽన్యతవా నితే ॥ ౩-౪

భిక్షురూపం దశాన్యం తం జాత్వా గామ స్తదాపునః
స్వమాయయా మాహయితు అరుదత్ప్రకృతోయథా ॥ ౫

తాదృశం బాలకం రామం మత్వా సామాన్యబాలకం
దశాననోఽథ గతవాన్లంకాం మాయావిమోహితః ॥ ౬౪

రామరూపేణ భగవా నవతీర్ణ స్సతాం ముదే
థర్మసంస్థాపనాయేతి మునయో ద్రష్టు మాగతః
దృష్ట్వాతదదృఢతరూపంగాయ స్తస్మాశ్రమంయయుః ॥ ౬౫

శరభావం దశాన్యస్య స్వప్రత్యోస్సుతభావనాం
మునీనాందివ్యరూపంచదర్శయన్రాఘవోఽప్యభూత్ ॥ ౬౬

త్రయోదశసర్గ ప్రారంభము.

- ౧ శ్రీరామచంద్రమూర్తి జననానంతరము నారదుడు లంకాపురికిఁ గైరావణునిఁజూచి యతనిచే సన్మానింపఁబడి విశేషములేమియుని యడుగబడి వాని సంతసమునకై కొన్ని విశేషములనుజెప్ప నారంభించెను.
- ౨౪ ఓ రావణుడా ! శ్రీహరి నిన్న జంపుటకు రఘువంశమున దళరఘునకుఁ గౌగల్యయందు రాముడిచుక్కతో జన్మించెను. కాన నీవు బాగ్రతగా నుండుమనియెను. ఇవ్విధముగ నారదుడు రావణునితో జెప్పి బేలూకమున కేగెను.
- ౩-౪ ఆనంతరము రావణుడు శ్రీరామునిఁ బరీక్షించుటకు జెంటనే భిక్షురూపముతో దళరఘుని గృహమునకువచ్చి తన్నుజూచి యేడ్చుచున్న యాశిశురూపుడగు రామునిఁజూచి నారదమహర్షి మూలకముగ వ్యర్థముగ వచ్చితినిని యనుకొనుచు స్తోత్రపాఠకుడనియు నన్యత వాదియనియు నారదుని నిందించెను.
- ౫ (నాస్తవిక మేమనగా " బాలకడగురాముడు భిక్షురూపముతో వచ్చిన వానిని, రావణుడని తెలిసికొని తనమాయచే వానిని మోహింపఁ జేయుటకు సామన్యశిశువువలె నేడ్చుచుండెను.
- ౬౪ ఆవ్విధముగ నేడ్చుచున్న బాలకడగు రాముని సామన్యబాలకనిఁ దలచి మాయామోహితుడై తన లలకౌపట్టణమునకేగెను.
- ౭-౫ భగవంతుడగు శ్రీహరి కిట్టి యుత్పత్తి ధర్మసాపనమునకై రామరూపముగ నవతరించెనని మనుని తెలుసికొని రామదేవుఁడాయుటకువచ్చి రామచంద్రుని ద్విమంగళవిగ్రహరూపమును జూచి రామునిగుణములను గోరియాడెను బ్రహ్మానందమునొంది తమ యాశ్రమములకేగిరి.
- ౮ రామచంద్రమూర్తి తనదర్శనమునకువచ్చిన మహర్షులకుఁ దదివ్య రూపమునుజూపి యానందింపఁజేయుచుఁ దనమాతా పితరులకుఁ బుత్రభావము నేచుంపుచు రావణుడు కలహానికై వచ్చినపుడు సామన్యమానవ శిశురూపముఁ జూపుచుండెను.

పురస్త్రియ స్సమాగత్య దృష్ట్వా రామం మనోహరం
 శ్లాఘయంత్యోగతాః కాశ్చిత్కోసల్యానియతిముహూః ౧౦

శాయయిత్వా చ దోలాయాం లాలయిత్వా చ కాశ్చర
 రామం శిశుంహస్తతావై రోదమానాయయుః స్త్రియః ౧౧

సర్వదా జలసంస్థం స్వం దేవ మంతఃపురస్త్రియః
 జలేన స్నావయంతీశ్చ శ్రమం దృష్ట్వా జహన సః ౧౨

రామః క్రిడన్మాతు రంకం గత్వా స్తన్యం పిబం స్తదా
 ఠా, శబ్దేన చ భ్రాతృణాం స్తన్యం దేహీశ్వబోధయత్ ౧౩

మకర్యా వశగో భూత్వా వా వేతి రుదితం గజం
 పురా రరక్షయో జేవోద్యా వా వేతి రురోదసః ౧౪

స్తన్యపానస్య కాలేపి సాపక్షీ మాతృమందిరం
 నయేతి సంజ్ఞాం కృత్వా వైరుగోదాజనుతాత్మజః ౧౫

అశ్వర్యరామాయణే బాలకాండే త్రియోదశస్సర్గ
 స్స మాప్తః.

చతుర్థసర్గ ప్రారంభము.

౧౦-౧౧ పురస్త్రీలు కొందఱు వచ్చి తోకాభిరాముడగు రామునిఁజూచి
యానందించి కాసల్యాదేవియొక్క పూర్వాప్రయత్నమును కొనియా
డుచు వెళ్ళుచుండిరి. వాటియుఁగొందఱు స్త్రీలు వచ్చి రాముని
నుయ్యలలోఁబరుండిచెట్టి కంఠాశ్చక్రములుచేసి యాడించి సంతో
షించుచు వెళ్ళుచుండిరి.

౧౨ ఎల్లప్పుడును జలమున నాయనించెడిదేవుడగు తన్ను నంతఃపుర
స్త్రీలు జలముచేస్తానమును నేయించుచుండగా వారిశ్రమనుజూచి
యాశిశురూపముతోనున్న రాముడు నగుచుండెను.

౧౩ రాముడు వివాసముగ నాడుకొనుచు తిరిగి తల్లియొక్క తొడమీదఁ
గూర్చుండి స్తవ్యపానమును చేయుచు, తనసోదరులకఁగూడ స్తవ్య
మునీయుమని డో, డో, యని సంజ్ఞనుజేయుచుండెను.

౧౪ పూర్వము మొసలిచేఁబట్టుకొనఁజేడి కాపుకాపుమని తోడనముఁ
జేసిన గజేంద్రుని నే దేవుడు రక్షించెనో, యాదేవుడగు రాముడు
కాపుకాపుమని యేడ్చుచుండెను.

౧౫ శిశురూపుడగురాముడు స్తవ్యపానముజేయు కౌతమునను సవతితల్లి
యొంటికె దీసికొని వెళ్ళుమని సంజ్ఞతోని యేడ్చుచుండెను.

ఆశ్చర్యరామాయణమున బాలకాండమున, పదుమాడవసర్గము.

స మా ప్ర మ య్యే సు.

చ తు ర్ద శ స ర్గ పా రం భః.

* కాకో నామ్నా భుశుండ స్తు కదాచి చ్ఛాజగమ సః
రామభక్తాగ్రణి రేత్య రామం తం సందదన్మ హ॥ ౧

రామం శఘ్నలిహస్తం తం ఖాదంతం చ పునః పునః
తం దృష్ట్వా బాలకం కాక ఇతి సందిగ్ధమూనసః
కథ మేష పరం బ్రహ్మ వేదేన పఃగీయతే॥ ౨౪

ఇతి సందిగ్ధ మనసా రాయహస్తా చ్ఛ శఘ్నలిం
ఆకృప్య రథసాక్షికో రామో మాంకిం కిరివ్యతి॥ 3౪

సర్వాత్మా రామచంద్రోఽపి తస్య విజ్ఞాను మానసం
యత్ర యత్ర భుశుండోఽపి తత్ర తత్ర ంఘూర్వహఃర౪

రామం నిశావ్యకాకోఽపి శమనస్య గృహం గతః
అంతకో రామచంద్రస్య పురతో భాతి దండధృత్॥ ౫౪

* కాకభుశుండోనామ పురా కశ్చ సమహర్షిః హేత్వంత
రేణ కస్యచి నృహరేశ్వరా త్కాకోఽభవత్ శతదాపి
రామభక్తాగ్రణి రనేకలేభ్య స్త్రివ్రతీశ్వరీకరామావతా
రచారదృశ్యేతి చ వాసిష్ఠరామాయణే దరీదృశ్యతే.

చతుర్థశస్త్ర ప్రారంభము.

* ౧ రామభక్తైశ్చ సరుదగు కాక భుశుండుడు రామచంద్రునిఁజూచుటకు పచ్చి రాముని సందర్శించెను.

౨-౩౪ బాలాదగురాము డప్పుడెట్లుండెననగా చక్కెరము నోటిలోపెట్టుకొనితినుచుండెను. చక్కెరముగు దినుచుండిన యారామునిఁ గాక భుశుండుడు చూచి యిశఁడెట్లు వేదవేద్యుడగు పరబ్రహ్మనునని సందేహము కలిగి, యారాముడు నన్నేమిచేయునో చూచెదనని వానిచేతిలోని చక్కెరమును లాగుకొని వైకియైగిరి పారిపోవుచుండెను.

౪౪ సర్వోత్తర్యామియగు, రామచంద్రుడును కాక భుశుండునిమానసమును వెలునుకొని, కాక భుశుండుడు పారిపోవుచుండగాఁ దానును జెంబడించి యదలించుచుండెను.

౫౪ కాక భుశుండుడును తన్ను జెంబడించుచు కచ్చుచున్న రామునిఁజూచి భయపడి యమునిగృహమున కేగెను. అచ్చటను రామచంద్రమూర్తి సింహాసనమునందుండెను. యముడా రామునిముందు దండధరుడై నిల్చిబడియుండెను.

* కాక భుశుండుడు పూర్వ మొక మహర్షియై యుండెను కాని “కాక కాంతరముచే మఱియొక మహర్షి చే కాకియగునట్లు” కపింపబడెను. అకారణమువలన కాకిరూపముతోనుండెను. అట్లయ్యును రామ భక్తిగతవాడును ననేక కల్పములనుండి యున్నవాడును, అనేక రామావతారములను జూచినవాడని జానివృత్తరామాయణమునఁ జెప్పుబడినది.

శూలితో నగరం గత్వా రామం దృష్ట్వాఽతి వేగతః
 ఉత్పాత తత శోఽర్థ్యం స్వర్గలోకాయ వాయసః॥
 తత్రఽచా గ్రేహి గచ్ఛంతం బాలకం సందదర్శ్య సః॥
 సత్యలోకం మనశ్చక్రే గంతుం కాకో భుశుండః;
 తత్ర గత్వా శిశుం రామ మజపార్వే దదర్శ్య సః'౩ -౨-౮

స్వయం తు పర్వతాకారో దీర్ఘతుండో భయానకః
 తదా రామో మహాతేజః తాక్ష్యం సస్మార వాహనం॥

స్మరణా ద్రామదేవస్య సంప్రాప్తో విసతానుతః
 ఖగాధిపం సమార్జ్యవ్యా రామో భావతి వాయసం॥ ౧౦

గరుడేన పునః కాకః పాతితః పృథివీతలే
 భుశుండోఽపి భయావిప్ల స్తోతం సముపచక్రమే॥ ౧౧

నమ ఆద్యాయ బీజాయ శుద్ధాయ పురుషాయ తే
 దర్శనార్థం మహిమ్న స్తే శఘ్నల్యకర్షణంకృతం॥ ౧౨

అహో భాగ్యం హి మే భూరి పాదస్పర్శో హి తే కిల
 ముచ్యతాం ముచ్యతాం రామ దీనోఽహం కరుణానిధే
 ఇతి : జ్ఞాపితో రామః భుశుండం ముముచే ప్రభుః॥ ౧౩

ఆశ్చర్యరాయణే చతుర్దశస్సర్గ స్సమాప్తః

౬-౩-౮ అక్కడనుండి కాకభుశుండుడు కైలాసమునకు వెళ్ళుచుండగా నచ్చటను రాముడుండెను. అక్కడనుండి కైభాగమున స్వర్గమున కేగను అచ్చటను తనకు ముందుభాగమున నడిచుచున్న రామునిఁ జూచి దిగ్రభవము నుజెంది సత్యలోకమునకు వెళ్ళగా నాలోకమునందు బ్రహ్మశ్రేణునిపార్శ్వమున రాముడు కన్పడెను.

౯ అప్పుడు కాకభుశుండుడు శర్వతాకారమునధరించి పాదుగైన మత్స్యగలిగి భయంకరాకారుడై పరుగిడుచుండగా మహాతేజస్సుగల రాముడును తనకాహనముగు గరుడుని సృరించెను.

౧౦ గరుడుడు రామునిస్మరణమాత్రముచేతరాగా, గరుడునెక్కిరాముడు కాకభుశుండుని జెంబకించెను. గరుడుడుకాకభుశుండునిఁ దన పాదములతోఁ దన్నిపడవేయగా కాకభుశుండు డప్పుడు భయముంది రాముచంద్రుని స్తోత్రముచేసెను.

౧౧ ఓరామచంద్రప్రభూ! నీవు సమస్తజగత్కారణ భూతుండవనియు, పరమ పురమండవనియు, లోకముల కౌదిభూతుడవనియు, నిష్కలంకౌడవనియు, నెరిగితిని- అట్టి నీకు నవ స్కారియ. నీవహిషము జూడ గలందులకు నీచేతిలోనిచక్కలమును నేను లాగుకొని పరుగిడితిని.

౧౨-౧౩౪ ఓహో! నీపాదస్పృహ నాకయ్యెను - ఏమి నాభాగ్యము. రామప్రభో! నేను ఓనడను నీవుకర జాసిధివి, నారకపును మన్నించి నన్ను విడిచిపెట్టుము- విడిచిపెట్టుము, అని కాకభుశుండుడు తన్ను బ్రార్థింపగా రాముడు కరుణించి తనభక్తుడగు కాకభుశుండుని విడిచెను.

అశ్వరథరామాయణమున బాలకాండమునఁ బూర్వభాగమున పదు నాల్గవసర్గము ముగిసెను.

పంచదశసర్గప్రారంభః

రాజా రశదరథో రామం శ్యామసుందరవిగ్రహం
 పాదయో స్వస్థకటకం దధానం మణిమూపురమ్ ॥ ౧
 కంతాభరణసంయుక్తం ముక్తాహరవిరాజితం
 శరయో ర్వలయద్వంద్వం దధానం చాఽంగదే భుజే ॥ ౨
 తథా వ్యాఘ్రునఖం చోరఃస్థలేస్వర్ణపరిష్కృతం
 గజముక్తాః చ నాసాయాం కర్ణయోః కుండలే శుభే ॥ ౩
 అలకై రావృతముఖంబిందునా చాఽంజనేన చ
 ఈదృశంబాలకం చాఽంకే నివేశాఽనందవాం స్థితః ॥ ౪
 పతస్మిన్నంతరే దేవగంధర్వస్తు సమాగతః
 ప్రయోదశరథస్యాఽసి స్వస్థపుత్ర సమన్వితాః
 తేన గానం కారయిత్వా ముముచు స్సకలాస్తదా ॥ ౫
 కించిత్కాలం తు గంధర్వః గానం కృత్వాదివం పునః
 గంతుకామోఽభవత్తే చ బాలకా రురుదు ర్మహాః ॥ ౬
 తదా తం కైకయీ క్రుద్ధా వాక్య మేత దువాచ సా
 బాలకా న్మోహయిత్వా నః కుత్ర యాస్యసికైతవ ॥
 ఇంద్రోఽస్మాకంగృహే గాతుం త్వం నిషేధ్యతినోకదా ॥
 తథాకుర్యా ద్యది మదా త్పీడితోఽథః పతిష్యతి ॥
 అథ సాబాణ మూనీయ ప్రక్షిప్య నృపతేఃపురః
 బాణే పత్రం సమావేప్యచేం లోకం చ ప్రేషయ ॥
 గంధర్వోఽత్ర యథా తిష్ఠేత్ తథా కుర్యాచ్ఛత్రవహ ॥

పంచదశస్కంధ పారంభము.

౧౫-౩-౪-పాదమలయందు బంగారపు కడియములును, మణులగజ్జెటును, కంఠమునందు ముత్యాలహారములు చేతులయందు గంకణములు, బాహువులయందు బుజబందులు, వక్షస్థలమునందు బంగారపు పులిగోరు, మక్కన మంచితేద్యముత్తము, కర్ణమలయందుఁ గుండలములు, ముఖమున మంగురులు, కస్తూరీతిలకమును ఈ మొదలగు నాభరణములచే నొప్పుచు దివ్యమంగళవిగ్రహము లలిగియున్న రామునిఁ దన తొడమీఁదగూర్చుండబెట్టుకొని యొకదినమున దశరథుడు సంతోషముతో నుండెను.

౧౫ ఆట్టిసమయమున నింద్రలోకమున గానముచేయు నొకగంధర్వుడు దశరథునిగృహమునకురాగా దశరథపక్షులు మువ్వలునుతమపుత్తులతో గూడినవారలై యాశీషగంధర్వనిచే సంగీతిమును బాడించి యందఱును సంతోషించిరి.

౧౫ అనంతరము దేవగంధర్వుడు కొంతకాలము సంగీతిమును బాడి వెళ్ళు బోవగా, బాలురు, సంగీతిమును జాలించిన కారణముచే నేడ్వ వారంభించిరి.

౧౫-౪-౧౦ అప్పుడు కైకేయి కోపించినపై దేవగంధర్వనితో నట్లు పలికెను; ఓభూర్తుడా! మాపిల్లలను నీసంగీతముచే మోహింపజేసి, యెచ్చుటకు తెచ్చెదవు? మీప్రభువగు దేవేంద్రుడైనను మాగృహము నందు నీవు గానముచేయుటకు యెప్పుడును సద్దుపెట్టడు. ఒకవేళ మదముచే నతఁడు నిష్కేధించినచో సభ్యపలికుడు కాగలడని దేవగంధర్వనితో కైకేయి చెప్పి యనంతరము ధనుర్బాణములను దెచ్చి దశరథునిముందుండి యోనాథా! దేవేంద్రుడీగంధర్వనిఁబలుకుండు నట్లు చేయవలసినదిగా నొకయుత్తరమునువ్రాసి, బాణమునకుఁ జాటి యిందుని సమీపమునకుఁ బంపుము (ఈవిధముగ కైకేయి దశరథునితోజెప్పెను.)

వాక్యం రాజ్ఞ్య స్సమాశ్రయ్య తథా చక్రే చ తద్వశః
 శక్రస్యచ పపాతాఽగ్రే సుగాణాంపశ్యతాం చ సః
 బాణాక్షరం విలోక్యైశు దూత మప్రేషయ చ్చ సః॥ ౧౧౫

అయోధ్యా మాగతో రాజ్ఞా ప్రాహ దూతో శచీపణిః ౧౨

సర్వే త్వకీయగంధర్వా దేవా శ్చాపి మహాప్రభో
 యదవాఽజ్ఞా భవే ద్రాజన్ ద్వారపాలా భవేమహి
 ఇతి త్వయా వదే త్వన్య ప్రేషయామాస మాం పునః॥ ౧౩౫

ఇత్యుక్త్వా దేవమాతోఽపి దివం గత్వాఽవదచ్చ తం
 బాలా న్లాంయ న్నాస్తే గంధర్వస్తు తద్వాక్తా మా॥ ౧౪౫

అథ క్రిడంతి తే సర్వే మాతృభిః పరిక్షితాః
 శ్రీరామో బాలయాపేణ భ్రాతృభి స్సహ సుందరః
 యుభ్యో సహ పాణిభ్యో ప్రాంగణే విచచార హ॥౧౫౧-౧౬౨

రత్నస్తంభేషు మత్వా స్వోద్వితీయం ప్రతిబింబితం
 తస్మాన్ స నే స్వం సంయోజ్య చోచ్చైః కూజతి రాఘవః॥౧౭౨

జలసాత్రే రాఘవ స్తు చంద్రబింబం విలోక్యసః
 గ్రహణే తస్య హస్తం తు జలే చ కురుతే ప్రభుః॥ ౧౮౨

౧౧.౪ దశరథుడు కైకేయియుక్కు నాక్యమును విని యవ్యధముగ పుత్రి కనువ్రాసి బాణమునగట్టి యాబాణమును విడువగా నాబాణముకెల్చి యింద్రునిసమీపమున దీవతలు చూచుచుండఁ బడెను ఇంద్రుడును బాణమునకుఁబట్టబడిన పత్రికలోని సమాచారమునుజూచి జెంటనే దూతను దశరథుని నమీపమునకుఁబంపెను.

౧౨.౧౩౪ దేవేంద్రునిదూతయును శ్రీఘ్నముగ నయోధ్యకువచ్చి దశరథునితో దేవేంద్రునివాక్యములను జెప్పెను. ఓ రాజా! దీవతలు గంధర్వులు మేమందఱియు నీ పరిచారకులము; నీ మాజ్ఞయైవో ద్వారపాలకుల గకూడ నుండెదమనియు దీవగంధర్వుని నిచ్చటనేఁజూచుకొనుమనియు మాదేవేంద్రుడు మీతోఁజెప్పుచుని నన్నుబంపెను. (అని దేవదూత దశరథునితోఁజెప్పెను)

౧౧.౪ ఇవ్యధముగ దేవదూత దశరథునితోఁజెప్పి స్వర్గమునకుకెల్చి యావద్వృత్తాంతమును దేవేంద్రునితోఁజెప్పెను. ఇంద్రునియాజ్ఞాతకారము దీవగంధర్వుఁడును గానముచేయుచు బాలకులనునింతోషపెట్టుచు దశరథుని గృహమునందే యుండెను.

౧౩.౧౬ ఆనంతరము బాలరందఱు తమతల్లులచే రక్షింపఁబడుచు నాడు కొనుచుండిరి. నుండరుడైన శ్రీరాముకు బాలరూపముతోఁదన సోదరులతోఁగూడ మాకాశ్చర్యోప్రాసమఁ జేతులతో దేవుముఁగిలియందు విహరించుచుండెను.

౧౪ రాముడు రత్నవికారమైన స్తంభములయందుఁదన ప్రతిబింబమును జూచి యాప్రతిబింబమునందు ముఖమునుంచి బిగ్గరగా కేకవేయుచుండెను.

౧౫ శ్రీరాముడు జలపాత్రయందుఁ బ్రతిఫలించిన చంద్రబింబమును జూచి దానినిఁబట్టుకొనుటకుఁ దనహస్తమును నీటిలో బెట్టుచుండెను.

పంజరస్థం శుకం దృష్ట్వా కురుతే తత్ర తర్జనీం
సారికా యత్ర రణతి కర్ణం దత్వాశ్రుణోతి సః॥ ౧౯

రామచంద్రం తు కాసల్యా చాలనం శిక్షతే ముహుః
రామస్య దక్షిణం బాహుం పాణినా గృహ్యభామినీ॥ ౨౦

మాతృపాణిం సమాలంబ్యమందంమందంచ చాలసః॥ ౨౦౪

కాసల్యా తస్య రామస్య దంతపంక్తిం నిరీక్ష్య సా
కుండముక్తాసమాకారాంజిహ్వం బంధూకసన్నిభా॥ ౨౧౪

ఓవ్రం సిందూరసంకాశం కిపోతా చేంద్రనీలభా
తిలకం మృగనాభస్య ముఖే పీత్య ముమోద సా॥ ౨౨౪

శ్రుణో రామచంద్రేణ శత్రుఘ్నో భరతేన చ
ద్వంద్వీభూయ చరంతౌ తౌ పాయసాంశానుసారతః॥ ౨౩౪

ఇంద్రనీలనిభో రామః చిక్రీడే బాలకై స్సహ
కందుకం చ కరే గృహ్య వీధిం వీధిం చ సంచరన్
ఉచ్చాయ కందుకం ప్రోవైచైః బిభర్తిస్మ స్వపాణినా
దూరేః క్షిప్యవేగేన పతంతం ధావతి ద్రుతం
గృహీత్వా కందుకం వేగాత్ శీఘ్రం రామాయచార్పయన్
కోలాహలం తు బాలానాం శ్రుణ్వంతి జనతా స్తదా

౨౪-౨౫-౨౬-౪.

క్రీడిత్వా సగరేబాలాః పునరాన్తాన్తిబాలకాః
తదా బాలాశ్చ తే సర్వే ప్రాత రథాయ వై పునః
రామస్యనికటే సర్వే సమాయాంతి స్మ నిత్యశః॥ ౨౭-౨౮

౧౯ పంజరములోనున్న చిలుకనుజూచి రాము డాపంజరములోఁ దన వ్రేలినిఁ పెట్టుచుండెను. గోరింక మధురముగ ధ్వనిచేయుగాఁ జెప్పించి రాముడు వినుచుండెను.

౨౦ కొసల్య, రామునికుడిచేరినిఁ తనహస్తముచే గ్రహించి నడకను మాటిమాటికి నేర్పుచుండెను.

౨౦౪ రాముడును తనతల్లిచేరి నాధారముగాఁ జేసికొని మెల్లమెల్లగ నడచుచుండెను.

౨౧-౨౨౪ మల్లెమొగ్గలవలెను ముత్తైములవలెను నొప్పుచున్న రాముని దంతపంక్తిని, బాధూకపువ్వుములవలె నెట్టిగానున్న రాముని నాలాకను, గంగనీందూరముతో సమానముగానున్న పెరవిని, ఇంద్రనీలముతో సమానమైనకాంతి గలిగియున్న చెక్కిళ్ళను, రాముని మాఖిమండలి కస్తూరీరీతికమును కొసల్యచూచి యానందము నొందుచుండెను.

౨౩౪ లక్ష్మణుడు రామునితోడను కత్తుఁగ్గుడు భరతునితోడను పాశుసాంకాను. సారముగ జంటలుగా సుచరించుచుండిరి

౨౪-౨౫-౨౬౪ ఇంద్రనీలమణితో సమానమైన యాకాముగల రాముచంద్రమూర్తి, బాసురతోఁగూడ నాడుకొనుచుండెను. బంకినిఁ దన చేతితోఁబట్టుకొని ప్రతివీధిని సంచరించుచు బంకిని నొకప్పుడు పైకియెఱవేసి తనచేతితో దానినిబట్టుకొనుచు నొకప్పుడు బంకిని దూరముగావిసరి క్రిందపడుచున్న బంకినిబట్టుకొనుటకుఁ జానుగూడ వేగముగఁ బరుగికుచుండెను. మఱియుఁరామునిచే నెఱవేయబడినబంకిని బాలురు పట్టుకొనివచ్చి రామునికిచ్చుచుండిరి. ఈబాలురకోలాహలమును పురవాసులువినుచు నానందించుచుండిరి.

౨౭-౨౮ ఈప్రకారముగఁ బ్రేరితమున, రాముడు మొరలగుబాలురకు, ఇతరబాలురతోఁగూడ నాడుకొనుటకువల్చి తిరిగివచ్చుచుండిరి. ఇతరబాలురందఱును పాశుకాలముననే లేచి రామునిసంపాదనకు వచ్చుచుండిరి. (ఇన్ద్రిసముగ బాలకీ)వలలో రాముడులుండిరి.

ఉపనీతావసిష్ఠేన గురోరాశ్రమవాసివః

అవిప్లుతబ్రహ్మచర్యాశ్చత్వారో రాఘవాదయః

* చతుర్దశః : ద్వాసు కశలాశ్శీఘ్రకాలతః

స్నాతికప్రతకర్మాపితే సర్వే చక్రు రంజనా॥ ౨౯-౩౦

ఇత్యాశ్చర్యరామాయణే బాలకాండే పూర్వభాగే

పంచదశసర్గ స్సమాప్తః

శ్లో॥ మంగళం శాసతేంద్రాణామహానీయగుణాత్మనే॥ చక్రవర్తిరమాతామహా
సార్వభౌమాయ మంగళం॥

శ్రీదణపతనకృతాం సన్మంగళాసభవంతు.

(శ్రీరామచంద్ర చరణకమల సేవాతత్పరేణ విశ్వామిత్రీ)

గోత్రీజేన రామాయణ తీర్థేత్వాఽభిగుణాంకితేన

లక్ష్మణస్త్వలవేంకట కృష్ణశాస్త్రిణా సంగ్ర

థితే ఆశ్చర్యరామాయణే బాలకాండే

ప్రథమభాగ స్సమాప్తః.

శ్రీ రా మా ర్చ న మ స్తు.

* చతుర్దశ : ద్వాస్వరూపమాహ మనుః- పురాణన్యాయ
మీమాంసా ధర్మశాస్త్రాంగమిశ్రితాః॥ వేదాఃస్థానాని విద్యా
నాం॥ ధర్మస్యచచతుర్దశ॥ ఆయుర్వేదంధనుర్వేదంగాంధర్వం
చాఽర్ధశాస్త్రం॥ మిళిత్యాప్తాదశాభూవ స్విద్యా ఇతివదం
తి చ॥ ఉపపురాణాని పురాణేష్వతర్గతాః, పూర్వమీ
మాంసా, మీమాంసాంశర్గతా వేదాంతశాస్త్రీ మాహాభార
తరామాయణాదికం సంఖ్యపాతంఽల్యాదికంచ భిన్నమార్గతః
పురుషార్థసాధక త్వద్ధర్మశాస్త్రీష్వతర్గావ ఇతిజ్ఞేయః.

* ౨౯-౩౦౪ అనంతరము రాముడు మొదలగుబాలుక్రమముగావృద్ధి నొందిరి. పిమ్మట వసిష్ఠునిచే నుపనయనములు చేయింపఁబడినవారలై గురుకులవాసముచేసి బ్రహ్మచర్యమును యధావిధిగజరుపుచుఁ బదు నాలుగువిద్యలయందుఁ గొలదికాలములోనే పాండిత్యమును సంపాదించి స్నాతకవ్రతమును (అనగా విద్యారమప్తివ్రతమును) జేసికొని గృహమునకు వచ్చిరి.

లశ్చర్యరామాయణమున బాలకాండమున పూర్వభాగమున
పదునైదవశ్లో ముగిసెను.

మొదటి భాగము—సంపూర్ణము.

పదునాలుగువిద్యల స్వరూపమును మనువు వివరించియుండెను. పురాణములు, న్యాయశాస్త్రము, మీమాంసాశాస్త్రము, ధర్మశాస్త్రము వేదములు (4) వేదాంగములు (6) మొత్తముపదునాలుగు విద్యలని చెప్పబడినవి. అయ్యుత్పదము, ధనుర్వేదము, గాంధర్వము అర్థశాస్త్రము, కలిసి పదునెనిమిది విద్యలని చెప్పబడెను. ఇతరములైనవి వీనిలోనే యంతర్భూతములు (ఎట్లన) ఉపపురాణములు పురాణములలోను, పూర్వమీమాంస, మీమాంసాశాస్త్రములోను, మహాభారతము రామాయణము సాంఖ్యము పాతంబలి మొదలగున వన్నియు వేత్త్రేణు మార్గములతో పురుషార్థసాధకములై నందున ధర్మశాస్త్రాంతర్గతములని యెఱుగనగు.

